

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Η ενίσχυση των σχέσεων σε θέματα Ασφάλειας μεταξύ των κρατών στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ

Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Ιωάννα Δημοσθένους

Νικόλαος Κούσαντας

Χρυστάλα Στεργιοπούλου

Δέσποινα Φρονιμάκη

Παναγιώτης Ψύλλος

Αθήνα, 1/10/2012-30/6/2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	9
<i>Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Πρωτοβουλίες για τη συνεργασία στη Μεσόγειο: Η πορεία και οι νέες προκλήσεις	
<i>Δέσποινα Φρονιμάκη</i>	
Εισαγωγή: οι αλλαγές στο γεωπολιτικό σκηνικό στη Μεσόγειο-πώς επηρεάζουν την ασφάλεια και την ενεργειακή ασφάλεια.....	14
Επιμέρους εξέταση των πρωτοβουλιών: Ο Διάλογος του NATO.....	16
Η Ένωση για τη Μεσόγειο, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	17
Θεσμικές διαφορές των πρωτοβουλιών.....	18
Η εξέλιξη του διαλόγου: Istanbul Cooperation Initiative.....	19
Η Ένωση για τη Μεσόγειο, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	20
Η δημιουργία της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης : από τη μεταψυχροπολεμική εποχή στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης.....	21
Η εγκαθίδρυση της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.....	23
Προκλήσεις για την ΕΜΣ: Barcelona +10 και Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	25
Η Ένωση για τη Μεσόγειο.....	27
Οι αδυναμίες του κάθε συστήματος.....	29

Νέες προκλήσεις, παλιά προσέγγιση;.....	31
Αντί συμπερασμάτων: η δυνατότητα μίας Ευρωατλαντικής συνεργασίας στην περιοχή.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η θέση της Ελλάδας και η ασφάλεια στην ανατολική Μεσόγειο

Χρυστάλα Στεργιοπούλου

Εισαγωγή.....	36
Η Ελλάδα και οι ευρωπαϊκές πολιτικές στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.....	37
Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Αλιεία.....	38
Η Ευρωπαϊκή ΑΟΖ.....	39
Η Ελληνική ΑΟΖ.....	42
Η ΑΟΖ στις ελληνικές θάλασσες.....	44
Ενεργειακές συμφωνίες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και η θέση της Ελλάδας	47
TAP ή Nabucco West;.....	48
Η θέση της Ελλάδας στην κατασκευή των αγωγών φυσικού αερίου της περιοχής.....	50
Αντί επιλόγου-συμπεράσματα.....	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ρόλος της Κύπρου στην νέα ενεργειακή πραγματικότητα στην Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο

Ιωάννα Δημοσθένους

Εισαγωγή.....	53
Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης τη Κυπριακής Δημοκρατίας.....	54
Κυπριακή Δημοκρατία-Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου.....	56
Κυπριακή Δημοκρατία- Λίβανος.....	57
Κυπριακή Δημοκρατία- Κράτος του Ισραήλ.....	59

Κυπριακή Δημοκρατία- Αραβική Δημοκρατία της Συρίας.....	60
Κυπριακή Δημοκρατία- Τουρκική Δημοκρατία.....	61
Κυπριακή Δημοκρατία- Ελληνική Δημοκρατία.....	61
Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης- Συμπέρασμα	63
Έρευνες Υδρογονανθράκων: Πρώτος Γύρος Αδειοδότησης.....	63
Μεταβίβαση του 30% των δικαιωμάτων στο Οικόπεδο 12.....	66
Δεύτερος Γύρος Αδειοδότησης.....	68
Έρευνες Υδρογονανθράκων: Οικονομικά και Γεωπολιτικά Συμπεράσματα.....	70
Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και Τουρκία: Η Κυπριακή Αποκλειστική Ζώνη και η θέση της Τουρκίας.....	72
Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας- Αιγύπτου	73
Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας-Ελλάδας.....	74
Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας-Λιβάνου.....	75
Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας- Ισραήλ.....	76
Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και Κυπριακό Πρόβλημα.....	78
Συμπεράσματα.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Το Τρίγωνο Τουρκία-Συρία –Ισραήλ

Νικόλαος Κούσαντας

Εισαγωγή.....	81
Ισραήλ και Συρία: Η ανέφικτη ειρήνη, η επιρροή του εμφυλίου και οι προοπτικές ομαλοποίησης των σχέσεών τους.....	84
Προϊστορία των σχέσεων Ισραήλ-Συρίας.....	84
Η επιρροή του εμφυλίου στη Συρία στις σχέσεις με το Ισραήλ.....	87
Συμπεράσματα: Ζητήματα ασφάλειας και προοπτικές στις σχέσεις Ισραήλ-Συρίας.....	89

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στη Συρία: Στόχοι, περιορισμοί και προοπτικές.....	94
Προϊστορία: Από τα πρόθυρα πολέμου στη συνεργασία.....	94
Η έναρξη του συριακού εμφυλίου και η νέα αλλαγή στις σχέσεις.....	95
Η εξωτερική πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» και η περίπτωση της Συρίας.....	97
Στοχοι.....	98
Η Τουρκική εξωτερική πολιτική στη Συρία: Περιορισμοί.....	100
Συμπεράσματα και προοπτικές για το μέλλον της Τουρκίας στην Συρία.....	102
Οι σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας: Η αποξένωση και οι προοπτικές για επαναπροσέγγιση.....	104
Προϊστορία στις σχέσεις Ισραήλ και Τουρκίας (μέχρι το 2008).....	105
Αντιστροφή του κλίματος στις σχέσεις των δύο κρατών (2008-σήμερα).....	106
Αποτίμηση των σχέσεων-επαναπροσέγγιση-προοπτικές για συνεργασία.....	109

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Οι χώρες MENA σε μετάβαση: Η οπτική των ΗΠΑ

Δέσποινα Φρονιμάκη

Εισαγωγή: η αραβική άνοιξη και ο ρόλος της στις ΗΠΑ.....	119
Οι ιδιαιτερότητες της περιοχής της Μεσογείου.....	120
Η αραβική άνοιξη, οι προτεραιότητες εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και τα προβλήματα.....	121
Οι χώρες MENA και οι εξεγέρσεις: Η ενεργειακή οπτική.....	123
Η στροφή ενδιαφέροντος της Αμερικής από τη Μέση Ανατολή στην Ασία: απειλή για τη σταθερότητα στην περιοχή;.....	124
Οι σχέσεις ΗΠΑ-χωρών του κόλπου.....	126
Κράτη του Κόλπου και Αραβική Άνοιξη: Ο φόβος της μετάδοσης.....	127
Ένα πυρηνικό Ιράν: Η θέση της Αμερικής.....	128

ΗΠΑ και Ισραήλ: μία στρατηγική συμμαχία.....	129
Το καίριο θέμα της ασφάλειας.....	130
Η στάση του Ισραήλ απέναντι στις εξελίξεις.....	131
Η εξαγωγή του δυτικού μοντέλου δημοκρατίας στα αραβικά κράτη.....	134
Συμπεράσματα.....	137

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Εξοπλισμοί και Αμυντικά Δόγματα στην Ν.Α. Μεσόγειο

Παναγιώτης Ψύλλος

Εισαγωγή.....	141
Ελλάδα.....	143
Κύπρος.....	149
Τουρκία.....	152
Ισραήλ.....	157
Συρία.....	162
Λίβανος.....	169
Επίλογος-Συμπεράσματα.....	171
Παράρτημα.....	174

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	187
--------------------------	------------

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ Ν.Α. ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Η **Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου** είναι η επικεφαλής και επιτηρήτρια της Ομάδας Ασφάλειας του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) από τον Οκτώβριο του 2012. Είναι απόφοιτη του University of Sussex (BA Hons International Relations in the School of European Studies with Italian), με μεταπτυχιακό τίτλο από το King's College University of London (MA Mediterranean Studies) και διδακτορικό τίτλο από το University of Birmingham (PhD in Russian Studies). Ειδικεύεται σε θέματα ενεργειακής ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την περιοχή της Κεντρικής Ασίας/Κασπίας, σε ζητήματα ασφάλειας στην Μεσόγειο και προσφάτως σε θέματα ενεργειακής πενίας στην Ελλάδα. Έχει συμμετάσχει σε διεθνή συνέδρια παρουσιάζοντας την έρευνα της. Έκανε εξάμηνη πρακτική άσκηση στο τμήμα Διεθνών Σχέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών στο Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης. Έχει διδάξει Πολιτική Θεωρία, Ρωσική Πολιτική και Θέματα Ασφάλειας στην Κεντρική Ασία στην Μεγάλη Βρετανία και έχει υπάρξει Ερευνήτρια Α στην ομάδα Εξωτερικής Πολιτικής του Κέντρου Αριστείας ΕΚΠΑ-Jean Monnet. Από τον Ιούλιο του 2013 θα είναι μεταδιδακτορική ερευνήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου σε μία ερευνητική συνεργασία με το University of Manchester πάνω σε θέματα ενεργειακής πενίας στην Ελλάδα. Στην παρούσα έρευνα είναι υπεύθυνη για τον συντονισμό και την επιτήρηση της ερευνητικής ομάδας, όπως και για την επιμέλεια του τελικού κειμένου.

 <http://birmingham.academia.edu/AlexandraProdromidou>,

<http://gr.linkedin.com/pub/alexandra-prodromidou/61/526/677>

Η **Ιωάννα Δημοσθένους** είναι ερευνήτρια στην Ομάδα Ασφάλειας του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) από τον Οκτώβριο του 2012. Είναι δικηγόρος, απόφοιτη της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (2010) και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο με ειδίκευση στο Δίκαιο της Θάλασσας από το University of Nottingham (2011). Έκανε για ένα χρόνο την πρακτική της άσκηση στη Νομική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας, ειδικευόμενη σε θέματα Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου. Από το Μάρτιο του 2013 κάνει πρακτική άσκηση στη Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις Βρυξέλλες και ταυτόχρονα ηγείται της υπο-επιτροπής των ασκουμένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ασχολείται με ζητήματα Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων. Έχει διδάξει Δίκαιο των Ηνωμένων Εθνών για ένα εξάμηνο στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου (2012-2013) προετοιμάζοντας την επίσημη αποστολή του Πανεπιστημίου Κύπρου για τη συμμετοχή σε προσομοιώσεις των Ηνωμένων Εθνών παγκοσμίως. Στην παρούσα έρευνα υπογράφει το τρίτο κεφάλαιο 'Ο Ρόλος της Κυπριακής Δημοκρατίας στη Νέα Ενεργειακή Πραγματικότητα στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο'.

 <http://cy.linkedin.com/pub/ioanna-demosthenous/63/4a8/564>

Ο **Νικόλαος Κούσαντας** είναι ερευνητής στην Ομάδα Ασφάλειας του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) από τον Οκτώβριο του 2012. Είναι διεθνολόγος, απόφοιτος του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Πειραιά και κάτοχος μεταπτυχιακού στις Διεθνείς Σχέσεις από το University of Essex. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται τα ζητήματα διεθνούς ασφάλειας και τρομοκρατίας, ενεργειακής ασφάλειας καθώς και οι σύγχρονες εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Στην παρούσα μελέτη υπογράφει το τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο 'Το γεωπολιτικό τρίγωνο Ισραήλ, Τουρκίας, Συρίας και η επιρροή του στην ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο'.

 www.linkedin.com/pub/nikolaos-kousantas/40/541/9a3

Η **Χρυστάλα Στεργιοπούλου** είναι ερευνήτρια στην Ομάδα Ασφάλειας του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) από τον Οκτώβριο του 2012. Είναι τουρκολόγος, απόφοιτος του τμήματος Τουρκικών και σύγχρονων Ασιατικών σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου με εξειδίκευση στις δομές και πολιτικές των ευρωπαϊκών επικοινωνιών, από το τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει εξειδικευτεί σε θέματα πολιτιστικής διπλωματίας και διαδραστικότητας των πολιτισμών και έχει κάνει αντίστοιχες παρουσιάσεις σε μεσογειακά και ευρωπαϊκά φόρουμ με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διετέλεσε βοηθός προέδρου στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας ΕΚΠΑ-Jean Monnet. Στην παρούσα μελέτη υπογράφει το δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο 'Η θέση της Ελλάδος και η Ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο'.

 <http://www.linkedin.com/pub/chrystala-stergiopoulou/41/210/763>

Η **Δέσποινα Φρονιμάκη** είναι ερευνήτρια στην Ομάδα Ασφάλειας του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) από τον Οκτώβριο του 2012. Είναι τελειόφοιτη του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, και ειδικεύεται σε θέματα διεθνών σχέσεων, διεθνούς ασφάλειας και δικαίου, και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Είναι μέλος του Youth Atlantic Treaty Association και έχει κάνει την πρακτική της στην Ελληνική Ένωση για την Ατλαντική και Ευρωπαϊκή Συνεργασία. Στην παρούσα μελέτη υπογράφει το πρώτο κεφάλαιο με τίτλο ‘Πρωτοβουλίες για τη συνεργασία στη Μεσόγειο: Η πορεία και οι νέες προκλήσεις’ και το πέμπτο κεφάλαιο με τίτλο ‘Οι χώρες MENA σε μετάβαση: Η οπτική των ΗΠΑ’.

 <http://gr.linkedin.com/pub/despina-fronimaki/64/a27/89>

Ο **Παναγιώτης Ψύλλος** είναι ερευνητής στην Ομάδα Ασφάλειας του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) από τον Οκτώβριο του 2012. Είναι απόφοιτος του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), με μεταπτυχιακό τίτλο από το University of Southampton (MSc Global Security). Επίσης, έχει πραγματοποιήσει Πρακτική Άσκηση, την περίοδο 07/2007-07/2008, στο τμήμα Διεθνών Συμβάσεων της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας (ΕΝΥ) του Ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Παράλληλα, έχει θητεύσει τέσσερις φορές στο προεδρείο διεθνών φοιτητικών προσομοιώσεων του ΟΗΕ (ThessISMUN 2007,2008, BISMUN 2009, C'MUN 2009) και τιμηθεί δύο φορές με το βραβείο του Best Delegate (2008 Galatasarai Euroforum, 2012 BISMUN), ενώ το 2008 διετέλεσε αρχηγός της αποστολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στο WorldMUN, το οποίο έλαβε χώρα στο Μεξικό. Από το Μάιο του 2012 μέχρι σήμερα είναι συγγραφέας του ιστολογίου <http://global-chessboard.blogspot.gr/> με ορίζοντα την αντικειμενική παρουσίαση και ανάλυση των διεθνών εξελίξεων στους τομείς της ασφάλειας, της άμυνας, της εξωτερικής πολιτικής, της ενέργειας και της οικονομίας. Στην παρούσα μελέτη υπογράφει το έκτο κεφάλαιο με τίτλο ‘Εξοπλισμοί και Αμυντικά Δόγματα στην Ν.Α. Μεσόγειο’.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου

Η περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου¹ υπέστη τα τελευταία χρόνια σημαντικές γεωοικονομικές και γεωπολιτικές αλλαγές. Πιο συγκεκριμένα η οικονομική κρίση στην ευρωζώνη και οι αναταραχές στην Μέση Ανατολή συνδεδεμένες με την Αραβική Άνοιξη, όπως και η ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου σε Ισραήλ, Κύπρο και Ελλάδα, έχουν διαταράξει το ισοζύγιο της ασφάλειας στην περιοχή. Σκοπός αυτής της έρευνας είναι ο προσδιορισμός και η ανάλυση των βασικών θεμάτων ασφαλείας στην νοτιοανατολική Μεσόγειο από το 2010 μέχρι και το 2013 και την ενίσχυση των σχέσεων ή τις διαμάχες μεταξύ των κρατών της περιοχής. Η έρευνα εστιάζει στην διερεύνηση νευραλγικών τομέων σχετικά με την ενεργειακή και αμυντική ασφάλεια στην περιοχή σε επίπεδο διακρατικών σχέσεων αλλά και σε επίπεδο σχέσεων μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και νοτιοανατολικής Μεσογείου μέσα στα πλαίσια της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), όπως και την επιρροή που ασκούν τρίτες χώρες όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία.

Οι δύο θεματικοί άξονες στους οποίους στηρίζεται η παρούσα έρευνα είναι η ενεργειακή και η αμυντική ασφάλεια στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει θέματα σχετικά με τους ενεργειακούς διαδρόμους που διαπερνούν την περιοχή, όπως και τα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου που βρέθηκαν στην Κύπρο, στο Ισραήλ και στην Ελλάδα. Εδώ η έρευνα αναλύει την εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την Ρωσία στις εισαγωγές φυσικού αερίου, τους εναλλακτικούς ενεργειακούς διαδρόμους μέσω Τουρκίας και Βαλκανίων και τα πιθανά σενάρια αγωγών από το Ισραήλ, την Κύπρο και την Ελλάδα. Τα θέματα της συνεργασίας και της διαμάχης είναι ιδιαίτερος εμφανή όσων αφορά στα θέματα οροθεσίας των υδάτων και την δημιουργία των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η έρευνα μελετά και την προώθηση των αμερικανικών και ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή στον τομέα της ενέργειας.

¹ Η περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου προσδιορίζεται γεωγραφικά να περιλαμβάνει τις Ελλάδα, Κύπρο, Ισραήλ, Τουρκία, την περιοχή του Μαγρέμπ, τα Βαλκάνια, την Αίγυπτο και την Μέση Ανατολή.

Ο δεύτερος άξονας της έρευνας περιλαμβάνει την αμυντική ασφάλεια και την συνοριακή διαφύλαξη των κρατών της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Εδώ η έρευνα ασχολείται με θέματα συνοριακής διαφύλαξης, με τις αμυντικές δυνατότητες των χωρών της νοτιοανατολικής Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένων και των όπλων μαζικής καταστροφής, με θέματα τρομοκρατίας όπως και με θέματα συνδεδεμένα με την αραβική άνοιξη και την αναταραχή που αυτή προκάλεσε στην περιοχή. Σε αυτό το πλαίσιο η ΚΕΠΠΑ εξετάζεται για να αποδειχθεί το κατά πόσο είναι επαρκής να προστατέψει τα νοτιοανατολικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παρούσα έρευνα απαρτίζεται από έξι κεφάλαια τα οποία διερευνούν διαφορετικά διακρατικά θέματα ασφαλείας τα οποία συνδέονται με τους δύο αυτούς άξονες.

Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο 'Πρωτοβουλίες για τη συνεργασία στη Μεσόγειο: Η πορεία και οι νέες προκλήσεις' η Δέσποινα Φρονιμάκη αναλύει τους γεωστρατηγικούς και γεωπολιτικούς συσχετισμούς στην περιοχή της Μεσογείου. Οι χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής αποτελούσαν πάντοτε μία περιοχή μεγάλης σημασίας στο παγκόσμιο γεωπολιτικό σκηνικό, τόσο λόγω του γεωστρατηγικού όσο και του γεωπολιτικού υπόβαθρου τους. Με αφορμή τη δημοκρατική μετάβαση που επιχειρείται στην περιοχή, εξετάζονται οι πρότερες προσπάθειες στενότερης συνεργασίας με τις χώρες αυτές, τόσο σε επίπεδο ευρωπαϊκό όσο και σε διατλαντικό, η εξέλιξή τους και οι αδυναμίες τους. Κύριο ερώτημα αποτελεί το κατά πόσο όντως επιχειρείται μία νέα προσέγγιση των χωρών αυτών, υπό το φως των εξελίξεων, ή εάν απλώς διαιωνίζεται η παλαιότερου τύπου συνεργασία της Δύσης με τις πολιτικές ελίτ για τη διασφάλιση της σταθερότητας, καθώς επίσης και κατά πόσο είναι δυνατή μία συντονισμένη προσπάθεια και από τις δύο μεριές του ατλαντικού για τη συνεργασία με τις χώρες αυτές σε βάθος χρόνου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο 'Η Ελλάδα και οι ευρωπαϊκές πολιτικές στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου' η Χρυστάλα Στεργιοπούλου αναλύει την θέση της Ελλάδας στην νοτιοανατολική Μεσόγειο. Η Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, έχει το πλεονέκτημα να ανήκει στην ευρωπαϊκή ήπειρο, να βρίσκεται πολύ κοντά στην ασιατική και αφρικανική ήπειρο και να βρέχεται από την Μεσόγειο θάλασσα. Η θέση της αυτή της "επιβάλλει" να έχει έναν ρόλο σε κάθε γεωπολιτικό συμβάν της περιοχής και να αντιδρά με ταχύτητα σε κάθε νέα σχετική εξέλιξη καθώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης επηρεάζεται άμεσα. Τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης που συγκλονίζουν την περιοχή από τα τέλη του 2010, καθώς και η ανακάλυψη

σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην κυπριακή και ισραηλινή ΑΟΖ, είναι γεγονότα που συμβαίνουν σε μια ευρύτερη περιοχή στην οποία σημαντική έκταση καταλαμβάνει και η ελληνική επικράτεια. Η πιθανή κατασκευή του αγωγού TAP που θα διέρχεται από την Ελλάδα και θα τροφοδοτεί την Ευρώπη με αζέρικο αέριο, θα δώσει στην χώρα την ευκαιρία να ανακάμψει οικονομικά και να διεκδικήσει σημαντικό ρόλο στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ. Έχει η Ελλάδα τις δυνατότητες, τα μέσα και κυρίως την θέληση να το κάνει αυτό; Μπορεί να διεκδικήσει έναν σημαντικό ρόλο στην περιοχή δεδομένης της άσχημης οικονομικής της κατάστασης αλλά και της βαθιάς πολιτικής και κοινωνικής κρίσης στην οποία βρίσκεται εδώ και κάποια χρόνια;

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο ‘Ο ρόλος της Κυπριακής Δημοκρατίας στη νέα ενεργειακή πραγματικότητα στην νοτιοανατολική Μεσόγειο’ η Ιωάννα Δημοσθένους εστιάζει στο ρόλο που η Κυπριακή Δημοκρατία επιτελεί στη νέα ενεργειακή πραγματικότητα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, μετά και την ανακάλυψη σεβαστών ποσοτήτων φυσικού αερίου τόσο στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας όσο και σε αυτές της Αιγύπτου, του Ισραήλ και του Λιβάνου. Μέσα από αυτό το κεφάλαιο παρακολουθείται η πορεία των διπλωματικών σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις γείτονες χώρες όσον αφορά την οριοθέτηση της ΑΟΖ της και κατά συνέπεια την άσκηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων επί των φυσικών της πόρων. Συγκεκριμένα γίνεται ανάλυση των σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου, το Λίβανο, το Κράτος του Ισραήλ, την Αραβική Δημοκρατία της Συρίας, την Ελληνική Δημοκρατία και την Τουρκική Δημοκρατία. Γίνεται επίσης ανάλυση των δύο γύρων αδειοδότησης για τις έρευνες υδρογονανθράκων στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας και τι σημαίνουν από γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής απόψεως οι επιλογές των συγκεκριμένων εταιρειών στις οποίες παραχωρήθηκαν οι άδειες για έρευνες υδρογονανθράκων. Μέσα σε όλο αυτό το κλίμα, δεν πρέπει να λησμονείται το ζήτημα της Τουρκικής κατοχής του 38% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συνεπώς, επιχειρείται μια ιδιαίτερη ανάλυση των επιπτώσεων που το ζήτημα της τουρκικής κατοχής επιφέρει στις σχέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις χώρες όπου συνορεύουν τα θαλάσσια τους σύνορα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο ‘Το Γεωπολιτικό Τρίγωνο Ισραήλ, Τουρκίας, Συρίας και η Επιρροή του στην Ασφάλεια στη ΝΑ Μεσόγειο’ ο Νίκος Κούσαντας αναλύει τις σχέσεις μεταξύ

Ισραήλ, Τουρκίας και Συρίας με σκοπό να παρουσιάσει και να αναδείξει τα ζητήματα συνεργασίας και ασφάλειας που προκύπτουν για την περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, μέσα από την εστίαση στις σχέσεις των τριών κρατών και από την εξέταση των επιμέρους σχέσεων Τουρκίας-Συρίας, Ισραήλ-Συρίας καθώς και Τουρκίας-Ισραήλ. Γίνεται μνεία τόσο στους διαχρονικούς δεσμούς μεταξύ των συγκεκριμένων κρατών, στα κύρια γεγονότα που έχουν επηρεάσει και επηρεάζουν τις σχέσεις τους και μέσα από μια ανάλυση των διμερών σχέσεων επιχειρείται η κατάδειξη των κινδύνων και των προοπτικών στις σχέσεις τους και το πώς μπορούν αυτά να επηρεάσουν τη γενικότερη ασφάλεια και συνεργασία στην περιοχή. Το κεφάλαιο εμβαθύνει στο πλέγμα των σχέσεων που δημιουργείται μεταξύ Τουρκίας, Συρίας και Ισραήλ και καταδεικνύει το πως οι σχέσεις μεταξύ αυτών των τριών χωρών, ιδιαίτερα και μετά το ξέσπασμα του εμφυλίου της Συρίας την Άνοιξη του 2011, μπορούν να διαμορφώσουν τις περιφερειακές εξελίξεις στον τομέα της ασφάλειας. Η επιλογή της εξέτασης των δεσμών των τριών αυτών χωρών οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι αποτελούν χώρες οι οποίες έχουν κατά καιρούς συνυπάρξει τόσο ως εχθροί όσο και ως σύμμαχοι στην περιοχή.

Στο πέμπτο κεφάλαιο με τίτλο ‘Οι χώρες MENA σε μετάβαση: Η οπτική των ΗΠΑ’ η Δέσποινα Φρονιμάκη αναλύει την εξωτερική πολιτική της Αμερικής και την επιρροή των πρόσφατων αραβικών εξεγέρσεων στην ασφάλεια των ΗΠΑ, τόσο τη στρατηγική όσο και την ενεργειακή, η οποία την επηρεάζει και πιο άμεσα. Στις χώρες της ΝΑ Μεσογείου, οι πολιτικές αλλαγές πλέον είναι εμφανείς: λαϊκές εξεγέρσεις που ζητούν την ανατροπή των καθεστώτων, εμφύλιοι πόλεμοι, διχασμός του θρησκευτικού και του κοσμικού χαρακτήρα, αποσταθεροποίηση του status quo: οι χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής βρίσκονται σε μία εποχή διαρκούς αλλαγής, κάτι το οποίο είναι ακόμη πιο περίπλοκο δεδομένης της ενεργειακής τους σημασίας, λόγω των αποθεμάτων που βρίσκονται στις περιοχές αυτές. Ποια είναι η σχέση της ενέργειας και της έως τώρα σταθερότητας στις χώρες αυτές και τι επέφερε την αλλαγή; Πώς βλέπουν οι γείτονες χώρες τις εξεγέρσεις; Μπορεί η αλλαγή που προεβέβουν τα νέα κινήματα και η δημοκρατική μετάβαση των κρατών αυτών να πραγματοποιηθεί και να διατηρηθεί;

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο με τίτλο ‘Αμυντικοί εξοπλισμοί στην Ν.Α. Μεσόγειο’ ο Παναγιώτης Ψύλλος εστιάζει στην αμυντική ασφάλεια της περιοχής. Συγκεκριμένα εξετάζει πως τα αμυντικά δόγματα των χωρών της Ν.Α. Μεσογείου και τα εξοπλιστικά τους προγράμματα (αριθμητικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά) επηρεάζουν την ασφάλεια και την σταθερότητα της

περιοχής, καθώς και τις υπάρχουσες συνθήκες στρατιωτικής ασφάλειας ή ανασφάλειας αντίστοιχα. Η ανάλυση γίνεται κυρίως σε εθνικό επίπεδο αμυντικής-στρατιωτικής ασφάλειας, με παράλληλη επέκταση στο όλον της περιοχής, όπως αυτό επηρεάζεται από τις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας, τους συσχετισμούς δυνάμεων μεταξύ των κρατών, αλλά και τις μεταξύ τους έριδες ή στρατηγικούς δεσμούς. Ακόμη, διερευνώνται τα περιθώρια συνεργασίας των χωρών σε αμυντικό επίπεδο, αλλά και θεσμικό, στα πλαίσια πάντα της στρατιωτικής συνεργασίας, και γίνεται αναφορά στις ήδη υπάρχουσες συμπράξεις μεταξύ τους, με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση ενός κοινού βήματος, ώστε να εδραιωθούν συνθήκες αμυντικής ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή.

Η έρευνα αυτή είναι προϊόν ομαδικής δουλειάς επτά μηνών από την ερευνητική ομάδα υπό την επίβλεψη μου. Για οποιαδήποτε χρήση ή αναπαραγωγή της παρακαλείστε να αναφέρεται σαφώς τα στοιχεία μας στις βιβλιογραφικές αναφορές σας. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Δρ. Θάνο Ντόκο, γενικό διευθυντή του Ελληνικού Ίδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής ΕΛΙΑΜΕΠ, την Δρ. Beril Dedeoglou, επικεφαλής του Τμήματος Διεθνών Σχέσεων του Galatasarai University, και τον κύριο Μιχάλη Κοντό, διευθυντή του Κέντρου Επιστημονικού Διαλόγου και Έρευνας (ΚΕΔΕ) για τις συνεντεύξεις που μας παρείχαν. Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαιτέρως και τον κύριο Νικόλαο Τόσκα, στρατηγό εν αποστρατεία και διδάσκοντα στη Σχολή Ευελπίδων, για τα επικοδομητικά του σχόλια πάνω στο τελικό κείμενο της έρευνας.

Δρ. Αλεξάνδρα Προδρομίδου

Αθήνα, Ιούνιος 2013

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Πρωτοβουλίες για τη συνεργασία στη Μεσόγειο: Η πορεία και οι νέες προκλήσεις

Δέσποινα Φρονιμάκη

Εισαγωγή: οι αλλαγές στο γεωπολιτικό σκηνικό στη Μεσόγειο-πώς επηρεάζουν την ασφάλεια και την ενεργειακή ασφάλεια

Η περιοχή της Μεσογείου, γενέτειρας των πρώτων πολιτισμών, αλλά και των πρώτων αντιπαραθέσεων, είναι μία περιοχή ενδημικά ασταθής, όπως χαρακτηρίζεται από τους Dadush και Dunne². Παράλληλα, αποτελεί ένα σημαντικό σταυροδρόμι, καθώς βρίσκεται στη μέση του παγκόσμιου εμπορίου, ενώ συγκεντρώνει περίπου το 54% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου³. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, πάντα (παρότι με μικρές διακοπές) ήταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο της Ευρώπης, όσο και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Στόχος του παρόντος είναι να διερευνηθούν οι κατά καιρούς πρωτοβουλίες εκ μέρους της Δύσης για την ομαλοποίηση των συνθηκών στην περιοχή και για την εγκαθίδρυση συνεργασίας με τις χώρες του Αραβικού κόσμου (της Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής-χώρες MENA). Πρωτίστως, παρουσιάζεται η προσέγγιση του NATO, μέσω των πρωτοβουλιών του Partnership for Peace, του Mediterranean Dialogue και του Istanbul Cooperation Initiative, ενώ στη συνέχεια εξετάζεται η πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη συνεργασία με τις χώρες MENA μέσω της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (ΕυρωΜεσογειακή Συνεργασία-ΕΜΣ) και της Ένωσης για τη Μεσόγειο. Αφού διερευνηθούν οι αδυναμίες των επιμέρους προσεγγίσεων και τα στοιχεία διαφοροποίησής τους ανά την ιστορική τους πορεία, προτείνονται και εξετάζονται εν δυνάμει μορφές συνεργασίας με τη συμβολή και της Ευρώπης και του Ατλαντικού Συμφώνου.

Την επαύριον των αραβικών εξεγέρσεων, η Μεσόγειος παρουσιάζει ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί πλέον μία πρόκληση στην οποία πρέπει να ανταποκριθούν οι δυτικοί παγκόσμιοι δρώντες. Αρχίζοντας από την Τυνησία, και φτάνοντας μέχρι τη Μέση

² Uri Dadush & Michele Dunne, “American and European Responses to the Arab Spring: What’s the big idea?”, The Washington Quarterly, 34:4, pp 131-145, September 2011

³ *ibid.*, p.131

Ανατολή, η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη έχει επιφέρει πολλές αλλαγές στο γεωπολιτικό σκηνικό και τους συσχετισμούς ισχύος στην περιοχή της Μεσογείου και όχι μόνον.

Οι αιτίες που οδήγησαν στις επαναστάσεις αυτές ήταν ποικίλες: μη χρηστή διακυβέρνηση, κακή διαχείριση των οικονομικών, καταπίεση βασικών ελευθεριών, διαφθορά, σύγκριση με την ανάπτυξη των δυτικών κοινωνιών η δυσαρέσκεια των πολιτών των αραβικών κρατών εξωτερικεύτηκε στους δρόμους, καθώς στο ερώτημα “evolution or revolution” (εξέλιξη ή επανάσταση), η απάντησή τους υπήρξε σαφής⁴. Οι συνέπειές της ωστόσο, είναι πολύ νωρίς για να προσδιοριστεί ποιες ακριβώς θα είναι. Το μόνο βέβαιο είναι ότι οι αλλαγές που θα λάβουν χώρα, θα επηρεάσουν και σε πολιτικό επίπεδο, αλλά και μέσω αυτού και σε επίπεδο ασφάλειας, δη ενεργειακής, καθώς στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων, αλλά και μεγάλο μέρος του παγκόσμιου δικτύου μεταφοράς ενέργειας. Αυτό κάνει την ομαλή δημοκρατική μετάβαση και τη σταθερότητα στην περιοχή απαραίτητες.

Όπως και με το πετρέλαιο, οι χώρες MENA παίζουν κύριο ρόλο στην αγορά φυσικού αερίου, έχοντας πάνω από περίπου 84 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα αποθεμάτων φυσικού αερίου όπως έχει ως τώρα ανακαλυφθεί, ποσό που αντιπροσωπεύει το 45%⁵ του παγκόσμιου ως τώρα γνωστού αποθέματος. Ωστόσο, εντός των MENA, η κατανομή είναι μάλλον άνιση, με το Ιράν, Κατάρ, τη Σαουδική Αραβία, τα Εμιράτα και την Αλγερία να έχουν το 87% του συνολικού αποθέματος των MENA. Με το 72% της παραχθείσας ενέργειας να καταναλώνεται σε τοπικό επίπεδο, οι χώρες MENA αποτελούν ταυτόχρονα και ένα αξιοσημείωτο κέντρο ζήτησης φυσικού αερίου. Μόνο η Αίγυπτος, το Ιράν, η Λιβύη, η Αλγερία και το Κατάρ εξάγουν φυσικό αέριο μέσω αγωγών, το οποίο το 2010 αποτέλεσε το 12% των παγκόσμιων εξαγωγών φυσικού αερίου μέσω αγωγών. Τα δεδομένα ανατρέπονται όμως, με ένα ποσοστό 44% των εξαγωγών το 2010, όσον αφορά στο υδροποιημένο φυσικό αέριο, με κύριους «παίκτες» την Αίγυπτο, το Ομάν και το Κατάρ. Αν και η περιοχή έχει μία πολύ μεγάλη παραγωγική δυναμική, οι τελικοί αριθμοί δεν επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Αυτό οφείλεται στις ανεπαρκείς πολιτικές εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων και τις ακατάλληλες υποδομές, καθώς επίσης και στις ανταγωνιστικές σχέσεις ανάμεσα στα κράτη της περιφέρειας, ένα χαρακτηριστικό που κυριαρχεί στην περιοχή.

⁴ Jonathan Powell, “A lasting glow : Seizing the optimism of the Arab Spring”, Public Policy Research, Volume 18, Issue 4, Dec-Feb 2012

⁵ Τα ποσοστά προέρχονται από το άρθρο των Hakim Darbouche & Bassam Fattouh, “The implications of the Arab Uprisings for oil and gas markets”, The Oxford Institute for Energy Studies, 2011

Παρά το σημαίνοντα ρόλο της ενέργειας στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, εξίσου σημαντική είναι και η ασφάλεια με την ευρύτερη έννοιά της. Η περιοχή της Μεσογείου αποτελεί αποσταθεροποιητικό παράγοντα, καθώς στους κόλπους της και στην εγγύς περιοχή υπάρχει ευρεία διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής και πυρηνικών όπλων, μεγάλες εισοδηματικές, θρησκευτικές και γλωσσικές-πολιτισμικές διαφορές, ενώ ταυτόχρονα η ανατολική κυρίως Μεσόγειος είναι κοιτίδα τρομοκρατικών οργανώσεων. Σημαντικό αποσταθεροποιητικό παράγοντα αποτελεί και η χρόνια σύγκρουση Ισραήλ-Παλαιστίνης, καθώς και η ανεξέλεγκτη μετανάστευση από τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή προς τις χώρες της Ευρώπης.

Έχοντας όλα τα ανωτέρω υπόψη, είναι λογικό να έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες από τη Δύση για την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος σταθερότητας στην περιοχή. Ωστόσο, κύριο πόλο τριβής έχει αποτελέσει το κατά πόσο είναι πιο αρμόδια η ΕΕ ή το ΝΑΤΟ για τη δραστηριοποίηση στη Μεσόγειο⁶, με το ΝΑΤΟ να τη βλέπει ως μία από τις στρατηγικές προτεραιότητες της πρώτης, στη βάση της γεωγραφικής εγγύτητας⁷. Εν πάση περιπτώσει, τόσο το ΝΑΤΟ όσο και η ΕΕ έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για τη στενότερη συνεργασία με τους μεσογειακούς τους εταίρους και την εξασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας στην περιοχή, σε μία χρονική περίοδο όπου οι συνθήκες μεταβάλλονται με ανέλπιστα γρήγορους ρυθμούς.

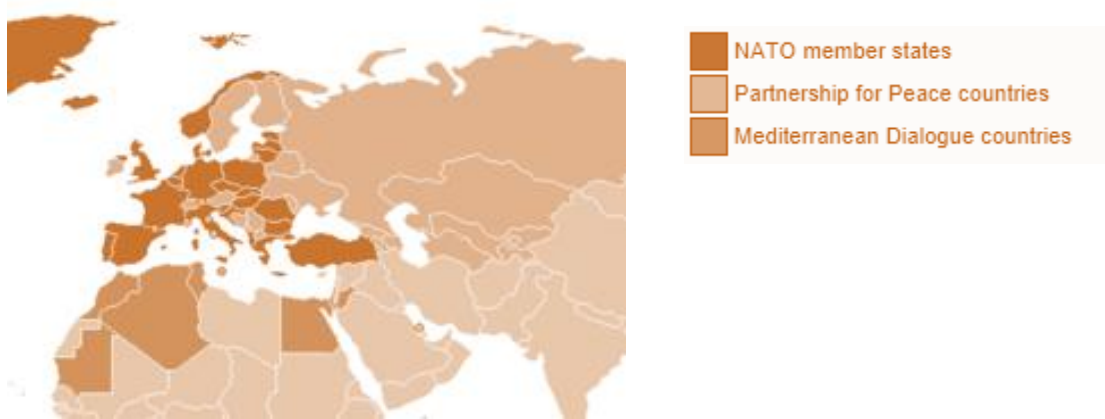
Επιμέρους εξέταση των πρωτοβουλιών: Ο Διάλογος του ΝΑΤΟ

Το ΝΑΤΟ, κατά την ίδρυσή του το 1949, είχε λάβει την ευθύνη της συλλογικής άμυνας των μελών του, αποτελώντας μία μορφή ένωσης των κρατών του Συμφώνου απέναντι στη ρωσική απειλή, με κύριο στοιχείο το λεγόμενο άρθρο 5 περί αρωγής στους εταίρους σε περίπτωση επίθεσης από κάποιο μη-μέλος.

Στο μεταψυχροπολεμικό πλαίσιο και μετά την πτώση του Σοβιετικού μπλοκ, το ΝΑΤΟ άλλαξε ρόλο και από οργανισμός συλλογικής άμυνας έγινε οργανισμός συλλογικής ασφάλειας. Πλέον μέσω προγραμμάτων ένταξης όπως το PfP επιδιώκει την εγκαθίδρυση της σταθερότητας και της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ και των επιμέρους εταίρων τους.

⁶ Astrid B. Boening, "Multilateral security in the Mediterranean post-Cold War: NATO's Mediterranean Dialogue and the EuroMed Partnership", Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol.7 No. 10, May 2007

⁷ NATO Handbook 2002, Chapter 3

Πηγή: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:NATO_Partners.png

To Partnership for Peace του NATO

Το Partnership for Peace του NATO είναι ένα πρόγραμμα διμερούς συνεργασίας μεταξύ των χωρών του NATO και χωρών-εταίρων. Επιτρέπει στους εταίρους να αναπτύξουν μία εξατομικευμένη σχέση με τον οργανισμό, προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες ανάγκες και προτεραιότητες ασφαλείας τους. Ο προσανατολισμός του Partnership for Peace (PfP) βασίζεται στις δημοκρατικές αρχές και έχει ως στόχο να προωθήσει τη σταθερότητα και τις σχέσεις συνεργασίας σε θέματα ασφαλείας μεταξύ NATO και εταίρων. Οι δραστηριότητες που υιοθετούνταν προς αυτούς τους σκοπούς άπτονταν του συνόλου του πεδίου δραστηριοποίησης του NATO, και περιελάμβαναν ασκήσεις, στρατιωτική συνεργασία κλπ.

Το PfP παρά τον αρχικό σκεπτικισμό εναντίον του, εντός ενός έτους είχε καταφέρει να μετατρέψει το σκεπτικισμό αυτόν σε αισιοδοξία, κατόπιν της ολοκλήρωσης της αρχικής άσκησης στα πλαίσιά του (Co-operative Bridge 94) το Σεπτέμβριο του 1994⁸ στην Πολωνία. Η επιτυχία του PfP οφείλεται στο ότι, ένα χρόνο μετά από την υιοθέτησή του, είχε πράγματι φέρει αποτελέσματα και είχε οδηγήσει σε πραγματοποίηση ενεργειών. Το PfP είχε ως στόχο την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ του NATO και των κρατών-εταίρων, κυρίως εκείνων που θα δραστηριοποιούνταν στην Ανατολή. Η συμμετοχή στο πρόγραμμα δεν εξασφάλιζε τη δέσμευση εκ μέρους του NATO παροχής αμυντικής βοήθειας υπό τους όρους του Άρθρου 5 στο

⁸Yüksel Inan & Islam Yusuf, “Partnership for Peace”, Journal of International Affairs, June-August 1999, Vol. IV-No 2

συνεργαζόμενο εταίρο και το αντίστροφο, ενώ ακόμη, η συμμετοχή στο Partnership for Peace δε συνεπάγεται και επικείμενη ένταξη στο NATO, λόγος για τον οποίο πολλοί σκεπτικιστές ισχυρίστηκαν ότι το PfP αποτέλεσε την πλάγια οδό για συνεργασία με κράτη των οποίων την ένταξη το NATO ήθελε να αποφύγει⁹.

Εστιάζοντας στη Μεσόγειο: Mediterranean Dialogue

Το Mediterranean Dialogue (MD) ή αλλιώς ο Διάλογος του NATO εγκαθιδρύθηκε το 1994, έχοντας ως στόχο την ενίσχυση της περιφερειακής σταθερότητας και ασφάλειας, την επίτευξη αμοιβαίας κατανόησης και της κατάρριψης των εσφαλμένων αντιλήψεων μεταξύ του NATO και των Μεσογειακών του εταίρων. Από την ίδρυσή του, ο Διάλογος έχει αυξήσει τα μέλη-εταίρους από 5 σε 7¹⁰ (Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Μαυριτανία, Μαρόκο, Τυνησία), ενώ έχει διευρύνει και τις πολιτικές και πρακτικές του διαστάσεις, με ομιλίες να γίνονται και με τις χώρες του Κόλπου.

Το NATO συνεργάζεται με τις χώρες-εταίρους για την ενίσχυση της ισχύος των δεύτερων ενώ το ίδιο κερδίζει έδαφος σε χώρες, οι οποίες ακόμη και μετά τη συνεργασία, εξακολουθούν να μην είναι ιδιαίτερα φίλια προσκείμενες προς τις δυτικές δυνάμεις. Οι τομείς συνεργασίας στο πλαίσιο του Διαλόγου του NATO είναι οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, ο αγώνας κατά της τρομοκρατίας και της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής και ο καλύτερος συντονισμός των χωρών εταίρων και των μελών του NATO στην αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων και απειλών, και υιοθετείται κυρίως μέσω της ενεργού συμμετοχής σε πρακτική συνεργασία σε διάφορους τομείς. Οποιαδήποτε χώρα ενδιαφέρεται για καθεστώς εταίρου, κρίνεται ατομικά, στη βάση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της.

Ο Μεσογειακός Διάλογος εστιάζει κυρίως στις χώρες αυτές, διότι δεν είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένες με το νέο, μεταψυχροπολεμικό πεδίο δραστηριοποίησης του NATO. Έτσι, τρόπο τινά, λειτουργεί ως διάυλος επικοινωνίας μεταξύ του αραβικού κόσμου και του δυτικού, και επιδιώκει την καλύτερη κατανόηση της Συμμαχίας από τις χώρες της συγκεκριμένης περιοχής. Ο

⁹Paul E. Gallis, “CRS Report for Congress : Partnership For Peace”, August 9, 1994, Foreign Affairs and National Defense Division Congressional Research Service, The Library of Congress

¹⁰A more Ambitious and Expanded Framework for the Mediterranean Dialogue, March 2007

Διάλογος του NATO είναι κατά κάποιον τρόπο υποπρόγραμμα του PfP, και στόχος του είναι να ξεκαθαρίσει τις έννοιες της ασφάλειας στην περιοχή και στους εταίρους που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, να προωθήσει τη στρατιωτική συνεργασία σε χαμηλά επίπεδα επιχειρήσεων. Σε αρχική φάση, το πρόγραμμα ήταν πράγματι εστιασμένο κυρίως στο διάλογο. Το NATO την εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο είχε άλλες στρατηγικές προτεραιότητες και το βλέμμα του κυρίως στραμμένο στη Ρωσία και την Ανατολική Ευρώπη, με αποτέλεσμα όσον αφορά τη Μεσόγειο να ασχολείται με θέματα πιο «ήπιου χαρακτήρα» όπως την ανάπτυξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης, παρά τα πιο ουσιαστικά θέματα της στρατιωτικής συνεργασίας και άμυνας¹¹.

Η εξέλιξη του διαλόγου: Istanbul Cooperation Initiative

Το σκηνικό όμως άλλαξε μετά την 9/11. Από τότε το NATO επεδίωξε την επέκταση του Διαλόγου, σε συνδυασμό μάλιστα με την αμερικανική παρουσία στο Ιράκ και το NATO στο Αφγανιστάν. Η νέα αυτή δυναμική έγινε εμφανής στη συνάντηση κορυφής της Κωνσταντινούπολης, οπότε και αποφασίστηκε το Istanbul Cooperation Initiative, με στόχο ο Διάλογος να επεκταθεί σε πιο ουσιαστικά θέματα όπως την αποτροπή της τρομοκρατίας, την αμυντική πολιτική και στρατηγική κλπ.

Ο Μεσογειακός Διάλογος στα πλαίσια του PfP κατά πολλούς δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς οι συζητήσεις, παρότι γενικά προσανατολισμένες προς το θέμα της ασφάλειας, δεν έμπαιναν ποτέ στο σκληρό πυρήνα των βασικών θεμάτων ασφαλείας με δυναμικό τρόπο και επαρκή συντονισμό¹², σε αντίθεση με τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα του PfP στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Σημαντικό παράγοντα στην έλλειψη δυναμικότητας του Διαλόγου αποτελούσε και ο μόνιμος ανασταλτικός παράγοντας της διαμάχης Παλαιστίνης και Ισραήλ, που κατά περιόδους οξύνεται και παγώνει τις διαδικασίες συνεργασίας και διαλόγου στην περιφέρεια.

¹¹ Astrid B. Boening, *op.cit.*, p. 7

¹² Philip Gordon, *NATO's Growing Role in the Greater Middle East*, Emirates Lecture Series, vol.63, © The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 2006

Σε μία προσπάθεια αναγωγής του Διαλόγου σε ένα νέο, πιο εποικοδομητικό επίπεδο, το NATO υιοθέτησε τον Ιούνιο του 2004 στη Διάσκεψη Κορυφής της Κωνσταντινούπολης μία πιο ενεργή προσέγγιση στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής, με το Istanbul Cooperation Initiative (ICI), το οποίο αποτέλεσε την πρώτη επίσημη μορφή συνεργασίας μεταξύ NATO και των αραβικών χωρών του Κόλπου μέσω πρακτικής συνεργασίας σε θέματα ασφάλειας. Το NATO άρχισε παραχωρώντας δυνατότητα εισχώρησης στο ICI στις χώρες του Κόλπου (Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Ομάν, Κατάρ, Σαουδική Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα).

Τα κύρια θέματα εστίασης του ICI είναι η στρατιωτική συνεργασία για την ενίσχυση της διαλειτουργικότητας, η συνεργασία ενάντια στην τρομοκρατία, η υποβοήθηση εκ μέρους του NATO στις χώρες-εταίρους στην κατάρτιση αμυντικών προϋπολογισμών και μεταρρυθμίσεων εν γένει κλπ. Ωστόσο, το πλαίσιο συνεργασίας δεν είναι ιδιαίτερα συγκεκριμένο ή δεσμευτικό, με αποτέλεσμα η συνεργασία να είναι διαφορετική με κάθε χώρα-εταίρο και να εξαρτάται καθαρά από την πρόθεσή του για συνεργασία, κάτι που ενδεχομένως να οδηγήσει σε μία στασιμότητα ανάλογη με αυτή του Διαλόγου στην περιοχή της Μεσογείου. Είναι ωστόσο μία πρωτοβουλία που για πρώτη φορά στρέφεται προς αυτά τα κράτη, οπότε η έκβαση ακόμα του όλου εγχειρήματος δεν είναι προδικασμένη: Το NATO ενδέχεται να ζητήσει περισσότερη αλληλεπίδραση στην περιοχή, ιδιαίτερα δεδομένης της περιφερειακής αστάθειας τα τελευταία χρόνια.

Η Ένωση για τη Μεσόγειο, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Από το πέρας του Β' Παγκοσμίου πολέμου και ανέκαθεν, η περιοχή της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής (χώρες MENA) αποτελούσε έναν σημαντικό περιφερειακό αποσταθεροποιητικό παράγοντα, πράγμα που οφείλεται στο πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό υπόβαθρο της περιοχής. Θρησκευτικός εξτρεμισμός, τρομοκρατία και χαμηλό επίπεδο διαβίωσης είναι λίγα μόνον από τα συμπτώματα που κυριαρχούν στις χώρες αυτές, και αποτελούν γόνιμο έδαφος για συνθήκες πολιτικής (και όχι μόνον) αστάθειας. Οι παραπάνω συνθήκες δεν επέτρεψαν στις χώρες του Νότου, και κυρίως αυτές της ΝΑ Μεσογείου να

μεταβούν ομαλά στη νέα εποχή, με αποτέλεσμα να αποτελούν έναν πόλο αποσταθεροποίησης στην περιοχή, με προεκτάσεις και για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στους κόλπους της οποίας η έλλειψη σταθερότητας αυτή μεταφράζεται σε ευρεία μετανάστευση, οργανωμένο έγκλημα, τρομοκρατία και ενεργειακή «αβεβαιότητα», δεδομένου ότι οι χώρες MENA αποτελούν τον ενεργειακό πνεύμονα της Ευρώπης σε μία αγορά ενέργειας σε μεγάλο βαθμό μονοπωλούμενη από τη Ρωσία¹³.

Το υπόβαθρο στη συγκεκριμένη περιοχή δεν είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για τη δημοκρατική μετάβαση των χωρών: αποικιοκρατικό παρελθόν, πολιτικές παρεμβάσεις από τη Δύση κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο και λοιπές συνθήκες οδηγούν σε ένα ξεκάθαρο έλλειμμα ασφάλειας στη Μεσόγειο, πράγμα το οποίο ενισχύεται ακόμα περισσότερο από την ελλιπή οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών, και εκφράζεται μέσω μίας γενικότερης αντίστασης απέναντι στην πολιτική αλλαγή, τουλάχιστον μέχρι την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα κράτη της ΝΑ Μεσογείου που δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζονται ακόμη στην αυταρχική-συγκεντρωτική διακυβέρνηση.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων τα οποία θεωρούσε ότι την επηρεάζουν, η Ευρωπαϊκή Ένωση ήδη από το 1995 είχε προβεί στην κατάρτιση ειδικής πολιτικής γειτονίας με τις χώρες της Μεσογείου.

Η δημιουργία της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης : από τη μεταψυχροπολεμική εποχή στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης

Ο γενικός προσανατολισμός και η ανάγκη για συνεργασία στη συγκεκριμένη περιφέρεια είχαν ήδη επισημανθεί από τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Λισσαβόνας (Ιούνιος 1992), της Κέρκυρας (Ιούνιος 1994) και του Έσσεν (Δεκέμβριος 1994), ενώ είχαν διατυπωθεί και προτάσεις της Επιτροπής πάνω στο θέμα. Ο Javier Solana άνοιξε τη διάσκεψη λέγοντας ότι συγκεντρώθηκαν για να διευθετήσουν τη «σύγκρουση των πολιτισμών» και τις παρεξηγήσεις μεταξύ των

¹³ Π. Καρβούνης, «Ο ρόλος της ΕΕ και τα ενεργειακά συμφέροντα της ΕΕ με σκοπό την ανάπτυξή της», από την ομιλία του ίδιου στο Συνέδριο του ΙΕΚΕΘ «Η γεωπολιτική αναθεώρηση του status quo στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου», 23 Νοεμβρίου 2012

ευρωπαϊών και των μεσογειακών τους εταίρων. Στο ίδιο το κείμενο (Διακήρυξη της Βαρκελώνης) διατυπώνεται η «στρατηγική σημασία της Μεσογείου» και το γεγονός ότι «τα νέα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα και στις δύο πλευρές της Μεσογείου αποτελούν κοινές προκλήσεις που απαιτούν μία συνολική συντονισμένη απάντηση»¹⁴.

Ξεκινώντας το 1995, οι σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες της Μεσογείου ρυθμίζονταν στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης (Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση), σε πολυμερές επίπεδο. Η λογική της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης ήταν να ενώσει τις δύο πλευρές της μεσογείου μέσω οικονομικών κυρίως δεσμών, ώστε να δημιουργήσει κλίμα σταθερότητας και ανάπτυξης και σταθερότητας, και έπειτα να επεκταθεί και στο πολιτικό κομμάτι, βασιζόμενη στο ευρωπαϊκό μοντέλο οικονομικής ολοκλήρωσης. Η Ε.Ε. αποφάσισε να εκπονήσει ένα σχέδιο εταιρικής σχέσης με τις χώρες της μεσογειακής λεκάνης. Το σχέδιο αυτό (Διακήρυξη της Βαρκελώνης), διατυπώθηκε και εγκαθιδρύθηκε κατά τη Διάσκεψη της Βαρκελώνης (27-28 Νοεμβρίου 1995).

Η Διάσκεψη της Βαρκελώνης συγκέντρωσε τους Υπουργούς Εξωτερικών των τότε 15 κρατών-μελών της Ε.Ε. (Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Γερμανία, Ισπανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο και Σουηδία) και 12 τρίτων μεσογειακών χωρών (Τουρκία, Αλγερία, Κύπρος, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Μάλτα, Μαρόκο, Συρία, Τυνησία και Παλαιστινιακή Αρχή). Είχαν επίσης προσκληθεί και η Ένωση των Αραβικών Κρατών (League of Arab States), η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ (UMA) και η Μαυριτανία ως μέλος της UMA.

Βασικό στοιχείο το οποίο τονίστηκε στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης, ήταν η ανάγκη της μετάβασης από τις κλασικές διμερείς σχέσεις που χαρακτήριζαν επί μακρόν τις ευρωμεσογειακές σχέσεις, σε ένα πολυμερές επίπεδο συνεργασίας, που θα λειτουργούσε ενισχυτικά στις ήδη υπάρχουσες διμερείς συμφωνίες και θα λάμβανε υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε επιμέρους μέλους

Οι συμμετέχοντες τόνισαν επίσης ότι η ευρωμεσογειακή δράση δεν προτίθετο να υποκαταστήσει άλλες πρωτοβουλίες υπέρ της ειρήνης, σταθερότητας και ανάπτυξης στην περιοχή. Εξάλλου, οι

¹⁴ The Council of the European Union, represented by its President, Mr. Javier SOLANA, Minister for Foreign Affairs of Spain, “Barcelona declaration”, adopted at the Euro-Mediterranean Conference – 27-28/11/1995

ρυθμίσεις της ΕΜΣ στηρίζονται στα ψηφίσματα του Σ.Α. των Ηνωμένων Εθνών περί ειρήνης στη Μέση Ανατολή και στις αρχές που αναφέρονται στην επιστολή πρόσκλησης στη Διάσκεψη της Μαδρίτης για την ειρήνη στη Μέση Ανατολή

Σημασία δόθηκε επίσης στην ανάγκη της ενδυνάμωσης της δημοκρατίας και του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα, της αειφόρου και ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης ως βασικές προϋποθέσεις για να καταστεί η περιφέρεια της μεσογείου μία περιοχή διαλόγου, ανταλλαγών και συνεργασίας που θα εγγυάται την ειρήνη

Η εγκαθίδρυση της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας

Η νέα αυτή ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση διαρθρώθηκε γύρω από 3 κυρίως τομείς συνεργασίας, οι οποίοι είχαν επιμέρους στόχους και πολιτικές¹⁵:

- Η πολιτική πτυχή και πτυχή ασφάλειας

Ως στόχο έχει τη δημιουργία ενός κοινού χώρου ειρήνης και σταθερότητας, γι αυτό και η δήλωση προσδιορίζει ορισμένους στόχους, κοινούς για όλα τα μέλη, που αναφέρονται στην εσωτερική και εξωτερική σταθερότητα

Τα μέρη είναι δεσμευμένα να ενεργούν σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, την παγκόσμια διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και σύμφωνα με όποιες υποχρεώσεις απορρέουν από το διεθνές δίκαιο, ιδίως εκείνες που προέρχονται από πολυμερή και περιφερειακά όργανα

Δέσμευση επίσης αποτελεί η ανάπτυξη του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας στο πολιτικό σύστημα του κάθε συμμετέχοντος, όπως επίσης και ο σεβασμός στην ισότητα των λαών και το δικαίωμά τους για αυτοδιάθεση. Τις μεταξύ των μελών σχέσεις πρέπει επίσης να διέπουν οι αρχές της μη παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις, και της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών

¹⁵ *ibid.*

Τέλος, τα μέρη δεσμεύτηκαν για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, των ναρκωτικών και για την προώθηση της περιφερειακής ασφάλειας μέσω της δράσης υπέρ της μη διάδοσης πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων, όπως επίσης και μέσω της βοήθειας να καταστεί η Μέση Ανατολή ζώνη όπου δε θα υπάρχουν όπλα μαζικής καταστροφής

- Η οικονομική – χρηματοδοτική πτυχή

Οι συμμετέχοντες στην Ένωση για τη Μεσόγειο αναγνώρισαν ότι η ύπαρξη μιας ζώνης κοινής ευημερίας στη λεκάνη της Μεσογείου προϋποθέτει μία οικονομική ανάπτυξη και βελτίωση των βιοτικών συνθηκών του πληθυσμού. Προς αυτό το σκοπό, συμφώνησαν την οικοδόμηση μίας οικονομικής και χρηματοδοτικής εταιρικής σχέσης, στηριζόμενης σε:

- Καθιέρωση μίας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών (2010 ως έτος-στόχος)
- Εφαρμογή οικονομικής συνεργασίας και διαβούλευσης σε τομείς όπως οι επενδύσεις και η ιδιωτική αποταμίευση, η βιομηχανική συνεργασία και η βοήθεια στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, η περιβαλλοντική συνεργασία κλπ
- Αύξηση της χρηματοδοτικής βοήθειας της Ε.Ε. προς τους εταίρους της

- Η κοινωνική, πολιτιστική και ανθρωπιστική πτυχή

Σύμφωνα με τη Δήλωση της Βαρκελώνης, οι εταίροι αποφάσισαν να δημιουργήσουν μία εταιρική σχέση με στόχο την προσέγγιση και αλληλοκατανόηση των λαών, τονίζοντας ιδιαίτερα τη σημασία

- Του διαπολιτιστικού και διαθρησκευτικού διαλόγου
- Του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την αμοιβαία γνώση και κατανόηση μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών
- Της εφαρμογής εκπαιδευτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων
- Του τομέα της υγείας και της κοινωνικής ανάπτυξης
- Του σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα
- Της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών στην ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση

Στη Διαδικασία της Βαρκελώνης, την πορεία δηλαδή που χάραξε η ΕΜΣ μετά τη Διάσκεψη στη Βαρκελώνη, υπήρχαν περιορισμένα θεσμοθετημένα όργανα που να υποβοηθήσουν στην υλοποίηση των σκοπών της.

Για να εξασφαλιστεί η συνέχιση του έργου της ΕΜΣ, η Διακήρυξη προέβλεπε να συγκαλούνται προεδρικές συνεδριάσεις των Υπουργών Εξωτερικών όλων των μερών που συμμετέχουν στη διαδικασία. Αυτές οι συνεδριάσεις θα προετοιμάζονται από μία Ευρωμεσογειακή Επιτροπή της ΔτΒ, η οποία θα είναι και η κύρια υπεύθυνη για τη συνέχιση του έργου αυτού

Επιπλέον, όσον αφορά τη χρηματοδότηση της εταιρικής σχέσης στη Μεσόγειο, το κύριο μέσο βοήθειας εκ μέρους της Ε.Ε. ήταν το πρόγραμμα MEDA, του οποίου η βοήθεια στοχεύει στην ενίσχυση της πολιτικής σταθερότητας και δημοκρατίας, στη δημιουργία ζώνης κοινής οικονομικής ευημερίας και στην καθιέρωση στενότερων σχέσεων μεταξύ των εταίρων, στην ενίσχυση δηλαδή των προαναφερθέντων 3 τομέων συνεργασίας.

Προκλήσεις για την ΕΜΣ: Barcelona +10 και Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Δέκα χρόνια μετά τη Διάσκεψη της Βαρκελώνης, το 2005, συγκλήθηκε συνάντηση κορυφής μεταξύ ΕΕ και μεσογειακών εταίρων, με στόχο την ενίσχυση και την επαναδρομολόγηση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Ωστόσο, σε μία αποτίμηση της δεκαετούς πορείας, οι απόψεις δίσταντο, με τα επίσημα έγγραφα της ΕΕ να θεωρούν επιτυχία το ότι το εγχείρημα δεν είχε ήδη καταρρεύσει στις δεδομένες γεωπολιτικές συνθήκες, και από την άλλη τους σκεπτικιστές να υποστηρίζουν ότι η πολιτική έχει αποτύχει, καθώς δεν είχε επί της ουσίας καταφέρει να ολοκληρώσει κανέναν από τους αντικειμενικούς στόχους που είχε θέσει το 1995¹⁶.

Παράλληλα, το 2004 έκανε την πρώτη εμφάνισή της στο Δουβλίνο η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, η οποία επί της ουσίας αποτελούσε την πολιτική που επρόκειτο να διέπει τις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το σύνολο των γειτονικών της χωρών. Με την υιοθέτησή της,

¹⁶ Juliane Brach, "Ten Years after: Achievements and Challenges of the Euro-Mediterranean Economic and Financial Partnership" German Institute of Global and Area Studies Research Unit: German Institute for Middle East Studies, N° 36 (December 2006)

ανέκυψαν προβλήματα για την ΕΜΣ, καθώς δεν ήταν σαφές το κατά πόσο θα την απορροφούσε ως ευρύτερη πολιτική, ή εάν θα λειτουργούσαν ταυτόχρονα για τις ίδιες χώρες.

Η κυριότερη διαφορά των δύο πρωτοβουλιών έγκειται στο ότι ενώ η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας προωθεί τις μεταρρυθμίσεις σε διμερές και όχι πολυμερές-περιφερειακό επίπεδο, όπως η ΕΜΣ. Συμπληρωματικά, ενώ η ΕΜΣ θεωρεί τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου ως στόχους και είναι πιο επιεικής ως προς την κατάρτιση πολιτικών, η ΕΠΓ θεωρεί τις παραπάνω έννοιες δεδομένες και υιοθετεί πιο άκαμπτες και αυστηρές πολιτικές προς τους μεσογειακούς εταίρους, με μία πιο αυστηρή προσέγγιση στις συμφωνίες της, έστω και αν αυτές είναι πολιτικά και όχι νομικά δεσμευτικές.

Ένα από τα αδύναμα σημεία της ΕΜΣ ήταν το ότι η ΕΕ, βασιζόμενη στο δικό της μοντέλο ολοκλήρωσης, υιοθέτησε μία ανάλογη λογική και στη συνεργασία της με τις χώρες ΜΕΝΑ, αρχίζοντας από οικονομική στενότερη συνεργασία, η οποία ιδεατά θα οδηγούσε και στην πολιτική συνεργασία. Ωστόσο, στον απολογισμό 10 χρόνια μετά την έναρξη της διαδικασίας της Βαρκελώνης, πολλοί εταίροι είχαν κάνει λίγες ή καθόλου προόδους πάνω στην εκδημοκράτιση, ενώ μάλιστα την περίοδο 1995 με 2005, πολλά καθεστώτα έχουν γίνει και πιο αυταρχικά. Οι πιο πολλές χώρες, αφού άρχισαν συνεργασία με Ευρώπη είχαν στόχο μακροοικονομικής σταθεροποίησης, πολιτικής που δεν τους ήταν καινούρια καθώς την ίδια είχαν ήδη αρχίσει να ακολουθούν από τα μέσα του 80 με το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα¹⁷. Σύμφωνα με τη θεωρία, με την απελευθέρωση των αγορών και την οικονομική ανάπτυξη θα προέκυπτε ανάδειξη μέσης τάξης που είναι ο κύριος εκφραστής της δημοκρατίας.

Αυτό είχαν στο μυαλό τους οι πατέρες της ΕΜΣ. Όμως τα ιστορικά παραδείγματα δείχνουν ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις σε όποιο βαθμό και να είναι αυτές, δεν επαρκούν για τη δημοκρατική μετάβαση των κρατών. Παράδειγμα αποτελεί το Μαρόκο όπου το 1997 κατόπιν δημοκρατικών εκλογών αναδείχθηκε στην εξουσία ο Abd al-Rahman al-Yusufi, για καιρό πολιτικός κρατούμενος ενώ οι εκλογές οδήγησαν σε ανάδειξη νέου κόμματος στο κοινοβούλιο. Ωστόσο, τα αποτελέσματα εξακολουθούσαν να είναι συμφωνημένα σε μεγάλο βαθμό από τη βασιλική οικογένεια και τα κόμματα.

¹⁷ Eberhard Kienle, "Political reform through economic reform? The southern Mediterranean states ten years after Barcelona", The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade, Chapter 1

Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις επομένως δεν επιφέρουν με βεβαιότητα και την πολιτική βελτίωση. Τα καθεστώτα ακόμα και τότε έχουν τους μηχανισμούς που επιτρέπουν την αναπαραγωγή τους και τη διατήρηση της ισχύος. Εκεί όπου φαινομενικά έχουν προστεθεί ελευθερίες, έχουν περισταλεί άλλες, λιγότερο εμφανείς. Δεν υπάρχει αιτιότητα μεταξύ των δύο δυναμικών, απλά συμπίπτουν χρονικά στις χώρες αυτές.

Η οικονομική απελευθέρωση έχει φέρει αποτελέσματα μόνο εκεί που οδήγησε στην ανάδειξη ανταγωνιστικών προς την κυβέρνηση κέντρων ισχύος τα οποία διεκδικούν την ισχύ του πολιτικού κατεστημένου (και τα οποία προκύπτουν μέσω της κοινωνικής διαφοροποίησης και της ατομικής δράσης πολλών μεμονωμένων παραγόντων που δραστηριοποιούνται και έχουν τα μέσα να γίνουν politically relevant). Οι οικονομικές αλλαγές που έγιναν με την ΕΜΣ δεν ανέδειξαν τέτοια κέντρα και αυτό είναι το αδύνατο σημείο που δε δίνει επομένως κάποια ελπίδα για δημοκρατική μετάβαση. Αυτό συνεπάγεται ότι η ΕΕ πρέπει να μεριμνήσει για την ανάδυση τέτοιων πυρήνων, μέσω πιο συγκεκριμένων πολιτικών και να μην περιορίζεται στους στόχους της ανάπτυξης και της απελευθέρωσης των αγορών μέσω των οποίων δεν πετυχαίνει τους στόχους της με βεβαιότητα.

Η Ένωση για τη Μεσόγειο

Η αρχική πρόταση του συγκεκριμένου σχεδίου έγινε από τον Nicolas Sarkozy ως μέρος της προεκλογικής του εκστρατείας. Στις 23 Οκτωβρίου 2007, ο Sarkozy κάλεσε όλους τους αρχηγούς των κρατών- μελών της ΕΜΣ στη Σύνοδο Κορυφής στο Παρίσι τον Ιούλιο του 2008.

Ο γάλλος πρόεδρος δήλωσε ότι η Μεσογειακή Ένωση (η αρχική ονομασία του σχεδίου) θα οικοδομούνταν πάνω στο μοντέλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με κοινούς θεσμούς και δικαστικό σύστημα. Ο Sarkozy έβλεπε το σχέδιο αυτό ως μία εναλλακτική συμμετοχή της Τουρκίας στο ευρωπαϊκό εγχείρημα και ως ένα forum συζήτησης ανάμεσα στο Ισραήλ και τον αραβικό κόσμο. Υπήρξε μεγάλη υποστήριξη από την Αίγυπτο και το Ισραήλ, την Ιταλία, την Ισπανία και την Ελλάδα, ενώ διατυπώθηκαν ενστάσεις εκ μέρους της Τουρκίας, η οποία δέχτηκε να συμμετέχει στη διαδικασία μόνο εφόσον η Γαλλία τη διαβεβαίωνε ότι η συμμετοχή της στην Ένωση για τη

Μεσόγειο δε θα αποτελούσε έναν εναλλακτικό τρόπο συμμετοχής και δε θα απέκλειε την ένταξή της στην ΕΕ.

Για να γίνει δεκτό το σχέδιο από όλα τα μέρη, συμφωνήθηκε εν τέλει η μη ύπαρξη κοινών θεσμών με την Ε.Ε. και η περιορισμένη χρηματοδότηση του σχεδίου από την Ε.Ε. μετά τις επιφυλάξεις που διατύπωσε η Γερμανία.

Στην «Ένωση για τη Μεσόγειο» συμμετέχουν:

- τα 27 πλέον κράτη- μέλη της Ε.Ε. (Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λεττονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο)
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- 16 τρίτες μεσογειακές χώρες (Αλβανία, Αλγερία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Μαυριτανία, Μονακό, Μαυροβούνιο, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Τυνησία και Τουρκία)
- Η Ένωση των Αραβικών Κρατών (League of Arab States)
- Η Λιβύη υπό καθεστώς παρατηρητή

Η Ένωση για τη Μεσόγειο είχε ως σκοπό να αποτελέσει μία νέα περίοδο της ΕΜΣ με ένα βελτιωμένο θεσμικό υπόβαθρο, έμφαση στην πολυμέρεια και προσβασιμότητα στο ευρύ κοινό.

Ως νέα φάση της ΕΜΣ, δέχεται και δεσμεύεται απέναντι στα ήδη κεκτημένα από αυτήν, διατηρώντας τον κύριο στόχο την ειρήνη, σταθερότητα και ευημερία στην περιοχή της Μεσογείου. Ως εκ τούτου, διατηρεί τους 3 τομείς συνεργασίας όπως διατυπώθηκαν στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης συν τον ένα που προστέθηκε το 2005 με τη Σύνοδο Κορυφής στη Βαρκελώνη:

- Πολιτική και Ασφάλεια
- Οικονομία και Εμπόριο
- Κοινωνικός και Πολιτισμικός Τομέας
- Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις

Εκτός από τους τέσσερις αυτούς τομείς, το Νοέμβριο του 2008 στη Μασσαλία, οι Υπουργοί Εξωτερικών των 43 κρατών που συμμετέχουν στην Ένωση για τη Μεσόγειο κατέληξαν και σε έξι επιμέρους σχέδια που εστιάζουν σε συγκεκριμένες ανάγκες των περιοχών της Μεσογείου και της Ευρώπης και τα οποία θα κάνουν την ένωση πιο εύκολα αντιληπτή από τους πολίτες.

Σε αντίθεση με την ΕΜΣ, η Ένωση για τη Μεσόγειο είχε σαφή θεσμική οργάνωση που αποσκοπούσε στην αναβάθμιση του πολιτικού επιπέδου των σχέσεών της και στην ευκολότερη αντίληψή της από τους πολίτες.

Οι αδυναμίες του κάθε συστήματος

Τόσο η Αμερική όσο και η Ευρώπη, παρά τη φιλελεύθερη ρητορική τους, έπαιζαν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση των αυταρχικών καθεστώτων γιατί είτε δεν ήταν πρόβλημα που να βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα τους, είτε κάποιες φορές όχι απλά δεν ήταν πρόβλημα, αλλά και εξυπηρετούσε την ατζέντα της εξωτερικής πολιτικής τους και τα οικονομικά-ενεργειακά τους συμφέροντα. Η αλλαγή ήρθε μετά το 9/11, οπότε η δυσαρέσκεια προς τη στάση της Δύσης έγινε έκδηλη. Για τη βελτίωση της κατάστασης, οι πολιτικές προς τις χώρες αυτές έπρεπε να αναθεωρηθούν.

Κατά την αμερικανική προσέγγιση, θα χρειαζόταν μία θεσμικής μορφής λύση πολυμερούς χαρακτήρα. Η αμερικανική πλευρά επομένως ήθελε να εστιάσει σε ένα ενιαίο, πολυμερές πλαίσιο συνεργασίας, γεγονός που αντιτίθεται με την τωρινή της, κατόπιν των εξεγέρσεων στάση περί διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης με τα κράτη, καθένα εκ των οποίων αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση¹⁸.

Σε αντίθεση με την αμερικανική, η ευρωπαϊκή προσέγγιση θα βασιζόταν περισσότερο σε διμερείς διαφοροποιημένες σχέσεις. Ωστόσο, το μεγάλο λάθος και των δύο πλευρών είναι ότι έκαναν προσέγγιση των χωρών από πάνω προς τα κάτω, δηλαδή συνεργασία πρώτα σε επίπεδο πολιτικών αρχηγών, και όχι απευθείας με την κοινωνία των πολιτών, ομάδες πολιτών κλπ. (top-

¹⁸ Allen L. Keiswetter “The Arab Spring: Implications for US Policy and Interests”, Middle East Institute, January 13, 2012

down approach). Αν και από την πλευρά της ΕΕ δινόταν και προσοχή σε ομάδες πολιτών κλπ, πολλές φορές γεγονότα όπως η καταπάτηση δικαιωμάτων της αντιπολίτευσης (συλλήψεις ακτιβιστών του κόμματος Αδελφοί Μουσουλμάνοι στην Αίγυπτο το 2005 μετά τις κοινοβουλευτικές εκλογές) δε λάμβαναν τη σημασία που τους έπρεπε. Γενικά, και εκ μέρους της Ευρώπης αλλά και της Αμερικής και του ΝΑΤΟ, υπήρχε επικοινωνία σε επίπεδο ελίτ με εκείνες τις χώρες, ενώ απουσίαζε ο παλμός της κοινής γνώμης, πράγμα που κατέληξε στις εξεγέρσεις του 2011¹⁹.

Η νέα πολιτική «Ένωση για τη Μεσόγειο δεν είχε τον όρο της conditionality, των σαφώς καθορισμένων κριτηρίων επιλεξιμότητας ως προς το πολιτικό-δημοκρατικό κεκτημένο. Το μόνο το οποίο ζητούνταν από τις κυβερνήσεις ήταν η συνεργασία τους σε όποιο βαθμό με την Ε.Ε. σε συγκεκριμένες πολιτικές, ιδιαίτερα αυτές του διασυνοριακού ελέγχου και της μετανάστευσης.

Ακόμα και τα κριτήρια τα οποία είχε θέσει η ΕΕ ήταν επιφανειακά, και οιονεί-κριτήρια. Για να είναι αξιόπιστα, θα έπρεπε να είναι σαφώς ποιοτικά ή ποσοτικά καθορισμένα και να μην αναφέρονται σε γενικολογίες όπως «καλύτερα πρότυπα διακυβέρνησης ή ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Τέτοιοι χαρακτηρισμοί προδικάζουν τη βιωσιμότητα των στόχων, και αποτελούν περισσότερο ευχολόγιο παρά συμπαγή και καθορισμένα κριτήρια σύγκλισης με τις χώρες-εταίρους της ΕΕ²⁰.

Η έλλειψη καθαρών στόχων δείχνει το ότι η Ένωση για τη Μεσόγειο χρησιμοποιήθηκε κυρίως για την εξυπηρέτηση των ευρωπαϊκών συμφερόντων όσον αφορά το διασυνοριακό έλεγχο της περιοχής και τη μετανάστευση. Ας έχουμε, άλλωστε υπόψη ότι η Ένωση για τη Μεσόγειο αποτελεί γαλλική πρωτοβουλία σε μία περίοδο κατά την οποία ο Nicolas Sarkozy είχε εστιάσει στο θέμα της μετανάστευσης και του ελέγχου της. Με τη βοήθεια των χωρών MENA στους τομείς αυτούς και τη βαθύτερη συνεργασία τους, απέκτησαν νομιμοποίηση και ως εκ τούτου και διαπραγματευτική θέση ισχύος πάνω στα θέματα αυτά²¹, με αποτέλεσμα αυτές οι δύο πολιτικές να μην μπορούν πλέον να αποτελούν μοχλό πίεσης εκ μέρους της ΕΕ. Αυτό οδήγησε στην

¹⁹ Nathalie Tocci and Jean-Pierre Cassarino, “Rethinking the EU’s Mediterranean Policies Post-1/11, IAI Working Papers 11|06-March 2011

²⁰ Tobias Schumacher “The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness”, Insight Turkey, vol.13, no.3|2011, pp 107-119

²¹ Nathalie Tocci and Jean-Pierre Cassarino, op. cit.

ανάγκη περαιτέρω συνεργασίας στους τομείς αυτούς καθώς ήταν οι μόνοι λειτουργικοί τομείς (ο τομέας των δικαιωμάτων ή της εκδημοκρατίσης θα ήταν ουτοπικός).

Νέες προκλήσεις, παλιά προσέγγιση;

Τα τεκταινόμενα στην Εγγύς Ανατολή είναι το μεγάλο στοίχημα για τις δύο υπερδυνάμεις της Ευρώπης και των ΗΠΑ, αφού αποτελούν την ιδανική ευκαιρία για να διαψευσθεί το «δόγμα» του Huntington περί σύγκρουσης πολιτισμών²², ιδιαίτερα όταν μιλάμε για αξίες παγκόσμια εμπεδωμένες, όπως αυτή των στοιχειωδών ελευθεριών και της δημοκρατίας. Σε περίπτωση όμως που οι δυτικές πολιτικές και το δυτικό μοντέλο εκδημοκρατισμού αποτύχουν στην περιοχή, τότε θα δίνεται το δικαίωμα στους ακραίους εκφραστές του Ισλάμ να διαπιστώσουν ότι όντως το δυτικό μοντέλο είναι ανεφάρμοστο στην πράξη σε περιοχές όπως η Νοτιοανατολική Μεσόγειος, και στον Αραβικό κόσμο εν γένει²³.

Σημαντικό ρόλο επομένως παίζει και η στάση των νέων πολιτικών δυνάμεων που θα προκύψουν προς τη Δύση, και όχι μόνο η αντιμετώπιση των «νέων» αραβικών κρατών εκ μέρους των δυτικών υπερδυνάμεων. Η σημασία όμως της ασφαλούς μετάβασης των αραβικών κρατών σε δημοκρατικά καθεστώτα είναι ιδιαίτερα σημαντική, όχι μόνο λόγω του πολιτικού της βάρους, αλλά και λόγω των ενεργειακών επιπτώσεων που συνεπάγεται. Για παράδειγμα, η πιθανότητα ενός failed state στην Αίγυπτο ή τη Λιβύη έχει τεράστιες συνέπειες για την ενεργειακή ασφάλεια στην Ευρώπη και την Αμερική²⁴, καθώς και οι δύο χώρες είναι πολύ σημαντικοί παραγωγοί και διακομιστές ενέργειας προς τη Δύση²⁵.

Η γεωπολιτική αστάθεια στην περιοχή έχει ακόμα μεγαλύτερες επιπτώσεις για την ίδια την Ευρώπη, η οποία μην έχοντας τη δυνατότητα παραγωγής ενέργειας αρκετής για την κάλυψη

²² Alvaro de Vasconcelos, “The post-Huntington Revolutions”, Issues Vol. 35, May 2011, The European Union Institute for Security Studies

²³ Daniel Byman, “Israel’s Pessimistic View of the Arab Spring”, The Washington Quarterly, Summer 2011

²⁴ Antonio Costa Silva, “Global security challenges for Europe: Structural and strategic changes in energy markets and major implications”, EUI Working Papers, RSCAS 2012/24, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Global Governance Programme-19

²⁵ Σημειώνεται ότι με την έκρηξη της επανάστασης εναντίον του Gaddafi, οι τιμές του πετρελαίου ανέβηκαν κατά 15 δολάρια το βαρέλι. Αυτό και μόνο αρκεί για να γίνει αισθητή η σημασία των πολιτικών αλλαγών στις χώρες MENA για την ασφαλή και συνεχή παροχή ενέργειας προς τη Δύση.

ούτε του ενός τρίτου των αναγκών της (σε αντίθεση με τις ΗΠΑ που έχουν μία μεγαλύτερη αυτάρκεια), είναι ακόμη πιο εκτεθειμένη στις διακυμάνσεις της παραγωγής εξ ανατολών, με την Ιταλία να εισάγει από τη Λιβύη το 15% του φυσικού αερίου της και το 20% του πετρελαίου. Όσον αφορά την Ευρώπη ως σύνολο, οι εισαγωγές της από τη Βόρεια Αφρική φτάνουν το 12% για το πετρέλαιο και το 19% του φυσικού αερίου, ενώ οι εισαγωγές από τη Μέση Ανατολή αποτελούν το 19% για το πετρέλαιο²⁶.

Έχει γίνει λόγος για το αντίστοιχο 1989 του Αραβικού κόσμου²⁷, το οποίο ανεξάρτητα από το πώς θα καταλήξει, απαιτεί μία προφανή αλλαγή πολιτικής εκ μέρους της ΕΕ. Ο ίδιος ο επίτροπος ΕΠΓ και διεύθυνσης, Stefan Fülle παραδέχθηκε ότι ως τώρα η ΕΕ καθόριζε τις πολιτικές της στις χώρες εκείνες θεωρώντας τα απολυταρχικά καθεστάτα σαν εγγύηση περιφερειακής σταθερότητας, πράγμα το οποίο όμως αποδείχθηκε ευκαιριακή συμπεριφορά βραχυπρόθεσμου ορίζοντα.

Η έμφαση στον οικονομικό τομέα και τη συνεργασία σε θέματα μετανάστευσης και συνόρων ήταν δυσανάλογη προς την προσοχή που έπρεπε να δοθεί σε βασικές παραμέτρους για τη συνεργασία των δύο πόλων όπως την εκδημοκράτιση και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Υπήρξε έμφαση στη σταθερότητα η οποία όμως αποδείχθηκε στασιμότητα, τόσο πολιτική όσο και οικονομική, και επέφερε τα περιφερειακά προβλήματα τα οποία τώρα αντιμετωπίζει ο αραβικός κόσμος. Το επίσημο νέο πλαίσιο της συνεργασίας της ΕΕ με τις χώρες MENA δίνεται από το κείμενο της Κομισιόν “Partnership for Democracy and Shared Prosperity” το οποίο δίνει, όπως είναι και σωστό πλέον, μεγαλύτερη έμφαση στην εκδημοκράτιση και τη δόμηση θεσμών, την πιο άμεση σύνδεση με τους ίδιους τους πολίτες και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Ένα συντονισμένο νέο πλαίσιο είναι απαραίτητο, καθώς η πτώση των καθεστώτων είναι μεν εύκολη, η ανάδειξη νέων βιώσιμων είναι δύσκολη και περίπλοκη διαδικασία. Ας μην ξεχνάμε ότι καθεστάτα σαν αυτό του Μουμπάρακ και του Καντάφι προέκυψαν από παρόμοιες εξεγέρσεις και υποθετικά είχαν έρθει για να υπηρετήσουν το λαό. Η ΕΕ λόγω της δραστηριοποίησης της στην περιοχή, αλλά λόγω και της γεωγραφικής της εγγύτητας, πρέπει να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στη δόμηση των νέων κοινωνιών στις χώρες MENA.

²⁶ Antonio Costa Silva, *op. cit.*

²⁷ Nathalie Tocci & Jean-Pierre Cassarino, *op.cit.*

Η βασική παράμετρος, όμως, την οποία πρέπει να λάβει υπόψη της η ΕΕ είναι ότι πλέον η συνεργασία της και η προσέγγισή της θα πρέπει να γίνονται στη βάση του πληθυσμού των χωρών και όχι σε επίπεδο ελίτ. Θα είναι μία προσέγγιση bottom up και όχι top down, εφόσον βέβαια πρόκειται για μία πραγματικά δημοκρατική μετάβαση στις χώρες αυτές.

Ωστόσο, η προσέγγιση θα πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να μη χαρακτηριστεί ως πολιτικός ιμπεριαλισμός από τα αραβικά κράτη. Γι αυτό το λόγο, θα πρέπει η Δύση αφενός να εστιάσει κυρίως στο κράτος δικαίου αντί για το χαρακτηρισμό του πολιτεύματος, καθώς και να καταστήσει σαφές ότι απλώς βοηθά και επιβλέπει τη διαδικασία της μεταβολής, δεν την επιβάλλει η ίδια. Για να είναι ελκυστικό το νέο πλαίσιο συνεργασίας με τις χώρες MENA, θα πρέπει να παραχωρηθούν πλήρη δικαιώματα, ισότιμα με αυτά των κρατών-μελών της ΕΕ, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη δέσμευση εκ μέρους τους. Ωστόσο, η πολιτική ηγεσία της Ένωσης δεν είναι ιδιαίτερα θετική όσον αφορά την ελεύθερη μετακίνηση προσώπων, καθώς άπτεται του ευαίσθητου τομέα της μετανάστευσης, και θέλει να υπάρξουν μόνον οι άλλες 3 ελευθερίες.

Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρξει, όπως προαναφέρθηκε, προσέγγιση όχι μόνον των πολιτικών κομμάτων αλλά και του συνόλου της κοινωνίας, μέσω της επικοινωνίας με ομάδες πολιτών, με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς, ενώ εξίσου σημαντικό ρόλο παίζει και η ισότιμη προσέγγιση της αντιπολίτευσης. Τέλος, θα πρέπει να υπάρξει και προσέγγιση εξωτερικών δυνάμεων, με βασικές τις ΗΠΑ και την Τουρκία. Την πρώτη γιατί έχει σημαντικά συμφέροντα και ισχυρή στρατιωτική παρουσία στην περιοχή, τη δεύτερη δε λόγω του ότι αποτελεί ένα από τα επιτυχημένα μοντέλα δημοκρατικής μετάβασης και κοσμικού ισλαμικού καθεστώτος στις αραβικές χώρες, παρά τα σκαμπανεβάσματα που έχει. 61% του αραβικού πληθυσμού άλλωστε βρίσκει την Τουρκία ως μοντέλο-πρότυπο για τις υπόλοιπες αραβικές χώρες

Όπως όμως προαναφέρθηκε, το μεγαλύτερο διακύβευμα βρίσκεται στην περιοχή των χωρών του Κόλπου, οι οποίες είναι οι σημαντικότεροι παραγωγοί ενέργειας και στις οποίες έχουν σημειωθεί επίσης αναταραχές που έχουν πυροδοτήσει φόβους για την εξάπλωση της Αραβικής Άνοιξης και πέρα από την εγγύτερη περιοχή των MENA.

Όπως έχει παρατηρηθεί, παράλληλα με την αραβική άνοιξη, έχει σημειωθεί και ένας ανερχόμενος αντιαμερικανισμός στις περισσότερες αραβικές χώρες τα τελευταία χρόνια. Αυτό είναι αποτέλεσμα των επιμέρους αποτυχημένων αμερικανικών πολιτικών στην περιοχή, καθώς

και του γεγονότος ότι οι δυτικές κυβερνήσεις κατά κύριο λόγο είχαν σχέσεις συνεργασίας με τους αυταρχικούς αρχηγούς κρατών τους οποίους οι πρωταγωνιστές της Αραβικής Άνοιξης ήρθαν να αποτρέψουν (για παράδειγμα αναφέρεται ότι ο Μουμπάρακ ήταν σημαντικός σύμμαχος της Ευρώπης στην πρωτοβουλία Union for the Mediterranean). Αναφερόμενος σε αυτή την αντιμετώπιση της Δύσης από τη μουσουλμανική ανατολή, ο πρόεδρος Obama στην ομιλία του στο Κάιρο έκανε λόγο για ένα «νέο ξεκίνημα μεταξύ των ΗΠΑ και των Μουσουλμάνων»²⁸.

Αντί συμπερασμάτων: η δυνατότητα μίας Ευρωατλαντικής συνεργασίας στην περιοχή

Το ζήτημα της συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και NATO αποτελεί πάντα ένα θέμα προς συζήτηση. Τα θεμέλια για τη συνεργασία των δύο αυτών θεσμών έχουν ήδη τεθεί από τη συμφωνία Berlin+, η οποία χτίστηκε στη βάση της Συνόδου Κορυφής του NATO το 1999, και στην Κοινή Διακήρυξη των δύο θεσμών της 16^{ης} Δεκεμβρίου του 2002²⁹. Για τη λειτουργία, όμως, αυτής της στρατηγικής τους συνεργασίας, και τα δύο μέλη οφείλουν να διατηρούν τις αρχές της διαφάνειας και της συνεργασίας. Στη βάση του Berlin+, υπάρχει πρόβλεψη για συνεργασία των δύο θεσμών σε περίπτωση κρίσεων, που περιλαμβάνει τη στρατιωτική συνεργασία, τη συνεργασία σε επίπεδο Υπατού Εκπρόσωπου της Ένωσης για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας και Γενικού Γραμματέα του NATO κλπ.

Με την έναρξη μίας κρίσης, η ΕΕ μπορεί να προβεί σε ενέργειες χρησιμοποιώντας τους πόρους του NATO βάσει των Συμφωνιών Berlin+, δηλαδή έχοντας πρόσβαση στο στρατηγικό σχεδιασμό του NATO πριν την έναρξη κάποιας επιχείρησης, καθώς και σε πόρους του NATO, είτε όσον αφορά τη στρατολόγηση δυνάμεων, είτε όσον αφορά τα υλικά μέσα του NATO, υπό την επιφύλαξη, πάντα, ιδιαίτερων συνθηκών υπόψη του Άρθρου 5.

²⁸ The White House, Office of the Press Secretary, (Cairo, Egypt) “Remarks by the President on a New Beginning”, June 4, 2009

²⁹ The European Council-Consilium “EU-NATO: THE FRAMEWORK FOR PERMANENT RELATIONS AND BERLIN PLUS”, March 2003

Ενώ βελτιώσεις μπορούν να γίνουν σε τυπικές και άτυπες μορφές συνεργασίας μεταξύ των δύο θεσμών, δε θα υπάρξει πραγματική πρόοδος εάν δεν λυθούν οι στρατηγικές διαφορές που σχετίζονται με το μέλλον της έννοιας της ασφάλειας στην ΕΕ. Η συνεργασία μεταξύ των δύο θεσμών, επί της ουσίας εγκλείει αλληλεπικαλύψεις στις δαπάνες για την ασφάλεια και καταδεικνύει την έλλειψη συντονισμού σε επίπεδο πολιτικών αρχηγών για ένα θέμα τόσο σημαντικό όσο η κοινή ασφάλεια και άμυνα.

Η ουσιαστική συνεργασία μεταξύ NATO και ΕΕ υποσκάπτεται από επιμέρους πολιτικά προβλήματα και στις δύο μεριές, με κύριο πρόβλημα αυτό της έλλειψης καθορισμού μίας ενιαίας εξωτερικής πολιτικής σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁰. Θα πρέπει πρώτα τα ίδια τα κράτη μέλη να προσπαθήσουν να επιλύσουν τις μεταξύ τους διαφορές για να καταφέρουν να συνεργαστούν και σε ένα ακόμη πιο πολυμερές επίπεδο.

Όπως όμως έχει προαναφερθεί, η Αμερική δεν μπορεί να έχει επ' αόριστον την κύρια ευθύνη για τις περιοχές αυτές λόγω της αδυναμίας κατάρτισης ενιαίας εξωτερικής πολιτικής εκ μέρους της ΕΕ. Όσο και αν η επιχειρηματολογία περί της στροφής ενδιαφέροντος της Αμερικής προς την Ασία δεν είναι βέβαιη και εμπεριστατωμένη προς το παρόν, σύμφωνα τουλάχιστον με τους πολιτικούς και τους ακαδημαϊκούς που σχολιάζουν επί του θέματος, η δυσaréσκεια των ΗΠΑ για την αδράνεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί πραγματικότητα. Για να εξελιχθεί θετικά η κατάσταση, αυτό το οποίο θεωρείται αναγκαίο είναι όχι μόνον η ανάληψη μεγαλύτερης ευθύνης από την ΕΕ και η εισαγωγή θεσμικών μεταβολών που θα επιτρέπουν έναν πιο ενεργό και αυτόνομο πυλώνα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, αλλά και ο περιορισμός της Washington³¹ στις αρμοδιότητές της, αφήνοντας την Ευρώπη να διεκδικήσει το ρόλο τον οποίο θα έπρεπε να είχε εδώ και καιρό στην περιοχή.

³⁰ Paul Sturm "NATO and the EU: Cooperation?", ISIS Europe, European Security Review, no. 48, February 2010

³¹ Jolyon Howorth "The EU and NATO after Libya and Afghanistan: The future of Euro-US Security Cooperation", Yale Journal of International Affairs, Winter 2013

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η θέση της Ελλάδας και η ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο

Χρυστάλα Στεργιοπούλου

Εισαγωγή

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έναν σημαντικό κόμβο στην ιστορία της ανθρωπότητας, καθώς στις ακτές της αναπτύχθηκαν πολλοί σημαντικοί πολιτισμοί, κουλτούρες και οικονομίες. Πρόκειται για μια περιοχή που ενώνει γεωγραφικά τρεις ηπείρους, την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική και αποτελεί σημείο ενδιαφέροντος τόσο για τα κράτη που την περιβάλλουν όσο και για αυτές τις χώρες που αποκαλούμε Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες δεν διαθέτουν ακτές στην περιοχή, όμως επιδιώκουν συνεχώς την ανάμειξη τους στα γεωστρατηγικά και γεωπολιτικά της δρώμενα.

Η Ανατολική Μεσόγειος ορίζεται γεωγραφικά από πολύ διαφορετικά μεταξύ τους κράτη σε πολλαπλά επίπεδα, όπως η οικονομία, η κοινωνία, η δημοκρατία, ο πολιτισμός και η θρησκεία. Σε αυτήν την περιοχή δεν λείπουν οι εντάσεις και πολλές φορές και οι συγκρούσεις ανάμεσα στα παράκτια και όχι μόνο, κράτη. Η γενικότερη ρευστότητα της κατάστασης στην περιοχή και οι εκκρεμότητες επί της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών, οι κατά παράδοση συγκρούσεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, η Αραβική Άνοιξη³² και η αστάθεια στη Συρία, είναι κάποιοι από τους παράγοντες που συμβάλουν στην διαρκή αστάθεια της περιοχής. Από το 2010 και έπειτα, οι ανακαλύψεις των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή την έφεραν στο προσκήνιο και στον ενεργειακό τομέα.

Η Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, έχει το πλεονέκτημα να ανήκει στην ευρωπαϊκή ήπειρο, να βρίσκεται πολύ κοντά στην ασιατική και αφρικανική ήπειρο και να βρέχεται από την Μεσόγειο θάλασσα. Η θέση της αυτή της "επιβάλλει" θα λέγαμε, να έχει έναν ρόλο σε κάθε γεωπολιτικό συμβάν της περιοχής και να αντιδρά με ταχύτητα σε κάθε νέα σχετική εξέλιξη καθώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης επηρεάζεται άμεσα. Τα γεγονότα της Αραβικής

³² Με τον όρο "Αραβική άνοιξη", νοείται το σύνολο των γεωπολιτικών εξελίξεων στις αραβικές χώρες, από τα μέσα Δεκεμβρίου 2010, με απώτερο σκοπό την κατάργηση των χρόνιων αυταρχικών καθεστώτων τα οποία ευθύνονται για το έλλειμμα δημοκρατίας και την υποβάθμιση της καθημερινότητας των Αράβων πολιτών. Ο ορισμός αυτός προκύπτει από το Γιαννακόπουλος Β., Αραβική Άνοιξη: Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, εκδόσεις του ιδίου, Αθήνα, 2012.

Άνοιξης που συγκλονίζουν την περιοχή από τα τέλη του 2010, καθώς και η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην κυπριακή και ισραηλινή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ), είναι γεγονότα που συμβαίνουν σε μια ευρύτερη περιοχή στην οποία σημαντική έκταση καταλαμβάνει και η ελληνική επικράτεια. Η πιθανή κατασκευή του αγωγού TAP που θα διέρχεται από την Ελλάδα και θα τροφοδοτεί την Ευρώπη με αζέρικο αέριο, θα δώσει στην χώρα την ευκαιρία να ανακάμψει οικονομικά και να διεκδικήσει σημαντικό ρόλο στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ. Έχει η Ελλάδα τις δυνατότητες, τα μέσα και κυρίως την θέληση να το κάνει αυτό; Μπορεί να διεκδικήσει έναν σημαντικό ρόλο στην περιοχή δεδομένης της άσχημης οικονομικής της κατάστασης της αλλά και της βαθείας πολιτικής και κοινωνικής κρίσης στην οποία βρίσκεται εδώ και κάποια χρόνια;

Στην παρούσα μελέτη, γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιαστεί ο ρόλος της Ελλάδας στην περιοχή μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης που συνέβαλαν στην αποσταθεροποίηση της περιοχής και την ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην κυπριακή και ισραηλινή ΑΟΖ. Αρχικά, θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι ευρωπαϊκές πολιτικές που αφορούν την περιοχή καθώς και η όποια ανάμειξη της Ελλάδος σε αυτές. Στην συνέχεια, θα παρουσιαστούν οι πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων για την ελληνική ΑΟΖ και θα γίνει μια αναφορά στην παρούσα κατάσταση. Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι ενεργειακές συμφωνίες που ισχύουν στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και η θέση της Ελλάδας σε αυτές. Τέλος, θα γίνει μια προσπάθεια να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με την μελλοντική προοπτική της Ελλάδας να αναδειχθεί σε σημαντικό εταίρο όσον αφορά την γεωπολιτική σταθερότητα και την ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή.

Η Ελλάδα και οι ευρωπαϊκές πολιτικές στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), έχει ακτές στην Μεσόγειο θάλασσα μέσω της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας (ηπειρωτικά κράτη), της Κύπρου και της Μάλτας (νησιωτικά κράτη). Όπως λοιπόν είναι αναμενόμενο, στα χρόνια της πορείας της έχει αναπτύξει πολιτικές σχετικές

με την περιοχή, για την έννομη και ομαλή συνεκμετάλλευση των πόρων της περιοχής, σε κάθε τομέα όπου αυτό είναι εφικτό, από όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη-μέλη.

Οι πολιτικές αυτές αφορούν κυρίως την αλιεία και την εκμετάλλευση των πόρων της από τα κράτη-μέλη, ενώ τώρα τελευταία γίνεται έντονα λόγος και για την ευρωπαϊκή ΑΟΖ³³ και τους λόγους για τους οποίους αυτή πρέπει να υπάρξει. Παρακάτω θα παρουσιαστούν οι πολιτικές αυτές της ΕΕ συνοπτικά καθώς και ο ρόλος της Ελλάδας, ως κράτος-μέλος ευρισκόμενο στην περιοχή, στις πολιτικές αυτές.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Αλιεία

Η κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΕ, θεσπίστηκε για πρώτη φορά το 1983 μετά από προεργασία τουλάχιστον δέκα ετών³⁴. Βασικός στόχος τότε ήταν να εμποδιστούν οι όποιες διαμάχες των κρατών-μελών, τα οποία είχαν αρχίσει να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα και να καθορίζουν τις ΑΟΖ τους, σύμφωνα με την Σύμβαση για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας του 1982³⁵. Για να αποφευχθούν λοιπόν οι διαμάχες, τα όργανα της ΕΕ κατάφεραν να συνάγουν μια συμφωνία η οποία επέτρεπε στα κράτη-μέλη την αμοιβαία ελεύθερη πρόσβαση στα ύδατα άλλων κρατών-μελών για σκοπούς αλιευτικής εκμετάλλευσης.

Το 2002 οι υπουργοί αλιείας των δεκαπέντε τότε, κρατών-μελών, μεταξύ των οποίων φυσικά και ο Έλληνας υπουργός, ψήφισαν τον κανονισμό 2371/2002³⁶, σύμφωνα με τον οποίο προωθούνταν οι βιώσιμη αλιεία και υδατοκαλλιέργεια σε ένα καθαρό θαλάσσιο περιβάλλον, με απώτερο στόχο την στήριξη μιας βιώσιμης αντίστοιχης βιομηχανίας³⁷. Πολύ πρόσφατα, στα τέλη του 2012³⁸, τα κράτη-μέλη της ΕΕ, συγκεντρώθηκαν για να ψηφίσουν σχετικά με την αναθεώρηση της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), με σκοπό την παύση της υπεραλίευσης

³³ Ως Ευρωπαϊκή ΑΟΖ εννοείται η αναγωγή των ΑΟΖ των κρατών-μελών της ΕΕ σε μια ενιαία ευρωπαϊκή ΑΟΖ, στα πρότυπα της κατάργησης των εδαφικών ορίων μέσα στην ΕΕ.

³⁴ http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/pcp2008_el.pdf

³⁵ http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

³⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:358:0059:0080:EL:PDF>

³⁷ http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/pcp2008_el.pdf

³⁸ Συγκεκριμένα στις 18 Δεκεμβρίου του 2012

και της μόλυνσης των θαλάσσιων υδάτων³⁹ Στις 6 Φεβρουαρίου του 2013 η πρόταση για την αναθεώρηση της ΚΑΠ ψηφίστηκε με σημαντική πλειοψηφία από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μια πρόταση που προήλθε από την Ελληνίδα αρμόδια επίτροπο για την αλιεία Μαρία Δαμανάκη⁴⁰.

Η Ελλάδα διαθέτει έναν σημαντικό αλιευτικό στόλο ο οποίος δραστηριοποιείται στο Αιγαίο και στο Ιόνιο πέλαγος, καθώς και στην Μεσόγειο θάλασσα⁴¹ Μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2011, η χώρα αριθμούσε 17144 αλιευτικά σκάφη, αριθμός που αντιστοιχεί στο 20% περίπου των σκαφών της ΕΕ⁴². Αντιλαμβάνεται λοιπόν εύκολα κανείς, πόσο σημαντική είναι για την Ελλάδα η αλιεία και ως εκ τούτου τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει η χώρα μας από την ΚΑΠ.

Η Ευρωπαϊκή ΑΟΖ

Η ΑΟΖ, αποτελεί πρόσφατη εξέλιξη στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας καθώς προστέθηκε σε αυτό με την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας το 1982⁴³. Σύμφωνα με την Σύμβαση αυτή " ως ΑΟΖ ορίζεται η θαλάσσια περιοχή πέρα από τα όρια των χωρικών υδάτων του παράκτιου κράτους σε μήκος που δεν υπερβαίνει τα 200 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετρώνται τα χωρικά ύδατα"⁴⁴. Στα όρια της ΑΟΖ το παράκτιο κράτος έχει δικαιώματα επί των φυσικών πόρων για σκοπούς έρευνας και εκμετάλλευσης. Το ίδιο ισχύει και για την ενέργεια που μπορεί να παραχθεί από τον άνεμο ή τα κύματα. Για τους σκοπούς αυτούς έχει δικαίωμα να προβεί στην δημιουργία σχετικών τεχνικών εγκαταστάσεων (αποβάθρες, πλατφόρμες, τεχνητές νησίδες) και υποχρέωση να προβεί σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και να μην εμποδίζει τρίτα κράτη από τα

³⁹ <http://gr.euronews.com/2012/12/18/artisan-fishermen-demand-fairer-eu-quotas/>

⁴⁰ http://www.damanaki.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1439:2013-02-06-14-56-16&catid=48:2010-02-17-17-50-07&Itemid=57

⁴¹ http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/971/xalari_unit1.2.pdf?sequence=2

⁴² http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/pcp2008_el.pdf

⁴³ http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm

⁴⁴ Άρθρο 55 και 57 της Σύμβασης.

αντίστοιχα δικά τους δικαιώματα, όπως αυτά ορίζονται από την Σύμβαση (1982)⁴⁵. Στην περίπτωση κρατών των οποίων οι ακτές βρίσκονται παρακείμενα ή αντικριστά σε πλάτος λιγότερο των 200 ναυτικών μιλίων, η Σύμβαση (1982) προβλέπει την οριοθέτηση με μεταξύ τους συμφωνία ή σε περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατόν, την προσφυγή σε ανώτατες, ανεξάρτητες αρχές⁴⁶ με σκοπό την ουδέτερη ειρηνική επίλυση του προβλήματος⁴⁷.

Τους τελευταίους μήνες γίνεται όλο και συχνότερα λόγος για την δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ΑΟΖ. Σύμφωνα με την πρόσφατη⁴⁸ έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τον "Ενεργειακό Χάρτη Πορείας 2050"⁴⁹ η δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ΑΟΖ έχει ως σκοπό την διασφάλιση της ενεργειακής αυτάρκειας και ασφάλειας της ΕΕ και την όσο γίνεται δυνατή μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ από τρίτες χώρες. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την προώθηση τρόπων εκμετάλλευσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας καθώς και με την εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων των κρατών μελών. Μετά τις ανακαλύψεις αξιόλογων ποσοτήτων υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ στην Μεσόγειο θάλασσα, η ΕΕ στράφηκε προς την χάραξη ολοκληρωμένης πολιτικής στον τομέα της θαλάσσιας γεώτρησης πετρελαίου και φυσικού αερίου και ως εκ τούτου η οριοθέτηση ΑΟΖ από τα κράτη-μέλη της αλλά και από τα γειτονικά της κράτη θεωρείται επιβαλλόμενη⁵⁰. Για να αποφευχθούν προστριβές με τρίτα κράτη κατά την οριοθέτηση ΑΟΖ των ευρωπαϊκών κρατών-μελών, η ΕΕ επιβάλλεται να διατηρήσει "υψηλό πολιτικό προφίλ" και να προσπαθήσει να αποτρέψει αυτές τις προστριβές⁵¹.

Στην Ανατολική Μεσόγειο, στην περιοχή δηλαδή πάνω στην οποία η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται, είναι πρακτικά πολύ δύσκολο να υπάρξει μια ενιαία ευρωπαϊκή ΑΟΖ, καθώς τα παράκτια κράτη, τόσο τα ευρωπαϊκά όσο και τα υπόλοιπα είναι πολλά και είναι αδύνατον να υπάρξει μια γενικώς αποδεκτή οριοθέτηση⁵². Θεωρητικά βέβαια, κάθε ΑΟΖ ενός κράτους-

⁴⁵ Άρθρο 56.

⁴⁶ Αυτά είναι το Διεθνές Δικαστήριο στην Χάγη και το Διεθνές Δικαστήριο για τις θαλάσσιες υποθέσεις, του Αμβούργου

⁴⁷ Άρθρο 74

⁴⁸ Φεβρουάριος 2013

⁴⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0885:FIN:EL:PDF>

⁵⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0035+0+DOC+XML+V0//EL> παράγραφος 76

⁵¹ παράγραφος 77

⁵² Πολλά από τα κράτη αυτά δεν διατηρούν μεταξύ τους καλές σχέσεις (για παράδειγμα Τουρκία-Κύπρος, Ισραήλ-Παλαιστινιακή Αρχή κτλ), κάτι που δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την αποδοχή ενιαίας ΑΟΖ.

μέλους της ΕΕ, θεωρείται ευρωπαϊκή ΑΟΖ⁵³. Πρακτικά όμως αυτό είναι πολύ δύσκολο ζήτημα και χρήζει συστηματικής μελέτης και λεπτών χειρισμών, τουλάχιστον στην περιοχή που μας ενδιαφέρει και τούτο διότι εμπλέκονται πολλοί και διαφορετικοί γεωπολιτικοί παράγοντες, διαφορετικού οικονομικού επιπέδου χώρες, διαφορετικοί πολιτισμοί και φυσικά συγκρουόμενα συμφέροντα ακόμα και υπερδυνάμεων όπως η Ρωσία και οι ΗΠΑ.

Μεσογειακές ευρωπαϊκές χώρες θεωρούνται οι Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, Αλβανία, Κύπρος και Μάλτα⁵⁴. Τα χωρικά ύδατα των χωρών αυτών γειτνιάζουν με αντίστοιχα χωρικά ύδατα αφρικανικών κρατών (Αίγυπτος, Λιβύη, Μαρόκο) και ασιατικών (Τουρκία, Ισραήλ, Λίβανος, Συρία).

Είναι δύσκολο να μιλήσουμε ακόμα για μια ενιαία ευρωπαϊκή ΑΟΖ στην περιοχή, παρόλα αυτά όμως το πρώτο βήμα για την δημόσια συζήτηση επί του θέματος, έγινε με την επίσκεψη του Γάλλου προέδρου στην Ελλάδα⁵⁵ και τις δηλώσεις που έκανε σχετικά με τα ενεργειακά αποθέματα της χώρας και κατά πόσον αυτά μπορούν να θεωρηθούν ευρωπαϊκά⁵⁶. Αν και δεν μπορούμε να αποκλείσουμε πως παρόμοιες σκέψεις υπήρχαν και πιο παλιά, η ιδέα μιας ευρωπαϊκής ΑΟΖ ξεκίνησε να αναπτύσσεται όπως είπαμε μετά την ανακάλυψη των ενεργειακών αποθεμάτων⁵⁷ στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας και την συνεργασία της με το Ισραήλ. Η ΕΕ, είναι κατά ένα σημαντικό ποσοστό εξαρτημένη ενεργειακά από την Ρωσία και από άλλες χώρες και η πιθανότητα-προοπτική να μειώσει την εξάρτησή της αυτή, εισάγοντας ενεργειακούς πόρους από ένα κράτος-μέλος της, ώθησε κάποιους από τους ηγέτες της στην ιδέα της ευρωπαϊκής ΑΟΖ.

Σύμφωνα με συνέντευξη⁵⁸ που μας παραχώρησε ανώνυμη ακαδημαϊκή πηγή μια ενιαία ευρωπαϊκή ΑΟΖ αποτελεί ελπίδα για την χώρα μας που ακόμα δεν έχει ανακηρύξει ή

⁵³ Με την λογική ότι και κάθε εδαφική περιοχή ενός κράτους-μέλους της ΕΕ, θεωρείται ευρωπαϊκό έδαφος.

⁵⁴ Πρόκειται για προσωπική διάκριση βασισμένη καθαρά πάνω στον χάρτη της περιοχής.

⁵⁵ <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63785393>

⁵⁶ <http://www.iefimerida.gr/news/91374/%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CF%84-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%AE%CF%81%CE%B8%CE%B1-%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AE%CF%83%CF%89-%CF%8C%CF%80%CE%BB%CE%B1-%CE%AE%CF%81%CE%B8%CE%B1-%CE%BD%CE%B1-%CE%B2%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%AE%CF%83%CF%89>

⁵⁷ Μιλάμε για μεγάλες ποσότητες υδρογονανθράκων που ακόμα δεν έχουν εξορυχθεί.

⁵⁸ Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στην γράφουσα για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ και αποκλειστικά για την παρούσα μελέτη, στις 18.2.2013

οριοθετήσει την δική της ΑΟΖ. Τα οφέλη από μια ενιαία ΑΟΖ θα είναι για την χώρα μας, σύμφωνα με τον καθηγητή, τεράστια καθώς θα αποκτήσει ευρωπαϊκή στήριξη στις απόψεις της και θα ισχυροποιήσει την θέση της έναντι στην Τουρκία, με την οποία και έχει το μεγαλύτερο πρόβλημα στην περιοχή. Αντιθέτως, ο κύριος Θάνος Ντόκος, γενικός διευθυντής του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), σε συνέντευξη που μας παραχώρησε⁵⁹ παρουσιάζεται θετικός μεν ως προς το θέμα μιας ευρωπαϊκής ΑΟΖ αλλά θεωρεί πως είναι ακόμα νωρίς να μιλάμε για κάτι τέτοιο⁶⁰.

Η πρόωση του σχεδίου μιας ευρωπαϊκής ΑΟΖ συμφέρει την χώρα μας, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να ενισχύσει τις θέσεις της για το ζήτημα αυτό απέναντι στην Τουρκία που ειδικότερα στο Αιγαίο, αμφισβητεί πολλάκις τα δικαιώματα της Ελλάδας, είτε μιλάμε για επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια, είτε μιλάμε για την υφαλοκρηπίδα, είτε μιλάμε για την ΑΟΖ, δικαιώματα που προκύπτουν από την Σύμβαση του 1982. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την οικονομική όσο και πολιτική κρίση που μαστίζει αυτή την περίοδο την ΕΕ, η οποία δεν της επιτρέπει να αναπτύξει συγκροτημένες πολιτικές όσον αφορά την διαφύλαξη των θαλάσσιων συνόρων της και την σοβαρή ενασχόληση της με τις σημαντικές πιθανότητες ύπαρξης υδρογονανθράκων σε περιοχές ΑΟΖ κρατών-μελών της.

Η ελληνική ΑΟΖ

Η Ελλάδα διαθέτει μια πολύ μεγάλη φυσική ακτογραμμή τόσο σε ηπειρωτική όσο και σε νησιωτική βάση. Παρόλο που επικύρωσε την Συνθήκη για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας το 1995⁶¹, διατηρεί τα χωρικά της ύδατα στο Αιγαίο στα έξι ναυτικά μίλια, ενώ μέχρι σήμερα δεν έχει προβεί σε ανακήρυξη ή οριοθέτηση της ΑΟΖ της. Τα χρόνια προβλήματα της Ελλάδας με την Τουρκία στο Αιγαίο και στην ευρύτερη Μεσόγειο, αποτελούν την κυριότερη αιτία αυτού

⁵⁹ Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στην γράφουσα για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ και αποκλειστικά για την παρούσα μελέτη, στις 27.02.2013

⁶⁰ Και οι δύο συνεντεύξεις μας παραχωρήθηκαν πριν τις δηλώσεις του Γάλλου προέδρου για μια ευρωπαϊκή ΑΟΖ.

⁶¹ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

καθώς η Ελλάδα εμφανίζεται συνήθως επιφυλακτική και ίσως άτολμη στις διμερείς της σχέσεις με την Τουρκία.

Η ΑΟΖ για ένα παράκτιο κράτος είναι πολύ σημαντική οικονομική παράμετρος καθώς με την σωστή εκμετάλλευση της το κράτος αυτό μπορεί να αναπτύξει τον τομέα της οικονομίας του, να ενισχύσει τις διμερείς του σχέσεις με τα υπόλοιπα κράτη τα οποία αφορά το ζήτημα της οριοθέτησης της ΑΟΖ και επιπλέον να ενισχύσει τον γεωπολιτικό του ρόλο στην ευρύτερη περιοχή που το περιβάλλει συμβάλλοντας στην σταθερότητα και στην ασφάλεια της περιοχής αυτής. Σήμερα μιλάμε τόσο πολύ για την ανάγκη της ύπαρξης της ελληνικής ΑΟΖ, κυρίως επειδή το 2010 ανακαλύφθηκαν στην Κυπριακή και Ισραηλινή ΑΟΖ σημαντικά κοιτάσματα υδρογονανθράκων. Η εγγύτητα της λεκάνης της Λεβαντίνης όπου και ανακαλύφθηκαν τα κοιτάσματα αυτά, με την λεκάνη του Ηροδότου δίνει στην Ελλάδα το δικαίωμα να ελπίζει σε παρόμοιες ανακαλύψεις στην δική της ΑΟΖ.

Η Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου ιδρύθηκε στην Ελλάδα το 1976, ως ο πρώτος φορέας διαχείρισης δικαιωμάτων αναζήτησης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων⁶². Ο πρώτος νόμος σχετικά με τις έρευνες υδρογονανθράκων στην Ελλάδα ψηφίστηκε την ίδια χρονιά⁶³. Το 1995 μετά την κύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης του 1982 για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, ψηφίστηκε στην ελληνική βουλή ο νόμος 2289/95, ο οποίος ενσωμάτωσε την Κοινοτική Οδηγία 9422EC⁶⁴. Το 1996 παραχωρήθηκαν και οι πρώτες άδειες για σεισμικές έρευνες και γεωτρήσεις. Το πιο πρόσφατο και πιο σημαντικό βήμα της Ελλάδος προς αυτή την κατεύθυνση είναι χωρίς αμφιβολία ο νόμος 4001/2011 του τότε υφυπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΠΕΚΑ) κυρίου Μανιάτη σχετικά με την διεξαγωγή των ερευνών για υδρογονάνθρακες από μέρους της ελληνικής κυβέρνησης. Με τον νόμο αυτόν⁶⁵, δόθηκαν επισήμως στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και έγιναν γνωστοί στην διεθνή κοινότητα οι χάρτες σεισμικών ερευνών της Ελλάδας⁶⁶, οι οποίοι δείχνουν την μελλοντική πιθανή ελληνική οριοθέτηση της ΑΟΖ. Οι χάρτες αυτοί αφορούν το Ιόνιο και την περιοχή νότια της Κρήτης. Ο ίδιος νόμος ανακοινώνει επίσης την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας Υδρογονανθράκων ΑΕ, η

⁶² [http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=765&language=el-GR&SkinSrc=\[G\]Skins%2F_default%2FNo+Skin&ContainerSrc=\[G\]Containers%2F_default%2FNo+Container](http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=765&language=el-GR&SkinSrc=[G]Skins%2F_default%2FNo+Skin&ContainerSrc=[G]Containers%2F_default%2FNo+Container)

⁶³ Νόμος 468/76

⁶⁴ <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=7wsDjbPCiDM%3d&tabid=765&language=el-GR>

⁶⁵ <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=L5205Wk6kHQ%3d&tabid=765&language=el-GR>

⁶⁶ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=767&language=el-GR>

οποία έχει ως καθήκον την διαχείριση των υδρογονανθράκων σύμφωνα τόσο με την ευρωπαϊκή νομοθεσία όσο και με τα συμφέροντα του ελληνικού Δημοσίου.

Τον τελευταίο χρόνο, υπάρχει κυρίως στο εσωτερικό, μια έντονη κριτική στην ελληνική κυβέρνηση για την μη κήρυξη ΑΟΖ από μέρους της Ελλάδας, τόσο από την αντιπολίτευση⁶⁷ όσο και από τους δημοσιογραφικούς κύκλους. Αν και το θέμα της ελληνικής ΑΟΖ δεν είναι πρόσφατο, οι όποιες κριτικές ξεκίνησαν μετά την συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Ισραήλ και Κυπριακής Δημοκρατίας στα τέλη του 2010. Σύμφωνα με ειδικούς που γνωρίζουν το θέμα, η Ελλάδα δεν πρέπει να προβεί σε μονομερή ανακήρυξη αλλά σε οριοθέτηση της ΑΟΖ της σε συμφωνία με τα γειτονικά της κράτη. Η μονομερής ανακήρυξη ΑΟΖ, σύμφωνα με τις πηγές μας, έχει φυσικά αξία, όμως δεν πρέπει να αποτελεί μονόδρομο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς η πράξη αυτή αφορά πολλά διαφορετικά κράτη των οποίων οι αντιδράσεις δεν αναμένεται να είναι ίδιες. Στην περίπτωση της Ελλάδας κρίνεται πως η τακτική της διαπραγματεύσεως με σκοπό την οριοθέτηση της ΑΟΖ με τους γείτονες της, είναι η σοφότερη επιλογή, καθώς με όλους σχεδόν τους γείτονες της αντιμετωπίζει παράλληλα και άλλα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής.

Η ΑΟΖ στις ελληνικές θάλασσες

Αν προσεγγίσουμε το θέμα της οριοθέτησης της ελληνικής ΑΟΖ με γεωγραφικά κριτήρια, τότε μιλάμε για οριοθέτηση στο Ιόνιο, στο Αιγαίο και στην θαλάσσια περιοχή νοτίως της Κρήτης. Στο Ιόνιο Πέλαγος, οι χώρες με τις οποίες πρέπει η Ελλάδα να ορίσει ΑΟΖ είναι η Ιταλία και η Αλβανία. Η δυσκολία οριοθέτησης ΑΟΖ προέκυψε στις διαπραγματεύσεις με την Αλβανία⁶⁸. Η Ελλάδα είχε κάνει πρόταση προς την Αλβανία για έναρξη διαπραγματεύσεων οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών επί πρωθυπουργίας Κώστα Καραμανλή με υπουργό εξωτερικών την Ντόρα Μπακογιάννη. Όπως η ίδια αναφέρει σε συνέντευξη στην εκπομπή "Νέοι Φάκελοι"⁶⁹,

⁶⁷ <http://www.syriaza.gr/tag/%CE%B1%CE%BF%CE%B6/>

⁶⁸ Επί κυβερνήσεων Κώστα Καραμανλή 2004-2009.

⁶⁹ <http://folders.skai.gr/main/theme?id=266&locale=el>

η συμφωνία έγινε το 2009, λίγο πριν το κόμμα της χάσει τις εκλογές και αποχωρήσει από την κυβέρνηση. Λίγους μήνες αργότερα έγιναν εκλογές και στην Αλβανία και η νέα κυβέρνηση που προέκυψε από αυτές, έστειλε την συμφωνία για την ΑΟΖ στο Συνταγματικό δικαστήριο της χώρας, το οποίο την ακύρωσε. Έκτοτε το θέμα μεταξύ των δύο χωρών εκκρεμεί.

Όσον αφορά την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, εδώ τα πράγματα είναι σαφώς πιο απλά. Μεταξύ των δύο χωρών υπάρχει συμφωνία στην βάση της υφαλοκρηπίδας από το 1977⁷⁰. Φυσικά χρειάζεται ίσως μια επικαιροποίηση της συμφωνίας αυτής στην βάση της Σύμβασης (1982), όμως δεδομένης της άριστης σχέσης Ιταλίας-Ελλάδας, δεν εκτιμάται πως θα υπάρξει πρόβλημα μεταξύ των δύο χωρών.

Στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου η Ελλάδα οφείλει να οριοθετήσει ΑΟΖ με την Αίγυπτο και την Κύπρο. Η Κυπριακή Δημοκρατία όπως είναι γνωστό, οριοθέτησε την ΑΟΖ της με την Αίγυπτο το 2003, τον Λίβανο το 2007 και πιο πρόσφατα με το Ισραήλ το 2010⁷¹. Λίγο καιρό μετά η Ελλάδα προσέγγισε την Αίγυπτο για να οριοθετηθεί η ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών. Το θέμα έγινε γνωστό στην Τουρκία, η οποία προσπάθησε να εμποδίσει την οριοθέτηση, ήδη φανερά ενοχλημένη από την προσέγγιση Κυπριακής Δημοκρατίας-Αιγύπτου⁷². Επίσημα οι συνομιλίες ξεκίνησαν το 2006 με αρκετές όμως δυσκολίες και σταμάτησαν λίγο πριν την πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ χωρίς να έχουν καταλήξει σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα⁷³. Δεδομένης και της ρευστής κατάστασης που ακολούθησε με την βίαιη πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ, η κατάσταση είναι μέχρι και σήμερα στάσιμη, ενώ η Τουρκία προσπαθεί να προσεγγίσει συνεχώς το νέο καθεστώς της Αιγύπτου, βασιζόμενο στο μουσουλμανικό στοιχείο, ώστε να εμποδίσει την όποια πιθανή προσέγγιση μεταξύ των δύο χωρών.

Η Κυπριακή Δημοκρατία προσέγγισε την Ελλάδα για την μεταξύ τους οριοθέτηση της ΑΟΖ περίπου την περίοδο που προσέγγισε και τις υπόλοιπες γειτονικές της χώρες. Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, η Ελλάδα δεν αρνήθηκε την πρόσκληση, όμως μέχρι και σήμερα οι διαπραγματεύσεις δεν προχώρησαν. Κυπριακές πηγές κάνουν λόγο για σταθερή αμυντική πολιτική της Ελλάδας ως προς το θέμα, κυρίως λόγω των διενέξεων με την Τουρκία. Μια πιθανή

⁷⁰ <http://www.energypress.gr/news/analisi/Elhnikh-AOZ-kai-Malta>

⁷¹ <http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/AB89462E00BC0F73C22575710025E69C?opendocument>

⁷² <http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/AB89462E00BC0F73C22575710025E69C?opendocument>

⁷³ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=248626>

οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της κυπριακής δημοκρατίας, συμπεριλαμβανόμενων και των υδάτων που περιβάλλουν το Καστελόριζο, θα περιορίζει σημαντικά την ΑΟΖ της Τουρκίας στην Μεσόγειο. Ως εκ τούτου, είναι ξεκάθαρο ότι η Τουρκία θα αντιδράσει έντονα σε περίπτωση υλοποίησης της οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, η οποία θα συμπεριλαμβάνει το Καστελόριζο και άλλα νησιά⁷⁴, χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει πως η Ελλάδα θα πρέπει να οπισθοχωρήσει ως προς τις θέσεις της. Όπως μας επισήμανε ο κύριος Ντόκος, με βάση την Σύμβαση του 1982, οι ισχυρισμοί της Τουρκίας δεν έχουν νομική βάση, όμως αν ποτέ κληθεί να αποφασίσει επ' αυτού το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ή του Αμβούργου, ενδεχομένως η απόφαση αυτή να μην δώσει πλήρη επήρεια στα νησιά που βρίσκονται πολύ κοντά στην τουρκικές ακτές, όπως είναι το Καστελόριζο.

Το Αιγαίο πέλαγος και η οριοθέτηση ΑΟΖ με την Τουρκία είναι, θεωρώ, το πιο δύσκολο και συνάμα κρίσιμο σημείο όλων των αναφορών στο θέμα της ελληνικής ΑΟΖ. Στο Αιγαίο η Ελλάδα αντιμετωπίζει πολλά ζητήματα όσον αφορά τις σχέσεις της με την Τουρκία. Αφενός η ύπαρξη του *casus belli* στην περίπτωση που η Ελλάδα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια⁷⁵, αφετέρου οι "γκρίζες ζώνες" που έθεσε η Τουρκία από τα μέσα της δεκαετίας του 1990⁷⁶, καθώς και η εκκρεμότητα σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου⁷⁷, δείχνουν πως το έδαφος για προσπάθεια συμφωνίας οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών δεν είναι καθόλου πρόσφορο. Οι δηλώσεις του Τούρκου υπουργού εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου κατά καιρούς⁷⁸ σχετικά με το Καστελόριζο⁷⁹ και το κατά πόσον έχει δικαίωμα σε θαλάσσιες ζώνες, λόγω της εγγύτητας του με τις τουρκικές ακτές, δείχνουν πως οι δύο χώρες δεν βρίσκονται ούτε καν κοντά στην έναρξη συζητήσεων περί οριοθέτησης. Για πολλούς αναλυτές, η ευρωπαϊκή ΑΟΖ σε περίπτωση που επιτευχθεί, ίσως λύσει το πρόβλημα στην περιοχή αφού η Τουρκία θα έχει απέναντι της ολόκληρη την ΕΕ και όχι απλώς ένα κράτος-μέλος όπως συμβαίνει τώρα. Ως εκ τούτου δεν πρέπει να αγνοηθεί η ιδιομορφία του Αιγαίου Πελάγους ως προς την πληθώρα των ελληνικών νησιών που βρίσκονται διάσπαρτα σε όλο σχεδόν το εμβαδόν του, όσο

⁷⁴ Όπως η Κάλυμνος και η Ρόδος σύμφωνα με τον κύριο Ντόκο.

⁷⁵ Τα ελληνικά χωρικά ύδατα στο Αιγαίο είναι σήμερα στα έξι ναυτικά μίλια.

⁷⁶ Μετά την κρίση των Ιμίων (Ιανουάριος 1996)

⁷⁷ Η Ελλάδα επιθυμεί την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για την επίλυση του θέματος της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο.

⁷⁸ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=248626>

⁷⁹ Και όχι μόνο. Κατά καιρούς και άλλα νησιά έχουν μπει στο "στόχαστρο" του Τούρκου υπουργού εξωτερικών

και ως προς την πληθώρα τουρκικών σημαντικών οικονομικών κέντρων-λιμανιών στις ακτές του.

Το θέμα της οριοθέτησης της ελληνικής ΑΟΖ είναι πολύπλοκο και πρέπει να αντιμετωπιστεί με σοβαρότητα και ψυχραιμία. Οι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα καλείται να διαπραγματευτεί είναι διαφορετικού πολιτικού και γεωστρατηγικού ενδιαφέροντος και για αυτόν τον λόγο δεν πρέπει να προσεγγιστούν με τον ίδιο τρόπο. Πιστεύεται δικαίως πως η οριοθέτηση με την Τουρκία θα είναι η πιο απαιτητική και δύσκολη. Αν λάβει κανείς υπόψη και τις πιθανότητες ύπαρξης υδρογονανθράκων στην περιοχή μεταξύ Κρήτης και Κύπρου, στην οποία αναμειγνύεται η Τουρκία, αντιλαμβανόμαστε πως η οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας φαντάζει προς το παρόν τουλάχιστον, απίθανη.

Στην παρούσα συγκυρία που διανύει η Ελλάδα, στην μέση μιας βαθιάς πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής κρίσης, η πιθανότητα ύπαρξης υδρογονανθράκων σε περιοχές που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν στο μέλλον ως ελληνική ΑΟΖ, δίνει ελπίδες για επανάκαμψη της οικονομίας και για μερική ενεργειακή αυτονομία. Ο νόμος 4001/2011, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση μετά από χρόνια απραξίας και αυτό φυσικά είναι πολύ ελπιδοφόρο για την συνέχεια.

Ενεργειακές συμφωνίες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και η θέση της Ελλάδας

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, όπως αναλύσαμε και παραπάνω έχει αρκετές ιδιαιτερότητες ως προς τα κράτη και τις κουλτούρες που την απαρτίζουν. Μέχρι το 2010 η περιοχή δεν αποτελούσε σημείο ενεργειακού ενδιαφέροντος. Μετά όμως από την συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ και την ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στο οικόπεδο⁸⁰ Λεβιάθαν που ανήκει στην ισραηλινή ΑΟΖ, πλέον γίνεται όλο και συχνότερα λόγος για τα ενεργειακά κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου⁸¹.

⁸⁰ Συνηθίζεται τα κράτη να χωρίζουν την ΑΟΖ τους σε "οικόπεδα" για την διευκόλυνση των διαφόρων μελετών-ερευνών που πραγματοποιούν σε αυτήν.

⁸¹ Τα κοιτάσματα αφορούν υδρογονάνθρακες.

Η ΕΕ εξαρτάται σε πολύ μεγάλο ποσοστό ενεργειακά από την Ρωσία και σε λιγότερο βαθμό από την Αλγερία και την Νορβηγία⁸² όσον αφορά το φυσικό αέριο που χρειάζεται⁸³. Στόχος της τα επόμενα χρόνια είναι η απεξάρτηση της ως έναν βαθμό από το ρωσικό μονοπώλιο, για αυτό τον λόγο αναζητά εναλλακτικές συμφέρουσες λύσεις⁸⁴. Η κατασκευή των αγωγών TAP (Trans Adriatic Pipeline) και Nabucco West αποτελούν τις εναλλακτικές αυτές της ΕΕ ως προς την εν μέρει ενεργειακή της ανεξαρτησία από το ρωσικό μονοπώλιο. Ακόμα πιο αισιόδοξο εμφανίζεται το σενάριο τροφοδότησης της ΕΕ με φυσικό αέριο από τα κυπριακά οικόπεδα⁸⁵ όταν αυτό εξορυχθεί, καθώς η εισαγωγή από ένα κράτος-μέλος (Κύπρος) μέσω ενός άλλου κράτους-μέλους (Ελλάδα), εμφανίζεται ιδιαίτερα συμφέρουσα για την αυτήν.

Το παραπάνω σενάριο αν και ομολογουμένως πολύ αισιόδοξο, δεν αναμένεται να πραγματοποιηθεί πολύ άμεσα χρονικά και για αυτόν τον λόγο η ΕΕ επικεντρώνεται στην κατασκευή των αγωγών TAP και Nabucco West, των οποίων η υλοποίηση φαντάζει πιο άμεση. Η κοινοπραξία Shah Deniz 2⁸⁶ θα αποφανθεί τον Ιούνιο του 2013 για το ποιος από τους δύο αγωγούς έχει το μεγαλύτερο συμφέρον για να κατασκευαστεί. Αμέσως παρακάτω θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι δύο αυτοί αγωγοί και θα εξηγηθούν η θέση της Ελλάδας ως προς αυτούς και τα βήματα που έχουν γίνει μέχρι σήμερα από την ελληνική πλευρά.

TAP ή Nabucco West⁸⁷;

Οι δύο αυτοί αγωγοί αποτελούν τις δύο νέες προτάσεις για τροφοδοσία της ΕΕ με αζερικό αέριο από τις πηγές της Κασπίας Θάλασσας. Ο σχεδιασμός και των δύο αφορά την σύνδεση τους με τον TANAP, ενός αγωγού που διαπερνά το Αζερμπαϊτζάν και την Τουρκία και ο οποίος επιλέχθηκε από την κοινοπραξία Shah Deniz ως η ιδανικότερη και πιο συμφέρουσα λύση⁸⁸. Η

⁸² Συνολικά το ποσοστό αυτό αγγίζει το 80%.

⁸³ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Energy_production_and_imports/el

⁸⁴ http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm

⁸⁵ Αφροδίτη το οποίο συνορεύει με το ισραηλινό οικόπεδο Λεβιάθαν.

⁸⁶ <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=9006668&contentId=7078987>

⁸⁷ Το κεφάλαιο ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2013, πριν γίνει η τελική επιλογή.

⁸⁸ <http://www.tanap.com/>

κοινοπραξία Shah Deniz 2 θα αποφανθεί τον Ιούνιο του 2013 για την κατασκευή ενός από τους δύο αγωγούς που αναφέραμε. Παρακάτω θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα χαρακτηριστικά των δύο αυτών αγωγών.

Ο αγωγός Nabucco West θα διέρχεται μέσω της Τουρκίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ουγγαρίας και της Αυστρίας όπου και θα συνδέεται με το τοπικό δίκτυο αγωγών και με αυτόν τον τρόπο θα διανέμει αέριο στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη⁸⁹. Το μήκος του είναι τεράστιο⁹⁰ και το κόστος του αρκετά υψηλό. Δεδομένης της ανάμειξης πολλών κρατών από τα εδάφη των οποίων θα περνάει, χαρακτηρίζεται ως αγωγός υψηλού ρίσκου όσον αφορά την σταθερότητα και την μακροήμερευση της συνεργασίας των κρατών αυτών. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από το διαφορετικό επίπεδο ζωής, οικονομίας και πολιτικής-δημοκρατικής σταθερότητας των χωρών που εμπλέκονται, κάτι που μπορεί να αποτελέσει πρόβλημα στην μεταξύ τους συνεργασία στο μέλλον.

Ο αγωγός TAP παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα, καθώς η χώρα είναι μία από τις εμπλεκόμενες χώρες στον ρόλο του διαμετακομιστή⁹¹. Οι άλλες είναι η Αλβανία και η Ιταλία. Το συνολικό μήκος του αγωγού αυτού είναι 830 χιλιόμετρα εκ των οποίων τα 530 θα διατρέχουν ελληνικό έδαφος⁹². Η μέγιστη χωρητικότητα του υπολογίζεται στα 20bcm⁹³, νόμμερο που εκτιμάται πως βρίσκεται πολύ πιο κοντά στο επιτρεπτό ανώτατο όριο παροχής φυσικού αερίου από τις πηγές στην Κασπία Θάλασσα⁹⁴. Η ένωση του με τον αγωγό TANAP θα γίνεται στα ελληνοτουρκικά σύνορα, στην περιοχή Κήποι⁹⁵, από όπου θα συνεχίζει στην Βόρεια Ελλάδα για να καταλήξει στην Αλβανία και από εκεί στην Αδριατική από όπου υποθαλάσσια θα φτάνει στην Ιταλία και θα ενώνεται με το εσωτερικό δίκτυο της χώρας και από εκεί με την υπόλοιπη ευρωπαϊκή ήπειρο⁹⁶. Προωθείται από τρεις κατασκευαστικές εταιρείες⁹⁷. Το τελικό κόστος κατασκευής του υπολογίζεται περίπου στα δύο δισεκατομμύρια ευρώ⁹⁸.

⁸⁹ <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en>

⁹⁰ 1300 χιλιόμετρα περίπου

⁹¹ Βλ παρακάτω σελ

⁹² <http://www.tanap.com/>

⁹³ Billion cubic meters

⁹⁴ <http://agora.mfa.gr/appdata/TAP.2013528105116.pdf>

⁹⁵ Νομός Έβρου

⁹⁶ Ibid

⁹⁷ Την Νορβηγική Statoil, την Ελβετική EGL και την Γερμανική Ruhrgas.

⁹⁸ ibid

Η θέση της Ελλάδας στην κατασκευή των αγωγών φυσικού αερίου της περιοχής.

Η Ελλάδα όσον αφορά την ενεργειακή της ασφάλεια εξαρτάται επίσης από εισαγωγές από τρίτες χώρες⁹⁹. Εφόσον ακόμα δεν έχει αποδειχτεί αν έχει τα δικά της κοιτάσματα, ποιο είναι το μέγεθος αυτών και ποια η δυνατότητα εκμετάλλευσής τους, ο μοναδικός ρόλος τον οποίο θα μπορούσε να διαδραματίσει στο ενεργειακό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής, θα ήταν αυτός του διαμετακομιστή.

Η διαμετακόμιση φυσικού αερίου είναι η διαδικασία μεταφοράς από την παραγωγό χώρα στην χώρα εισαγωγής. Αυτό γίνεται με την εδαφική συνήθως παρέμβαση τρίτων χωρών, οι οποίες αναλαμβάνουν χρέη διαμετακομιστή. Τα οφέλη του διαμετακομιστή είναι κυρίως οικονομικά, αφού λαμβάνει τα κόμιστρα για την μεταφορά του φυσικού αερίου. Επίσης, στα θετικά του ρόλου του προσμετρώνται η κατασκευή υποδομών και η δημιουργία θέσεων εργασίας, η κάλυψη του κόστους συντήρησης και υλοποίησης του έργου και συνήθως η παροχή μέρους του διαμετακομιζόμενου φυσικού αερίου, συμβάλλοντας έτσι και στην ενεργειακή απεξάρτηση της χώρας αυτής¹⁰⁰. Ένας αξιόπιστος διαμετακομιστής πρέπει να έχει εσωτερική ασφάλεια και πολιτική σταθερότητα¹⁰¹.

Όπως είπαμε ήδη, η Ελλάδα καλείται να διαδραματίσει τον ρόλο του διαμετακομιστή στην περίπτωση που εγκριθεί από την κοινοπραξία η κατασκευή του αγωγού TAP. Η γεωγραφική της θέση φαντάζει ιδανική για την ενεργειακή σύνδεση της Ευρώπης με την Κασπία, είναι δημοκρατική χώρα, γεγονός που φανερώνει πολιτική σταθερότητα και είναι από τα παλαιότερα κράτη-μέλη της ΕΕ¹⁰².

Η Ελλάδα συμμετείχε και στο παρελθόν σε διακρατικές συμφωνίες για την κατασκευή αγωγών φυσικού αερίου που θα διέρχονταν από τα εδάφη της. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον αγωγό Interconnector¹⁰³ και τον αγωγό πετρελαίου Burgas-Αλεξανδρούπολη¹⁰⁴. Η εξαίρεση της από την συμμετοχή στον αγωγό South Stream ωθεί την χώρα να υποστηρίξει σθεναρά την

⁹⁹ <http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=36§orID=38&la=2>

¹⁰⁰ <http://www.idis.gr/wp-content/uploads/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B7-%CE%99%CE%94%CE%99%CE%A3.pdf>

¹⁰¹ Συμφωνία κυβέρνησης-αντιπολίτευσης ως προς την ενεργειακή πολιτική της χώρας.

¹⁰² Το 10ο σε σειρά μέλος της ΕΕ των 27 κρατών-μελών.

¹⁰³ http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2009/07/europaiki-energeiaki-asfaleia_new.pdf

¹⁰⁴ <http://pacific.jour.auth.gr/emmeis/?p=3617>

κατασκευή του TAP. Από τον Φεβρουάριο του 2013 οπότε και υπεγράφη η σχετική τριμερής συμφωνία¹⁰⁵, η κατασκευή του TAP αποτελεί άμεση πολιτική της χώρας όσον αφορά την ενίσχυση της γεωπολιτικής της θέσης στην περιοχή¹⁰⁶. Οι αποφάσεις που αναμένεται να ληφθούν τις επόμενες ημέρες κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές για την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας καθώς και την οικονομική της κατάσταση. Αν η κατασκευή του αγωγού TAP ευοδοθεί στην Ελλάδα θα δημιουργηθούν θέσεις εργασίας, θα μειωθεί η ενεργειακή εξάρτηση της χώρας αφού θα λαμβάνει μερίδιο από το διαμετακομιζόμενο αέριο και θα ενισχυθεί η θέση της στα μάτια των επενδυτών και θα ποσελκύσει επενδύσεις, οι οποίες θα συμβάλουν με την σειρά τους στην έξοδο από το οικονομικό αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται η χώρα.

Αντί επιλόγου-συμπεράσματα

Εν έτη 2013 η Ελλάδα καλείται να αποφασίσει για τον ρόλο που θα αναλάβει στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η οικονομική και πολιτική κρίση που την ταλανίζει αποτελούν ένα σημαντικό εμπόδιο ως προς την ανάληψη αυτού του ρόλου, ένα εμπόδιο όμως που μπορεί να ξεπεράσει.

Η ανάμειξη της στις ευρωπαϊκές πολιτικές στην περιοχή και η σθεναρή υποστήριξη από μέρους της, στην δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ΑΟΖ θα την βοηθήσει να καθορίσει με συμφωνία οριοθέτησης με τα γειτονικά της κράτη την δική της οικονομική ζώνη, μειώνοντας την πιθανότητα αρνητικής αντίδρασης από την τουρκική πλευρά με την οποία αντιμετωπίζει και το μεγαλύτερο πρόβλημα. Μέσω της ευρωπαϊκής ΑΟΖ θα μπορέσει να περιφρουρήσει καλύτερα τα θαλάσσια σύνορα της και να εκμεταλλευτεί τα πιθανά κοιτάσματα που ίσως υπάρχουν.

Με τον ρόλο του διαμετακομιστή φυσικού αερίου προς την ευρωπαϊκή ήπειρο, είτε αυτό γίνει μέσω του αγωγού TAP, είτε μέσω ενός πιθανού διαδρόμου που θα ξεκινάει από την Κύπρο και θα μεταφέρει το κυπριακό αέριο στην Ευρώπη, η Ελλάδα θα μπορέσει να αυξήσει την σημασία

¹⁰⁵ Υπεγράφη ανάμεσα στην Ελλάδα, την Αλβανία και την Ιταλία τον Φεβρουάριο του 2013 και αφορά την έγκριση της κατασκευής του αγωγού.

¹⁰⁶ <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/energy/item/223675-Reuters-O-Rwsikos-agwgos-aerioy-mporei-na-katadikasei-ton-eyrwpaiko-Nabucco>

του γεωστρατηγικού της ρόλου στην περιοχή, να αποτελέσει πόλο έλξης για επενδυτές και μέσω των επενδύσεων να δημιουργήσει θέσεις εργασίας και να αποκτήσει σημαντικά οικονομικά αποθέματα. Αν ταυτόχρονα επιδιώξει να χρησιμοποιήσει και ένα μέρος του διαμετακομιζόμενου φυσικού αερίου, θα ενισχύσει την ενεργειακή της ασφάλεια και σταθερότητα. Είναι στο χέρι λοιπόν των Ελλήνων πολιτικών ο σωστός και επικερδής χειρισμός των πρόσφατων εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ρόλος της Κυπριακής Δημοκρατίας στη νέα ενεργειακή πραγματικότητα στην Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο

Ιωάννα Δημοσθένους

Εισαγωγή

Η γεωγραφική θέση της Κύπρου, ενός νησιού τοποθετημένου στο ανατολικότερο άκρο της Μεσογείου, έχει χαρακτηριστεί από πολλούς ως ευχή αλλά και ως κατάρα. Ο εμπορικός στόλος της Κύπρου είναι ο δέκατος στον Κόσμο και ο τρίτος στην ΕΕ¹⁰⁷. Συνεπώς, η θάλασσα αποτελούσε πάντοτε πηγή ζωής και ανάπτυξης για το νησί, πόσο μάλλον, ιδιαίτερα σήμερα που ο θαλάσσιος πυθμένας στα όρια της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της έχει χαρίσει το πολύτιμο (από πολλές απόψεις) «δώρο» των υδρογονανθράκων.

Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υπογράψει και κυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας¹⁰⁸, και βάση του δικαιώματος που της δίνει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, κήρυξε Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη¹⁰⁹ το 2004. Επομένως, η Κυπριακή Δημοκρατία με την κήρυξη της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, «(...) ασκεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα σε ό, τι αφορά στην εξερεύνηση, εκμετάλλευση, διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων, ζώντων ή μη, των υδάτων των υπερκειμένων του βυθού της θάλασσας, του βυθού της θάλασσας και του υπεδάφους της, και που σχετίζονται με άλλες δραστηριότητες για την οικονομική εκμετάλλευση και εξερεύνηση της ζώνης, όπως η παραγωγή ενέργειας από τα ύδατα τα ρεύματα και τους ανέμους (...)»¹¹⁰.

Από τη δεκαετία του 1970 η Κυπριακή Δημοκρατία είχε ενδείξεις πως στις θαλάσσιες της ζώνες κρύβονται σεβαστές ποσότητες κοιτασμάτων φυσικού αερίου. Από τις αρχές του 1990 η κυπριακή διπλωματία έθεσε ως μια από τις προτεραιότητές της την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών της με τις γείτονες χώρες βάση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Από τότε μέχρι σήμερα έχει υπογράψει συμφωνίες οριοθέτησης με την Αίγυπτο, το Ισραήλ και το Λίβανο αλλά όχι με τη Συρία, την Τουρκία και την Ελλάδα.

¹⁰⁷ Ομιλία της Υπουργού Εξωτερικών δρος Ερατούς Κοζάκου-Μαρκουλλή στην Εκδήλωση της Ομοσπονδίας Κυπριακών Οργανώσεων Ελλάδος και της Ένωσης Κυπρίων Ελλάδος με θέμα «51 Χρόνια Κυπριακής Δημοκρατίας: Επιτεύγματα, Προκλήσεις και Προοπτικές», Αθήνα - 11/11/2011.

¹⁰⁸ Νόμος 203/1988.

¹⁰⁹ Νόμος 64(Ι)/2004.

¹¹⁰ Άρθρο 4(1)(α), Νόμος 64(Ι)/2004.

Η ανακάλυψη των κοιτασμάτων φυσικού αερίου στο Οικόπεδο 12 της Κυπριακής Δημοκρατίας, έδωσε άλλη ώθηση στον ήδη σημαντικό-λόγω γεωγραφικής θέσης- ρόλο της Δημοκρατίας στην Ανατολική Μεσόγειο, καθιστώντας την έτσι ένα βασικό παίχτη στο χάρτη της ενεργειακής ασφάλειας στην νοτιοανατολική Μεσόγειο. Η συνεχής προκλητική Τουρκική αδιάλλακτη στάση στο Κυπριακό πρόβλημα καθώς και οι προσπάθειες υπόθαλψης των σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Αίγυπτο, το Ισραήλ, το Λίβανο και τη Συρία δείχνουν τη σημαντικότητα του ρόλου της Κυπριακής Δημοκρατίας τόσο στην ενεργειακή όσο και γενικότερα στην ασφάλεια στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου.

Η Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της Κυπριακής Δημοκρατίας

Η χάραξη στρατηγικής για την Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη ξεκινάει από τη δεκαετία του 1990¹¹¹. Η Κύπρος όταν ξεκίνησε τις έρευνες για φυσικό αέριο δεν είχε κηρύξει ακόμα Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη¹¹². Το 2003 ξεκινάει εντονότερα μια συστηματική πολιτική βασισμένη στο διάλογο και τη διπλωματία της Κύπρου με σκοπό την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων με τις γείτονες χώρες, αφού οι πρώτες ενδείξεις για ύπαρξη φυσικού αερίου ήταν θετικές. Η Κυπριακή Δημοκρατία προχώρησε σε οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής της Ζώνης με την Αίγυπτο (2003), το Λίβανο (2007) και το Ισραήλ (2010) με τη μέθοδο της μέσης γραμμής, μια από τις μεθόδους που περιέχονται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών των γειτνιαζόντων κρατών¹¹³.

Μέσα στις όλες προσπάθειες για οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής της Ζώνης, η Κυπριακή Δημοκρατία έπρεπε να λάβει σοβαρά υπόψη της το γεγονός των ανύπαρκτων διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου καθώς και την μη ύπαρξη συμφωνίας οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών μεταξύ των δύο αυτών χωρών. Οι δυο

¹¹¹ Ερατώ Κοζάκου Μαρκουλλή, Νέοι Φάκελοι, «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2013, <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=265>.

¹¹² Σοφία Παπαϊωάννου, Νέοι Φάκελοι, «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου» ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2013, <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=265>.

¹¹³ United Nations Convention on the Law of the Sea, Adopted on the 10th of December 1982.

χώρες διεκδικούν με την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής τους Ζώνης μέρος της Λεκάνης της Λεβαντίνης η οποία υπολογίζεται ότι «κρύβει» 1.7 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και 122 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου. Οι δύο χώρες όχι μόνο δεν έχουν συμφωνήσει μεταξύ τους για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών τους αλλά και οι δύο έχουν καταθέσει στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών διαφορετικούς χάρτες για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών τους, χωρίς αυτοί να είναι δεσμευτικοί¹¹⁴. Μάλιστα, το 2011 ο υπουργός εθνικών υποδομών του Ισραήλ δήλωσε πως το Ισραήλ δεν θα διστάσει να χρησιμοποιήσει στρατιωτική βία για να προστατέψει το διεθνές δίκαιο της θαλάσσης¹¹⁵. Εις απάντηση, ο πρόεδρος του Λιβάνου Michael Suleiman υπερασπίστηκε εμφατικά τα κυριαρχικά δικαιώματα του Λιβάνου στις θαλάσσιες του ζώνες και την ελευθερία για εξερεύνηση και εξόρυξη φυσικών πόρων στις θαλάσσιες του ζώνες, στην 66^η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη¹¹⁶. Επομένως, την απροθυμία Ισραήλ και Λιβάνου για οριοθέτηση των μεταξύ τους θαλάσσιων ζωνών έπρεπε να λάβει υπόψη πολύ σοβαρά η Κυπριακή διπλωματία κατά την διαπραγμάτευση της οριοθέτησης της κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με το Λίβανο και το Ισραήλ. Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, η κυπριακή διπλωματία αντιμετώπιζε μέχρι το 2011 την άρνηση του Ισραήλ να διαπραγματευθεί την οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με την Κυπριακή Δημοκρατία, αν η τελευταία δεν ενημέρωνε το Ισραήλ για την συμφωνία οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με το Λίβανο το 2007. Από την άλλη πλευρά, ο Λίβανος μέχρι σήμερα δεν έχει επικυρώσει τη συμφωνία οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, καταστάσεις που θα σχολιασθούν κατωτέρω αναλυτικά.

Τα θαλάσσια σύνορα της Κυπριακής Δημοκρατίας, εκτός από την Αίγυπτο, το Ισραήλ και τον Λίβανο, γειτνιάζουν επίσης με την Ελλάδα, την Τουρκία και την Συρία, με τις οποίες δεν έχουν υπογραφεί συμφωνίες ανάλογες όπως αυτές με τα τρία πρώτα Κράτη.

¹¹⁴ Martin Wahlisch, “Israel-Lebanon Offshore Oil & Gas Dispute- Rules of International Maritime Law”, 5th December 2011, Vol.15, Issue 31.

¹¹⁵ «Landau: Israel would defend off-shore gas find with force», ανακτήθηκε 1/05/2013 <http://www.jpost.com/Israel/Article.aspx?id=179620>.

¹¹⁶ H.E. General Michel Sleiman, President of the Republic of Lebanon, Address at 66th Session of the General Assembly of the United Nations (Sept. 21, 2011), ανακτήθηκε 1 Μαΐου 2013, http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/LB_en.pdf.

Κυπριακή Δημοκρατία- Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η Κυπριακή Δημοκρατία και Αίγυπτος υπέγραψαν συμφωνία οριοθέτησης των ΑΟΖ τους στις 17 Φεβρουαρίου 2003, ημερομηνία κατά την οποία η Κυπριακή Δημοκρατία δεν είχε καν κηρύξει μονομερώς την Αποκλειστική Οικονομική της Ζώνη, ένα δικαίωμα που της παρέχει η Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας (1982). Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η Κυπριακή Δημοκρατία κήρυξε την ΑΟΖ τον Απρίλιο του 2004, και για αυτό το λόγο, με το Νόμο 64(Ι)/(2004) που προνοεί την διακήρυξη της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, ο Νόμος τέθηκε σε ισχύ αναδρομικά, από την 21η Μαρτίου 2003¹¹⁷. Η συμφωνία αυτή Κυπριακής Δημοκρατίας και Αιγύπτου είναι ιστορική, καθώς αποτελεί την πρώτη συμφωνία οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης στην Ανατολική Μεσόγειο¹¹⁸.

Το πιο πάνω γεγονός μπορεί να ερμηνευθεί αν κάποιος ερευνήσει όλες τις παρασκηνιακά διπλωματικές εξελίξεις στο θέμα της οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης από τα Μεσογειακά Κράτη. Το 2003, επί Προεδρίας Γλαύκου Κληρίδη και Υπουργίας Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού κυρίου Νίκου Ρολάνδη, ο πρέσβης της Κύπρου στην Αίγυπτο ενημέρωσε το Υπουργείο Εξωτερικών, πως Αίγυπτος και Σαουδική Αραβία συζητούσαν την χάραξη των μεταξύ τους Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών βάση της οριοθέτησης της μέσης γραμμής. Έχοντας υπόψη του ο κ. Ρολάνδης την υπόθεση οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Μάλτας και Λιβύης, η οποία υπόθεση παραπέμφθηκε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης¹¹⁹, αποφάσισε πως έπρεπε να κινηθεί γρήγορα. Το 1985, Διεθνές Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η μέση γραμμή δεν έπρεπε να υιοθετηθεί στη συγκεκριμένη περίπτωση Μάλτας- Λιβύης, λόγω της μεγάλης διαφοράς που έχει το μήκος της ακτογραμμής της Λιβύης σε σχέση με το μήκος της ακτογραμμής της Μάλτας¹²⁰. Το γεγονός ότι Αίγυπτος και Σαουδική Αραβία συζητούσαν την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής τους Ζώνης στην Ερυθρά Θάλασσα βάση της αρχής της μέσης γραμμής, τη στιγμή που η Σαουδική Αραβία έχει τριπλάσια ακτογραμμή σε σχέση με την Αίγυπτο, δημιουργούσε ένα προηγούμενο. Έτσι, η Κυπριακή

¹¹⁷ Άρθρο 12, Νόμος 64(Ι)/2004.

¹¹⁸ *Supra* note 8.

¹¹⁹ Case Concerning the Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/ Malta), ICJ, Judgment on the 3rd June 1985.

¹²⁰ *Ibid*, par. 65-73.

Δημοκρατία αν λειτουργούσε γρήγορα, θα χρησιμοποιούσε υπέρ της αυτό το επιχείρημα για τον καθορισμό των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών Κύπρου-Αιγύπτου με τη μέθοδο της μέσης γραμμής¹²¹. Όπως και τελικά συμφωνήθηκε το 2003. Με τη μέθοδο της μέσης γραμμής, η Κυπριακή Δημοκρατία οριοθέτησε την Αποκλειστική Οικονομική της Ζώνη με αυτή της Αιγύπτου, εξασφαλίζοντας έτσι ένα μεγάλο μέρος του θαλάσσιου χώρου (περίπου 30 χιλιόμετρα) το οποίο εικάζεται πως ίσως περιέχει σεβαστές ποσότητες φυσικού αερίου η αξία των οποίων ίσως ανέρχεται σε μερικά δισεκατομμύρια δολάρια¹²². Έτσι, η Κυπριακή

Δημοκρατία θέλοντας να διασφαλίσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στην Ανατολική Μεσόγειο, έσπευσε να κλείσει τη συμφωνία οριοθέτησης με την Αίγυπτο, πριν καν κηρύξει μονομερώς την Αποκλειστική της Οικονομική Ζώνη. Εξ ου, ο Νόμος 64(I)/(2004) που προνοεί για τη διακήρυξη της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης τέθηκε σε ισχύ αναδρομικά από την 21^η Μαρτίου 2003. Μεταξύ άλλων, Κυπριακή Δημοκρατία και Αίγυπτος υπέγραψαν και Συμφωνία Πλαίσιο για την κοινή εκμετάλλευση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων που εκτείνονται εκατέρωθεν της μέσης γραμμής (2006) αλλά και συμφωνία εμπιστευτικότητας (2006)¹²³, οι οποίες επικυρώθηκαν από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Κυπριακή Δημοκρατία- Λίβανος

Η Κυπριακή Δημοκρατία υπέγραψε μετά από μυστικές συνομιλίες με το Λίβανο Συμφωνία οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών Κύπρου –Λιβάνου, τον Ιανουάριο του 2007. Και αυτή η συμφωνία βασίζεται στην αρχή της μέσης γραμμής, σύμφωνα με τη Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982). Η Τουρκία αντέδρασε στην υπογραφή συμφωνίας οριοθέτησης των ΑΟΖ Κυπριακής Δημοκρατίας και Λιβάνου, προβάλλοντας το επιχείρημα πως ο Λίβανος έπρεπε να ζητήσει και τη γνώμη της Τουρκίας για την οριοθέτηση της ΑΟΖ του βάση της μέσης γραμμής, αφού η θαλάσσια περιοχή περιλαμβάνει «Τουρκικό

¹²¹ Συνέντευξη Νίκου Ρολάνδη, «Προεκτάσεις», ανακτήθηκε 21/04/2013, <http://www.youtube.com/watch?v=Uy-Pi5lpFyA>.

¹²² Supra note 15.

¹²³ Σόλων Κασσίνης, IENE, 17^ο Εθνικό Συνέδριο Ενέργειας, «Ενέργεια και Ανάπτυξη 2012», <http://www.iene.gr/energy-development2012/articlefiles/session4/Kasinis-power-point.pdf>.

μέρος»¹²⁴. Έτσι, η συμφωνία μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Λιβάνου έγινε μυστικά, λόγω των πιέσεων που ασκούσε η Τουρκία στο Λίβανο για μη υπογραφή της συμφωνίας, και ανακοινώθηκε αμέσως μετά την υπογραφή¹²⁵. Η Τουρκία κινήθηκε αμέσως παρασκηνιακά για να καταργήσει τη συμφωνία Κύπρου-Λιβάνου, με αποτέλεσμα η Κυπριακή Δημοκρατία να έχει επικυρώσει τη συμφωνία στην Βουλή των Αντιπροσώπων, αλλά κάτι τέτοιο να μην έχει συμβεί από το κοινοβούλιο του Λιβάνου, χωρίς βέβαια το τελευταίο να την έχει απορρίψει¹²⁶.

Ενώ η Συμφωνία οριοθέτησης Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών μεταξύ Λιβάνου-Κύπρου έλαβε χώρα το 2007, το 2010 όταν ο Λίβανος κατέθεσε στον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών χάρτες σχετικά με τα νότια θαλάσσια σύνορα με το Ισραήλ και τα νοτιοδυτικά θαλάσσια σύνορα με την Κύπρο, τα θαλάσσια αυτά σύνορα διέφεραν με αυτά που είχαν συμφωνηθεί με την Κύπρο το 2007. Συνεπώς, θεωρίες περί της μη επικύρωσης εκ μέρους του Λιβάνου της Συμφωνίας οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με την Κυπριακή Δημοκρατία, κάνουν λόγο για διπλωματικό λάθος του Λιβάνου κατά την υπογραφή της οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών Λιβάνου- Κύπρου. Άλλη άποψη κάνει λόγο πως η Συμφωνία του 2007 με την Κυπριακή Δημοκρατία ήταν απλά μια ενδιάμεση λύση έως ότου επιλυθεί το ζήτημα της οριοθέτησης με το Ισραήλ. Μια τρίτη θεωρία, ήθελε τον Λίβανο να μην θέλει κατά την υπογραφή της Συμφωνίας με την Κύπρο, να δημιουργήσει περαιτέρω εντάσεις στη σχέση του με το Ισραήλ, μισό μόλις χρόνο μετά τον Ισραηλινό-Λιβανέζικο πόλεμο το καλοκαίρι του 2006¹²⁷.

Πολύ πρόσφατες εξελίξεις δίνουν καινούργια ώθηση στο ζήτημα της οριοθέτησης Κυπριακής και Λιβανικής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης. Ο Υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού κ. Γιώργος Λακκοτρύπης, επισκέφθηκε τον Απρίλιο του 2013 τον Λίβανο. Φαίνεται να έχει συμφωνηθεί με τον ομόλογό του συνεργασία Κύπρου Λιβάνου σε θέματα συνεκμετάλλευσης του φυσικού αερίου ένθεν και ένθεν των δύο Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών¹²⁸. Για να πραγματοποιηθεί όμως κάτι τέτοιο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι το Λιβανικό

¹²⁴ Supra note 8.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Supra note 5.

¹²⁷ Supra note 7.

¹²⁸ «Προς συνεργασία Κύπρου- Λιβάνου για το φυσικό αέριο», ανακτήθηκε, 21/04/2013 <http://www.capital.gr/NewsTheme.asp?id=1767418>.

Κοινοβούλιο να επικυρώσει τη συμφωνία οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης που υπογράφηκε μεταξύ Κύπρου και Λιβάνου το 2007.

Κυπριακή Δημοκρατία- Κράτος του Ισραήλ

Η Κυπριακή Δημοκρατία και το Κράτος του Ισραήλ υπέγραψαν τον Δεκέμβριο του 2010 Συμφωνία Οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών τους Ζωνών μετά από πολλά χρόνια άρνησης των διαπραγματεύσεων από πλευράς του Ισραήλ. Οι καλές σχέσεις Ισραήλ- Τουρκίας και το γεγονός πως το Ισραήλ ήθελε να ξέρει τις λεπτομέρειες της Συμφωνίας μεταξύ Κύπρου- Λιβάνου το 2007 πριν διαπραγματευτεί με την Κυπριακή Δημοκρατία, κάτι που η Κυπριακή Δημοκρατία δεν έκανε, ήταν οι κυριότεροι λόγοι της άρνησης των διαπραγματεύσεων εκ μέρους του Ισραήλ¹²⁹. Το περιστατικό του Μαβί Μαρμαρά το 2010 και η κατάρρευση των σχέσεων Ισραήλ- Τουρκίας¹³⁰, έφερε άλλο αέρα στις σχέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας με το Ισραήλ, με αποτέλεσμα τη Συμφωνία οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών τους Ζωνών.

Όπως φαίνεται από το προοίμιο της Συμφωνία, σκοπός είναι η περαιτέρω ενίσχυση των δεσμών καλής γειτονίας και συνεργασίας των δυο χωρών, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τη σημασία οριοθέτησης Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών για την ανάπτυξη των. Βάση του άρθρου 1 της Συμφωνία, η οριοθέτηση γίνεται βάση της αρχής της μέσης γραμμής, όπως και οι προηγούμενες συμφωνίες της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Αίγυπτο και το Λίβανο.

Βάση του άρθρου 2 της συμφωνίας, σε περίπτωση που υπάρχουν φυσικοί πόροι, συμπεριλαμβανομένων των υδρογονανθράκων, οι οποίοι εκτίνονται από την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του ενός κράτους στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του άλλου, τα δύο κράτη θα συνεργαστούν για την επίτευξη κοινής συμφωνίας- πλαίσιο καταμερισμού για τους τρόπους κοινής ανάπτυξης και εκμετάλλευσης τέτοιων πόρων.

¹²⁹ Σόλων Κασσίνης, Οι Νέοι Φάκελοι , « Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», ανακτήθηκε 23 Φεβρουαρίου 2013 <http://folders.skai.gr/main/theme?id=265&locale=el>

¹³⁰ Γιώργος Λιλλήκας, πρώην Υπουργός Εξωτερικών, Οι Νέοι Φάκελοι, «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», ανακτήθηκε 23 Φεβρουαρίου 2013 <http://folders.skai.gr/main/theme?id=265&locale=el>

Η Συμφωνία αυτή κυρώθηκε με το Νόμο 7(III)/2011 από την Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας και δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 25 Φεβρουαρίου 2011. Η Συμφωνία κυρώθηκε και από το Κοινοβούλιο του Ισραήλ το 2011¹³¹. Υπό διαπραγμάτευση βρίσκεται επίσης Συμφωνία Πλαίσιο για την εκμετάλλευση κοιτάσματος υδρογονανθράκων που εκτείνεται εκατέρωθεν της μέσης γραμμής, συμφωνία που η Κυπριακή Δημοκρατία έχει ήδη υπογράψει από το 2006 με την Αίγυπτο¹³². Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως στο προοίμιο της Συμφωνίας, ανακαλούνται ρητά οι σχετικές με την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη πρόνοιες της Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, από τη στιγμή που το Ισραήλ είναι μια από τις λίγες χώρες που δεν έχουν υπογράψει τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας.

Κυπριακή Δημοκρατία- Αραβική Δημοκρατία της Συρίας

Όσον αφορά την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με αυτήν της Συρίας, μέχρι σήμερα δεν έχει υπογραφεί καμία συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών. Η Κυπριακή Δημοκρατία είχε ξεκινήσει συνομιλίες και με τη Συρία για καθορισμό της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των δυο κρατών. Ενώ σε συνομιλίες που έχουν προηγηθεί τα προηγούμενα χρόνια έχουν όλα συμφωνηθεί μεταξύ των δύο κρατών, η Συρία μέχρι σήμερα δεν έχει υπογράψει, λόγω των πιέσεων που η Τουρκία της ασκεί¹³³.

Τα τελευταία δύο χρόνια, η Συρία βρίσκεται στη δύνη ενός εμφυλίου πολέμου δίχως προηγούμενο. Οι δυνάμεις του υπό αμφισβήτηση προέδρου Μπασάρ Αλ Άσαντ μάχονται εναντίων των αντικαθεστωτικών, με τη διεθνή κοινότητα απρόθυμη να αντιδράσει και κυρίως ανίκανη να λάβει μια κοινώς αποδεκτή απόφαση για τη χάραξη κοινής πολιτικής στο Συριακό πρόβλημα. Με κάποιες χώρες να θεωρούν πως ο πρόεδρος Άσαντ έχει χάσει τη νομιμοποίησή του, αλλά κυρίως λόγω της συνεχούς έκρυθμης κατάστασης που επικρατεί στη Συρία, σίγουρα

¹³¹ Σόλων Κασσίνης, «Natural Gas in the Eastern Mediterranean- Casus Beli or Chance for Regional Cooperation», The Institute of National Security Studies, Tel Aviv 5/07/2012 <http://www.youtube.com/watch?v=3QiWI-B1Bmg>.

¹³² Supra note 17.

¹³³ Supra note 20.

αυτή τη στιγμή η οριοθετήσει Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με την Κυπριακή Δημοκρατία, δεν αποτελεί προτεραιότητα στην ατζέντα της Αραβικής Δημοκρατίας της Συρίας.

Κυπριακή Δημοκρατία- Τουρκική Δημοκρατία

Ως γνωστόν, η Τουρκία μετά τη στρατιωτική εισβολή στην Κύπρο το 1974, δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία. Συνεπώς δεν αναγνωρίζει το οποιοδήποτε δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας σε θαλάσσιες ζώνες, σύμφωνα με το Δίκαιο της Θαλάσσης. Η Τουρκία είναι μια από τις χώρες που δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας (1982). Με αυτό τον τρόπο αρνείται το δικαίωμα των νησιών σε θαλάσσιες ζώνες, μεταξύ αυτών και το δικαίωμα του Καστελόριζου σε θαλάσσιες ζώνες, κάτι που περιπλέκει ακόμα περισσότερο της Ελληνο-Τουρκικές σχέσεις, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω. Λαμβανομένης υπόψη της συνεχιζόμενης λοιπόν στρατιωτικής κατοχής του 38% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας, την αναγνώριση μόνο από την Τουρκία της ούτω καλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου» στα κατεχόμενα εδάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και την συνεχή και αδιάλλακτη στάση της Τουρκίας στο Κυπριακό Πρόβλημα, προς το παρόν δεν τίθεται ζήτημα ύπαρξης οποιασδήποτε συμφωνίας για την οριοθέτηση της ΑΟΖ μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Τουρκίας.

Κυπριακή Δημοκρατία- Ελληνική Δημοκρατία

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σχολιαστεί το γεγονός πως η Κυπριακή και η Ελληνική Δημοκρατία δεν έχουν προβεί σε μεταξύ τους συμφωνία για οριοθέτηση των Αποκλειστικών Οικονομικών τους Ζωνών μέχρι σήμερα. Η Κυπριακή Δημοκρατία, πριν την απόφαση για την μονομερή κήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, ενημέρωσε την Ελληνική Κυβέρνηση για τα έρευνες στις οποίες θα προέβαινε για την τυχόν ύπαρξη υδρογονανθράκων, η οποία Ελληνική Κυβέρνηση ήταν θετική σε αυτή την ενέργεια, αλλά παρέμεινε μυστική μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Ο λόγος της ενημέρωσης αυτής είχε ως σκοπό να μην φέρει προ τετελεσμένων την Ελληνική Κυβέρνηση, αφού στην οποιαδήποτε πιθανότητα θερμού επεισοδίου από πλευράς της Τουρκίας, η Ελλάδα θα ήταν αυτή που θα παρενέβαινε για να υπερασπιστεί τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας¹³⁴. Παρόλα αυτά, η Ελληνική Δημοκρατία αμέσως μετά την κήρυξη της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης από την Κυπριακή Κυβέρνηση, χαιρέτισε την Κυπριακή Πρωτοβουλία, χωρίς να δώσει περαιτέρω εξηγήσεις γιατί δεν έπραξε το ίδιο¹³⁵.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η γραμμή μεταξύ Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης Αιγύπτου και Κυπριακής Δημοκρατίας έχει ορισθεί 15 χιλιόμετρα ανατολικότερα του δυτικού σημείου στο οποίο θα έπρεπε να είχε ορισθεί¹³⁶ (με αποτέλεσμα να έχει «χαθεί» ένα σημείο στο οικόπεδο 4). Στο συγκεκριμένο σημείο, η Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη συνορεύει με την Ελληνική και την Τουρκική, αν λάβουμε υπόψη τις θαλάσσιες ζώνες που το Καστελόριζο δικαιούται. Αποτελεί πραγματικό γεγονός το ότι η Ελλάδα ήταν πάντοτε διστακτική στο να εγείρει θέματα Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με την Τουρκία. Κατά την χάραξη των ορίων της Κυπριακής Αποκλειστικής Ζώνης το 2003, ηγέρθη θέμα διότι αν η Ελλάδα μετρούσε τη δική της Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη από το Καστελόριζο, το οποίο είναι το ακραίο σημείο για τη χάραξη της δικής της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, τότε διαφορετική θα ήταν η οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Κύπρου και Ελλάδα, και διαφορετική θα ήταν αν αυτή μετρηθεί από τη στερεά Ελλάδα, επιχείρημα της Τουρκίας η οποία αρνείται το δικαίωμα των νησιών σε θαλάσσιες ζώνες. Έτσι, αν η Κυπριακή Δημοκρατία προχωρούσε στην οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με την Ελλάδα μέχρι το ακραίο δυτικό σημείο, θα φαινόταν η διαφορά την οποία Ελλάδα και Τουρκία έχουν αναφορικά με τις θαλάσσιες ζώνες του Καστελόριζου. Έτσι, ο Ελλαδίτης εκπρόσωπος της Ελληνικής Κυβέρνησης παρακάλεσε τις Κυπριακές Αρχές κατά τη διάρκεια σύσκεψης στο γραφείο του Γενικού Εισαγγελέα της Κυπριακής Δημοκρατίας, να μην τραβηχτεί η γραμμή της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μέχρι το ακραίο δυτικό σημείο που θα έπρεπε να ορισθεί. Ο Ελλαδίτης εκπρόσωπος δήλωσε στη σύσκεψη, πως εάν τραβηχτεί η γραμμή της Κυπριακής Αποκλειστικής Ζώνης μέχρι το ακραίο δυτικό σημείο, η Ελλάδα θα βρεθεί σε δύσκολη θέση διότι θα διαφανεί η

¹³⁴ Supra note 20.

¹³⁵ Supra note 8..

¹³⁶ Σόλων Κασσίνης, «Προεκτάσεις», ανακτήθηκε 21 Απριλίου 2013, <http://www.youtube.com/watch?v=Uy-Pi5lpFyA>.

διαφορά που υπάρχει στο ζήτημα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Παρακάλεσαν λοιπόν την Κυπριακή Δημοκρατία να μείνει 15 χιλιόμετρα ανατολικότερα, για να μη φανεί αυτή η διαφορά, όπερ και εγένετο.

Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης- Συμπέρασμα

Εν κατακλείδι, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει επικυρώσει τις συμφωνίες οριοθέτησης της Αποκλειστικής Οικονομικής της Ζώνης με την Αίγυπτο, το Λίβανο και το Ισραήλ. Καμία συμφωνία για οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης δεν έχει επιτευχθεί με την Ελλάδα και την Τουρκία- που εξαιτίας των διαφορών τους η Κυπριακή Δημοκρατία χάραξε το δυτικότερο σημείο της Αποκλειστικής Οικονομικής της Ζώνης 15 χιλιόμετρα ανατολικότερα- ούτε επίσης με τη Συρία. Συνεπώς, η τελική –μέχρι σήμερα- περιοχή που προέκυψε για έρευνα ύπαρξης φυσικών πόρων και ειδικότερα υδρογονανθράκων και πετρελαίου, καλύπτει περίπου 51000 km² και έχει διαχωριστεί σε 13 οικόπεδα¹³⁷.

Έρευνες Υδρογονανθράκων: Πρώτος Γύρος Αδειοδότησης

Αφού οριοθετήθηκε η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Κυπριακή Δημοκρατία συμφώνησε μυστικά με Νορβηγική εταιρεία να κάνει έρευνες για την ύπαρξη κοιτασμάτων φυσικού αερίου¹³⁸. Λόγω και του καθεστώτος απόλυτης μυστικότητας που επικρατούσε από πλευράς Κυπριακής Δημοκρατίας, της Νορβηγικής εταιρείες που διεξήγαγε τις έρευνες και του Κρατικού Ινστιτούτου Πετρελαίων της Γαλλία το οποίο έστειλε Γάλλους εμπειρογνώμονες για την ανάλυση των δεδομένων που θα προέκυπταν, η Τουρκία δεν αντέδρασε όταν το Νορβηγικό πλοίο βγήκε για έρευνες στην Κυπριακή Αποκλειστική

¹³⁷ Ανδρέας Γιασεμή, «Χωρικός Προσδιορισμός Θαλάσσιων Ζωνών Οικονομικής Εκμετάλλευσης στην Κύπρο» Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο- Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Τομέας Τοπογραφίας, Αθήνα 2012.

¹³⁸ Supra note 8.

Οικονομική Ζώνη¹³⁹. Όταν η Κυπριακή κυβέρνηση ανακοίνωσε τα αποτελέσματα των ερευνών, ξεκίνησε ο πρώτος γύρος αδειοδότησης για να ερευνηθεί κατά πόσον υπάρχουν υδρογονάνθρακες στην Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη. Η Κυπριακή Δημοκρατία προχώρησε αρχικά στον καθορισμό 13 οικοπέδων σε μια έκταση 51000 χιλιομέτρων στη θαλάσσια περιοχή νότια της Κύπρου¹⁴⁰. Το ενδιαφέρον κατά τον Α γύρο αδειοδότησης ήταν ιδιαίτερα μικρό, αφού μόνο 2 εταιρίες εκδήλωσαν ενδιαφέρον. Το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να περιλάβει το οικόπεδο 12 στη διαδικασία της αδειοδότησης, καθώς συνορεύει με το κοίτασμα Λεβιάθαν του Ισραήλ που χαρακτηρίζεται ως το μεγαλύτερο κοίτασμα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε την τελευταία δεκαετία.

Τον Οκτώβριο του 2008 παραχωρήθηκε τελικά στην Αμερικανικών Συμφερόντων Noble Energy, μια μικρομεσαία εταιρεία από το Χιούστον των ΗΠΑ¹⁴¹, το δικαίωμα έρευνας και περαιτέρω γεώτρησης του οικόπεδου 12 για την πιθανή ύπαρξη υδρογονανθράκων. Η Noble Energy μεταξύ άλλων έχει προβεί σε εξερεύνηση και εκμετάλλευση κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στη Βόρειο Θάλασσα, τον Κόλπο του Μεξικό, την Δυτική Αφρική καθώς και το Ισραήλ. Στις θαλάσσιες ζώνες του Ισραήλ, η Noble πρόσφατα ανακάλυψε μεγάλα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στις θαλάσσιες περιοχές Λεβιάθαν και Ταμάρ¹⁴². Το οικόπεδο 12 της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης βρίσκεται κοντά στην περιοχή Ταμαρ¹⁴³, γεγονός που ίσως δικαιολογεί το ενδιαφέρον της Noble για εξερεύνηση του οικόπεδου 12. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να προστεθεί πως υπάρχουν ενδείξεις πως εκτός από φυσικό αέριο, στην Κυπριακή αποκλειστική ζώνη υπάρχουν και κοιτάσματα πετρελαίου¹⁴⁴, τα οποία είναι ευκολότερο να εξορυχτούν και να διατεθούν άμεσα στην αγορά, σε σχέση με το φυσικό αέριο. Οι έρευνες ξεκίνησαν τον Σεπτέμβριο του 2011 και ολοκληρώθηκαν τον Δεκέμβριο του 2011, με θετικά αποτελέσματα για την ύπαρξη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Οικόπεδο 12. Στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας έχουν ανευρεθεί αξιόλογα κοιτάσματα υδρογονανθράκων¹⁴⁵. Υπολογίζεται πως το οικόπεδο 12 έχει

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Supra note 22.

¹⁴³ Supra note 22.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Supra note 1.

δυο δεξαμενές με φυσικό αέριο¹⁴⁶. Η Noble Energy έχει προς το παρόν ερευνήσει μόνο τη μια δεξαμενή στην οποία υπολογίζεται πως υπάρχουν 6 με 9 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου. Η αξία αυτών των κοιτασμάτων, δεν μπορεί αυτή τη στιγμή να υπολογισθεί με ακρίβεια, αφού οι συγκυρίες και οι μονάδες μέτρησης της αξίας του φυσικού αερίου γίνονται με μεταβλητές που συνεχώς διαφοροποιούνται. Μέχρι αυτή τη στιγμή, το Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, υπεύθυνο Υπουργείο για την ενέργεια, δεν έχει δώσει επίσημα στη δημοσιότητα οποιοδήποτε ποσό με το οποίο να υπολογίζεται η αξία του οικόπεδου 12. Πρέπει εδώ να προστεθεί, πως εφόσον η Noble έχει την άδεια εξερεύνησης για το οικόπεδο 12, έχει το δικαίωμα να εξερευνήσει και τη δεύτερη δεξαμενή που υπάρχει στο οικόπεδο 12, με άγνωστη μέχρι στιγμής ποσότητα φυσικού αερίου.

Κομβικό σημείο τόσο για τους γεωστρατηγικούς όσο και για τους οικονομικούς σχεδιασμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας σε συνάρτηση με την ενεργειακή ανάπτυξη, αποτελεί η επιβεβαιωτική γεώτρηση του οικόπεδου 12 της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης. Όπως ανακοίνωσε ο Υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας, κύριος Γιώργος Λακκοτρύπης, στις 26 Απριλίου 2013, η επιβεβαιωτική γεώτρηση θα ξεκινήσει τον Ιούνιο του 2013 και τα αποτελέσματα αναμένονται τον Οκτώβριο του 2013. Με την επιβεβαιωτική γεώτρηση θα μπορούν να υπολογισθούν οι ακριβείς ποσότητες, η ποιότητα και οι ανακτήσιμες ποσότητες φυσικού αερίου στο οικόπεδο 12, έτσι ώστε να ακολουθηθεί η ενδεικνυόμενη διαδικασία για να ανακηρυχθεί το κοίτασμα ως εμπορεύσιμο και η Κυπριακή Δημοκρατία να βγει προς τις διεθνείς αγορές με σκοπό την πώληση φυσικού αερίου¹⁴⁷. Όπως ενημέρωσε ο Υπουργός, η ενδεικνυόμενη αυτή διαδικασία περιλαμβάνει την συμφωνία αγοράς φυσικού αερίου από κοινοπραξία με την υπογραφή 20ετούς συμφωνίας, με την υπόσχεση ότι η τελευταία θα αρχίσει να παραδίδει φυσικό αέριο από το 2020 ή το 2021¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Συνέντευξη Γιώργου Λιλλήκα στη Δεξαμενή Σκέψης «Θουκιδίδης», ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2013, <http://www.thoukidides.com/work-of-thematic-teams/general/67.html>.

¹⁴⁷ Πέτρος Θεοχαρίδης, «Αντίστροφη μέτρηση για το Οικόπεδο 12» ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2013, <http://agentsupporting.com/antistrofh-metrhsh-gia-thn-epibebaiwtikh-gewtrhsh-sto-oikopedo-12>.

¹⁴⁸ «Ιούνιο η επιβεβαιωτική Γεώτρηση στο 12» ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2013, <http://cyprusnews.eu/alitheia-oikonomia/1130388-%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B2%CE%B5%CE%B2%CE%B1%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B5%CF%8E%CF%84%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF-12.html>.

Μεταβίβαση του 30% των δικαιωμάτων στο Οικόπεδο 12

Τον Φεβρουάριο του 2013 μια καινούργια τροπή ήρθε να δώσει καινούργιες διαστάσεις στο ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας στην Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο. Η Noble Energy μεταβίβασε στις 11 Φεβρουαρίου 2013 το 30% των δικαιωμάτων της επί του οικοπέδου 12 στις εταιρείες Delek και Avner με συμφωνία που υπεγράφη. Με ανακοίνωσή της στις 12 Φεβρουαρίου 2013 Delek Drilling –Limited Partnership ανακοίνωσε τα εξής:

“Delek Energy Systems Ltd (“Delek Energy” or the “Company”) is pleased to announce further to section 7.26.10 (c) of the Company's Annual Report for 2011, as amended on March 4, 2012 (Ref. 2012-01-093339), that on February 11, 2013, each of the partnerships subsidiaries, Delek Drilling – L.P. and Avner Oil Exploration – L.P. (collectively, “the Partnerships”), signed the Production Sharing Contract which is originally dated October 24, 2008 (the “PSC”), granting exploration rights, appraisal, development and production of oil and/or gas in the territorial waters of the Republic of Cyprus, the area known as Block 12 area (the “Block 12”) and were granted search license rights – as per the PSC (the “License”). With the above mentioned signature, the transfer of 30% of Noble Energy International Ltd (“Noble Cyprus”) rights to the Partnerships was completed, so the Partnerships are now part of the PSC and each one of them holds directly a 15% interest in the license(...)”¹⁴⁹.

Μετά από αυτή την εξέλιξη, οι αναλογίες των δικαιωμάτων για έρευνα και περαιτέρω γεώτρηση του οικοπέδου 12 για την πιθανή ύπαρξη υδρογονανθράκων, διαμορφώθηκε ως εξής: Noble Energy International Ltd (Cyprus) 70%, Delek Drilling –Limited Partnership 15%, Avner Oil Exploration –Limited Partnership 15%¹⁵⁰. Αυτή η εξέλιξη θα μπορούσε κάποιος να πει πως δίνει καινούργιες διαστάσεις στο γεω-πολιτικό «παιχνίδι» της ενεργειακής ασφάλειας στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο και το ρόλο που η Κύπρος διαδραματίζει.

Η Delek (Delek Group), είναι εταιρεία η οποία ασχολείται με θέματα ενέργειας, Ισραηλιτικών συμφερόντων εγγεγραμμένη στο χρηματιστήριο αξιών του Τελ-Αβίβ. Θεωρείται ως ηγέτιδα

¹⁴⁹ <http://ir.delek-group.com/phoenix.zhtml?c=160695&p=irol-newsArticle&ID=1784153&highlight=> ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2013.

¹⁵⁰ Ibid.

εταιρεία στην εξερεύνηση φυσικού αερίου στην Λεκάνη της Λεβανθίνης στην Ανατολική Μεσόγειο, καταστρώντας την έτσι την πιο υποσχόμενη ενεργειακή βιομηχανία στην περιοχή της Νοτιο-Ανατολικής Μεσογείου¹⁵¹. Έχοντας ανακαλύψει τα τεράστια κοιτάσματα φυσικού αερίου που βρίσκονται στη Λεκάνη της Λεβανθίνης και του Ταμάρ (τα δυο μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου που έχουν ανακαλυφθεί ανά το παγκόσμιο από το 2000) η Delek και οι συνεργάτες της έχουν πλέον δημιουργήσει ένα χαρτοφυλάκιο για την εξερεύνηση και την εκμετάλλευση φυσικού αερίου, σε ποσότητες που από το 2009 φτάνουν τα 33 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (TCF)¹⁵². Η δε Avner Oil & Gas Exploration L.P. είναι θυγατρική εταιρεία της Delek Group Ltd¹⁵³. 48% της Avner Oil & Gas Exploration L.P. κατέχεται από την Delek Energy και 9% κατευθείαν από την Delek Group¹⁵⁴. Έτσι, Delek και Avner είναι οι εταιρείες που ανακάλυψαν τα τεράστια κοιτάσματα φυσικού αερίου στο οικόπεδο Ταμάρ και τη Λεκάνη της Λεβανθίνης το 2004 και το 2009¹⁵⁵ αγορά 30% των δικαιωμάτων της Noble Energy επί του οικοπέδου 12 από τις εταιρείες Delek και Avner κρίνεται ως σημαντικότερη εξέλιξη στην νοτιοανατολική Μεσόγειο, τόσο από οικονομικής όσο και από γεωπολιτικής απόψεως. Από οικονομικής απόψεως, το γεγονός πως Delek και Avner, πρωτεργάτριες εταιρείες στην εξερεύνηση και ανακάλυψη φυσικού αερίου στο οικόπεδο Ταμάρ και τη Λεκάνη της Λεβανθίνης τα οποία συνορεύουν με το οικόπεδο 12, αγόρασαν το 30% των δικαιωμάτων επί του οικοπέδου 12, δίνει ελπίδες πως όχι μόνο η επιβεβαιωτική γεώτρηση στο οικόπεδο 12 θα επιβεβαιώσει τους αρχικούς υπολογισμούς τους Noble Energy για την ύπαρξη κοιτάσματος με ποσότητες φυσικού αερίου μεταξύ 6 με 9 τρισεκατομμύρια, αλλά πως ίσως οι ποσότητες αυτές να είναι πολύ μεγαλύτερες από τους αρχικούς υπολογισμούς. Δεν πρέπει να κρίνεται ως τυχαία συγκυρία το ενδιαφέρον των συγκεκριμένων εταιρειών, οι οποίες ήδη δραστηριοποιούνται στα συνορεύοντα με το οικόπεδο 12 οικόπεδα Ταμάρ και Λεκάνη της Λεβανθίνης, αλλά ούτε και το γεγονός πως η αγορά του 30% των δικαιωμάτων έγινε πριν την επιβεβαιωτική γεώτρηση.

¹⁵¹ <http://www.delek-group.com/AboutUs/Overview.aspx> ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ <http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapid=20333322> ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013 .

¹⁵⁴ <http://www.delek-group.com/Holdings/EnergyInfrastructure/AvnerOilExploration.aspx> ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013 .

¹⁵⁵ Ibid.

Από γεω-πολιτικής απόψεως, με τη συμφωνία Noble Energy με Delek και Avner διαφαίνεται μια νέα εποχή στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Ισραήλ¹⁵⁶. Όπως είχε δηλώσει ο Υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 11 Φεβρουαρίου 2013, με την υπογραφή του ανωτέρου συμβολαίου, η Κυπριακή Δημοκρατία θωρακίζεται πολιτικά, αφού οι ανωτέρω εταιρείες έχουν την πλειοψηφία των δικαιωμάτων στα Ισραηλίτικα οικόπεδα. Συνεπώς, η συμμαχία Κυπριακής Δημοκρατίας και Ισραήλ δημιουργεί μεγαλύτερες συνθήκες ασφάλειας και υπεράσπισης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Δημοκρατίας καθώς και συνθήκες μεταφοράς μέρους του φυσικού αερίου μέσω Κύπρου για την πώληση προς τις παγκόσμιες αγορές, εξέλιξη που θα ενισχύσει τη βιωσιμότητα του έργου καθώς θα αναδείξει ταυτόχρονα τον περιφερειακό χαρακτήρα τόσο του έργου όσο και της Κυπριακής Δημοκρατίας¹⁵⁷. Συνεπώς, κρίνοντας από τα μέχρι στιγμής δεδομένα, το πολλά υποσχόμενο οικόπεδο 12 δείχνει πως θα κρατήσει για αρκετό καιρό το ενδιαφέρον των εταιρειών που ασχολούνται με την ενέργεια, και θα παίζει καθοριστικό ρόλο στις γεω-στρατηγικές εξελίξεις στην Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο.

Έρευνες Υδρογονανθράκων: Δεύτερος Γύρος Αδειοδότησης

Τον Οκτώβριο του 2011, εγκρίθηκε ο δεύτερος γύρος αδειοδότησης και στις 12 Μαΐου 2012 ολοκληρώθηκε η υποβολή αιτήσεων έρευνας για την ύπαρξη υδρογονανθράκων και σε άλλα οικόπεδα της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης¹⁵⁸. Η επιτυχής διεξαγωγή του δεύτερου γύρου αδειοδότησης για έρευνες υδρογονανθράκων στα θαλάσσια οικόπεδα της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνη υπήρξε μέρος της ενεργειακής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως δήλωσε ο τότε Υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, κ. Νεοκλής Συλικιώτης¹⁵⁹. Όπως ανακοίνωσε το Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας

¹⁵⁶ «Κύπρος: Υπεγράφη η συμφωνία Noble- Delek για το Οικόπεδο 12» <http://www.inews.gr/148/kypros-ypegrafi-i-symfonia-Noble-Delek-gia-to-oikopedo-12.htm> ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ «Εκλείσει ο β γύρος αδειοδοτήσεων», ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013 http://typos.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=189152.

¹⁵⁹ «ΑΟΖ: Υπογράφηκε η συμφωνία Λευκωσίας- TOTAL» Ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013. <http://www.skai.gr/news/finance/article/223236/antigrafotoukypros-upografetai-i-sumfonia-total-leukosias-gia-ereunes-udrogonanthrakon/>.

γαλλικής ενεργειακής εταιρείας TOTAL, η χορήγηση αδειών έρευνας υδρογονανθράκων για τα οικόπεδα 10 και 11 εντός της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η TOTAL θεωρείται ένας γαλλικός ενεργειακός κολοσσός από τους μεγαλύτερους στη Γαλλία, και η 5^η μεγαλύτερη διεθνής εταιρεία που ασχολείται με το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο παγκόσμια¹⁶⁶, με τεράστια εμπειρία σε έρευνες σε μεγάλο βάθος και στην ανάπτυξη θαλάσσιων έργων¹⁶⁷. Κατά την υπογραφή των συμβολαίων μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και TOTAL, ο πρόεδρος της TOTAL Μέσης Ανατολής σε θέματα εξερεύνησης και παραγωγής κ. Αρνό Μπροιάκ, ανακοίνωσε πως η TOTAL σκοπεύει να προχωρήσει σε γεωτρήσεις στα οικόπεδα 10 και 11 τόσο για φυσικό αέριο όσο και για πετρέλαιο¹⁶⁸. Τις φήμες ότι η TOTAL προτίθεται να τρυπήσει στο οικόπεδο 11 πρώτα για πετρέλαιο, επιβεβαίωσε ο Διευθυντής της Υπηρεσίας Ενέργειας του Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού κ. Σόλων Κασίνης¹⁶⁹. Η TOTAL έχει ισχυρές ενδείξεις πως στο θαλάσσιο όρος του Ερατοσθένη, κομμάτι του οποίου εμπίπτει στα οικόπεδα 10 και 11, υπάρχει κοίτασμα πετρελαίου¹⁷⁰. Οι έρευνες πετρελαίου προϋποθέτουν πολύ γρηγορότερες διαδικασίες συγκριτικά με τις έρευνες για την ύπαρξη φυσικού αερίου. Υπολογίζεται από τους ειδικούς πως η Κύπρος θα γνωρίζει σε περίπου 2 χρόνια το μέγεθος των κοιτασμάτων πετρελαίου και των εσόδων που θα έχει τουλάχιστον από το οικόπεδο 11, ενώ περί τα τέλη του 2013 η ειδική πλατφόρμα γεωτρήσεων της TOTAL θα βρίσκεται στην περιοχή των οικοπέδων 10 και 11¹⁷¹.

Έρευνες Υδρογονανθράκων: Οικονομικά και Γεωπολιτικά Συμπεράσματα

Τα οφέλη από τις συμφωνίες τόσο με τις ENI/KOGAS όσο και με την TOTAL, εκτός από γεωπολιτικά είναι και οικονομικά. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως κατά την περίοδο υπογραφής των συμβολαίων με τις ανωτέρω εταιρίες, η Κυπριακή Δημοκρατία βρισκόταν σε

¹⁶⁶ <http://www.total.com/en/about-total/group-presentation/group-profile-922614.html>, ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2013.

¹⁶⁷ «Για πετρέλαιο θα τρυπήσει η TOTAL» ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013

<http://www.ant1iwo.com/oikonomia/2013/02/06/ayrio-h-ypografh-twn-symnolaiwn-me-thn-t/>.

¹⁶⁸ «Υπογραφές Total 06 02», ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=NozTGNkGpFY.

¹⁶⁹ Supra note 61.

¹⁷⁰ Supra note 53.

¹⁷¹ Supra note 60.

δεινή οικονομική θέση, καθώς ένα μόνο μήνα μετά, η καινούργια κυβέρνηση που εξελέγη στις Προεδρικές εκλογές στις 24 Φεβρουαρίου 2013, διαπραγματεύτηκε με το Eurogroup πακέτο διάσωσης της Κυπριακής οικονομίας για την αποφυγή του σεναρίου της χρεοκοπίας. Το Κυπριακό μνημόνιο τελικά ψηφίστηκε από την Βουλή των Αντιπροσώπων στις 30 Απριλίου 2013 μετά από μια περίοδο αστάθειας και αβεβαιότητας για το μέλλον του Κυπριακού τραπεζικού συστήματος. Έτσι, κατά την υπογραφή των συμβολαίων με τις TOTAL και ENI/KOGAS, η Κυπριακή Δημοκρατία επωφελήθηκε έσοδα 250 εκατομμυρίων ευρώ, με τη λήψη 150 εκατομμυρίων από την ENI/KOGAS και 100 εκατομμυρίων από την TOTAL¹⁷².

Όπως ανακοινώθηκε από τον Υπουργό Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού κ. Γεώργιο Λακκοτρύπη, η Κυπριακή κυβέρνηση έδωσε μεγάλη μάχη για να μείνει εκτός Μνημονίου το θέμα της αξιοποίησης του φυσικού αερίου. Υπολογίζεται πως περί το 2013, μετά και το τέλος της επιβεβαιωτικής γεώτρησης στο οικόπεδο 12, η Κυπριακή Δημοκρατία θα μπορέσει να υπογράψει μακροχρόνια συμβόλαια αξιοποίησης των κυπριακών κοιτασμάτων φυσικού αερίου, τα οποία θα μπορούν να τεθούν ως εγγύηση για να επανέλθει η Κύπρος στις παγκόσμιες αγορές και να εξασφαλίσει χρηματοδότηση. Ο ίδιος ο Υπουργός αποκάλυψε το Μάιο του 2013, ότι ενεργειακοί κολοσσοί έχουν ήδη προσεγγίσει την Κυπριακή κυβέρνηση με την πρόθεση να προαγοράσουν φυσικό αέριο¹⁷³. Όλες αυτές οι εξελίξεις σε οικονομικό επίπεδο, θα πρέπει να εξετασθούν προσεκτικά από τη Λευκωσία, για να αξιοποιηθεί στο έπακρον κάθε οικονομική ευκαιρία που παρουσιάζεται και θα έχει ως αποτέλεσμα την γρηγορότερη έξοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας από την οικονομική ύφεση που την ταλανίζει.

Σε γεωπολιτικό επίπεδο, εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως τρία οικόπεδα, και ειδικότερα το πολλά υποσχόμενο οικόπεδο 9, κατακυρώθηκαν σε μια ιταλο-κορεάτικη σύμπραξη. Από ότι διαφαίνεται από τις καταστάσεις, τα ιταλικά συμφέροντα - πόσο μάλλον τα νοτιο-κορεάτικα- δεν δίνουν κάποιο ιδιαίτερο στρατηγικό βάρος σε αυτή την επιλογή, την οποία θα μπορούσε η Κυπριακή Δημοκρατία να αξιοποιήσει γεωπολιτικά για να προστατεύσει τα κυριαρχικά της

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ «Κομβικό σημείο η επιβεβαιωτική γεώτρηση “Αφροδίτη”», ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013, <http://www.defencenet.gr/defence/item/%C2%AB%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%B2%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B2%CE%B5%CE%B2%CE%B1%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B5%CF%8E%CF%84%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%AF%CF%84%CE%B7%CE%BB>.

δικαιώματα¹⁷⁴. Την ίδια ώρα, έμειναν έξω από τις επιλογές της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά τον δεύτερο γύρο αδειοδότησης, ρωσικοί ενεργειακοί κολοσσοί όπως η NOVATEK και η GAZPROM. Κατά συνέπεια τα ρωσικά συμφέροντα έμειναν εκτός της διαδικασίας αδειοδότησης, από τη στιγμή που η Ρωσία έχει εδώ και χρόνια ιδιαίτερες σχέσεις με την Κυπριακή Δημοκρατία, αλλά κυρίως πρόκειται για ένα κράτος με ιδιαίτερο γεωπολιτικό βάρος το οποίο ανά πάσα στιγμή θα μπορούσε να προστατεύσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κύπρου από μια ενδεχόμενη Τουρκική απειλή, εφόσον διακυβεύονταν τα συμφέροντά της στην περιοχή¹⁷⁵. Παρά τον ατυχή –εσκεμμένο ή μη- αποκλεισμό των ρωσικών ενεργειακών κολοσσών από τον δεύτερο γύρο αδειοδότησης, το πάζλ εταιρειών που δημιούργησε η Κυπριακή Δημοκρατία με την κατακύρωση των οικοπέδων 2,4,9,10,11 και 12 κατά τους δύο γύρους αδειοδότησης, δεν παύει να είναι ένα πάζλ για δυνατούς παίκτες. Εταιρείες αμερικανικών (Noble Energy), γαλλικών (TOTAL) και Ισραηλιτικών (Delek και Avner) συμφερόντων συνθέτουν ένα δυνατό σκηνικό συμφερόντων στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο, με την προστασία των εταιρικών τους συμφερόντων να συμπίπτει με τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μια μελλοντική είσοδος εταιρειών ρωσικών συμφερόντων, είτε με έναν τρίτο γύρο αδειοδότησης σε μη αδειοδοτούμενα –προς το παρόν- οικόπεδα είτε με την αγορά ποσοστών από τις εταιρείες στις οποίες ήδη κατακυρώθηκε η έρευνα υδρογονανθράκων, θα είχε ως άμεση συνέπεια την εμπλοκή των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή, δημιουργώντας ίσως μια νέου είδους σχέση Κύπρου- Ρωσίας και προστασίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων της πρώτης από τη δεύτερη.

Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και η Τουρκία: Η Κυπριακή Αποκλειστική Ζώνη και η θέση της Τουρκίας

Από τη στιγμή που Κυπριακή Δημοκρατία ανακοίνωσε τις προθέσεις της για ερευνητικές γεωτρήσεις και την πιθανή εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στην Αποκλειστική Οικονομική της Ζώνη βάση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων και του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, βρίσκεται καθημερινά στο στόχαστρο προκλητικών ενεργειών και απειλών από την Τουρκία. Η

¹⁷⁴ Supra note 56.

¹⁷⁵ Ibid.

Τουρκία παραβιάζει και υποσκάπτει καθημερινά την κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας, πρώτιστα με τη συνεχιζόμενη στρατιωτική κατοχή του 38% του νησιού από το 1974, με τη μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως κράτους, αλλά και με άλλες προκλητικές ενέργειες όπως η παρενόχληση ερευνητικών ωκεανογραφικών σκαφών εντός της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, από Τουρκικά πολεμικά πλοία και αεροσκάφη τα οποία διενεργούν έρευνες στην περιοχή¹⁷⁶. Το Τουρκικό σειсмоγραφικό σκάφος «Πίρι Ρέις» πραγματοποιεί συχνά σεισμικές έρευνες εντός της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης. Η Τουρκία με τη συνεχή αδιάλλακτη και προκλητική της στάση, υποστηρίζοντας πως οι ενέργειες της Κυπριακής Δημοκρατίας για εκμετάλλευση του φυσικού της πλούτου δεν συνάδουν με το Διεθνές Δίκαιο όπως η ίδια θέλει να το ερμηνεύει, αφού δεν έχει υπογράψει, συνεπώς ούτε επικυρώσει, τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας¹⁷⁷.

Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας - Αιγύπτου

Κατά την υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ Αιγύπτου και Κυπριακής Δημοκρατίας το 2003, η Τουρκία αντέδρασε αμέσως προβάλλοντας αξιώσεις στις θαλάσσιες ζώνες που Κυπριακή Δημοκρατία και Αίγυπτος είχαν μόλις συμφωνήσει, παρόλο που οι θαλάσσιες ζώνες της Τουρκίας δεν συνορεύουν με αυτές της Αιγύπτου εάν υπολογισθούν οι θαλάσσιες ζώνες που το Καστελόριζο δικαιούται βάση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας¹⁷⁸. Η Τουρκία διατηρεί την πάγια τακτική να μην υπογράψει την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας για να μην αναγκασθεί να αναγνωρίσει το δικαίωμα του Καστελόριζου σε θαλάσσιες ζώνες. Κατά συνέπεια, Τουρκία θεωρεί πως οι θαλάσσιες της ζώνες συνορεύουν με αυτές της Αιγύπτου. Μια τέτοια θέση δεν δέχεται η Ελλάδα, διακηρύττοντας με κάθε ευκαιρία, πως βάση του Δικαίου της Θάλασσας, το Καστελόριζο έχει θαλάσσιες ζώνες.

¹⁷⁶ «Κύπρος και Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη- Προκλητική Συμπεριφορά Τουρκίας» ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013, <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/AB89462E00BC0F73C22575710025E69C?opendocument>.

¹⁷⁷ Ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2013, http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm

¹⁷⁸ Supra note 8.

Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας- Ελλάδας

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει υπογράψει και επικυρώσει τη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας (1982), ακόμη δεν έχει προβεί στην οποιαδήποτε οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης στο Αιγαίο, παραμένοντας μαζί με τη Συρία και την Τουρκία, ένα από τα κράτη που δεν έχουν προβεί σε αυτή την κίνηση. Κατά την ανακήρυξη της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, η Ελλάδα συνεχάρη την Κυπριακή Δημοκρατία για την πρωτοβουλία, καθώς Κυπριακή και Ελληνική κυβέρνηση ήταν σε συνεχείς διαβουλεύσεις λόγω μιας πιθανής «αντίδρασης» εκ μέρους της Τουρκίας. Παρ όλα αυτά, η Ελληνική Κυβέρνηση όχι μόνο δεν ακολούθησε το παράδειγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας για την ανακήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, αλλά όπως αναλύθηκε ανωτέρω ζήτησε από την Κυπριακή Δημοκρατία να καθορίζει την Αποκλειστική Οικονομική της Ζώνη 15 χιλιόμετρα ανατολικότερα του δυτικού σημείου που η Κυπριακή Δημοκρατία δικαιούται βάση Διεθνούς Δικαίου, για να μην διαφανεί επί χάρτου η Ελληνο-Τουρκική διαφορά επί των θαλασσιών ζωνών που το Καστελόριζο δικαιούται.

Η μη κήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης από την Ελλάδα, δεν πρέπει να θεωρηθεί άσχετη με την πολιτική κατευνασμού που η Ελλάδα ακολουθεί από τη δεκαετία του '90 στις σχέσεις της με την Τουρκία¹⁷⁹. Η εκάστοτε Ελληνική Κυβέρνηση πιστεύει πως η ανακήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης θα ερμηνευθεί ως μια ανεπιθύμητη ενέργεια εκ μέρους της Τουρκίας, ίσως και ως *casus belli*, αφού η ίδια η Τουρκία ακολουθεί σταθερά μια στρατηγική ηγεμονικής επικράτησης παρά μια στρατηγική διακρατικής συνύπαρξης¹⁸⁰.

Θα πρέπει όμως η Ελλάδα σύντομα να κάνει το καθοριστικό βήμα και τόσο να οριοθετήσει όσο και να ανακηρύξει την Αποκλειστική Οικονομική της Ζώνη, παρά τους φόβους για τις αντιδράσεις της Τουρκίας. Βέβαια αυτή η κίνηση προϋποθέτει την ανάλογη στρατηγική και διπλωματική προετοιμασία, θωρακίζοντας τα εθνικά της συμφέροντα με τις σωστές στρατηγικές

¹⁷⁹ Supra Note 56.

¹⁸⁰ Ibid.

συμμαχίες, οι οποίες θα αποτρέψουν μια ακραία αντίδραση της Τουρκίας¹⁸¹. Δεν πρέπει να λησμονείται σε όλο αυτό το επίπεδο ανάλυσης, η δίνη οικονομική θέση της Ελλάδας και η ένταξή της στο μηχανισμό στήριξης. Συνεπώς, η Ελλάδα χρειάζεται σήμερα όσο ποτέ άλλοτε την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών της πόρων, οι οποίοι θα την θέσουν ξανά σε τροχιά ανάπτυξης και θα την επαναφέρουν στις παγκόσμιες αγορές.

Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας- Λιβάνου

Η Τουρκία αντέδρασε και στην υπογραφή συμφωνίας οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών Κυπριακής Δημοκρατίας και Λιβάνου, προβάλλοντας το επιχείρημα πως ο Λίβανος έπρεπε να ζητήσει και τη γνώμη της Τουρκίας για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής του Ζώνης του βάση της μέσης γραμμής, αφού η θαλάσσια περιοχή περιλαμβάνει «Τουρκικό μέρος»¹⁸². Έτσι, η συμφωνία μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Λιβάνου έγινε μυστικά, λόγω των πιέσεων που ασκούσε η Τουρκία στο Λίβανο για μη υπογραφή της συμφωνίας, η οποία συμφωνία ανακοινώθηκε αμέσως μετά την υπογραφή¹⁸³.

Η Τουρκία κινήθηκε αμέσως παρασηκηνικά για να καταργήσει τη συμφωνία Κύπρου-Λιβάνου, με αποτέλεσμα η Κυπριακή Δημοκρατία να έχει επικυρώσει τη συμφωνία, αλλά κάτι τέτοιο να μην έχει συμβεί από το κοινοβούλιο του Λιβάνου, χωρίς βέβαια το τελευταίο να την έχει απορρίψει¹⁸⁴. Βάση πρόσφατων εξελίξεων, η Λευκωσία κάνει προσπάθειες προσέγγισης του Λιβάνου για συνεργασία σε θέματα ενέργειας με το ενδεχόμενο συνεργασίας Κύπρου και Λιβάνου για συνεκμετάλλευση του φυσικού αερίου στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη των δύο κρατών, με την προϋπόθεση το Κοινοβούλιο του Λιβάνου να επικυρώσει τη συμφωνία οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών των δύο κρατών¹⁸⁵.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Supra note 8.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Supra note 5.

¹⁸⁵ «Προς Συνεργασία Κύπρου- Λιβάνου για το Φυσικό Αέριο» ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2013, <http://www.capital.gr/NewsTheme.asp?id=1767418>.

Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Σχέσεις Τουρκίας- Ισραήλ

Η Τουρκία συνέχισε την προσπάθεια ακύρωσης των συμφωνιών οριοθέτησης της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις γείτονες χώρες και κατά την υπογραφή της συμφωνίας οριοθέτησης της Κυπριακής Δημοκρατίας με το Ισραήλ. Παρόλο που η ίδια δεν έχει αξιώσεις στην περιοχή η οποία οριοθετήθηκε μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, άσκησε κριτική στην συμφωνία, η οποία όπως ισχυρίζεται δεν έλαβε υπόψη τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων κατά τη σύναψη της συμφωνίας¹⁸⁶.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως για αρκετά χρόνια το Ισραήλ αρνούνταν να διαπραγματευθεί με την Κυπριακή Δημοκρατία την οριοθέτηση των συνόρων της Κυπριακής και Ισραηλίτικης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης λόγω της στενότητας σχέση και συμμαχίας του Ισραήλ με την Τουρκία αλλά και λόγω της διαφοράς Ισραήλ και Λιβάνου για την οριοθέτηση των Αποκλειστικών Οικονομικών τους Ζωνών. Τα δεδομένα άλλαξαν άρδην μετά τη ρήξη των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ το 2010. Κατά συνέπεια η στάση του Ισραήλ άλλαξε και έτσι επετεύχθη η υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Ισραήλ για τον καθορισμό των γειτνιαζόντων Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών τους¹⁸⁷.

Από το 2010 η Κύπρος φαίνεται να εκμεταλλεύτηκε τη ρήξη των σχέσεων Ισραήλ- Τουρκίας με αποτέλεσμα οι διμερείς τους σχέσεις να έχουν εισέλθει σε μια νέα περίοδο άνθισης, βασισμένη στις εξαιρετικές γειτονικές τους σχέσεις και στα κοινά πλέον- λόγω και της ανακάλυψης υδρογονανθράκων- οικονομικά τους συμφέροντα¹⁸⁸. Τα τελευταία 3 χρόνια έχουν λάβει χώρα ανταλλαγές επισκέψεων υψηλού επιπέδου, όπως οι επίσημες επισκέψεις του πρώην Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Δημήτρη Χριστόφια τον Μάρτιο του 2011 στο Ισραήλ, του Προέδρου του Ισραήλ κ. Σιμόν Πέρες τον Νοέμβριο του 2011 και του Ισραηλινού Πρωθυπουργού, κ. Βενιαμίν Νετανιάχου τον Φεβρουάριο του 2012 στην Κύπρο. Μάλιστα η επίσκεψη του κ. Νετανιάχου ήταν η πρώτη επίσκεψη Ισραηλινού Πρωθυπουργού στην Κύπρο. Αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο υπεγράφησαν και ήδη εφαρμόζονται ένας τεράστιος αριθμός διμερών συμφωνιών.

¹⁸⁶ Supra note 8.

¹⁸⁷ Supra note 24.

¹⁸⁸ Πρεσβεία της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Τελ Αβίβ, ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2013, http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_telaviv.nsf/DMLbilateral_gr/DMLbilateral_gr?OpenDocument.

Τις εξαιρετικές σχέσεις Κύπρου –Ισραήλ τα τελευταία χρόνια, πρόλαβε η συγγνώμη που ζήτησε ο Πρωθυπουργός του Ισραήλ από τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας Ταγιπ Ερντογάν για το περιστατικό του Μαβί Μαρμαρά τον Μάρτιο του 2013. Παρόλο που γενικά η ομαλοποίηση των Ισραηλο-Τουρκικών σχέσεων ήταν ένα γεγονός που ο διπλωματικός κόσμος περίμενε σε βάθος 10 χρόνων, το σύντομο χρονικό διάστημα στο οποίο αυτή άρχισε μπορεί να χαρακτηριστεί και ως έκπληξη. Οι δύο χώρες συμφώνησαν να εξομαλυνθούν οι σχέσεις τους, να επιστρέψουν οι πρέσβεις τους, να ματαιωθεί η δικαστική δίωξη των Ισραηλινών στρατιωτών στην Τουρκία και να καταβληθούν αποζημιώσεις στις οικογένειες των θυμάτων¹⁸⁹. Παρόλο που κάποιοι αναλυτές θεωρούν πως αυτή η συγγνώμη θα έχει επιπτώσεις στις πρόσφατες εξαιρετικές σχέσεις Κύπρου-Ισραήλ¹⁹⁰, κάποιοι άλλοι θεωρούν πως η Τουρκία έχει χάσει το ρόλο του αξιόπιστου συμμάχου στα μάτια του Ισραήλ, γι' αυτό και το Ισραήλ αντιμετωπίζει πλέον την Κυπριακή Δημοκρατία ως στρατηγική εξόδου από τις νέες ηγεμονικές βλέψεις της Τουρκίας¹⁹¹. Έτσι και η Κυπριακή Δημοκρατία, παρά τις νέες εξελίξεις στις Ισραηλο-Τουρκικές σχέσεις, συνεχίζει τις προσπάθειες διατήρησης των εξαιρετικών σχέσεων που δημιουργήθηκαν με το Ισραήλ. Το Μάιο του 2013, ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Νίκος Αναστασιάδης μετά το γεύμα εργασίας που παρέθεσε ο Ισραηλινός ομόλογός του κ. Σιμόν Πέρες, σχολίασε χαρακτηριστικά πως όχι μόνο οι σχέσεις Κύπρου-Ισραήλ δεν εξαρτώνται από τις οποιοσδήποτε πολιτικές εξελίξεις εκτός των δύο χωρών, αλλά πως προσβλέπει επίσης σε ενίσχυση των σχέσεων των δύο χωρών¹⁹². Συνεπώς, αντίθετα από ότι θα περίμενε κανείς, μια νέα εποχή αρχίζει στις σχέσεις Κύπρου –Ισραήλ, δίνοντας στην Κύπρο ένα γεω-στρατηγικό βάρος και ένα καινούργιο σύμμαχο και προασπιστή των κυριαρχικών της δικαιωμάτων.

Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και Κυπριακό Πρόβλημα

Η πολλές φορές αναφερθείσα προκλητική θέση της Τουρκίας πως θα οριοθετήσει την δική της Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη μαζί με την ούτως καλούμενη «Τουρκική Δημοκρατία της

¹⁸⁹ «Συγγνώμη Νετανιάχου, συγχώρεση Ερντογάν για Μαβί Μαρμαρά» ανακτήθηκε 22 Μαρτίου 2013, http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathbreak_1_22/03/2013_489448.

¹⁹⁰ Συνέντευξη Δρ Αλιόν Λιέλ, «Η συγγνώμη του Ισραήλ στην Τουρκία και η Κυπριακή ΑΟΖ», ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2013, <http://folders.skai.gr/main/theme?id=375&locale=el>.

¹⁹¹ Supra note 56. .

¹⁹² «Αναστασιάδης: Νέα Εποχή στις σχέσεις Κύπρου- Τελ Αβίβ» ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2013, <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63822872>.

Βορείου Κύπρου» και την έναρξη ερευνών για την ύπαρξη υδρογονανθράκων σε περιοχές που ανήκουν στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας, έχει πολλές φορές καταδικαστεί από την Κυπριακή Δημοκρατία, η οποία προσφεύγει στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, τον οποίο και ενημερώνει για την παραβίαση της κυριαρχίας της και των κυριαρχικών της δικαιωμάτων¹⁹³.

Πολλές φορές η Τουρκία προκαλεί προβλήματα στις απευθείας συνομιλίες επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος, εμπλέκοντας το ζήτημα της εύρεσης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων άμεσα με το Κυπριακό ζήτημα¹⁹⁴. Όμως, η εύρεση κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας πρέπει να μείνει εκτός των διαπραγματεύσεων για επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, παρά τις επιδιώξεις της Τουρκίας να το εντάξει στις συνομιλίες. Το κυπριακό φυσικό αέριο αποτελεί περιουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας και όχι περιουσία της ελληνοκυπριακής κοινότητας η οποία συνομιλεί με την τουρκοκυπριακή κοινότητα για επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, αν και το τελευταίο πρέπει να θεωρείται ως πρόβλημα παράνομης στρατιωτικής κατοχής και όχι ως δικαιοδικό ζήτημα¹⁹⁵. Βάση του Άρθρου 2 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, στη Δημοκρατία υπάρχουν δυο κοινότητες: η Ελληνική και η Τουρκική Κοινότητα. Επομένως, η περιουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας ανήκει σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Έτσι η ένταξη των κοιτασμάτων του φυσικού αερίου και η αξιοποίηση τους από την Κυπριακή Δημοκρατία δεν έχουν καμία θέση στις συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, αλλά αποτελούν περιουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας η οποία δύναται να τα αξιοποιήσει βάσει των κυριαρχικών της δικαιωμάτων που της προσδίδει το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο.

Συμπεράσματα

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο πλέον γεγονός πως η Κυπριακή Δημοκρατία έχει να επιτελέσει ένα σημαντικό-ίσως και πρωταγωνιστικό- ρόλο στην ενεργειακή σκακιέρα της Νοτιο-Ανατολικής Μεσογείου. Η πρόσφατη επιβεβαίωση της ύπαρξης υδρογονανθράκων στις θαλάσσιες ζώνες της έχει προσθέσει νέες πτυχές στις δυνατότητες αξιοποίησης της θέσης της στην Νοτιο-Ανατολική

¹⁹³ Κατάθεση εγγράφου στα Ηνωμένα Έθνη για τη θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας σχετικά με τη χορήγηση από την Τουρκία αδειών εξερεύνησης υδρογονανθράκων σε περιοχές που εμπίπτουν στην κυπριακή ΑΟΖ - 28/06/2012.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Supra Note 56.

Μεσόγειο. Από το 2003 που η Κυπριακή Δημοκρατία υπέγραψε την πρώτη συμφωνία οριοθέτησης της Μέσης Γραμμής μεταξύ της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της με αυτής της Αιγύπτου, απέκτησε πλέον θαλάσσια σύνορα με τη μεγαλύτερη και πολυπληθέστερη αραβική χώρα της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Ακολούθησε η υπογραφή συμφωνίας οριοθέτησης της Μέσης Γραμμής με τον Λίβανο το 2007 και με το Ισραήλ το 2010. Συνεπώς, η θάλασσα της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν χωρίζει την Κύπρο από τους γείτονές της πια, αλλά αποτελεί χώρο κοινών συνόρων και συμφερόντων.

Η ανακάλυψη υδρογονανθράκων δημιουργεί νέες προοπτικές και νέα δυναμική στον ρόλο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η ενέργεια αποτελεί πλέον ένα από τους σημαντικότερους τομείς της, τόσο στην οικονομία όσο και από πλευράς εθνικής και στρατηγικής ασφάλειας. Η Κυπριακή Κυβέρνηση έχει καθορίσει ως σαφή στρατηγικό στόχο τη μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ενεργειακό κέντρο για συγκέντρωση, επεξεργασία, διέλευση ή και διαμετακόμιση ενεργειακών πόρων από τη γύρω περιοχή στις ευρωπαϊκές και τις διεθνείς αγορές. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι δημιουργία των αναγκαίων υποδομών και της ενεργειακής υποδομής, που ενδεχομένως θα συμβάλει στη διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁹⁶. Η Κύπρος, με τα τεράστια κοιτάσματα φυσικού αερίου στη Μεσόγειο, θα προσφέρεται ως μια εναλλακτική οδός για προμήθεια της Ευρώπης με φυσικό αέριο. Έτσι και η ίδια η Ευρώπη, έχει λόγο να στρέψει την προσοχή της προς τη νοτιοανατολική Μεσόγειο και να ενδιαφερθεί για την ασφάλεια του νησιού, καθώς η Κύπρος ως περιφερειακό ενεργειακό κέντρο μπορεί να μειώσει την εξάρτηση της ίδια της Ευρώπης από την παροχή φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το καινούργιο κεφάλαιο των σχέσεων μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, ειδικότερα μετά τις προσπάθειες επανέναρξης των Ισραηλο-Τουρκικών σχέσεων. Η Κυπριακή Δημοκρατία πρέπει να θεωρείται πλέον από το Ισραήλ ως ένας σύμμαχος σε μια περιοχή που περικλείεται από μη φιλικές ή ακόμα και εχθρικές χώρες προς αυτό. Επιδίωξη της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι να ενισχύσει τους μηχανισμούς συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο και, στο μέτρο που είναι εφικτό, να προωθήσει τη συνεννόηση μεταξύ

¹⁹⁶ «Ενεργειακή Ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση» ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2013, <http://www.europarl.europa.eu/news/el/pressroom/content/20120420IPR43617/html/%CE%95%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%91%CF%83%CF%86%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%95%CE%95>

Ευρωπαίων, Αράβων και Ισραηλινών για συνεργασία σε αυτή την πολυτάραχη περιοχή της Νοτιο-Ανατολικής Μεσογείου.

Η συνεχιζόμενη προκλητική συμπεριφορά της Τουρκίας, σε συνδυασμό με το εδώ και χρόνια συνεχιζόμενο πρόβλημα της Τουρκικής στρατιωτικής κατοχής ενός μεγάλου μέρους της Κύπρου περιπλέκει τα πράγματα. Ακόμα περισσότερο όμως περιπλέκει τα πράγματα η οικονομική κρίση που κτύπησε και την Κύπρο. Οι διαβουλεύσεις με την Τρόικα για το Κυπριακό Μνημόνιο περιελάμβαναν και τον τρόπο αξιοποίησης των εσόδων από το φυσικό αέριο, με την Κυπριακή Κυβέρνηση να θέλει να αξιοποιήσει τα έσοδα για την ανάπτυξη, με την Τρόικα από την άλλη να θέλει αυτά τα έσοδα να συνυπολογισθούν ως μέρος της πληρωμής του χρέους που θα προκύψει από τη δανειακή σύμβαση. Στην τελική συμφωνία μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Τρόικας η οποία ψηφίστηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων τον Απρίλιο του 2013, η Κυπριακή Κυβέρνηση κατάφερε να μην συμπεριληφθεί το φυσικό αέριο στους όρους του Μνημονίου. Συνεπώς η Κυπριακή Δημοκρατία θα μπορέσει να αξιοποιήσει κατά βούληση τα έσοδα από το φυσικό αέριο, δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπτυξη, την έξοδο της Κυπριακής οικονομίας από την ύφεση και την επανείσοδο της Κύπρου στις διεθνείς αγορές.

«Καταληκτικά, μέσα στο σημερινό ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον και την αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας από την Ευρώπη, η Κύπρος θα μπορούσε να γίνει το «ουδέτερο έδαφος» της Ανατολικής Μεσογείου, όπου τα συμφέροντα των χωρών της περιοχής θα συναντώνται για καλύτερη αξιοποίηση του φυσικού τους πλούτου, υπέρ του συμφέροντος των ίδιων των λαών της περιοχής, της σταθερότητας και της ειρήνης στη Μέση Ανατολή και την απρόσκοπτη παροχή ενέργειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁹⁷».

¹⁹⁷ Ομιλία της Υπουργού Εξωτερικών δρος Ερατούς Κοζάκου-Μαρκουλλή στην Ημερίδα του Γραφείου Διεθνών Σχέσεων Κινήματος Σοσιαλδημοκρατών ΕΔΕΚ με θέμα: «Η Κυπριακή Δημοκρατία ως χώρα παραγωγής ενέργειας: Ρόλος και σχέσεις με τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου» - 18/02/2012

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Το Γεωπολιτικό Τρίγωνο Ισραήλ, Τουρκίας, Συρίας και η Επιρροή του στην Ασφάλεια στη ΝΑ Μεσόγειο

Νικόλαος Κούσαντας

Εισαγωγή

Κάθε φορά που αναφερόμαστε σε ζητήματα ασφαλείας που αφορούν την περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, επί της ουσίας αναφερόμαστε και σε ζητήματα που σε μεγάλο βαθμό αφορούν χώρες της Μέσης Ανατολής. Η Μέση Ανατολή αφενός μεν παρουσιάζει έντονο γεωπολιτικό ενδιαφέρον λόγω των πλούσιων ενεργειακών πηγών της ,αφετέρου αποτελεί μια περιοχή συχνών πολεμικών συγκρούσεων (είτε οικονομικής, είτε εθνικής είτε θρησκευτικής φύσεως). Άλλωστε, αποτελεί σήμερα την πιο στρατιωτικοποιημένη περιοχή παγκοσμίως.¹⁹⁸

Γι αυτό το λόγο, στην εξέταση των θεμάτων ασφαλείας της περιοχής της ΝΑ Μεσογείου βαρύνοντα ρόλο παίζει και η εξέταση των αντίστοιχων ζητημάτων που ανήκουν την ίδια στιγμή γεωγραφικά στη Μέση Ανατολή. Τουρκία, Συρία και Ισραήλ αποτελούν παραδείγματα χωρών οι οποίες εντάσσονται ταυτόχρονα και στις δυο γεωγραφικές περιοχές, και οι οποίες με τη σειρά τους συνδράμουν σε σημαντικότατο βαθμό στη διαμόρφωση των περιφερειακών εξελίξεων στον τομέα της ασφαλείας.

Ο σκοπός αυτής της ανάλυσης είναι να παρουσιάσει και να αναδείξει τα ζητήματα συνεργασίας και ασφαλείας που προκύπτουν για την περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, μέσα από την εστίαση στις σχέσεις των τριών κρατών μέσα από την εξέταση των επιμέρους σχέσεων Τουρκίας-Συρίας, Ισραήλ-Συρίας καθώς και Τουρκίας-Ισραήλ. Γίνεται μνεία τόσο στους διαχρονικούς δεσμούς μεταξύ των συγκεκριμένων κρατών, στα κύρια γεγονότα που έχουν επηρεάσει και επηρεάζουν τις σχέσεις τους και μέσα από μια ανάλυση των διμερών σχέσεων επιχειρείται η κατάδειξη των κινδύνων και των προοπτικών στις σχέσεις τους και το πώς μπορούν αυτά να επηρεάσουν τη γενικότερη ασφάλεια και συνεργασία στην περιοχή.

¹⁹⁸ Bonn International Center for Conversion, *All Quiet in the Middle East : Region remains in top position of the updated Global Militarization Index*,2012, http://www.bicc.de/fileadmin/Dateien/pdf/press/2012/PE_GMI_update_2012_131112_e_logo.pdf

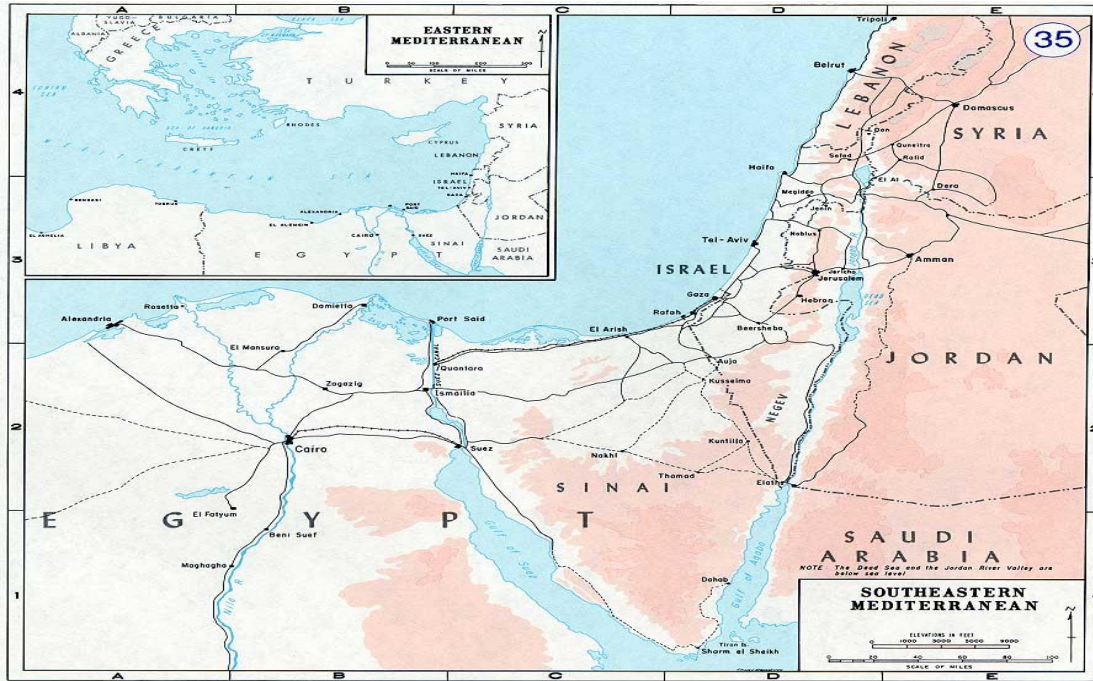
Το παρόν κείμενο εμβαθύνει στο πλέγμα των σχέσεων που δημιουργείται μεταξύ Τουρκίας, Συρίας και Ισραήλ και καταδεικνύει το πως οι σχέσεις μεταξύ αυτών των τριών χωρών, ιδιαίτερα και μετά το ξέσπασμα του εμφυλίου της Συρίας την Άνοιξη του 2011, μπορούν να διαμορφώσουν τις περιφερειακές εξελίξεις στον τομέα της ασφάλειας. Η επιλογή της εξέτασης των δεσμών των τριών αυτών χωρών οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι αποτελούν χώρες οι οποίες έχουν κατά καιρούς συνυπάρξει τόσο ως εχθροί όσο και ως σύμμαχοι στην περιοχή.

Εικόνα 1, Τουρκία, Συρία, Ισραήλ

Αρχικά, όσον αφορά την περίπτωση της Συρίας, ο εμφύλιος που εκτυλίσσεται στη χώρα τα τελευταία δυο περίπου χρόνια, έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ασφάλεια τόσο της Τουρκίας όσο και του Ισραήλ. Με την πρώτη είχαν συνεργατικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της περασμένης δεκαετίας, ενώ με το Ισραήλ βρίσκεται σε κατάσταση πολέμου εδώ και αρκετές δεκαετίες χωρίς να έχει επιτευχθεί ειρήνη. Αυτή τη στιγμή ωστόσο η διάχυση των φαινομένων βίας του εμφυλίου της Συρίας αποτελεί κίνδυνο για την ασφάλεια τόσο του Ισραήλ και της Τουρκίας όσο και για τη γενικότερη ασφάλεια της Μέσης Ανατολής και της ΝΑ Μεσογείου, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος να αναχθεί η εξέγερση στη Συρία είτε σε ένα Αραβοϊσραηλινό πόλεμο είτε σε μια γενικευμένη εθνοτική, θρησκευτική διαμάχη στην περιοχή.

Επίσης, Τουρκία και Ισραήλ είχαν ιδιαίτερα συμμαχικούς δεσμούς κυρίως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και συνεργασία κυρίως στον τομέα της άμυνας και των εξοπλισμών. Η αποξένωση τους, έχει αφήσει το Ισραήλ χωρίς ισχυρούς συμμάχους στην περιοχή και η επαναπροσέγγιση τους μπορεί να αποβεί καθοριστική για την ομαλοποίηση του κλίματος στη Μέση-Ανατολή.

Εικόνα 2, Ν.Α. Μεσόγειος

Μέσα λοιπόν από την εξέταση της σχέσης της Τουρκίας με τη Συρία γίνεται μια απόπειρα να εξεταστεί το κατά πόσο η πρώτη μπορεί να συνεισφέρει στην επίλυση του συριακού ζητήματος. Η εξέταση της σχέσης Ισραήλ και Συρίας επιχειρεί να καταδείξει τις πτυχές μιας εκ των σημαντικότερων αραβοϊσραηλινών έριδων και να επισημάνει τις προοπτικές για την αποφυγή μιας περαιτέρω κλιμάκωσης των σχέσεων των δυο κρατών αλλά και μελλοντικής αποκατάστασής τους. Τέλος, η εξέταση της σχέσης Ισραήλ και Τουρκίας, καλείται να αναδείξει τη σημασία και τις προοπτικές της μεταξύ τους συνεργασίας για την ομαλοποίηση του κλίματος στην περιοχή.

Ισραήλ και Συρία: Η ανέφικτη ειρήνη, η επιρροή του εμφυλίου και οι προοπτικές ομαλοποίησης των σχέσεών τους

Ιδιαίτερα σημαντική για την προσέγγιση της ασφάλειας στη ΝΑ Μεσόγειο είναι η εξέταση των σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Συρίας. Οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται εν πολλοίς από έντονη αντιπαλότητα και η μη εξεύρεση λύσεως στη μεταξύ τους έριδα αποτελεί τροχοπέδη για την επίτευξη μια Αραβοϊσραηλινής ειρήνης στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Προϊστορία των σχέσεων Ισραήλ-Συρίας

Η ουσιαστική σύγκρουση μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας ξεκίνησε με τον πόλεμο του 1967 και αφορά τα υψίπεδα του Γκολάν, όταν οι Ισραηλινοί κατέκτησαν και κατοίκησαν για πρώτη φορά τα συγκεκριμένα εδάφη, γεγονός που αποτελεί για τη Συρία μια παράνομη απόκτηση της επικράτειάς της, σύμφωνα με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η στρατηγική θέση του Γκολάν, σαν μια ουδέτερη ζώνη με πολύτιμους υδάτινους πόρους, κάνει αυτή τη διαμάχη ιδιαίτερα δύσκολη να επιλυθεί.¹⁹⁹ Γι' αυτό το λόγο από την πλευρά της η Συρία φαίνεται να μην αφήνει κανένα περιθώριο για ειρήνη με το Ισραήλ αν δε γίνει πρώτα η επιστροφή των Υψιπέδων του Γκολάν .

Ουσιαστικές προσπάθειες για την επίτευξη ειρήνης μεταξύ των δυο χωρών έγιναν στα πλαίσια της Διάσκεψης της Μαδρίτης το 1991 που είχε ως στόχο την έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ του Ισραήλ και άλλων αραβικών κρατών με τα οποία βρισκόταν σε αντιπαράθεση, στα πλαίσια της επιδίωξης μιας Αραβοϊσραηλινής ειρήνης. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η τότε Αμερικάνικη κυβέρνηση έδειξε αποφασιστικότητα και βούληση για να διαμεσολαβήσει για την

¹⁹⁹Elliot M.Repko, The Israeli-Syrian Conflict: Prospects for a Resolution, *The Journal of International Policy Solutions* , Volume 7, Spring 2007 ,pp. 25

επίτευξη ειρήνης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, καθώς και την ταυτόχρονη αλλαγή προσέγγισης του ζητήματος από τον αραβικό κόσμο και το Ισραήλ, τη δεκαετία του '90 δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες για την επίτευξη τόσο μια αραβοϊσραηλινής ειρήνης γενικότερα αλλά και μιας ειρήνης ειδικότερα ανάμεσα σε Ισραήλ και Συρία. Οπότε με αμερικανική παρέμβαση σε μεγάλο βαθμό, δημιουργείται εκείνη την περίοδο μια καινοφανής τριμερής σχέση μεταξύ Ισραήλ, ΗΠΑ και Συρίας.²⁰⁰ Ωστόσο παρά το γεγονός ότι και η κυβέρνηση Κλίντον , ο τότε Σύρος πρόεδρος Χαφίζ Αλ-Άσαντ και τέσσερις διαφορετικοί πρωθυπουργοί του Ισραήλ έδειχναν τη διάθεση να καταλήξουν σε μια τριμερή συμφωνία, είναι εκπληκτικό το γεγονός ότι δεν κατόρθωσαν κάτι τέτοιο.²⁰¹

Κατά τη δεκαετία του '90 βλέπουμε ότι οι προσπάθειες προσέγγισης των δυο χωρών γίνονται στην ουσία μέσω των Ηνωμένων Πολιτειών, με τη διαπραγμάτευση για ειρήνη να είναι στην πραγματικότητα τριμερής και όχι διμερής. Ωστόσο, οι αλλαγές που ακολούθησαν στο εσωτερικό και των τριών κρατών μετά το τέλος της δεκαετίας του '90, ήταν καθοριστικές για να αλλάξουν τη φύση της τριμερούς αυτής σχέσης. Πιο συγκεκριμένα, ο θάνατος του Χαφίζ Άσαντ στη Συρία το καλοκαίρι του 2000 και η άνοδος στην εξουσία του τωρινού προέδρου Μπασάρ Αλ Άσαντ, ανέδειξε το πρόβλημα του νέου πολιτικού ηγέτη να διαχειριστεί το πλέγμα των εσωτερικών αλλά και τοπικών ζητημάτων που αφορούσαν τη Συρία.²⁰² Την ίδια περίοδο, η κυβέρνηση Μπους στις ΗΠΑ άλλαξε την προσέγγιση της για την επίτευξη ειρήνης στη Μέση Ανατολή , δίνοντας προτεραιότητα στην εκδημοκρατικοποίηση των δικτατορικών καθεστώτων του Ιράν και του Ιράκ ενώ η εκλογή του Σαρόν στη θέση του πρωθυπουργού στο Ισραήλ το Φεβρουάριο του 2001, ανέδειξε ως προτεραιότητες την καταπολέμηση της 2ης Ιντιφάντα και την διευθέτηση του παλαιστινιακού ζητήματος, υποβιβάζοντας τη σημασία της επίτευξης ειρήνης με τη Συρία.²⁰³ Εν συνεχεία, το θέμα της επίτευξης της ειρήνης μεταξύ Ισραήλ και Συρίας επανήλθε στο προσκήνιο το Μάιο του 2007 , όταν το Ισραήλ, η Συρία και η Τουρκία ταυτόχρονα ανακοίνωσαν

²⁰⁰ Itamar Rabinovich, *Damascus, Jerusalem, and Washington: The Syrian- Israeli Relationship as a U.S. Policy Issue*, The Saban Center for Middle East Policy, Analysis Paper ,Number 19, March 2009, pp.4

²⁰¹ Itamar Rabinovich, *Damascus, Jerusalem, and Washington: The Syrian- Israeli Relationship as a U.S. Policy Issue*, pp.6

²⁰² Itamar Rabinovich, *Damascus, Jerusalem, and Washington: The Syrian- Israeli Relationship as a U.S. Policy Issue*, pp.9

²⁰³ Itamar Rabinovich, *Damascus, Jerusalem, and Washington: The Syrian- Israeli Relationship as a U.S. Policy Issue*, pp.10

Εικόνα 3, Η περιοχή των Υψιπέδων του Γκολάν (σήμερα)

ότι το Ισραήλ και η Συρία είχαν ξεκινήσει πράγματι ειρηνευτικές συνομιλίες με τη διαμεσολάβηση της Τουρκίας..²⁰⁴

Στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα οι ΗΠΑ είχαν «εξοστρακίσει»- απομονώσει τη Συρία λόγω της στάσης στο θέμα του Ιράκ αλλά και λόγω των σχέσεων της με οργανώσεις που οι ΗΠΑ θεωρούσαν τρομοκρατικές.²⁰⁵

Με τη διαμεσολάβηση της Τουρκίας οι δυο χώρες κατάφεραν να φτάσουν σε 4 γύρους ανεπίσημων συνομιλιών αναφορικά με τις μεταξύ τους σχέσεις. Κατά την περίοδο των συνομιλιών φάνηκε ότι είχε πλέον αλλάξει η φύση της διαπραγματεύσεως ανάμεσα στις δυο χώρες. Το μοντέλο «εδάφη για ειρήνη» που κυριαρχούσε στις διαπραγματεύσεις τη δεκαετία του '90 είχε πλέον αντικατασταθεί από το μοντέλο «εδάφη για στρατηγική ευθυγράμμιση». Με τον

²⁰⁴ Carol Migdalovitz, *Israeli-Arab Negotiations: Background, Conflicts, and U.S. Policy*, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, September 2008, pp. 31, <http://fpc.state.gov/documents/organization/110364.pdf>

²⁰⁵ Itamar Rabinovich, *Damascus, Jerusalem, and Washington: The Syrian- Israeli Relationship as a U.S. Policy Issue*, pp.14

τρόπο αυτό το Ισραήλ επεδίωκε όχι μόνο την εξασφάλιση της ειρήνης στα σύνορα του με τη Συρία παραχωρώντας τα κατεχόμενα Υψίπεδα του Γκολάν αλλά ταυτόχρονα και την ταυτόχρονη απομάκρυνση της Συρίας από το Ιράν.²⁰⁶ Παρά το γεγονός ότι οι διαπραγματεύσεις για μια κοινά αποδεκτή εξεύρεση λύσης έδειχναν να βρίσκονται σε καλό δρόμο, με τις δυο χώρες να έχουν πραγματοποιήσει πέντε γύρους ανεπίσημων συνομιλιών, η επίθεση του Ισραήλ στη Γάζα το Δεκέμβριο του 2008 οδήγησε τη Συρία σε απόσυρση από τις συνομιλίες.²⁰⁷

Μέχρι και την άνοιξη του 2011 δεν είχε παρουσιαστεί ουσιαστική πρόοδος στις σχέσεις των δυο χωρών. Παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ φέρονταν να έχουν διαμεσολαβήσει για να λάβουν χώρα μυστικές συζητήσεις μεταξύ των δύο κρατών²⁰⁸, οι δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών τόσο του Ισραήλ όσο και της Συρίας έδιναν την αίσθηση ενός ιδιαίτερα τεταμένου κλίματος που δεν απείχε πολύ από την πολεμική σύγκρουση²⁰⁹. Ωστόσο, αυτή η τελευταία προσπάθεια διαμεσολάβησης από τις ΗΠΑ έμεινε στη μέση εξαιτίας των εξεγέρσεων στη Συρία την άνοιξη του 2011.

Η επιρροή του εμφυλίου στη Συρία στις σχέσεις με το Ισραήλ

Η εξέγερση το Μάρτιο του 2011 στη Συρία εναντίον του καθεστώτος Άσαντ, όπως ήταν αναμενόμενο, έφερε σε δεύτερη μοίρα την προοπτική διαπραγμάτευσης ειρήνης με το Ισραήλ. Έκτοτε το Ισραήλ τηρεί μια στάση αναμονής, περιμένοντας να δει τις εξελίξεις στη Συρία, καθώς είναι αυτονόητο πως μια καθεστωτική αλλαγή στη Συρία θα μπορούσε να δώσει νέα τροπή στην εξέλιξη των σχέσεων των δυο χωρών. Το Ισραήλ φαίνεται σκόπιμα να έχει επιλέξει να μην αναμιχθεί ενεργά στο θέμα του εμφυλίου της Συρίας. Κι αυτό γιατί πιθανότητα η φανερή

²⁰⁶Martin Indyk, *Book Launch for Restoring the Balance: A Middle East Strategy for the Next President*, Brookings Institution, December 2, 2008, Αντίγραφο διαθέσιμο στο:

http://www.brookings.edu/~media/Files/events/2008/1202_middle_east/1202_middle_east.pdf

²⁰⁷Ufuk Ulutaş, *Reclaiming Israeli-Syrian Talks*, SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Report, October 2009, Report No: 2,

http://setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Report_02_Reclaiming_Israeli_Syrian_Talks_U_Ulutas.pdf

²⁰⁸Isabel Kershner, *Secret Israel-Syria Peace Talks Involved Golan Heights Exit*, *New York Times*, http://www.nytimes.com/2012/10/13/world/middleeast/secret-israel-syria-peace-talks-involved-golan-heights-exit.html?_r=0

²⁰⁹Amos Harel, Barak: Without Syria peace, we could be headed for all-out war, *Haaretz*, <http://www.haaretz.com/news/barak-without-syria-peace-we-could-be-headed-for-all-out-war-1.265858>

υποστήριξη για κάποια παράταξη θα αποτύχει λόγω της φήμης του Ισραήλ στον αραβικό κόσμο.²¹⁰

Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ο εμφύλιος στη Συρία έχει και παράπλευρες συνέπειες που αφορούν τη σχέση του με το Ισραήλ και οδηγούν σε περαιτέρω όξυνσή τους. Το Ισραήλ ανησυχώντας για τη διάχυση των φαινομένων βίας που λαμβάνουν χώρα στη Συρία, ενίσχυσε τη στρατιωτική του παρουσία στην περιοχή των Υψιπέδων του Γκολάν²¹¹, στην οποία δεν είχε συμβεί κάποιο γεγονός μέχρι το Νοέμβριο του 2012. Έκτοτε έχουν λάβει χώρα μια σειρά «αδέσποτων χτυπημάτων» από την πλευρά της Συρίας που έλαβαν χώρα στα Υψίπεδα του Γκολάν και προκαλούν αντίστοιχα και τα ισραηλινά στρατεύματα σε ανταλλαγή πυρών.

Σε συνδυασμό μάλιστα με το θέμα των όπλων μαζικής καταστροφής που έχει στη διάθεση της η Συρία και πιο συγκεκριμένα το χημικό οπλοστάσιο της αυξάνεται η ανησυχία του Ισραήλ για την ασφάλεια του. Κι αυτό γιατί εξεταζόταν η πιθανή διάδοση τέτοιων εξοπλισμών σε οργανώσεις όπως η Χεζμπολάχ ή ακόμα και η χρήση τους εναντίον των εξεγερμένων στη Συρία ή ακόμα και εναντίον του ίδιου του Ισραήλ. Το γεγονός ότι το καθεστώς Άσαντ άρχισε να χρησιμοποιεί το ίδιο διάστημα μέχρι και πυραύλους τύπου Scud εναντίον των επαναστατών, ήταν ενδεικτικό της αδυναμίας του Σύριου προέδρου να αντιμετωπίσει τους εξεγερμένους με άλλα μέσα αλλά και της απόγνωσης του. Το ίδιο γεγονός σύμφωνα με το Γεν.Γραμματέα του NATO αποτελούσε μια πράξη απόγνωσης καθώς και σαφή ένδειξη ενός καθεστώτος που βρίσκεται κοντά στο τέλος του.²¹²

Άρα η μη ορθολογική χρησιμοποίηση και η (μη) διάδοση των συριακών εξοπλισμών ήταν ένα υπαρκτό ενδεχόμενο που αποτέλεσε ένα ζήτημα ασφαλείας σημαντικό όχι μόνο για το Ισραήλ αλλά και για τη διεθνή κοινότητα και κυρίως τις ΗΠΑ. Η επίθεση του Ισραήλ στις αρχές του 2013 με ισραηλινά μαχητικά σε ένα κομβόι φορτηγών στα σύνορα της Συρίας με τον Λίβανο με το πρόσχημα ότι μετέφερε πυραύλους SA-17, ρωσικής κατασκευής που προορίζονταν για τη

²¹⁰ Itamar Rabinovich, *Israel's View of the Syrian Crisis*, The Saban Center for Middle East Policy, Analysis Paper Number 19, March 2009, pp. I

²¹¹ Reuters, *Syrian mortar bombs land in Israeli orchard*, Reuters US edition, <http://www.reuters.com/article/2012/09/25/us-syria-israel-shells-idUSBRE88O09V20120925>

²¹² Barak Ravid and DPA, *Netanyahu: Israel is preparing for dramatic changes in Syria*, Haaretz, , <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/netanyahu-israel-is-preparing-for-dramatic-changes-in-syria-1.489415>

Χεζμπολάχ - υπόθεση που ενισχύει την υπόθεση ότι η οργάνωση είναι πιθανόν να αποκτήσει πρόσβαση στο χημικό οπλοστάσιο του καθεστώτος Άσαντ²¹³ αποτελεί ένα έμπρακτο δείγμα της ανησυχίας του Ισραήλ για τις εξελίξεις στον εμφύλιο της Συρίας αλλά και της ετοιμότητάς του να αντιδράσει σε παρόμοια περιστατικά με δραστικά μέσα. Το Ιράν και η Χεζμπολάχ έσπευσαν να στηρίξουν το καταδικάσουν την ισραηλινή επίθεση και να ταχθούν στο πλευρό του

καθεστώτος Άσαντ, το οποίο ωστόσο κατέστησε σαφές ότι δεν προτίθεται να απαντήσει με στρατιωτικές δυνάμεις.²¹⁴

Είναι εμφανές λοιπόν, ότι τα γεγονότα στα σύνορα του Ισραήλ με τη Συρία δημιουργούν μια έκρυθμη κατάσταση, η οποία μπορεί ανά πάσα στιγμή να εκτραχυνθεί. Μπορεί το Ισραήλ να τηρεί κυρίως μια στάση παρατηρητή στις εξελίξεις του εμφυλίου όμως ταυτόχρονα προετοιμάζεται για την αλλαγή καθεστώτος στη Συρία καθώς ,για τις επιπτώσεις μιας τέτοιας αλλαγής και ανησυχεί για τη διάχυση των φαινομένων της βίας στα σύνορα του, αλλά και για τη χρήση ή τη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής που διαθέτει η Συρία.

Συμπεράσματα: Ζητήματα ασφάλειας και προοπτικές στις σχέσεις Ισραήλ-Συρίας

Στο προηγούμενο κομμάτι έγινε αναφορά στο ιστορικό των σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Συρίας. Εκ πρώτης όψεως αυτό που προκύπτει από την παρουσίαση των γεγονότων είναι ότι οι δυο χώρες παρουσιάστηκαν πολύ επιφυλακτικές στο διάστημα μέχρι την έναρξη του εμφυλίου στη Συρία στο να προχωρήσουν σε μια συμφωνία ειρήνης που ενδεχομένως και να οδηγούσε και σε μια σταθεροποίηση της περιοχής και άνοιγε το δρόμο για μια γενικευμένη Αραβοϊσραηλινή ειρήνη στην περιοχή. Δεδομένου ότι η ειρήνη με τη Συρία και το παλαιστινιακό είναι ίσως τα δυο σημαντικότερα ζητήματα στην ατζέντα των ισραηλινών κυβερνήσεων στη σχέση του με τον αραβικό κόσμο, η επίλυση τουλάχιστον ενός από τα δυο θα έθετε τις βάσεις για μια πιο

²¹³ Τα Νέα, *Το Ισραήλ εμπόδισε τον εξοπλισμό της Χεζμπολάχ*, 2013, <http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4785860&wordsinarticle=%CE%B9%CF%83%CF%81%CE%B1%CE%AE%CE%BB>

²¹⁴ Itamar Rabinovich, *Το Ισραήλ χτύπησε στη Συρία: Τι σημαίνει για την σύγκρουση η ισραηλινή εναέρια επίθεση*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, 2013, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69166/itamar-rabinovich/to-israil-xtypise-sti-syria>

αρμονική συνύπαρξη με τα γειτονικά του κράτη αλλά και τις βάσεις για ένα πιο συνεργατικό κλίμα. Τη δεκαετία του '90 η αμερικανική διαμεσολάβηση έφερε κοντά Ισραήλ και Συρία, το 2007 η Τουρκία ως διαμεσολαβήτρια έφερε και πάλι κοντά τις δυο χώρες. Η τελευταία προσπάθεια των ΗΠΑ για να ξαναφέρουν σε επικοινωνία τις δυο χώρες διακόπηκε από την έναρξη του εμφυλίου, η έκβαση του οποίου πλέον θα αποδειχτεί και καθοριστική για το μέλλον των σχέσεων Ισραήλ και Συρίας. Πριν όμως γίνει αναφορά στις μελλοντικές προοπτικές των σχέσεων τους είναι χρήσιμο να εξεταστούν οι συνιστώσες που επηρεάζουν αυτή τη στιγμή την ασφάλεια στην περιοχή.

Αρχικά, είναι φανερό και μέσα από την ανησυχία του ίδιου του Ισραήλ, ότι στο θέμα της Συρίας ένα καίριο ζήτημα ασφαλείας είναι αυτό που αφορά τη διάχυση των φαινομένων βίας στα σύνορα του. Μέχρι στιγμής το Ισραήλ, με εξαίρεση το αεροπορικό χτύπημα στο κομβίο που φερόταν να μεταφέρει εξοπλισμό στη Χεζμπολά, περιορίζεται στο να απαντάει στα χτυπήματα που λαμβάνουν χώρα στα σύνορα του. Όπως φάνηκε και στην περίπτωση του χτυπήματος του Ισραήλ στα τέλη Ιανουαρίου 2013 και από τις δυο πλευρές υπάρχει διστακτικότητα για κλιμάκωση της μεταξύ τους έντασης. Η μεν συριακή κυβέρνηση δε θα ήθελε σε καμία περίπτωση να εμπλακεί σε σύγκρουση με το Ισραήλ έχοντας ανοιχτό ταυτόχρονα το εμφύλιο μέτωπο αλλά από την άλλη, όπως φάνηκε και από τις τοποθετήσεις του Άσαντ μετά κι από το αεροπορικό χτύπημα του Ισραήλ, η Συρία επιδιώκει να εκμεταλλεύεται τέτοια περιστατικά για να αποκομίσει πολιτικό όφελος ανάγοντας την εμφύλια σύρραξη σε μια Αραβοϊσραηλινή, κάτι που σε γενικές γραμμές είχε προσπαθήσει από την αρχή. Από την άλλη πλευρά το Ισραήλ, μη έχοντας τη δυνατότητα να επηρεάσει τις εξελίξεις στο εσωτερικό της Συρίας, προτιμάει να τηρεί μια πιο διακριτική στάση απέναντι στο συριακό εμφύλιο θέλοντας να αποφύγει να δώσει την ευκαιρία στο καθεστώς Άσαντ και τους συμμάχους του να εκμεταλλευτούν μια εμπλοκή του Ισραήλ στα δρώμενα και να μετατρέψουν την εμφύλια σύγκρουση σε μια νέα Αραβοϊσραηλινή.

Οπότε όπως επισημαίνει και ο καθηγητής κ.Ντόκος «οι δύο πλευρές έχουν κινηθεί προσεκτικά» και ιδιαίτερα το καθεστώς Άσαντ, καθώς «είναι θέμα επιβίωσης γι αυτούς», ενώ συμπληρώνει πως το να παίζει ο Άσαντ το αντί-ισραηλινό ή το χαρτί των χημικών είναι πολύ επικίνδυνο παιχνίδι γιατί οι ισραηλινοί δεν έχουν τους δισταγμούς που έχουν άλλοι για επέμβαση και τα

στρατιωτικά αντίποινα θα ήταν πολύ ισχυρά.²¹⁵ Συνεπώς βλέπουμε ότι ο μεγαλύτερος κίνδυνος που υπάρχει για τις σχέσεις μεταξύ Ισραήλ και Συρίας, είναι το να αναχθεί σε μια αραβοϊσραηλινή διαμάχη, άρα και μια πιθανή αναμέτρηση του Ισραήλ και με άλλα γειτονικά αραβικά κράτη που θα έβλεπαν μια δυτική παρεμβολή στο εσωτερικό ενός αραβικού κράτους με σκοπό να αντικαταστήσουν το υπάρχον καθεστώς. Γι αυτό και το Ισραήλ και οι ΗΠΑ και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι, το τελευταίο που θα ήθελαν είναι να φανεί ότι η Δύση επιτίθεται εναντίον ακόμα μιας αραβικής χώρας, πολύ δε περισσότερο όσο δε στηρίζει μια επέμβαση στο εσωτερικό της Συρίας ο αραβικός κόσμος κι ενώ εμφανές ότι υπάρχει μια ανθρωπιστική καταστροφή.²¹⁶

Ο δεύτερος πολύ μεγάλος κίνδυνος που αφορά το θέμα της Συρίας σε σχέση με το Ισραήλ κυρίως, είναι το θέμα της διαχείρισης του χημικού οπλοστασίου αλλά και το σύγχρονων πυραυλικών συστημάτων που έχει στη διάθεση του το καθεστώς Άσαντ. Το Ισραήλ, έχοντας μια πολυετή άλυτη έριδα με τη Συρία, δεν ανησυχεί μόνο για το ενδεχόμενο της χρήσης του οπλοστασίου από το καθεστώς Άσαντ εναντίον του. Υπάρχει έντονη η ανησυχία για την τροφοδοσία τρομοκρατικών οργανώσεων ή φανατικών θρησκευτικών ομάδων με συριακούς εξοπλισμούς, όπως η Χεζμπολά, οι οποίες θα μπορούσαν έμμεσα να επιτεθούν στο Ισραήλ για λογαριασμό της Συρίας. Η διάδοση λοιπόν των εξοπλισμών της Συρίας και ιδίως του χημικού οπλοστασίου της, δεν αποτελούν απειλή μόνο για την ασφάλεια του Ισραήλ, καθώς το να βρεθούν αυτά τα όπλα στα χέρια φανατικών ομάδων και οργανώσεων θα μπορούσε να είχε απρόβλεπτες συνέπειες για την περιφερειακή και τη διεθνή ασφάλεια.

Όσον αφορά το μέλλον στις σχέσεις μεταξύ Συρίας και Ισραήλ, τον καθοριστικότερο ρόλο θα παίξει η τελική έκβαση του εμφυλίου. Παρά τους κινδύνους που υπάρχουν για την περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια, οι αραβικές χώρες περιορίζονται στο να καταδικάζουν τα τεκταινόμενα, παρέχοντας μόνο οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη στην αντιπολίτευση, ενώ η Δύση δε δείχνει διάθεση να αναλάβει το κόστος μιας στρατιωτικής επέμβασης. Το καθεστώς Άσαντ παραμένει στην εξουσία για πάνω από δυο χρόνια μετά την έναρξη του εμφυλίου και δείχνει αποφασισμένο να πολεμήσει τους αντιπάλους του με κάθε μέσο. Ωστόσο, όσο παραμένει ανεξακρίβωτη η χρήση των χημικών όπλων της συριακής κυβέρνησης εναντίον των

²¹⁵ Συνέντευξη με το Δρ. Θάνο Ντόκο, Γενικό Διευθυντή ΕΛΙΑΜΕΠ, Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στις 27 Φεβρουαρίου 2013 στις Αλεξάνδρα Προδρομίδου και Χρυστάλα Στεργιοπούλου για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ

²¹⁶ *ibid.*

εξεγερμένων και όσο δε δίνει αφορμή ο Άσαντ στη Δύση για μια στρατιωτική επέμβαση, καθίσταται και δύσκολη η ανάληψη μιας πρωτοβουλίας για επέμβαση από τις δυτικές δυνάμεις.

Σε αυτό το σημείο θεωρείται αρκετά σημαντική η συνεισφορά των Ηνωμένων Πολιτειών αλλά και της Τουρκίας στα τεκταινόμενα της Συρίας. Τόσο οι Αμερικάνοι όσο και οι Τούρκοι έχουν συμφέροντα που συνδέονται με την κατάσταση στη Συρία και η κάθε χώρα ξεχωριστά μπορεί με διαφορετικό τρόπο να συμμετάσχει στις εξελίξεις του εμφυλίου της Συρίας.

Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους πέραν από την προστασία και μη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής της Συρίας, θέλουν να εμποδίσουν ενδεχόμενο έλεγχο της χώρας από το Ιράν, τη διάχυση των φαινομένων βίας στην περιοχή, τη μη δραστηριοποίηση οργανώσεων τύπου Αλ Κάιντα στη Συρία αλλά και τη διαφύλαξη της ασφάλειας του Ισραήλ.²¹⁷ Οι ΗΠΑ υποστηρίζουν την επίτευξη μιας ομαλής καθεστωτικής μετάβασης στη Συρία, προσφέροντας όχι μόνο ανθρωπιστική βοήθεια,²¹⁸ αλλά και διοικητική και οργανωτική βοήθεια στις ομάδες των εξεγερμένων στη Συρία.²¹⁹ Ωστόσο, αποφεύγουν την άμεση εμπλοκή στα τεκταινόμενα για να αποφύγουν να προσελκύσουν, μέσω μιας εμφανούς δραστηριοποίησης της στην περιοχή, οργανώσεις εμπνευσμένες από την Αλ Κάιντα που σκοπό θα έχουν να πλήξουν τις ΗΠΑ ή τις συμμαχικές τους δυνάμεις. Μέσω αυτής της αντιμετώπισης του εμφυλίου της Συρίας οι ΗΠΑ προσδοκούν τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα φέρουν μια ομαλή καθεστωτική μετάβαση στη Συρία μετά από την αναμενόμενη πτώση του καθεστώτος Άσαντ. Υποστηρίζοντας τους επαναστατημένους, που εκτός από τον Άσαντ αντιμάχονται και τους συμμάχους του (Ιράν, Χεζμπολάχ), οι ΗΠΑ ανοίγουν το δρόμο για μια μελλοντική κυβέρνηση που δε θα είναι αρνητικά διακείμενη προς τη Δύση και ταυτόχρονα θα έχει αποκοπεί από την επιρροή του Ιράν και θα έχει διαφυλάττει την προστασία των συριακών όπλων μαζικής καταστροφής.

Σημαντικό ρόλο όμως θα μπορούσε να παίξει και η Τουρκία, η οποία είδε τις σχέσεις της με τη Συρία να αλλάζουν μετά την έναρξη του εμφυλίου. Παρόλο που και η Τουρκία αδυνατεί να επέμβει με στρατιωτικά μέσα στη Συρία, μέχρι στιγμής έχει προσφέρει εγκαταστάσεις στη

²¹⁷ Melissa Dalton, *Asad Under Fire :Five Scenarios for the Future of Syria*, Center for a New American Security, Policy Brief September 2012, pp.2

²¹⁸ United States Agency for International Development (USAID), *Syria*, USAID, <http://www.usaid.gov/crisis/syria>

²¹⁹ David Ignatius, *Looking for a Syrian endgame*, The Washington Post, July 2012, http://articles.washingtonpost.com/2012-07-18/opinions/35487595_1_syrian-opposition-syrian-minorities-asef-shawkat

συριακή στρατιωτική και πολιτική αντίσταση καθώς και οπλικό και χρηματικό εφοδιασμό από χώρες όπως το Κατάρ και η Σαουδική Αραβία. Επίσης ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων έχει βρει καταφύγιο στη νότια Τουρκία. Όλα αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για να ασκήσει και η Τουρκία επιρροή στην πολιτική μετάβαση στη Συρία μετά την αναμενόμενη πτώση του Άσαντ. Υπό την προϋπόθεση ότι το Ισραήλ θα συμφιλιωθεί εκ νέου με την Τουρκία, μια ενδεχόμενη συμμετοχή της Τουρκίας στην καθεστωτική αλλαγή της Συρίας θα μπορούσε να έχει θετικό αντίκτυπο και στις σχέσεις της νέας κυβέρνησης με το Ισραήλ, το οποίο ενδιαφέρεται να βεβαιωθεί ότι οι μετριοπαθείς ομάδες σουνιτών θα υπερισχύσουν των πιο ριζοσπαστικών τζιχαντικών στοιχείων της αντιπολίτευσης.²²⁰

Ένα τελευταίο εμπόδιο για την ομαλοποίηση της κατάστασης στη Συρία, αποτελεί το βέτο της Ρωσίας (περισσότερο) και της Κίνας για στρατιωτική επέμβαση, γεγονός που ίσως επιτάχυνε τις εξελίξεις. Η Ρωσία, λόγω και της υποστήριξης της από παλιά στο καθεστώς Άσαντ και λόγω του ότι παλαιότερα αισθάνθηκε εξαπατημένη στην υπόθεση της Λιβύης είναι αρνητική στο ενδεχόμενο επέμβασης στη Συρία. Όπως επισημαίνει και ο καθηγητής κ. Ντόκος «χρειάζεται να δοθούν διαβεβαιώσεις στη Ρωσία ότι την επόμενη μέρα θα έχει ρόλο και επιρροή στη Συρία».²²¹ Μια αλλαγή στη στάση της ίσως να έδινε τη δυνατότητα να ασκηθεί η απαραίτητη πίεση στη συριακή κυβέρνηση για να αποχωρήσει από την εξουσία. Όσο ο Άσαντ έχει την υποστήριξη της Ρωσίας, της Κίνας και του Ιράν, αντιλαμβάνεται τους περιορισμούς στην πολιτική των δυτικών δυνάμεων και αντιστέκεται με κάθε μέσο στους αντιπάλους του.

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε πως οι προοπτικές να επιστρέψουν μελλοντικά στο τραπέζι των συνομιλιών το Ισραήλ με τη Συρία είναι υπαρκτές. Ωστόσο, όσο μαίνεται ο εμφύλιος στη Συρία είναι αδύνατο να προχωρήσει οποιαδήποτε συνομιλία σχετικά με την επίτευξη ειρήνης. Γι αυτό το λόγο υφίστανται αυτή τη στιγμή σημαντικοί κίνδυνοι ασφαλείας για την περιοχή τόσο από το ενδεχόμενο κλιμάκωσης των σχέσεων το δυο χωρών που θα οδηγούσε σε μια γενικευμένη αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, όσο κι από το ενδεχόμενο της μη ορθολογικής διαχείρισης του οπλοστασίου της συριακής κυβέρνησης. Ο ασφαλέστερος τρόπος να διευθετηθούν τα θέματα

²²⁰ Michael J. Koplow, *Γιατί το Ισραήλ συμμαχεί τώρα με την Τουρκία : Η επικείμενη συνεργασία για την Συρία και την ενέργεια*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, ανακτήθηκε στις 30 Μαρτίου 2013, <
<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69230/michael-j-koplow/giati-to-israil-symmaxei-tora-me-tin-toyrkia?page=show>

²²¹ Συνέντευξη με το Δρ. Θάνο Ντόκο, Γενικό Διευθυντή ΕΛΙΑΜΕΠ, Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στις 27 Φεβρουαρίου 2013 στις Αλεξάνδρα Προδρομίδου και Χρυστάλα Στεργιοπούλου για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ

αυτά είναι με την παρέμβαση και την επιρροή τόσο των ΗΠΑ όσο και της Τουρκίας μετά από την αναμενόμενη πτώση του Άσαντ, ώστε να διασφαλιστεί μια ομαλή πολιτική μετάβαση στη Συρία και μια συνετή διαχείριση του οπλοστασίου της Συρίας, με μια κυβέρνηση που δε θα εκφράζει ριζοσπαστικά τζιχαντικά στοιχεία και δε θα είναι προσαρτημένη στον αντί-δυτικό άξονα με το Ιράν και οργανώσεις όπως η Χεζμπολά. Για να επιτευχθεί όμως κάτι τέτοιο πρέπει να αποκατασταθούν οι τούρκο-ισραηλινές σχέσεις. Τέλος, η παροχή κινήτρων στη Ρωσία για να άρει το βέτο της στο θέμα της Συρίας, θα μπορούσε επίσης να είναι ένας τρόπος για να επιταχυνθούν οι διαδικασίες για την επίλυση του συριακού ζητήματος και να αποκατασταθεί η ομαλότητα στην περιοχή γρηγορότερα.

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στη Συρία: Στόχοι, περιορισμοί και προοπτικές

Προϊστορία: Από τα πρόθυρα πολέμου στη συνεργασία

Η Τουρκία με τη Συρία είναι δυο γειτονικά κράτη της Μέσης Ανατολή και της ΝΑ Μεσογείου που μοιράζονται χερσαία σύνορα της τάξεως των 822 χιλιομέτρων των οποίων οι σχέσεις υπήρξαν για αρκετά χρόνια εχθρικές. Το 1998 έφτασαν στα πρόθυρα της στρατιωτικής σύγκρουσης, όμως η απέλαση του Αμπντουλάχ Οτζαλάν, αρχηγού του PKK, από τη Συρία σε συνδυασμό με την απαγόρευση των δραστηριοτήτων του PKK στα συριακά εδάφη, άνοιξε το δρόμο για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών στη δεκαετία που ακολούθησε.²²²

Από το 2002 και ύστερα, και επί πρωθυπουργίας Ερντογάν στην Τουρκία και προεδρίας Μπασάρ Αλ- Άσαντ στη Συρία, οι σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών αναθερμάνθηκαν. Από τη μια πλευρά η Συρία επεδίωκε την επιστροφή της στο διεθνές προσκήνιο μέσα από τη δημιουργία μιας καλής σχέσης με την Τουρκία. Από την άλλη πλευρά η Τουρκία, επεδίωκε μια εξωτερική πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες της, γεγονός που επίσης έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο να βελτιωθούν οι σχέσεις των δυο κρατών.

²²² Soner Cagaptay, *Syria and Turkey: The PKK Dimension*, The Washington Institute, 5 April 2012, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/syria-and-turkey-the-pkk-dimension>

Σαφέστατα, εκτός αυτού, στο πλαίσιο της σύσφιξης των διμερών σχέσεων Τουρκία και Συρία προχώρησαν σε αρκετές ενδεικτικές κινήσεις συνεργασίας. Οι δυο χώρες συμφώνησαν και στη δημιουργία ενός Ανωτάτου Συμβουλίου Συνεργασίας το Σεπτέμβριο του 2009, ενώ οι ακμάζουσες μεταξύ τους σχέσεις συνέβαλαν θετικά στο διμερές εμπόριο, τις επενδύσεις και τον τουρισμό. Με την έναρξη ισχύος της Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών την 1η Ιανουαρίου 2007 αυξήθηκε ταχύτατα ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των δυο χωρών ιδιαίτερα μεταξύ του 2006 και του 2010.²²³ Επίσης, μέσα στο 2009 οι δυο χώρες είχαν προχωρήσει και σε συνεργασία στο στρατιωτικό κομμάτι, πραγματοποιώντας την πρώτη τους κοινή στρατιωτική άσκηση. Ιδιαίτερα όμως σημαντική ενέργεια, στα πλαίσια της εμβάθυνσης των καλών σχέσεων, ήταν η κατάργηση της βίζας ανάμεσα στις δυο χώρες.²²⁴ Σε γενικές γραμμές μπορεί να υποστηριχτεί ότι το αμοιβαίο οικονομικά και εμπορικά όφελος, σε συνδυασμό με τις εξαιρετικές προσωπικές σχέσεις μεταξύ Ερντογάν και Άσαντ²²⁵, έδειχναν να δημιουργούν ένα εξαιρετικό κλίμα συνεργασίας ανάμεσα στα δυο κράτη.

Η έναρξη του συριακού εμφυλίου και η νέα αλλαγή στις σχέσεις

Παρά το κλίμα συνεργασίας οι σχέσεις άλλαξαν σε σημαντικό βαθμό με την έναρξη του εμφυλίου πολέμου στη Συρία το Μάρτιο του 2011. Η τουρκική κυβέρνηση αρχικά υποστήριξε τον τότε σύμμαχο της Άσαντ, ασκώντας ωστόσο ταυτόχρονα και πολιτικές πιέσεις που θα ωθούσαν στην εισαγωγή μεταρρυθμίσεων στη Συρία. Παρόλα αυτά, το σημείο καμπής μεταξύ των δυο χωρών ήρθε τον Αύγουστο του 2011, όταν ο Πρόεδρος Άσαντ αθέτησε τις υποσχέσεις του στον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Νταβούτογλου για παύση των πυρών σε συνδυασμό με μεταρρυθμίσεις.²²⁶

²²³ Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, *Relations between Turkey–Syria*, , <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey%E2%80%93syria.en.mfa>

²²⁴ Yigal Schleifer, *From Endearment to Estrangement: Turkey's Interests and Concerns in Syria*, United States Institute of Peace, PeaceBrief no.109, October 2011

²²⁵ Henri J. Barkey, *Turkish Foreign Policy and the Middle East*, CERİ Strategy Papers, N° 10, pp.4, 6 June 2011, http://www.sciencespo.fr/ceeri/sites/sciencespo.fr.ceeri/files/n10_06062011.pdf

²²⁶ Dr. Joshua W. Walker, *Turkey's Time in Syria: Future Scenarios*, Crown Center for Middle East Studies, Middle East Brief, May 2012, no. 63, pp. 2

Όταν, λοιπόν, έγινε σαφές για την Τουρκία ότι η Συρία το καθεστώς όχι μόνο δεν επρόκειτο να ακολουθήσει τις τουρκικές παροτρύνσεις αλλά αντ' αυτού συνέχισε τις αιματηρές επιθέσεις εναντίον των πολιτών του, η Τουρκία πήρε ξεκάθαρη θέση εναντίον του και ξεκίνησε να υποστηρίζει τους Σύριους εξεγερμένους.²²⁷ Η Άγκυρα προσέφερε ένα καταφύγιο όχι μόνο για τους πρόσφυγες, αλλά και για δεκάδες ακτιβιστές της Συρίας όπως και τους ηγέτες των ανταρτών του Ελεύθερου Στρατού της Συρίας.²²⁸ Μάλιστα, το Νοέμβριο του 2011 ο Ερντογάν ζήτησε δημόσια την παραίτηση του Άσαντ ως λύση για τη λήξη της αιματοχυσίας του εμφυλίου στη Συρία.²²⁹ Ακολούθως, η Τουρκία προχώρησε σε μια σειρά κυρώσεων που εκτεινόταν από την αναστολή των οικονομικών συναλλαγών μέχρι και την απαγόρευση πώλησης όπλων στη Συρία, με στόχο να πλήξει τη συριακή ηγεσία.²³⁰

Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία ήθελε να κρατήσει αποστάσεις από το ενδεχόμενο μιας στρατιωτικής εισβολής στη Συρία, η συχνή διάχυση φαινομένων βίας στα σύνορα της με τη Συρία και η κατάρριψη του τούρκικου μαχητικού αεροσκάφους το καλοκαίρι του 2012 έδωσαν στην Τουρκία την αφορμή να στραφεί στους δυτικούς της συμμάχους ζητώντας βοήθεια για στρατιωτική επέμβαση με σκοπό να τερματιστεί ο εμφύλιος. Στα πλαίσια του NATO η Τουρκία κατόρθωσε να πετύχει την εγκατάσταση πυραύλων patriot στα σύνορα της Τουρκίας με τη Συρία, κι ενώ υπήρχαν ενδείξεις ότι ο συριακός στρατός προετοιμάζεται να αξιοποιήσει το χημικό του οπλοστάσιο, θέλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο να ενισχύσει και την ασφάλεια στα σύνορά της.²³¹

²²⁷ Erol Cebeci and Kadir Üstün, *The Syrian Quagmire: What's Holding Turkey Back?*, Insight Turkey, Vol. 14, No.2, 2012, pp. 15

²²⁸ Piotr Zalewski, *Τα δημοκρατικά διλήμματα στην Τουρκία του Ταγίπ Ερντογάν: Ανταπόκριση από την Κωνσταντινούπολη*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2013, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68706/piotr-zalewski/ta-dimokratika-dilimmata-stin-toyrkia-toy-tagip-erntogan>

²²⁹ Sebnem Arsu, *Turkish Premier Urges Assad to Quit in Syria*, New York Times, November 2011, ανακτήθηκε 8 Φεβρουαρίου 2013,

http://www.nytimes.com/2011/11/23/world/middleeast/turkish-leader-says-syrian-president-should-quit.html?_r=1&

²³⁰ BBC News Europe, *Turkey imposes economic sanctions on Syria*, 30 November 2011, ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-15959770>

²³¹ Reuters, *NATO warns Syria not to use chemical weapons*, 4 December 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/12/04/us-syria-crisis-idUSBRE8AJ1FK20121204>

Εικόνα 4, Σύνορα Τουρκίας-Συρίας [εικόνα από το Al Jazeera]

Η εξωτερική πολιτική ‘μηδενικών προβλημάτων’ και η περίπτωση της Συρίας

Όπως είδαμε και παραπάνω η τούρκικη εξωτερική πολιτική στο συριακό ζήτημα πέρασε από διάφορα στάδια από το ξεκίνημα του εμφυλίου μέχρι και σήμερα. Οι αντιδράσεις της Τουρκίας ξεκίνησαν από ήπιες τοποθετήσεις υπέρ των μεταρρυθμίσεων στη Συρία και τη νουθεσία του Άσαντ κι έχουν οξυνθεί αρκετά κατά τη διάρκεια των τελευταίων δυο ετών, με την Τουρκία να έχει φτάσει στο σημείο να ζητάει τη βοήθεια των δυτικών συμμάχων και να εξετάζει το ενδεχόμενο της στρατιωτικής επέμβασης πολύς σοβαρά.

Σε αυτό λοιπόν το σημείο, θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να κατανοήσουμε ποίοι είναι οι στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στη Συρία αλλά και ποιοι είναι περιορισμοί που υφίστανται για την Τουρκία στο να πραγματοποιήσει τα σχέδια της στη Συρία, ώστε να καταδείξουμε εν συνεχεία τις δυνατότητες της Τουρκίας να συνδράμει ουσιαστικά στην ομαλοποίηση της κατάστασης στη γειτονική της χώρα .

Στόχοι

Η Συρία αποτελούσε το «πετράδι του στέμματος» για την εξωτερική πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» της Τουρκίας με τους γείτονές της²³². Είναι η χώρα με την οποία μοιραζόταν τα μεγαλύτερα χερσαία σύνορά της²³³ και μια οικονομία με την οποία αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα στενές εμπορικές και οικονομικές σχέσεις. Την επομένη της έναρξης του εμφυλίου στη Συρία, λοιπόν, η Τουρκία θέλησε να λάβει μέρος στις εξελίξεις σκοπεύοντας να προασπίσει τα συμφέροντα της στη γειτονική χώρα.

Πέρα από οικονομικής φύσεως συμφέροντα, η Τουρκία είχε κι άλλους λόγους για να εμπλακεί ενεργά στη Συρία από την αρχή του εμφυλίου. Η εξωτερική πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» που είχε υιοθετηθεί άλλωστε μετά την άνοδο του κόμματος του Ερντογάν στην εξουσία το 2002, υπαγόρευε την επιδίωξη ειρηνικών σχέσεων στην περιοχή που θα ευνοούσαν τις οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές, όπως στην περίπτωση της Συρίας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η Τουρκία θα μπορούσε να θεωρείται κατά κάποιον τρόπο η «μεγαλύτερη νικήτρια της Αραβικής Άνοιξης». Θεωρήθηκε ότι έπαιξε ίσως τον πιο εποικοδομητικό ρόλο στην περιοχή, καθώς δεν επιδοκίμασε σε καμία περίπτωση το απολυταρχικό status quo αλλά αντιθέτως υποστήριξε τις μεταρρυθμίσεις, την αλλαγή κι έδειξε τη μεγαλύτερη ανταπόκριση στις «νόμιμες απαιτήσεις των λαών». Ο Ερντογάν, μάλιστα, αποτελούσε έναν από τους πιο δημοφιλείς πολιτικούς στον αραβικό κόσμο.²³⁴ Σε συνδυασμό με το αντι-ισραηλινό χαρτί που χρησιμοποιούσε ο Ερντογάν στην εξωτερική του πολιτική, είχε βάλει αρκετά γερά θεμέλια για να αναδείξει την Τουρκία σε μια ηγετική περιφερειακή δύναμη στη Μέση Ανατολή, άρα και στην περίπτωση της Συρίας κλήθηκε να υπερασπιστεί τη βούληση του λαού που επιθυμούσε μεταρρυθμίσεις, θέλοντας να διαφυλάξει τα διπλωματικά κέρδη που είχε αποκομίσει τα προηγούμενα χρόνια στην περιοχή.

²³² Συνέντευξη με το Δρ. Θάνο Ντόκο, Γενικό Διευθυντή ΕΛΙΑΜΕΠ, Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στις 27 Φεβρουαρίου 2013 στις Αλεξάνδρα Προδρομίδου και Χρυστάλα Στεργιοπούλου για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ

²³³ CIA, The World Factbook, Turkey, last update 29 April 2013, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

²³⁴ Sergei Balmasov, *Dangerous Crossroads: NATO launches radar in Turkey to target Russia, Iran and Syria*, Centre for Research on Globalization (CRG), 19 January 2012, <http://www.globalresearch.ca/dangerous-crossroads-nato-launches-radar-in-turkey-to-target-russia-iran-and-syria/28739>

Μια ακόμα σημαντική επιδίωξη φυσικά αφορούσε την επιρροή του Ιράν στη Συρία, παραδοσιακού συμμάχου του καθεστώτος Άσαντ, το οποίο δεν ήθελε η Τουρκία σε καμία περίπτωση να δει να αυξάνει την επιρροή του στη χώρα. Μπορεί Ιράν και Τουρκία να είχαν ξεκινήσει να αναπτύσσουν σχέσεις συνεργασίας στα πλαίσια της πολιτικής «μηδενικών προβλημάτων» της Τουρκίας, όμως οι δεσμοί τους θεωρούνται ανταγωνιστικοί στην περιοχή.²³⁵ Τέλος, όπως είδαμε και μέσα από την περιγραφή των γεγονότων των τελευταίων ετών, το συριακό αποτελούσε εξ αρχής και αποτελεί ακόμα για την Τουρκία, πέρα από ένα ζήτημα αύξησης της περιφερειακής της επιρροής, μια εστία προβλημάτων που αφορούν την ίδια της την ασφάλεια. Αρχικά, η Τουρκία δέχτηκε ένα τεράστιο κύμα προσφύγων στα νότια σύνορα της, το οποίο σήμερα φτάνει περίπου τις 150000 Σύρων καταγεγραμμένων προσφύγων²³⁶. Η διάχυση των φαινομένων βίας στα σύνορα της με τη Συρία, όπως είδαμε, είναι ένα επιπλέον ζήτημα, το οποίο επιδεινώνεται με το πέρασμα του χρόνου, κάτι που επιβεβαιώνουν και τα περιστατικά ανταλλαγής πυρών στα σύνορα από το φθινόπωρο –κυρίως- του 2012 και ύστερα. Ωστόσο, οι σημαντικότερες απειλές ασφαλείας για την τούρκικη κυβέρνηση αφορούσαν τρία ζητήματα: 1) την αναζωπύρωση του κουρδικού ζητήματος στην Τουρκία, μέσω της απόκτησης αυτονομίας των Κούρδων της Συρίας στο βόρειο τμήμα της χώρας.²³⁷ Επιπλέον, η Τουρκία δεν ήθελε σε καμία περίπτωση να βρει εκ νέου βάση το PKK στη Συρία για να της επιτίθεται από εκεί ²³⁸ 2) την αποφυγή ενός γενικευμένου πολέμου στην περιοχή που θα ήταν προϊόν των έντονων φανατικών διαιρέσεων στην περιοχή²³⁹ 3) τη διαχείριση του οπλοστασίου της Συρίας-κυρίως των χημικών- που θα ακολουθούσε μια ενδεχόμενη πτώση του καθεστώτος Άσαντ.

²³⁵ Ilias I. Kouskouvelis, The Problem with Turkey's "Zero Problems", Middle East Quarterly Volume XX:No. 1 Winter 2013, pp. 54

²³⁶ Kerim Uras, *Τα ζητούμενα της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή :Τα αμυντικά προβλήματα, τα οικονομικά, συμφέροντα και το NATO*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, 28 Μαρτίου 2013, ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2013, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69233/kerim-uras/ta-zitoymena-tis-toyrkias-sti-mesi-anatoli?page=show>

²³⁷ Pantelis Touloumakos, *The devil you know: The Kurdistan issue and Syrian –Turkish Relations*, ELIAMEP Middle East Research Project, September-October 2012, <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/11/MERP-REPORT-5.2012.pdf>

²³⁸ Ian O. Lesser, *Turkey, Syria and The Western Strategic Imperative*, Instabul Policy Center, Sabanci University, Commentary no2, July 2012, http://www.iai.it/pdf/GTE/GTE_C_02.pdf

²³⁹ Soner Cagaptay, *Syria's War Affecting Turkey in Unexpected Ways*, The Washington Institute, 29 January 2013, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/syrias-war-affecting-turkey-in-unexpected-ways>

Η Τουρκική εξωτερική πολιτική στη Συρία: Περιορισμοί

Παρατηρώντας τις στρατηγικές επιλογές και τις αντιδράσεις της Τουρκίας θα μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε κάποιους από τους περιορισμούς που αντιμετωπίζει στο να ακολουθήσει μια αποτελεσματική εξωτερική πολιτική στη Συρία. Αν και η Τουρκία είναι μια χώρα που θα μπορούσε να έχει τη δυνατότητα να ασκήσει επιρροή στη Συρία λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας, του μουσουλμανικού στοιχείου και του δημοκρατικού της χαρακτήρα, είναι γεγονός ότι η συριακή κρίση αποκάλυψε αρκετές αδυναμίες και περιορισμούς της τούρκικης εξωτερικής πολιτικής «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες της. Κι αυτό γιατί στην πραγματικότητα αποτέλεσε ένα εργαλείο για να προωθηθούν οι νέο-Οθωμανικές βλέψεις και οι παγκόσμιες φιλοδοξίες της Τουρκίας.²⁴⁰ Έτσι λοιπόν φάνηκε ότι υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ του ρόλου που θέλει να παίξει η Τουρκία σαν περιφερειακή δύναμη στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και των πραγματικών της δυνατοτήτων να ασκήσει μια εξωτερική πολιτική εφάμιλλη με μιας περιφερειακής δύναμης και γι αυτό το λόγο δεν έχει καταφέρει να συνεισφέρει στην επίλυση της κρίσης στη Συρία.

Αρχικά, η τούρκικη κυβέρνηση έδειξε ότι υπερεκτίμησε τις δυνατότητές της να επηρεάσει το καθεστώς Άσαντ με οποιοδήποτε μέσο κι αν χρησιμοποίησε. Ο Άσαντ, έχοντας υποστήριξη από το Ιράν με το οποίο διατηρεί μια στρατηγική σχέση από τις αρχές της δεκαετίας του '80 και μοιράζονται μια αντί-δυτική ρητορική²⁴¹, έδειξε αδιαλλαξία στο να προχωρήσει σε οποιοδήποτε πολιτικές μεταρρυθμίσεις ενώ συνέχισε να χρησιμοποιεί βία σε σταδιακά μεγαλύτερο βαθμό εναντίον των εξεγερμένων. Από τη μια η Τουρκία, έχοντας κάνει «άνοιγμα» στους αραβικούς λαούς, κλήθηκε να λάβει θέση από την αρχή στο πλευρό των σύρων εξεγερμένων. Από την άλλη οι πιέσεις στον Άσαντ ήταν αναποτελεσματικές. Ενώ λοιπόν η μονομερής στρατιωτική επέμβαση θα μπορούσε να είναι μια λογική επιλογή μιας περιφερειακής δύναμης-όπως παρουσιαζόταν η Τουρκία στην περιοχή- της οποίας διακυβεύονταν ουσιαστικά συμφέροντα στην περίπτωση της Συρίας, η Τουρκία προτίμησε να μείνει αποστασιοποιημένη από μια τέτοια λύση. Ακόμα και μετά την κατάρριψη του μαχητικού της αεροσκάφους από τα

²⁴⁰ Ilias I. Kouskouvelis, *The Problem with Turkey's "Zero Problems"*, Middle East Quarterly Volume XX:No.1 Winter 2013, pp. 56

²⁴¹ Jonathan Gelbart, *The Iran-Syria Axis: A Critical Investigation*, Stanford Journal of International Relations, Volume 12 Issue 1 Autumn 2010, pp.1

πυρά του συριακού στρατού , η Τουρκία απέφυγε την κλιμάκωση της έντασης με τη Συρία , γνωρίζοντας ότι σε μια ενδεχόμενη στρατιωτική σύρραξη έστω και μικρής εκτάσεως ίσως είχε περισσότερα να χάσει ,ξεκινώντας από την ανατροπή των θετικών δεικτών της οικονομίας της τα τελευταία χρόνια. Μακροπρόθεσμα, φυσικά, σε μια τέτοια περίπτωση η Τουρκία θα είχε να αντιμετωπίσει και τη διάβρωση του διπλωματικού οικοδομήματός της στη Μέση Ανατολή, που με κόπο είχε κατορθώσει να επιτύχει επί κυβερνήσεως Ερντογάν.²⁴²

Σε γενικές γραμμές, μια τέτοια στάση από την τούρκικη πλευρά να μην αποφεύγει να θέσει σε κίνδυνο τα επιτεύγματα της τούρκικης εξωτερικής πολιτικής επί κυβερνήσεως Ερντογάν όμως ταυτόχρονα υποβαθμίζει τόσο την εικόνα του Ερντογάν ως δυναμικού, αποφασιστικού ηγέτη στο πλευρό των αραβικών λαών όσο και τη δυναμική της τούρκικης εξωτερικής πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο που έμπρακτα απέδειξε ότι δεν έχει τις δυνατότητες να ανταποκριθεί στις προσδοκίες που δημιουργήσε στους λαούς της Μέσης Ανατολής.²⁴³ Η Άγκυρα φέρεται να αναμένει τη βοήθεια των δυτικών της συμμάχων για να προχωρήσει σε μια στρατιωτική επέμβαση, πράγμα που μπορεί να γίνει μόνο αν υπάρξει πρόοδος σε επίπεδο ΟΗΕ ή σε επίπεδο NATO και υπό την προϋπόθεση ότι θα έχει απειληθεί η ασφάλεια της από τη Συρία. Σ' αυτό φυσικά παίζει τεράστιο ρόλο η στήριξη της Ρωσίας ,η οποία με το βέτο της για επέμβαση στη Συρία δεν επιτρέπει να δοθεί εξωτερική λύση στο ζήτημα.

Επιπλέον, η Τουρκία δεν επεμβαίνει μονομερώς γιατί υπάρχει και η ανησυχία ότι ο Άσαντ θα ενισχύσει τους Κούρδους τη Συρίας ,ώστε να της κάνουν έμμεσο πόλεμο στην Τουρκία, σε περίπτωση επέμβασης, ή θα παραχωρήσει τον απαραίτητο χώρο στο PKK στα μεταξύ τους σύνορα για να εξαπολύει από εκεί επιθέσεις. Ο τρόπος με τον οποίο αποχώρησαν τον Ιούλιο του 2012 οι συριακές κυβερνητικές δυνάμεις από πέντε συριακές πόλεις που βρίσκονται κατά μήκος των συνόρων με την Τουρκία ενίσχυσε τις υποψίες της τούρκικης κυβέρνησης ότι ο Άσαντ θα μπορούσε να έχει οργανώσει την αποχώρηση με σκοπό να υποστηρίξει το PKK σε βάρος της Τουρκίας και της σουνιτικής συριακής αντιπολίτευσης. Κι αυτό γιατί το πολιτικό κενό

²⁴² Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης , *Η κρίση στις σχέσεις Τουρκίας - Συρίας* , Καθημερινή ,27 Ιουνίου 2012, ανακτήθηκε 2 Μαρτίου 2013, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_columns_2_27/06/2012_487002

²⁴³ Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης , *Η κρίση στις σχέσεις Τουρκίας - Συρίας*

που δημιουργήθηκε σε αυτές τις πόλεις έσπευσε να καλύψει με μεγάλη ευκολία το Κόμμα της Δημοκρατικής Ένωσης (PYD) , το οποίο έχει στενούς δεσμούς με το PKK.²⁴⁴

Τέλος, ένας τελευταίος περιορισμός στην αποτελεσματική άσκηση εξωτερικής πολιτικής στη Συρία αφορά το γεγονός ότι η τούρκικη σουνιτική κυβέρνηση βλέπει τη σύγκρουση από μια θρησκευτική σεχταριστική άποψη, δημιουργώντας στενούς δεσμούς με τη σουνιτική αντιπολίτευση που κυριαρχείται από την συριακή Μουσουλμανική Αδελφότητα, επιδιώκοντας να καταστείλει τα δικαιώματα των Κούρδων της Συρίας και να τιμωρήσει την αλεβίτικη μειοψηφία – την σχέση του Άσαντ - ως εχθρική.²⁴⁵ Αυτός ο περιορισμός ,ωστόσο, αφορά τις προοπτικές της Τουρκίας να συνεισφέρει εποικοδομητικά στην δημιουργία ενός συνασπισμού ενότητας σε μια μετά-Άσαντ εποχή .

Συμπεράσματα και προοπτικές για το μέλλον της Τουρκίας στην Συρία

Έχοντας αναφερθεί εκτενώς στην προϊστορία των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Συρίας , στις εξελίξεις στις σχέσεις τους που ακολούθησαν την έναρξη του εμφυλίου πολέμου στη Συρία, στα κίνητρα, στις στρατηγικές επιλογές της Τουρκίας και στους περιορισμούς που αντιμετωπίζει κατά τη διάρκεια της συριακής κρίσης, θα μπορούσαμε να κάνουμε κάποιες εκτιμήσεις σχετικά με το μέλλον της Τουρκίας στη Συρία.

Με το παρόν καθεστώς Άσαντ στην εξουσία η Τουρκία ,αποδεδειγμένα, δεν μπορεί καθ' οιονδήποτε τρόπο να έχει σημαντική επιρροή στη Συρία . Η στήριξη του Άσαντ από το Ιράν, που δε θέλει να χάσει το σημαντικότερο του σύμμαχο στην περιοχή, είναι σημαντική. Το γεγονός ότι και η Ρωσία, που είναι από τους κυριότερους προμηθευτές όπλων της Συρίας,²⁴⁶ έχει ασκήσει βέτο στη στρατιωτική επέμβαση στη χώρα (μαζί με την Κίνα), καθιστά αδύνατη την προοπτική της στρατιωτικής επέμβασης. Όσο λοιπόν το NATO αδυνατεί να συμβάλει σε μια

²⁴⁴ F. Stephen Larrabee ,*Τι επιδιώκει ο Ταγίπ Ερντογάν από την ειρήνευση με το PKK*, Foreign Affairs Hellenic Edition, 27 Μαρτίου 2013, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69231/f-stephen-larrabee/ti-epidiokei-o-tagip-erntogan-apo-tin-eirineysi-me-to-pkk?page=show>

²⁴⁵ Halil Karaveli, *Το τουρκικό παιχνίδι στη Συρία: Πώς ο θρησκευτικός σεχταρισμός της Άγκυρας εμποδίζει την ειρήνευση στην περιοχή*, Foreign Affairs Hellenic Edition, 12 Σεπτεμβρίου 2012, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68946/halil-karaveli/to-toyrkiko-paixnidi-sti-syria>

²⁴⁶ Ilias I. Kouskouvelis , *The Problem with Turkey's "Zero Problems"*, Middle East Quarterly Volume XX:No.1 Winter 2013, pp. 52

στρατιωτική επέμβαση στη Συρία , η Τουρκία περιορίζεται στην ενίσχυση της αντιπολίτευσης χωρίς να αναλαμβάνει το κόστος μιας μονομερούς επέμβασης. Μπορεί να αδυνατεί να παίξει το ρόλο μιας ισχυρής περιφερειακής δύναμης αλλά ταυτόχρονα καθίσταται και ένας από τους σημαντικότερους «παίκτες» για την εξασφάλιση μια ομαλής μετάβασης σε μια μετά-Άσαντ εποχή στη Συρία.

Μέσα από τους περιορισμούς που αντιμετωπίζει η εξωτερική πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες, η Τουρκία καλείται να επανακαθορίσει τους στόχους της και τα μέσα με τα οποία μπορεί να τους πετύχει, καθώς οι συνεργασίες με στόχο την επίλυση της κρίσης μοιάζουν πιο ελκυστικές από την άσκηση μιας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής. Παρά το γεγονός ότι είναι εκτεθειμένη σε αρκετές απειλές ασφαλείας τη δεδομένη στιγμή και δεν έχει άμεση επιρροή στη Συρία, ο επανακαθορισμός στις σχέσεις της με ΗΠΑ και Ισραήλ μπορεί να την αναδείξει σε σημαντικότερο παράγοντα της αποκατάστασης της ισορροπίας στη Συρία. Η Τουρκία έχει βάλει εδώ και δυο χρόνια κάποιες βάσεις για να έχει επιρροή σε ένα νέο καθεστώς στη Συρία ,μέσα από την υποδοχή ενός τεραστίου ρεύματος προσφύγων και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και μέσω της υποστήριξης της συριακής αντιπολίτευσης, υπερτονίζοντας την ανάγκη να ικανοποιηθούν τα αιτήματα του συριακού λαού για εισαγωγή δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων στο πολιτικό σύστημα . Η επαναπροσέγγιση με τις ΗΠΑ και το Ισραήλ ,που έχουν συμφέρον από μια όσο το δυνατόν ομαλότερη μετάβαση σε ένα νέο καθεστώς στη Συρία με τη λήξη του εμφυλίου, έχουν ισχυρά κίνητρα για να συνεργαστούν με την Τουρκία στο συγκεκριμένο θέμα. Η αποκατάσταση της ειρήνης στην περιοχή, η αποφυγή μιας γενικευμένης σύρραξης με θρησκευτικές διαστάσεις που ενδεχομένως να συμπεριλάβει και τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, το θέμα της διαχείρισης του χημικού οπλοστασίου, καθώς και η διαφύλαξη της ασφάλειας του Ισραήλ είναι σημαντικά θέματα στην ατζέντα των δυο χωρών.

Η συνεργασία με τις ΗΠΑ και η επαναπροσέγγιση με το Ισραήλ που αφορά σε μεγάλο βαθμό τη συνεργασία στη συριακή κρίση, δίνουν στην Τουρκία την υποστήριξη που χρειάζεται σε πολιτικό επίπεδο απέναντι στους συμμάχους του Άσαντ. Ειδικά η συνεργασία με το Ισραήλ μπορεί αν δώσει στην Τουρκία αποτελεσματικότερη πληροφόρηση αναφορικά με τις περιφερειακές εξελίξεις, πράγμα που θα βοηθήσει την Τουρκία να παρακολουθεί καλύτερα τα οπλοστάσια του Άσαντ αλλά και τις κινήσεις των στρατευμάτων κι από τις δυο

πλευρές.²⁴⁷ Ωστόσο, η Τουρκία πρέπει να επιδιώξει ένα συντονισμό των επιδιώξεων της με τους συμμάχους της για να αυξήσει τις πιθανότητες της να συμμετέχει στο μετασχηματισμό της Συρίας και να αποφύγει τις δυσάρεστες συνέπειες μιας απευκταίας διαίρεσής της σε εθνικές και θρησκευτικές ομάδες.

Γι αυτό το λόγο, η κυβέρνηση Ερντογάν θα έπρεπε να προωθήσει πολιτικές που αφορούν μια Συρία όπου θα έχουν εκπροσώπηση και συμμετοχή οι διάφορες εθνοθρησκευτικές ομάδες στο σύνολο τους, συμπεριλαμβανομένων και των υποστηρικτών του υπάρχοντος καθεστώτος. Η τούρκικη κυβέρνηση εμφανίζεται για την ώρα να υποστηρίζει ανοικτά τη συννίκτη αντιπολίτευση στη Συρία, χωρίς να έχει κάνει προσπάθεια να δείξει συμπάθεια για τις μειονότητες Αλεβιτών, Χριστιανών και Κούρδων στην περιοχή.²⁴⁸ Όσο η Τουρκία παίζει κι αυτή με τη σειρά της το θρησκευτικό χαρτί στην αρένα της Συρίας πιστεύοντας ότι έτσι θα ενισχύσει τη δυναμική της στη χώρα, τόσο περισσότερο αυξάνει τις πιθανότητές της να αναμιχθεί σε μια βίαιη θρησκευτική διαμάχη στην περιοχή. Συν τοις άλλοις, θα έπρεπε να λάβουμε υπόψη μας ότι αυτού του είδους η στάση μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες για την Τουρκία στις σχέσεις της με άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής όπου η πολιτική επιρροή των σιιτών είναι από αυξημένη έως και ηγεμονική²⁴⁹. Γι αυτό το λόγο η κυβέρνηση Ερντογάν ακολουθώντας μια πολιτική που θα προωθεί μια λύση στη Συρία που θα εγγυάται εθνικό και θρησκευτικό πλουραλισμό, αποφεύγοντας τις μονομερείς στρατιωτικές ενέργειες και επενδύοντας στη στήριξη από ΗΠΑ και Ισραήλ μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε μια ομαλή μετάβαση στην post-Assad εποχή στη Συρία που θα βοηθήσει κατ' επέκταση και σε μεγάλο βαθμό στην εν γένει σταθεροποίηση της περιοχής.

Οι σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας: Η αποξένωση και οι προοπτικές για επαναπροσέγγιση

Οι σχέσεις Τουρκίας και Ισραήλ είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την ασφάλεια της περιοχής της ΝΑ Μεσογείου. Οι δυο χώρες έχουν να επιδείξουν μια ιδιαίτερη σχέση συνεργασίας στην

²⁴⁷ Michael Koplow, *Γιατί το Ισραήλ συμμαχεί τώρα με την Τουρκία: Η επικείμενη συνεργασία για την Συρία και την ενέργεια*, *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 26 Μαρτίου 2013, ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2013, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69230/michael-j-koplow/giati-to-israil-symmaxei-tora-me-tin-toyrkia>

²⁴⁸ Halil Karaveli, *Turkey, The Unhelpful Ally*, *New York Times*, 27 February 2013, http://www.nytimes.com/2013/02/27/opinion/turkey-the-unhelpful-ally.html?_r=0

²⁴⁹ Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης, *Η κρίση στις σχέσεις Συρίας – Τουρκίας*

οικονομία αλλά και στον στρατιωτικό τομέα. Ωστόσο, μόνο απαρατήρητη δεν περνάει η πολιτική και διπλωματική κρίση που υπάρχει ανάμεσα στα δυο αυτά πολύ ισχυρά κράτη της περιοχής, ιδιαίτερα από τα τέλη του 2008 μέχρι και σήμερα. Για να κατανοήσουμε την τωρινή αντιπαλότητα των δυο κρατών στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου αλλά και για να εκτιμήσουμε τις προοπτικές και τα περιθώρια συνεργασίας τους με γνώμονα την ασφάλεια, θα ήταν ιδιαίτερα ωφέλιμο να δούμε ποια τα γεγονότα και οι λόγοι που αρχικά δημιούργησαν μια συμμαχία στην περιοχή και γιατί πλέον υφίσταται αυτή η έντονη αντιπαλότητα μεταξύ τους.

Προϊστορία στις σχέσεις Ισραήλ και Τουρκίας (μέχρι το 2008)

Η φιλία των δυο χωρών ήταν μια από τις πιο παλιές και πιο ισχυρές στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, στηριγμένη ιδιαίτερα σε εμπορικές και στρατιωτικές σχέσεις²⁵⁰. Επίσης, η Τουρκία ήταν η πρώτη μουσουλμανική χώρα που αναγνώρισε το κράτος του Ισραήλ το 1949.²⁵¹ Αν και η Τουρκία προσπαθούσε να ισορροπεί στις σχέσεις της τόσο με το Ισραήλ όσο και με τον αραβικό κόσμο, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 κυρίως αλλά και μέχρι το 2008, οι σχέσεις των δυο χωρών υπήρξαν συμμαχικές.²⁵²

Πέραν τούτου, οι χώρες διατηρούσαν και εξαιρετικές σχέσεις σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο. Το Ισραήλ διατηρούσε δυο πρεσβείες στην Τουρκία σε Κωνσταντινούπολη και Άγκυρα²⁵³ ενώ υπήρχαν περιστατικά που μαρτυρούσαν ένα εξαιρετικό κλίμα μεταξύ των δυο κρατών, όπως η επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν το 2005 στο Ισραήλ ως πρεσβευτής ειρήνης στη Μ. Ανατολή. Αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η Τουρκία είχε διαμεσολαβήσει για την εξομάλυνση των σχέσεων Ισραήλ και Συρίας.

Παράλληλα, ήταν ιδιαίτερα στενές οι σχέσεις μεταξύ του ισραηλινού επιχειρηματικού και στρατιωτικού κόσμου με τον αντίστοιχο τουρκικό, κάτι που φαίνεται από τη συνεργασία των

²⁵⁰The Economist, *Erdogan's travels*, May 5th 2005, <http://www.economist.com/node/3941568>

²⁵¹ Daniela Huber, *Turkish-Israeli Relations in a Changing Strategic Environment*, Istanbul Policy Center, September 2012, ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2013, http://www.iai.it/pdf/GTE/GTE_C_05.pdf

²⁵² Özlem Tür, *Turkey and Israel in the 2000s—: From Cooperation to Conflict*, *Israel Studies*, Volume 17, Number 3, Fall 2012 pp. 45-66

²⁵³ Israel Diplomatic Network, *Israeli Missions Around The World: Diplomatic Missions*, <http://embassies.gov.il/Pages/IsraeliMissionsAroundTheWorld.aspx>

μυστικών υπηρεσιών των δυο χωρών αλλά κι από τη συνεργασία σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις καθώς και από τη ροή του τουρισμού από το Ισραήλ προς την Τουρκία ²⁵⁴. Επιπλέον, σημαντική είναι η παροχή στρατιωτικής τεχνολογίας από το Ισραήλ στην Τουρκία ,την ώρα που αρνούνταν να της την παρέχουν οι υπόλοιπες δυτικές χώρες λόγω του ιστορικού της Τουρκίας που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα²⁵⁵ όπως και η συνεργασία των αμυντικών βιομηχανιών των δυο χωρών από το 1994.²⁵⁶ Η ισραηλινή αμυντική βιομηχανία συνέβαλε τα μέγιστα στον εκσυγχρονισμό των τούρκικων εξοπλισμών αλλά και στην παροχή του τουρκικού στρατού με σύγχρονο εξοπλισμό σε τέτοιο βαθμό που να εκτιμούν κάποιοι ειδικοί σε θέματα άμυνας ότι μόνο για το 2007 το ύψος των εξοπλιστικών συναλλαγών μεταξύ των δυο χωρών μπορεί να αποτέλεσε έως και το 69% των συνολικών εμπορικών συναλλαγών μεταξύ τους²⁵⁷ .

Όσο αφορά τις εμπορικές συναλλαγές τους, παρατηρούμε ότι υπάρχουν κάποιες ιδιαίτερα σημαντικές εμπορικές συμφωνίες τη δεκαετία του '90. Ειδικά το εμπόριο ανάμεσα τους εκτινάχτηκε από τα 449 εκατομμύρια δολάρια το 1996 στα 1,2 δις το 2002. Από το 2002 έως το 2008 είχε ρυθμό αύξησης 14.6% κατά μέσο όρο το χρόνο.²⁵⁸ Γενικά μέχρι και το 2011 οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ παρουσίαζαν αυξητικές τάσεις.²⁵⁹

Αντιστροφή του κλίματος στις σχέσεις των δύο κρατών (2008-σήμερα)

Δυο είναι τα περιστατικά στα οποία αποδίδεται η μεταστροφή των σχέσεων ανάμεσα στις δυο χώρες: Η επίθεση του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας το Δεκέμβριο του 2008 αλλά και η επίθεση

²⁵⁴Haaretz, *The start of a friendship*, May.03, 2005, ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2013, <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/the-start-of-a-friendship-1.157593>

²⁵⁵ Daniela Huber , *Turkish-Israeli Relations in a Changing Strategic Environment*

²⁵⁶ Kogan Eugene, *Cooperation in the Israeli-Turkish Defense Industry*, Middle East Series, No.05/43, September 2005, pp.1

²⁵⁷ Defencetalk, *Military cooperation was at heart of Turkey-Israel ties* ,June 1st, 2010, <http://www.defencetalk.com/military-cooperation-was-at-heart-of-turkey-israel-ties-26704/>

²⁵⁸ Soner Cagaptay and Tyler Evans, *Turkey, Israel: Potential for a fresh start*, CNN World, May 31st, 2012, <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/05/31/turkey-israel-potential-for-a-fresh-start/>

²⁵⁹ Guy Katsovitch, *Israel's trade with Turkey worth \$2b in first half*, Globes , 22 August 2011, <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000675654>

των ισραηλινών κομάντο στο τούρκικο πλοίο “Μαβί Μαρμαρά” που μετέφερε ανθρωπιστική βοήθεια στη Γάζα , με αποτέλεσμα το θάνατο 8 Τούρκων κι ενός Τούρκο-αμερικανού πολίτη .²⁶⁰ Στην πρώτη περίπτωση ,όσον αφορά την επίθεση στη Γάζα το 2008, η Τουρκία αισθάνθηκε ότι χρησιμοποιήθηκε από το Ισραήλ, το οποίο φάνηκε ότι δεν είχε διάθεση να διαπραγματευτεί τα υψίπεδα του Γκολάν και να καταλήξει σε ειρήνη με τη Συρία ,έτσι ώστε να κερδίσει χρόνο . Για την ακρίβεια εκτέθηκε στη Συρία ,η οποία την εμπιστεύτηκε ως διαμεσολαβήτρια στις σχέσεις της με το Ισραήλ, μια χώρα με την οποία υπό άλλες συνθήκες δε θα διαπραγματευόταν. Γι αυτό το λόγο και κατέληξαν οι Τούρκοι στο συμπέρασμα ότι οι Ισραηλινοί δεν είχαν καμία διάθεση να κάνουν ειρήνη με τις γειτονικές αραβικές χώρες.²⁶¹ Πέραν αυτού, η Τουρκία τηρεί παραδοσιακά μια φίλο-παλαιστινιακή στάση στην εξωτερική της πολιτική ενώ έχει καταδικάσει ουκ ολίγες φορές την πολιτική του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας. Χαρακτηριστική ήταν τον Ιανουάριο του 2009 η σύγκρουση του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν με τον ισραηλινό πρόεδρο Σίμον Πέρες σε δημόσιο διάλογο στα πλαίσια του παγκόσμιου οικονομικού φόρουμ της Ελβετίας με αφορμή την επίθεση 22 ημερών του Ισραήλ στη Γάζα.²⁶²

Τη θερμή αντιπαράθεση Ερντογάν και Πέρες, ακολουθούν μια σειρά γεγονότων που ως αποτέλεσμα έχουν την περαιτέρω κλιμάκωση των σχέσεων μεταξύ των 2 χωρών. Η Τουρκία αρχικά απέκλεισε το Ισραήλ από μια στρατιωτική άσκηση τον Οκτώβριο του 2009, στην οποία θα λάμβαναν μέρος οι ΗΠΑ και η Ιταλία.²⁶³ Λίγες μέρες αργότερα ο ισραηλινός πρόεδρος Νετανιάχου δήλωσε ότι η Τουρκία δε μπορεί να είναι ένας τίμιος διαμεσολαβητής στις σχέσεις μεταξύ Συρίας και Ισραήλ.²⁶⁴ Βλέπουμε έτσι ότι με αυτό τον τρόπο οι άλλοτε αρμονικές σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών ξεκινούν να διέρχονται μια σοβαρή κρίση μέσα στο 2009 ,με κύρια αφορμή το παλαιστινιακό και ιδιαίτερα τις επιθέσεις του Ισραήλ στη Γάζα.

²⁶⁰İlter Turan, *Adventures in Causal Analysis: The Whys of Turkey's Deteriorating Relations with Israel*, German Marshall Fund of the United States, September 15, 2011, ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2013, http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Turan_TurkeyIsrael_Sept11.pdf

²⁶¹İlter Turan, *Adventures in Causal Analysis: The Whys of Turkey's Deteriorating Relations with Israel*

²⁶² Mark Bentley and Matthew Benjamin, *Peres Says Israel Ties With Turkey Unaffected by Spat (Update1)*, Bloomberg, 30 January 2009,

<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aR0w12J2KtyI&refer=home>

²⁶³ Barak Ravid, *Israel hits back at Turkey over scuppered air force drill* , Haaretz, 11 October 2009, <http://www.haaretz.com/news/israel-hits-back-at-turkey-over-scuppered-air-force-drill-1.6319>

²⁶⁴Barak Ravid, *Netanyahu: Turkey can't be 'honest broker' in Syria talks* , Haaretz, 18 October 2009, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/netanyahu-turkey-can-t-be-honest-broker-in-syria-talks-1.5940>

Η κλιμάκωση στη διαφαινόμενη ένταση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών έφτασε το Μάιο του 2010, όταν ισραηλινοί στρατιώτες επιτέθηκαν στο «στολίσκο της Γάζας» που μετέφερε ανθρωπιστική βοήθεια στη Γάζα, κι ενώ αυτός βρισκόταν σε διεθνή ύδατα, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν εννιά ακτιβιστές. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση της Τουρκίας, με τον Τούρκο ΥΠΕΞ να χαρακτηρίζει την επίθεση «ψυχολογικά εφάμιλλη» με την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.²⁶⁵ Επιπλέον, η αντίδραση της Τουρκίας στην επίθεση των ισραηλινών κομάντο αλλά και στην επιμονή του Ισραήλ να μη ζητήσει δημόσια συγνώμη για το περιστατικό ήταν να βάλει αρχικά τις συμφωνίες για τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς από το Ισραήλ σε αναμονή και να μειώσει το επίπεδο της διπλωματικής της εκπροσώπησης στο Ισραήλ.²⁶⁶

Έκτοτε οι σχέσεις των δυο κρατών παραμένουν τεταμένες σε πολιτικό-διπλωματικό επίπεδο. Ιδιαίτερα ενοχλητικές είναι για την Τουρκία οι σχέσεις συνεργασίας που έχει αναπτύξει το Ισραήλ τα τελευταία χρόνια με την Κύπρο πρωτίστως αλλά και με την Ελλάδα δευτερευόντως. Η συνεργασία αυτή έχει διττή σημασία για το Ισραήλ και έχει να κάνει τόσο με ζητήματα κοινών (οικονομικών κυρίως) οφελών, όσο και με ζητήματα περιφερειακής ισορροπίας δυνάμεων. Από τη μια το Ισραήλ είχε, το 2009 και το 2010, ήδη ανακαλύψει τα κοιτάσματα φυσικού αερίου «Ταμάρ» και «Λεβιάθαν», αντίστοιχα, ενώ το κυπριακό κοιτάσμα που ανακαλύφθηκε στα τέλη του 2011 εφάπτεται του ισραηλινού «Λεβιάθαν». Έχει επίσης τεθεί επί τάπητος το ζήτημα μελλοντικής σύνδεσης των δύο κοιτασμάτων με υποθαλάσσιο αγωγό για μεταφορά του αερίου και από τα δύο στην Κύπρο προς υγροποίηση (LNG plant). Η εν λόγω συμμαχία είναι φανερό ότι ενοχλεί την Τουρκία και θέτει εν αμφιβόλω τα σχέδιά της στην Ανατολική Μεσόγειο και ιδιαίτερα στην Κύπρο.²⁶⁷

Η ένταση μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας από το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2011, με τη δεύτερη να απειλεί την Κυπριακή Δημοκρατία τόσο φραστικά όσο και με την κινητοποίηση πολεμικών φρεγατών, ούτως ώστε να πετύχει τη διακοπή των προσπαθειών για γεώτρηση στο

²⁶⁵ Glenn Kessler, Turkish foreign minister: Israeli raid on Gaza aid flotilla 'like 9/11' for his country, Washington Post, 1 June 2010,

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/06/01/AR2010060101506.html>

²⁶⁶ İltar Turan, *Adventures in Causal Analysis: The Whys of Turkey's Deteriorating Relations with Israel*

²⁶⁷ Ζήνωνας Τζιάφρας, *Ο Άξονας «Ισραήλ-Κύπρος-Ελλάδα» και η Τουρκία*, Strategy International, 20 Μαΐου 2012, <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/270-2012-05-19-23-22-09>

«οικόπεδο 12», νοτιοανατολικά της Νήσου²⁶⁸ δεν άφησε ανεπηρέαστο και το Ισραήλ το οποίο στα πλαίσια της συνεργασίας του με την Κύπρο αναγνωρίζει εμπράκτως τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας .

Η Τουρκία από την πλευρά της στα πλαίσια της εξωτερικής πολιτικής «μηδενικών προβλημάτων» μετά την άνοδο του κόμματος του Ερντογάν στην εξουσία ξεκίνησε να προσεγγίζει όλο και περισσότερο τον αραβικό κόσμο, γινόμενη δεινή υποστηρίκτρια των Παλαιστινίων και αναπτύσσοντας σχέσεις με χώρες όπως η Συρία και το Ιράν, εχθρικές προς το Ισραήλ. Επίσης έσπευσε να ηγηθεί των προ-δημοκρατικών κινημάτων που ακολούθησαν την Αραβική Άνοιξη (σύμφωνα πάντα με τα συμφέροντα που διακυβεύονταν σε κάθε χώρα) ²⁶⁹ ενώ αρνήθηκε παράλληλα να προχωρήσει σε συμφιλίωση με το Ισραήλ εάν δεν ζητήσει συγγνώμη, καταδικάσει τους υπαίτιους, και αποζημιώσει τους συγγενείς των θυμάτων του περιστατικού του «στολίσκου της Γάζας». Με αφορμή μάλιστα τη νέα επίθεση του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας το Νοέμβριο του 2012, ο Ερντογάν εκ νέου επιτέθηκε στο Ισραήλ χαρακτηρίζοντας το ξανά «κράτος τρομοκράτη» βαθαίνοντας κι άλλο τη διπλωματική κρίση ανάμεσα στις δυο χώρες²⁷⁰. Παρόλα αυτά, η συγγνώμη που ζήτησε ο Ισραηλινός πρωθυπουργός Νετανιάχου μαζί με τη συμφωνία του για καταβολή αποζημίωσης για τους θανάτους των 9 ακτιβιστών, αποτελεί μια εξέλιξη που μπορεί να δώσει μια νέα τροπή στις σχέσεις των δυο χωρών.²⁷¹

Αποτίμηση των σχέσεων-επαναπροσέγγιση-προοπτικές για συνεργασία

Στα παραπάνω κομμάτια έγινε αναφορά σε κάποια από τα σημαντικότερα γεγονότα στις σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών. Γεγονότα που αφορούν τόσο αποδείξεις μια ισχυρής συμμαχικής σχέσης στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου (όπως φυσικά και της Μέσης Ανατολής) όσο και μιας οξείας αντιπαλότητας στον απόηχο της επίθεσης του Ισραήλ στη Γάζα το Δεκέμβριο του 2008 αλλά κυρίως της επίθεσης στο «στολίσκο της Γάζας» το Μάιο του 2010. Για να μη γίνει όμως

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Sebnem Gumuscu, *Turkey's Reactions to the Arab Spring*, Yale Journal of International Affairs, 16 May 2012, <http://yalejournal.org/2012/05/turkeys-reactions-to-the-arab-spring/>

²⁷⁰ Emre Peker, *Turkey Labels Israel a 'Terrorist State'*, The Wall Street Journal, 19 November 2012, <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323353204578128880612421650.html>

²⁷¹ Sara Sidner, Ivan Watson and Joe Sterling, *Israel to Turkey: We apologize for deadly raid on Gaza-bound flotilla*, CNN, 24 March 2013, ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2013, <http://edition.cnn.com/2013/03/22/world/meast/israel-turkey-apology>

επιφανειακά η αποτίμηση της σχέσης μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ, πρέπει να δοθεί προσοχή και στα αίτια που οδήγησαν στην όξυνση των σχέσεων.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 οι συμμαχικές σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών ήταν αποτέλεσμα πολλαπλών παραμέτρων. Σημαντικότερο ρόλο στο να καλλιεργηθούν και να διατηρηθούν οι καλές σχέσεις έπαιξε η ανάγκη που είχαν και οι δυο χώρες να βρουν ένα ισχυρό σύμμαχο για να αντισταθμίσουν την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή και να εξασφαλίσουν όσο το δυνατό περισσότερο την ασφάλεια τους. Το μεν Ισραήλ περικυκλωμένο από αραβικά κράτη χρειαζόταν την υποστήριξη της Τουρκίας απέναντι σε κοινούς εχθρούς όπως η Συρία, ενώ η Τουρκία με τη σειρά της είχε ανάγκη τη συμμαχία με το ισχυρό εβραϊκό λόμπι στις ΗΠΑ ούτως ώστε να εξασφαλιστεί στρατιωτικά έναντι των εχθρών της στην περιοχή και εν γένει εξασφαλίσει μια όσο το δυνατό καλύτερη θέση για τον εαυτό της στη νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων που ακολουθούσε το τέλος του ψυχρού πολέμου.²⁷²

Η ασφαλειοποίηση (securitization) της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής μέσω της άμεσης επιρροής που ασκούσε ο στρατός στην εξωτερική πολιτική της χώρας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, οδήγησε στην αναγνώριση ενός μεγάλου αριθμού εξωτερικών κινδύνων ασφαλείας για το τουρκικό κράτος. Με το σκεπτικό ότι η ασφάλεια της χώρας απειλείται από όλες της πλευρές, το Ισραήλ φάνταζε ως η ιδανική επιλογή συμμάχου στην περιοχή για την Τουρκία.²⁷³

Ωστόσο, καθοριστικής σημασίας ήταν η εκλογή του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην εξουσία της Τουρκίας και στην αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Η εξωτερική πολιτική της χώρας διαφοροποιήθηκε, καθώς η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας και η ενταξιακή της πορεία στην ΕΕ σε συνδυασμό με την αποασφαλειοποίηση της εξωτερικής πολιτικής, έβαλαν την Τουρκία σε μια διαδικασία να αντιμετωπίσει τα ζητήματα ασφαλείας της με διαφορετικούς μηχανισμούς και όχι αποκλειστικά με βάση το στρατιωτικό.²⁷⁴ Η Τουρκία από το 2002 και ύστερα, με τον Ερντογάν πρωθυπουργό, αρχίζει να προωθεί μια πολιτική

²⁷² Özlem Tür, Turkey and Israel in the 2000s—: From Cooperation to Conflict, pp.47

²⁷³ Ali Balci and Tuncay Kardas , *The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization'* , Insight Turkey , Vol. 14 , No. 2 , 2012 ,pp. 103

²⁷⁴ Özlem Tür, Turkey and Israel in the 2000s—: From Cooperation to Conflict, pp.50

«μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες. Με την Τουρκία πλέον να ανοίγει διάυλο επικοινωνίας με πρώην εχθρούς στην περιοχή και με τις απειλές ασφαλείας να μειώνονται, περιορίζεται ταυτόχρονα και ο ρόλος του στρατού που εν πολλοίς προωθούσε τη συμμαχία με το Ισραήλ.

Η Τουρκία βρίσκεται, πολύ δε περισσότερο εξαιτίας των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου το 2001, του πολέμου στο Ιράκ το 2003 αλλά και της Αραβικής Άνοιξης, το περιθώριο να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη. Πρώτον, οι τρομοκρατικές επιθέσεις στις ΗΠΑ και οι ακόλουθες εξελίξεις, ανέδειξαν την Τουρκία σαν παράδειγμα προς μίμηση για τις ισλαμικές χώρες, ως ένα κράτος το οποίο μπορεί να συνδυάσει το Ισλάμ και τη δημοκρατία. Αντιστοίχως, στην περίπτωση της Αραβικής Άνοιξης η Τουρκία ήταν η χώρα που μπορούσε να παρουσιαστεί ως μοντέλο, για τα νέα καθεστώτα που προέκυψαν από τις επαναστάσεις, που να συνδυάζει το Ισλάμ με τους δημοκρατικούς θεσμούς.²⁷⁵ Δεύτερον, επειδή από τον πόλεμο στο Ιράκ προέκυψε ένα κενό περιφερειακής δύναμης το οποίο η Τουρκία επεδίωξε να εκμεταλλευτεί. Η Τουρκία βρήκε τη δυνατότητα να γίνει δημοφιλής στον μουσουλμανικό κόσμο τότε, ερχόμενη σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ αναφορικά με την απόρριψη του νομοσχεδίου της 1^{ης} Μαρτίου. Με λίγα λόγια, τα γεγονότα αυτά έδιναν τη δυνατότητα στην Τουρκία με σωστούς χειρισμούς να αναδειχθεί σε μια περιφερειακή δύναμη στη ΝΑ Μεσόγειο.

Οπότε παρατηρούμε ότι το χάσμα στις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη γενικότερη αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, που οφείλεται και στην εκλογή του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης από το 2002 και ύστερα αλλά και στον ταυτόχρονο περιορισμό του στρατού στην άσκηση πολιτικής και στον καθορισμό των εξωτερικών απειλών. Ταυτόχρονα, τα γεγονότα που προαναφέρθηκαν ιδιαίτερα από το 2008 και ύστερα, με αποκορύφωμα ίσως την επίθεση στο «στολίσκο της Γάζας», σε συνδυασμό με τις πάγιες θέσεις της Τουρκίας για το παλαιστινιακό ζήτημα αλλά και την φιλοδοξία της να ηγηθεί των εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και τη Μέση Ανατολή συμβάλουν στο να διατηρείται ένα τεταμένο κλίμα ανάμεσα στα δυο κράτη.

²⁷⁵ Lenore Martin, "Introduction," in *The Future of Turkish Foreign Policy*, ed. Lenore Martin and Dimitris Keridis (Cambridge, MA), 2004, pp.3

Όσον αφορά το μέλλον των σχέσεων των δυο κρατών και τις προοπτικές που υπάρχουν για συνεργασία εκ νέου μεταξύ τους, γεγονός που θα συμβάλει ταυτόχρονα και στη δημιουργία ενός πιο ειρηνικού και συνεργατικού κλίματος στη ΝΑ Μεσόγειο, οι εξελίξεις του Μαρτίου του 2012 δείχνουν ότι υπάρχει ακόμα προοπτική για επαναπροσέγγιση των δυο χωρών. Η συγνώμη του Ισραήλ αποτελεί μια πρώτη θετική έκβαση στο δρόμο της βελτίωσης των διπλωματικών σχέσεων των δυο χωρών, το οποίο ωστόσο θα εξαρτηθεί από διάφορες παραμέτρους.

Μια από αυτές αφορά το ρόλο που θα παίξουν στις εξελίξεις οι Ηνωμένες πολιτείες ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στις δυο χώρες, καθώς η Τουρκία αλλά πολύ περισσότερο το Ισραήλ αποτελούν παραδοσιακά συμμαχικές δυνάμεις των αμερικανών στην περιοχή.²⁷⁶ Εξαίρεση αποτελεί η απομάκρυνση της Τουρκίας τα προηγούμενα χρόνια από τις ΗΠΑ, ασκώντας μια πιο ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική που στόχευε στην προσέγγιση του αραβικού κόσμου. Παρόλα αυτά η επαναπροσέγγιση ΗΠΑ και Τουρκίας στα πλαίσια της συριακής κρίσης είναι μια συγκυρία ευνοϊκή για την επίλυση των προβλημάτων στις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ.

Για τις ΗΠΑ, που η ηγεμονική τους παρουσία στην περιοχή στηριζόταν εν πολλοίς στη συνεργασία με την Τουρκία και το Ισραήλ, η ιδέα του να διαλέξουν ανάμεσα στους δυο δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής. Κι αυτό γιατί από τη μια η ασφάλεια του Ισραήλ είναι βασική προτεραιότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ενώ από την άλλη η Τουρκία αναγνωρίζεται ως μια χώρα που ηγείται των εξελίξεων της περιοχής.²⁷⁷ Γι αυτό το λόγο οι Ηνωμένες Πολιτείες από τη δική τους πλευρά προσπαθούν έντονα να παίξουν ένα διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στις δυο χώρες με σκοπό να αμβλύνουν τις μεταξύ τους εντάσεις. Ο Αμερικανός πρόεδρος Ομπάμα διαμεσολάβησε για τη σημαντική συμφιλίωση του Νετανιάχου με τον Τούρκο πρωθυπουργό, Ταγίπ Ερντογάν, ενώ και ο αμερικανός ΥΠΕΞ Κέρι προσπαθεί να ενισχύσει τη δυναμική που δημιούργησε η πρόσφατη διαμεσολάβηση Ομπάμα, με καρπό την αποκατάσταση διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας.²⁷⁸

²⁷⁶ Natasha Mozgovaya, *U.S. concerned over frayed Israel-Turkey ties*, Haaretz, 6 September 2011, <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/u-s-concerned-over-frayed-israel-turkey-ties-1.382945>

²⁷⁷ Soli Özel, Mehmet Ali Tuğtan, *How Will the United States Avoid Paralysis with Turkey?*, The German Marshall Fund of the United States, 12 October, 2011, ανακτήθηκε 17 Ιανουαρίου 2013, www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Ozel_Tugtan_CarterMoment_Oct11.pdf

²⁷⁸ Καθημερινή, *Ο Κέρι πάλι σε Ιερουσαλήμ και Άγκυρα*, Καθημερινή, 4 Απριλίου 2013, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_2_04/04/2013_516293

Επιπλέον, δεδομένου ότι ο συριακός εμφύλιος έφερε στο προσκήνιο την αντιπαράθεση της Τουρκίας με τη Συρία σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τόσο το Ισραήλ όσο και η Τουρκία φοβούνται την άνοδο του Ιράν στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και σε συνάρτηση πάντα με τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή, προσφέρουν μια εξαιρετική ευκαιρία για συνεργασία εκ νέου και εξομάλυνση των σχέσεων. Ειδικά στην περίπτωση της Συρίας, ο αντίπαλος είναι κοινός και για τις δυο χώρες, όπως και το συμφέρον από τη λήξη του εμφυλίου, την αποχώρηση του Ασάντ από την εξουσία αλλά και τη διαχείριση της επόμενης μέρας στη Συρία.²⁷⁹ Ειδικά για το Ισραήλ, που δεν μπορεί να επηρεάσει τις εξελίξεις στη Συρία, η επαναπροσέγγιση με την Τουρκία έχει ιδιαίτερη σημασία. Το Ισραήλ έχει μεγαλύτερο κίνητρο για να βεβαιωθεί ότι οι μετριοπαθείς ομάδες σουνιτών θα υπερισχύσουν των πιο ριζοσπαστικών τζιχαντικών στοιχείων της αντιπολίτευσης για αυτό και θα την ενδιέφερε η επιρροή της Τουρκίας σε μια μετά-Ασάντ εποχή στη Συρία, ενώ δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι θα περιοριζόταν σημαντικά και η επιρροή του Ιράν στη χώρα, οι σχέσεις του με τη Χεζμπολάχ στο Λίβανο άρα και οι απειλές ασφαλείας για το Ισραήλ.

Εκτός από αυτά πρέπει να συνυπολογίσουμε σε αυτά μερικά ακόμα πράγματα: Πρώτον, το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή το Ισραήλ έχει ανοίξει διάλογο συνεργασίας τόσο με την Ελλάδα όσο και με την Κύπρο, που και οι δυο έχουν άλυτα ζητήματα με το τούρκικο κράτος. Η συγκεκριμένη συμμαχία αυτή τη στιγμή έχει ως στόχο της εξισορρόπησης της ισχύος της Τουρκίας, ως ίσως της πιο ισχυρής χώρας στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, ενώ δεν πρέπει να παραβλέπουμε και το γεγονός ότι το Ισραήλ πλέον έχει αρκετά κοινά συμφέροντα με την Κύπρο στην περιοχή που αφορούν εν πολλοίς τον τομέα της ενέργειας. Αυτή η συνεργασία ωστόσο επηρεάζει τα ενεργειακά πλάνα της Τουρκίας στην περιοχή, που αφορούν τόσο τη δική της ενεργειακή ασφάλεια όσο και τις επιδιώξεις να εξελιχθεί σ' ένα μεγάλο ενεργειακό κόμβο που θα ενώνει τις ασιατικές πηγές με την Ευρώπη. Η αντίθεση αυτή άλλωστε της Τουρκίας στα ενεργειακά πλάνα Ισραήλ- Κύπρου έχει ήδη προκαλέσει, όπως αναφέρεται και πιο πάνω, αρκετές εντάσεις ανάμεσα σε αυτή και το Ισραήλ, γεγονός που αναμφίβολα δυσχεραίνει τις προοπτικές συνεργασίας ανάμεσα στις δυο χώρες.

²⁷⁹ Michael Herzog, Soner Cagaptay, *How America Can Help Its Friends Make Nice*, The New York Times, 20 June 2012, http://www.nytimes.com/2012/06/21/opinion/america-can-mend-israeli-turkish-relations.html?_r=0

Ωστόσο, στην περίπτωση της ενεργειακής έριδας που έχει ξεσπάσει μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας στην περιοχή πρέπει να συνυπολογιστεί και το εξής: παρά το γεγονός ότι το Ισραήλ έχει υπογράψει συμφωνίες άμυνας και συνεργασίας με την Κύπρο, που αφορούν την προστασία των ενεργειακών πηγών²⁸⁰, θα ήταν προτιμότερο να είμαστε επιφυλακτικοί για το μέλλον μιας τέτοιας συνεργασίας. Κι αυτό γιατί δεν υπάρχει κάποια τελεσίδικη απόφαση για το τι θα γίνει με τα ενεργειακά αποθέματα Ισραήλ-Κύπρου. Για πολιτικούς λόγους η στροφή στις γειτονικές του Ισραήλ αποκλείεται, αν και θα εμπορικά ίσως να ήταν η πιο συμφέρουσα. Ταυτόχρονα, η συνεργασία με την Τουρκία, που είναι επίσης απεγνωσμένη για ενέργεια, είναι επίσης πολύ δύσκολη λόγω των πολύ κακών σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών, ενώ ένας αγωγός προς την Ευρώπη, ο οποίος θα πέρναγε από την Ελλάδα, φαντάζει να εμπεριέχει μεγαλύτερο κόστος και ρίσκο, την ώρα μάλιστα που το σύστημα τιμών στην ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου έχει πτωτικές τάσεις.²⁸¹ Οπότε η ύπαρξη αυτών αλλά και άλλων πρακτικών ζητημάτων, καθώς και η άστατη πολιτική σκηνή της περιοχής καθιστά εύθραυστη τη συνεργασία Κύπρου –Ισραήλ και ταυτόχρονα ανοιχτό το ενδεχόμενο συνεργασίας της δεύτερης με την Τουρκία, σε περίπτωση που συμφιλιωθούν εκ νέου.

Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει στην Τουρκία και το παλαιστινιακό ζήτημα καθώς και το ακόλουθο βάρος του στην κοινή γνώμη. Μπορεί στο Ισραήλ η κοινή γνώμη να συμμερίζεται την άποψη της αναθέρμανσης των σχέσεων με την Τουρκία²⁸², ωστόσο στην Τουρκία τα πράγματα είναι αρκετά διαφορετικά. Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία έχει κοινά συμφέροντα με το Ισραήλ στην εξωτερική της πολιτική, η κυβέρνηση Ερντογάν είχε επενδύσει πολλά πάνω στην αντι-ισραηλινή ρητορική της κατά την περίοδο του «ανοίγματος» της στον αραβικό κόσμο, εκμεταλλευόμενη και το γεγονός ότι το Ισραήλ ποτέ δεν υπήρξε δημοφιλές στην κοινή γνώμη²⁸³.

²⁸⁰ James Kanter, *Race for Gas by Cypriot Rivals Adds to Tensions*, The New York Times, 30 August 2012, <http://www.nytimes.com/2012/08/31/world/europe/in-cyprus-race-for-natural-gas-adds-to-tensions.html?pagewanted=all&r=0>

²⁸¹ The Economist, *Drill, or quarrel?*, The Economist, 12 January 2013, <http://www.economist.com/news/business/21569452-politics-could-choke-supplies-big-new-offshore-gasfields-drill-or-quarrel>

²⁸² Mitvim - The Israeli Institute for Regional Foreign Policies, *Mitvim Poll: Israel-Turkey Relations*, August 2012, <http://www.mitvim.org.il/en/israelis-support-apology-to-turkey>

²⁸³ Steven A. Cook, *Can Israel's New Coalition Fix Relations with Turkey?*, The Atlantic, 28 January 2013, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/01/can-israels-new-coalition-fix-relations-with-turkey/272582/>

Το γεγονός ότι η τούρκικη κυβέρνηση επένδυσε στην υποστήριξη των Παλαιστινίων και ιδιαίτερα από τις επιθέσεις στη Γάζα –μια πολιτική που είχε ιδιαίτερη απήχηση στην τούρκικη κοινή γνώμη- δεν αφήνει τα περιθώρια στην Τουρκία να προχωρήσει σε συμφιλίωση με το Ισραήλ αν δεν αποκατασταθεί και το ζήτημα της άρσης του αποκλεισμού της Γάζας, που ήταν και ο τρίτος όρος του Ερντογάν για αποκατάσταση των σχέσεων με το Ισραήλ. Για τον Ερντογάν μια ενδεχόμενη αποδοχή της αποκατάστασης των σχέσεων με το Ισραήλ, χωρίς ικανοποίηση του όρου για την άρση του αποκλεισμού θα μπορούσε να αποτελεί μια ήττα τόσο σε επίπεδο εσωτερικής όσο και εξωτερικής πολιτικής.

Σε γενικές γραμμές πάντως, αυτό που προκύπτει είναι ότι αναμφίβολα οι δυο χώρες έχουν τα απαραίτητα κίνητρα για να συμφιλιωθούν. Επίσης, υπάρχουν και έντονες πιέσεις από την αμερικανική κυβέρνηση για την αποκατάσταση των σχέσεων. Οπότε, αυτό που μένει να φανεί είναι ,μετά και τη γνώμη του Ισραήλ, αν θα μπορέσουν να διευθετηθούν θέματα όπως αυτό που αφορά τον αποκλεισμό της Γάζας και της αντιμετώπισης της τούρκικης κοινής γνώμης και αν τα κοινά στρατηγικά συμφέροντα θα υπερισχύσουν των διαφορών μεταξύ των δυο κρατών.

Συμπεράσματα-Επίλογος

Από την αναφορά στα τρία προηγούμενα αυτοτελή κομμάτια που αφορούν διαδοχικά τις σχέσεις της Συρίας με το Ισραήλ, της Συρίας με την Τουρκία και του Ισραήλ με την Τουρκία μπορούμε να εξάγουμε μια σειρά συμπερασμάτων που αφορούν την ασφάλεια και τη συνεργασία στη ΝΑ Μεσόγειο αλλά τη Μέση Ανατολή.

Σε σχέση το θέμα των ζητημάτων ασφαλείας στην περιοχή παρατηρήσαμε ότι προκύπτουν αρκετά και στο βαθμό που αφορά τις 3 χώρες μεμονωμένα και την ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής. Συγκεκριμένα, η μεν Συρία έχει μπει στο τρίτο έτος ενός αιματηρού εμφυλίου πολέμου, ενώ η χώρα απειλείται με διάλυση ακόμα και μετά από μια πτώση του Άσαντ ,καθώς είναι αρκετά πιθανό να υπάρξει εκ νέου διαμάχη μεταξύ των αντιπάλων του τωρινού καθεστώτος λόγω των έντονων εθνοτικών και θρησκευτικών διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα στις ομάδες. Για τις Τουρκία και Ισραήλ που συνορεύουν μαζί της, η διάχυση των φαινομένων βίας είναι μια μορφή απειλής για την εδαφική τους ακεραιότητα, ενώ ο μεγαλύτερος κίνδυνος

προέρχεται από την απειλή ενός γενικευμένου πολέμου. Στη μεν περίπτωση της Τουρκίας ένας βίαιος θρησκευτικός, εθνοτικός πόλεμος, στη δε περίπτωση του Ισραήλ ένας νέος Αραβοϊσραηλινός πόλεμος. Υπό την απειλή ενός τέτοιου πολέμου, Τουρκία και Ισραήλ, όπως και οι λοιπές δυτικές δυνάμεις, δείχνουν απροθυμία και δισταγμό να αναλάβουν την πρωτοβουλία να επέμβουν στη Συρία, πράγμα όμως που ταυτόχρονα δίνει το περιθώριο στον Άσαντ να ασκεί σχεδόν ανεπηρέαστος βία εναντίον των αντιπάλων του εντός των τειχών.

Βεβαίως, ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα ασφαλείας αφορά τη διαχείριση των χημικών όπλων της Συρίας. Το συγκεκριμένο ζήτημα δεν αφορά μόνο τη χρήση τους εναντίον του συριακού λαού. Αφορά και τη (μη) διάδοση των συγκεκριμένων όπλων σε οργανώσεις όπως η Χεζμπολάχ ή άλλου τύπου φανατικές θρησκευτικές ομάδες οι οποίες μπορεί να προχωρήσουν σε ανεξέλεγκτη ή μη ορθολογική χρήση τους. Για το Ισραήλ ιδιαίτερα, ένα κράτος που είναι σε διαρκή διαμάχη με τον αραβικό κόσμο, μια τέτοια εξέλιξη θα καθιστούσε σοβαρή απειλή για την ασφάλεια του.

Ο εμφύλιος της Συρίας είναι επίσης μια ευκαιρία για να αναδειχτούν στη μετά-Άσαντ εποχή πολιτικές δυνάμεις που θα απομακρύνουν τη Συρία από την επιρροή του Ιράν, μιας χώρας με πυρηνικές βλέψεις, η οποία τη χρησιμοποιεί για να έχει σύνδεση με το Λίβανο και τη Χεζμπολάχ. Δεδομένου ότι η Συρία είναι ο ισχυρότερος σύμμαχος του Ιράν στην περιοχή, το σπάσιμο των δεσμών των δυο χωρών θα έφερνε μεγαλύτερη ασφάλεια στην περιοχή της Μέσης Ανατολής γενικότερα, ενώ θα μείωνε και την ανασφάλεια του Ισραήλ σε μεγάλο βαθμό σε θέματα που αφορούν την εδαφική του ακεραιότητα.

Τα προαναφερθέντα ζητήματα ασφαλείας, που είναι ίσως τα σημαντικότερα που προκύπτουν αυτή τη στιγμή λόγω της αστάθειας στη Συρία, βλέπουμε ότι μπορούν να επεκταθούν εύκολα και στην υπόλοιπη περιοχή. Αυτό κατ' επέκταση τα ανάγει σε ζητήματα τόσο περιφερειακής όσο και διεθνούς ασφαλείας, καθώς ένας γενικευμένος θρησκευτικός πόλεμος στη σημαντικότερη ίσως ενεργειακή περιοχή στον κόσμο, θα αποτελούσε και ένα ζήτημα με προεκτάσεις στην παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Γι αυτό το λόγο, η αντιμετώπιση της κατάστασης στη Συρία είναι μια που απαιτεί συνεργασία σε διεθνές επίπεδο.

Πρωταρχικά, είναι εμφανές ότι η Τουρκία δε μπορεί μόνη της να αναλάβει της την ευθύνη και το κόστος της επίλυσης του συριακού προβλήματος, όπως και το Ισραήλ, το οποίο δε θέλει να προκαλέσει την αντίδραση του αραβικού κόσμου. Το ίδιο ισχύει και για τις υπόλοιπες δυτικές

δυνάμεις, που στην πλειοψηφία τους αρκούνται στις οικονομικές κυρώσεις στο καθεστώς Άσαντ. Οι ΗΠΑ, οι οποίες διαχρονικά έχουν συμμετοχή στα τεκταινόμενα της Μέσης Ανατολής, προσπαθούν να διαμεσολαβήσουν τόσο για την επαναπροσέγγιση της Τουρκίας με το Ισραήλ με πρωταρχικό στόχο «να ξεκινήσουν την ανταλλαγή πληροφοριών και τη διαχείριση της κοινής απειλής που έρχεται από τη Συρία» όπως δήλωσε και ο Ομπάμα μετά τη συνάντηση του Ισραήλ στην Τουρκία²⁸⁴. Για το Ισραήλ η μείωση της απειλής από τη Συρία ήταν ανέκαθεν ένα πολύ σημαντικό θέμα ασφαλείας. Με τις δυο χώρες να έχουν κοινά συμφέροντα που εκτείνονται από την ασφάλεια μέχρι την ενέργεια, το μόνο που χρειάζεται είναι να φανεί αν αυτά θα υπερτερήσουν των διαφορών τους.

Οι ΗΠΑ, ως συνεργάτης και των δυο στην αντιμετώπιση της κρίσης στη Συρία και παλιός κοινός τους σύμμαχος, αναμένεται να παίξει καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη της τελικής τους συμφιλίωσης, αλλά και στη μεθόδευση της ανατροπής του Άσαντ από τη συριακή αντιπολίτευση την οποία στηρίζουν από κοινού με την Τουρκία. Παράλληλα, η Ουάσιγκτον θα αναλάβει να συντονίσει τις περιφερειακές δυνάμεις –Τουρκία, Κατάρ, Σαουδική Αραβία και Ιορδανία–, οι αντικρουόμενες πολιτικές των οποίων απειλούν να διαλύσουν τη συριακή αντιπολίτευση²⁸⁵.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι μια Τουρκία που θα ασκήσει επιρροή σε μια post-Assad Συρία, έχοντας και η ίδια συμφιλιωθεί με το Ισραήλ θα μπορούσε κάλλιστα να διαμορφώσει τις συνθήκες για μια μελλοντική διαπραγμάτευση ειρήνης μεταξύ των δυο χωρών. Για να συμβεί βέβαια κάτι τέτοιο, πρέπει η Τουρκία να έχει διαμορφώσει τις απαραίτητες πολιτικές συνθήκες στη συριακή αντιπολίτευση, ώστε να δημιουργηθεί μια κυβέρνηση εθνικής σωτηρίας στην οποία θα εκπροσωπούνται όλες οι θρησκευτικές και εθνοτικές ομάδες της χώρας, χωρίς ταυτόχρονα να τιμωρηθούν στοιχεία του σημερινού καθεστώτος που δε συμμετείχαν στα εγκλήματα. Κάτι τέτοιο ενδεχομένως να οδηγούσε σε ένα νέο, χειρότερο εμφύλιο όπως στην περίπτωση του Ιράκ.

Τέλος, δεν πρέπει να αγνοηθεί ο ρόλος μιας υπερδύναμης όπως η Ρωσία, τουλάχιστον στο θέμα που αφορά την επίλυση της συριακής κρίσης. Η Ρωσία, έχει κι εκείνη συμφέροντα στη Συρία καθώς φαίνεται να επωφελείται από τις εξαγωγές όπλων προς την Συρία και εξαρτάται από την

²⁸⁴ Το Βήμα, *Washington Post: Συρία και αέριο συμφιλιώνουν Ισραήλ και Τουρκία*, 29 Μαρτίου 2013, <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=505008>

²⁸⁵ David Ignatius, *Τα οφέλη από το ταξίδι Ομπάμα στη Μ. Ανατολή*, Η Καθημερινή, 31 Μαρτίου 2013, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_1_31/03/2013_515897

καλή θέληση του καθεστώτος για να διατηρήσει την πρόσβασή της στην ναυτική βάση στο μεσογειακό λιμάνι της Ταρτούς²⁸⁶. Για να άρει θα ήθελε κι εκείνη με τη σειρά της να έχει ρόλο στην «επόμενη μέρα». Εάν δίνονταν στη Ρωσία τα απαραίτητα κίνητρα και οι διαβεβαιώσεις για την αντικατάσταση του Άσαντ ίσως πειθόταν και ο Πούτιν να άρει το βέτο του για στρατιωτική επέμβαση, διευκολύνοντας την επίλυση μιας κρίσης που ενέχει τον κίνδυνο μιας περιφερειακής καταστροφής.

Η κρίση στη Συρία είναι μια που απαιτεί μια συντονισμένη διεθνή συνεννόηση για να επιλυθεί. Ωστόσο, μια συμφιλίωση Ισραήλ και Τουρκίας θα μπορούσε να είναι ένα σημαντικό πρώτο βήμα που θα δημιουργήσει ικανές συνθήκες τόσο για την επίτευξη της αντικατάστασης του Άσαντ από τη συριακή αντιπολίτευση όσο για τη διασφάλιση ενός ομαλού και πιο ασφαλούς περιβάλλοντος στο χώρο της Μέσης Ανατολής και της ΝΑ Μεσογείου.

²⁸⁶Fiona Hill, *Γιατί ο Πούτιν στηρίζει τον Άσαντ, Μπερδεύοντας την Συρία με την Τσετσενία*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, 4 Απριλίου 2013, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69250/fiona-hill/giati-o-poytin-stirizei-ton-asant?page=show>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Οι χώρες ΜΕΝΑ σε μετάβαση: Η Οπτική των ΗΠΑ

Δέσποινα Φρονιμάκη

Εισαγωγή: η αραβική άνοιξη και ο ρόλος της στις ΗΠΑ

Τυνησία, Αίγυπτος, Λιβύη, Συρία αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνιών που τα δύο τελευταία έτη έχουν αρχίσει τη δημοκρατική τους μετάβαση παρά το απολυταρχικό τους παρελθόν, διαψεύδοντας περίτρανα την προσέγγιση του Huntington²⁸⁷ περί σύγκρουσης των πολιτισμών²⁸⁸. Οι αλλαγές αυτές και οι διαμαρτυρίες των τοπικών πληθυσμών, άλλοτε με ειρηνικό τρόπο άλλοτε με τη μορφή ένοπλων συμπλοκών έχει χαρακτηριστεί ως αραβική άνοιξη, και αναμένεται να συνεπάγεται πολλές μεταβολές στη διεθνή γεωπολιτική σκηνή. Αυτό που εξετάζεται επί του παρόντος κατά κύριο λόγο, είναι οι επιπτώσεις της Αραβικής Άνοιξης στην εξωτερική και ενεργειακή πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

Πηγή:
Ιστοσελίδα
του U.S.
Energy
Information
Administration
(<http://www.eia.gov/countries/mena/>)

Το παρόν

άρθρο στοχεύει στην παρουσίαση των θέσεων των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής απέναντι στις εξεγέρσεις των πληθυσμών της Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής εναντίον των τοπικών αυταρχικών καθεστώτων, για λόγους τόσο στρατιωτικής, όσο και ενεργειακής

²⁸⁷ Huntington, Samuel P. "The clash of civilizations?", *Foreign Affairs*; Summer 1993; 72, 3; ABI/INFORM Global, pp. 22

²⁸⁸ Alvaro de Vasconcelos "The post-Huntington Revolutions", *Issues* vol. 35, May 2011

ασφάλειας. Συνοπτικά παρουσιάζονται οι προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και οι στόχοι ενεργειακής τους πολιτικής σε σχέση με τις χώρες αυτές, ενώ στη συνέχεια δίνεται βάση στην επιχειρηματολογία περί της στροφής του αμερικανικού ενδιαφέροντος προς την Ασία, το πρόσφατα πολυσυζητημένο ρινοτ των ΗΠΑ προς τον Ειρηνικό. Έπειτα, μετά από την παρουσίαση των επιμέρους σχέσεων ΗΠΑ και Κρατών του Κόλπου και Ισραήλ, τίθεται το ερώτημα της βιωσιμότητας του δημοκρατικού πολιτεύματος στα νέα κράτη που προκύπτουν μετά από την ανατροπή των τοπικών αυταρχικών καθεστώτων.

Οι ιδιαιτερότητες της περιοχής της Μεσογείου

Η περιοχή της Μεσογείου και των γύρω χωρών (Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής) παρουσιάζει πολλές περιφερειακές συγκρούσεις και θρησκευτικό εξτρεμισμό που κάνουν την αστάθεια στην περιοχή τον κανόνα. Στα τέλη του 2010, οι εξεγέρσεις γνωστές ως Αραβική Άνοιξη επέφεραν πιο πολλές αλλαγές σε έξι μήνες από ότι είχε αλλάξει το status quo τις τελευταίες 6 δεκαετίες²⁸⁹.

Πριν όμως συγκεντρώσει την παγκόσμια προσοχή επάνω της, η Μεσόγειος δεν αποτελούσε τη στρατηγική προτεραιότητα της Αμερικής, αν και πάντα ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στον καθορισμό της εξωτερικής της πολιτικής. Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι διεθνείς οργανισμοί είχαν την προσοχή τους στραμμένη στην αντιπαράθεση των υπερδυνάμεων της Ρωσίας και των ΗΠΑ, με αποτέλεσμα περιοχές της περιφέρειας όπως η Μεσόγειος, στην οποία τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων ήταν ακόμη άγνωστα, να παραμένουν στο παρασκήνιο.

Ωστόσο, δεδομένου του σημερινού προφίλ της περιοχής, το ενδιαφέρον των διεθνών δρώντων έχει στραφεί προς την περιοχή αυτή η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο γεωπολιτικό ενδιαφέρον, κυρίως λόγω των ενεργειακών της αποθεμάτων, της κυκλοφορίας όπλων μαζικής καταστροφής, του ζητήματος της Κύπρου, της ανόδου στην περιοχή πιο εξτρεμιστικών-ισλαμιστικών φονταμενταλιστικών κινημάτων (ιδιαίτερα μετά την αραβική άνοιξη, με την ανάδειξή τους που

²⁸⁹ Uri Dadush and Michele Dunne “American and European Responses to the Arab Spring: What’s the big idea?”, *The Washington Quarterly*, 34:4, 131-145, 14 Sep 2011

ακολουθεί την πτώση των πρώην απολυταρχικών καθεστώτων), καθώς επίσης και του ζητήματος των θεμάτων ασφάλειας που προκύπτουν στην εγγύς Μέση Ανατολή.

Η αραβική άνοιξη, οι προτεραιότητες εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και τα προβλήματα

Όπως διατύπωσε σε ομιλία του ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Obama, τη 19η Μαΐου του 2011, οι κύριοι στόχοι εξωτερικής πολιτικής της Αμερικής συνοψίζονται στην προστασία και προώθηση των συμφερόντων του Ισραήλ, τη διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή του Κόλπου, η διαφύλαξη της ασφαλούς δημοκρατικής μετάβασης των κρατών MENA²⁹⁰, ενώ ζωτικού ενδιαφέροντος για την Αμερική είναι και το ζήτημα της ασφαλούς και αδιάκοπης κυκλοφορίας πηγών ενέργειας (πετρέλαιο και φυσικό αέριο ως επί το πλείστον) από την περιοχή.

Το μόνο βέβαιο με την αραβική άνοιξη είναι πως από την αμερικανική πλευρά έχει διαπιστωθεί ότι οι πολιτικές λογικής “one size fits all” δεν μπορούν να έχουν αποτελεσματικότητα στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς παρά το γενικό τους παρόμοιο χαρακτήρα, τα τεκταινόμενα σε κάθε χώρα έχουν εντελώς διαφορετικές συνθήκες εμφάνισης και τρόπους εκδήλωσης. Με την αραβική άνοιξη, η Αμερική κλήθηκε να αναγνωρίσει ότι πλέον η επιρροή της στη Μέση Ανατολή δεν είναι τόσο ισχυρή όσο θα ήθελε, ενώ σημαντικό ρόλο έχουν αρχίσει να παίζουν στην περιοχή χώρες όπως η Κίνα και η Ρωσία, οι οποίες αποτελούν εξίσου σημαντικές οικονομικές δυνάμεις και ανερχόμενους παίκτες στην περιοχή, ενώ δε μοιράζονται στον ίδιο βαθμό με τις δυτικές χώρες κοινές δημοκρατικές αξίες που είναι ο μοχλός για την ανάπτυξη των εκεί περιοχών κατά τη Δύση.

Με το ξέσπασμα των εξεγέρσεων της «αραβικής άνοιξης», υπήρξε έντονη κριτική σε όσους ενασχολούνταν με τα θέματα των χωρών MENA και δεν είχαν καταφέρει να προβλέψουν το απρόβλεπτο²⁹¹. Ωστόσο, μέχρι το 2011, οι αντιδράσεις της Δύσης ήταν περιορισμένες, λόγω των εσωτερικών προβλημάτων, της οικονομικής κρίσης και ιδιαίτερα για την αμερικανική πλευρά,

²⁹⁰ Η σύντμηση MENA προέρχεται από το Middle East and North Africa, αναφερόμενη στις χώρες της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής.

²⁹¹ Tobias Schumacher, “The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness”, Insight Turkey, Vol.13, No3|2011, pp.107-119

της κούρασης από την ενασχόληση και τη δέσμευση στις αραβικές χώρες μετά την 9/11. Ως εκ τούτου η βοήθεια από την πλευρά της Δύσης περιορίστηκε, στο αρχικό επίπεδο τουλάχιστον, σε αποσπασματικές πρωτοβουλίες που δεν ανταποκρίνονταν στις επιδιώξεις και τη ρητορική των δυτικών κρατών²⁹².

Σύμφωνα με τις δηλώσεις του Προέδρου Barack Obama, τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή έχουν κυρίως να κάνουν με τον πυρηνικό αποπλισμό, την ασφάλεια και την ασφαλή εκδημοκράτιση των κρατών που είναι σε καθεστώς μετάβασης. Εξίσου σημαντικό είναι βέβαια και το ζήτημα της κυκλοφορίας της ενέργειας, εξασφαλίζοντας εναλλακτικά δίκτυα μεταφοράς που αναιρούν το μονοπώλιο της Ρωσίας και εγγυούνται μία μεγαλύτερη ασφάλεια, όχι μόνο για την αμερικανική, αλλά και για την ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας. Επιπλέον, σημασία για την εξωτερική πολιτική της Αμερικής έχει η υποστήριξη του Ισραήλ στο νέο μεταβατικό πλαίσιο στην περιοχή και η λύση απέναντι στο πρόβλημα των Αραβο-Ισραηλινών διενέξεων.

Ωστόσο, όπως τονίζει ο Obama, ο ρόλος των ΗΠΑ δε θα πρέπει να περιοριστεί σε αυτά τα στρατηγικής φύσεως συμφέροντα, αλλά και να επεκταθεί στην ανθρωπιστική βοήθεια και στην εγκαθίδρυση της κοινωνίας των πολιτών στις νεοπαγείς δημοκρατίες, μέσω ενός βοηθητικού-εποπτικού ρόλου δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ, οι οποίες αποτελούν ένα χαρακτηριστικό δείγμα εμπεδωμένης δημοκρατίας.

Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ στην περιοχή, ιδιαίτερα όσον αφορά την εξωτερική τους πολιτική, είναι η στάση της Ρωσίας. Οι επιδιώξεις της²⁹³ στην περιοχή της Μέσης Ανατολής θέτουν προκλήσεις στις διπλωματικές προσπάθειες της Αμερικής στην περιοχή, ιδιαίτερα όσον αφορά την έκβαση της κατάστασης στη Συρία. Η Ρωσία έχει επανειλημμένα ασκήσει το δικαίωμα του βέτο στις ψηφοφορίες του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών που θα κατέληγαν σε ψηφίσματα για την επιβολή κυρώσεων στο καθεστώς Assad, το οποίο η Ρωσία υποστηρίζει. Η Ρωσία έχει στενούς δεσμούς με τη Συρία, ήδη από τον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ρωσία γενικά δεν είναι υπέρ της παρέμβασης στα εσωτερικά του κάθε κράτους και αντιπροτείνει τις διαπραγματεύσεις μεταξύ του καθεστώτος και της αντιπολίτευσης. Ανησυχεί για την έκβαση των πραγμάτων post-Assad καθώς ενδέχεται με τον τρόπο αυτό να

²⁹² Uri Dadush and Michele Dunne, *op. cit.*

²⁹³ Frank G. Klotz “How does Russia challenge U.S. diplomatic efforts in the Middle East?”, April 15, 2013

χάσει την επιρροή της, ιδιαίτερα σε μία πιο δημοκρατική Συρία, καθώς έχει ταυτιστεί με τον Assad μέσω της πολύχρονης συνεργασίας τους.

Οι χώρες MENA και οι εξεγέρσεις: Η ενεργειακή οπτική

Μέχρι στιγμής, τα γεγονότα της αραβικής άνοιξης δεν έχουν καταφέρει να έχουν κάποια πολύ μεγάλου ύψους συνέπεια όσον αφορά την κυκλοφορία του πετρελαίου, καθώς χώρες με σημαντικά αποθέματα όπως η Σαουδική Αραβία κατάφεραν να αναπληρώσουν κενά που προέκυψαν από τις κατά τόπους αναταραχές όπως στη Λιβύη. Ωστόσο, τα γεγονότα αυτά έχουν μεγάλη σημασία στη μακροχρόνια προσέγγισή τους, καθώς φέρνουν στο προσκήνιο το ζήτημα της εξάπλωσής τους και των πιθανών συνεπειών που θα είχε κάτι τέτοιο στη διεθνή ενεργειακή σκηνή. Ιδιαίτερα δεδομένου ότι η ζήτηση για πετρέλαιο αναμένεται να αυξηθεί κατά 50% μέσα στα επόμενα 25 χρόνια, κυρίως από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ασίας, η σταθερότητα στην περιοχή και η τάξη πραγμάτων που θα προκύψει αποκτά κεντρικό ρόλο στην πολιτική οικονομία του 21ου αιώνα. Ο κίνδυνος του “domino effect” καθιστά απαραίτητη την ανάπτυξη ενεργειακής πολιτικής εκ μέρους και του Ιράν αλλά και του πρόσφατα αυτονομημένου Ιράκ που κάνει τα πρώτα του βήματα μετά από την αμερικανική κατοχή. Παρά την ύπαρξη εναλλακτικών πηγών ενέργειας, το πετρέλαιο εξακολουθεί να έχει τον κύριο ρόλο, με αποτέλεσμα η σταθερότητα στην περιοχή και η εγγύηση της ελεύθερης κίνησης του πετρελαίου από χώρες όπως η Σαουδική Αραβία να παραμένει υψίστης σημασίας.

Όπως και με το πετρέλαιο, οι χώρες MENA παίζουν κύριο ρόλο στην αγορά φυσικού αερίου, έχοντας πάνω από περίπου 84 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα αποθεμάτων φυσικού αερίου όπως έχει ως τώρα ανακαλυφθεί, ποσό που αντιπροσωπεύει το 45% του παγκόσμιου ως τώρα γνωστού αποθέματος²⁹⁴. Ωστόσο, εντός των MENA, η κατανομή είναι αρκετά άνιση, με το Ιράν, Κατάρ, τη Σαουδική Αραβία, τα Εμιράτα και την Αλγερία να έχουν το 87% του συνολικού αποθέματος των MENA. Με το 72% της παραχθείσας ενέργειας να καταναλώνεται σε τοπικό επίπεδο, οι χώρες MENA αποτελούν ταυτόχρονα και ένα αξιοσημείωτο κέντρο ζήτησης φυσικού

²⁹⁴Τα ποσοστά προέρχονται από το άρθρο των Hakim Darbouche & Bassam Fattouh “The Implications of the Arab Uprisings for Oil and Gas Markets”, The Oxford Institute for Energy Studies, September 2011

αερίου. Μόνο η Αίγυπτος, το Ιράν, η Λιβύη, η Αλγερία και το Κατάρ εξάγουν φυσικό αέριο μέσω αγωγών, το οποίο το 2010 αποτέλεσε το 12% των παγκόσμιων εξαγωγών φυσικού αερίου μέσω αγωγών. Τα δεδομένα ανατρέπονται, με ένα ποσοστό 44% των εξαγωγών το 2010, όσον αφορά όμως το υδροποιημένο φυσικό αέριο, με κύριους «παίκτες» την Αίγυπτο, το Ομάν και το Κατάρ. Αν και η περιοχή έχει μία πολύ μεγάλη παραγωγική δυναμική, οι τελικοί αριθμοί δεν επιβεβαιώνουν το παραπάνω. Αυτό οφείλεται στις ανεπαρκείς πολιτικές εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων και τις ακατάλληλες υποδομές, καθώς επίσης και στις ανταγωνιστικές σχέσεις ανάμεσα στα κράτη της περιφέρειας, ένα χαρακτηριστικό που κυριαρχεί στην περιοχή.

Όσον αφορά το δεύτερο κύριο πυλώνα της Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, τα ζητήματα δηλαδή που έχουν να κάνουν κυρίως με την ενέργεια, το ζητούμενο από την Washington είναι να διατηρηθεί μία σταθερότητα στην περιοχή, η οποία να μπορεί να εγγυηθεί την χωρίς προβλήματα παραγωγή και κυκλοφορία πετρελαίου και αερίου, καθώς οι χώρες MENA έχουν το 35% της παγκόσμιας παραγωγής ενέργειας.

Η στροφή ενδιαφέροντος της Αμερικής από τη Μέση Ανατολή στην Ασία: απειλή για τη σταθερότητα στην περιοχή;

Τον τελευταίο καιρό, μεγάλο μέρος των αναλυτών αναφέρεται σε μία στροφή του ενδιαφέροντος της Αμερικής από τη Μέση Ανατολή στις χώρες της Ανατολικής Ασίας²⁹⁵. Αυτό βέβαια μπορεί να συνεπάγεται κατά μερικούς τη διευθέτηση των προβλημάτων στην περιοχή της Ευρώπης²⁹⁶ και την έλλειψη προβλημάτων ασφαλείας. Ωστόσο, δε θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάτι τέτοιο ισχύει, αν λάβουμε υπόψη την εγγύτητα της Ευρώπης στη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, περιοχές που ζουν έντονους κλυδωνισμούς και αιματηρές πολιτικές μεταβάσεις.

Με την επανεκλογή του, ο Obama δεσμεύτηκε για μία πιο ενεργή παρουσία στην Ασία, κρατώντας όμως παράλληλα τη στρατηγική συνεργασία του με την Ευρώπη. Ο

²⁹⁵ Mark E. Manyin, Stephen Daggett, Ben Dolven, Susan V. Lawrence, Michael F. Martin, Ronald O'Rourke, Bruce Vaughn "Pivot to the Pacific? The Obama Administration's "Rebalancing" Toward Asia", Congressional Research Service, March 28, 2012

²⁹⁶ Richard K. Betts, "What is Obama's "grand" foreign policy strategy?", April 16, 2013

αναπροσανατολισμός αυτός της εξωτερικής πολιτικής της Αμερικής έχει διπλό λόγο: Αφενός η Αμερική θα πρέπει να έχει μία πιο διαφοροποιημένη και πολυμερή ατζέντα, καθώς για χρόνια οι ΗΠΑ δεν είχαν ενεργά ασχοληθεί με την άνοδο των χωρών της Ασίας, αφετέρου είναι αναγκαίο γιατί η Αμερική έχει δυσαρεστηθεί²⁹⁷ από τα μέτρα λιτότητας της ΕΕ σε μία περίοδο που χρειάζεται μέτρα ενίσχυσης της οικονομίας, από την έλλειψη δραστηριοποίησης της ΕΕ στο Αφγανιστάν που αποτελούσε στρατηγική προτεραιότητα για την Αμερική, και για το γεγονός ότι η πολιτική ηγεσία της ΕΕ αναλωνόταν σε εσωτερικές διαμάχες αντί να εστιάζει στις παγκόσμιες κλίμακας τρέχουσες προκλήσεις.

Απέναντι σε αυτές τις αλλαγές, φόβοι έχουν γεννηθεί στους κόλπους της ΕΕ, για την πιθανή δημιουργία ενός G2, δηλαδή μίας στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας²⁹⁸ που θα έθετε την Ευρώπη και τη διατλαντική συνεργασία στο περιθώριο.

Ωστόσο, οι ΗΠΑ έχουν αντιληφθεί ότι η προσέγγιση των ανερχόμενων παγκόσμιων δυνάμεων είναι δύσκολη, και ότι διαχρονικός εταίρος στο διεθνές πολιτικό προσκήνιο μένει πάντα η Ευρώπη. Όπως δήλωσε και ο Barack Obama στους New York Times πριν από τη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ²⁹⁹ στη Λισαβόνα, "our relationship with our European allies and partners is the cornerstone of our engagement with the world, and a catalyst for global cooperation."³⁰⁰ Εντός μικρού χρονικού διαστήματος, τα λεγόμενα αυτά επαληθεύτηκαν, με ευκαιρία τη διατλαντική αποστολή στα πλαίσια του ΝΑΤΟ στη Λιβύη.

Επιπλέον, η Κίνα, η οποία αποτελεί την κύρια απειλή στην αμερικανική κυριαρχία, είναι επί της ουσίας λιγότερο «επικίνδυνη» από ότι νομίζουν οι ίδιοι οι αμερικάνοι. Αντιθέτως, η Κίνα αισθάνεται απειλή από τη Δύση, ωστόσο η «απειλή» αυτή δεν αποτελεί τίποτα παραπάνω από το γεγονός ότι η Αμερική αναγνωρίζει την ελλιπή της ως τώρα δραστηριοποίηση στη στρατηγικής

²⁹⁷ Charles A. Kupchan "No dilemma between Europe and Asia for Washington strategists", Global Times | 2013-3-28

²⁹⁸ *ibid.*

²⁹⁹ North Atlantic Treaty Organization - Organisation du Traité de l'Atlantique Nord, Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

³⁰⁰ President Barack Obama "Europe and America, Aligned for the Future", International Herald Tribune, November 19, 2010

σημασίας περιοχή³⁰¹. Η αλλαγή πλεύσης δεν έχει στόχο μία συγκεκριμένη χώρα, όπως φοβάται το Πεκίνο.

Οι σχέσεις ΗΠΑ-χωρών του κόλπου

Για την Αμερική, οι σχέσεις με τα καθεστώτα του Συμβουλίου Συνεργασίας των Αραβικών Χωρών του Κόλπου αποτελούσαν πάντοτε πολιτική υψηλής στρατηγικής σημασίας, κυρίως λόγω της ενεργειακής εξάρτησης της πρώτης. Χώρες όπως η Σαουδική Αραβία (ΣΑ) έχουν πολύ μεγάλη δύναμη και τη δυνατότητα καθορισμού των τιμών του πετρελαίου, χάρη στο μέγεθος του παραγωγικού τομέα του πετρελαίου. Ταυτόχρονα, διατηρούν μεγάλα αποθέματα πετρελαίου, ενεργειακά ισότιμα με πυρηνικά όπλα³⁰², πάνω στα οποία η Αμερική βασίζει την πετρελαϊκή της πολιτική.

Οι σχέσεις μεταξύ των χωρών του Κόλπου και ΗΠΑ επομένως, είναι πολύ πιο περίπλοκες από ότι παρουσιάζονται επιφανειακά. Το κύριο χαρακτηριστικό στη σχέση αυτή είναι το δίλημμα το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει η Αμερική: πρέπει να επιλέξει ανάμεσα στον εκδημοκρατισμό και την εγκαθίδρυση πραγματικού κράτους δικαίου στις χώρες αυτές, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ενεργειακή της πολιτική, ή να μη διακινδυνεύσει το προνομιακό καθεστώς το οποίο έχει με χώρες όπως η ΣΑ όσον αφορά τις τιμές του πετρελαίου, θυσιάζοντας όπως την ανάπτυξη εκείνων των χωρών χάριν της σταθερότητας και της αναπαραγωγής του status quo. Σε «αντάλλαγμα» των καλύτερων τιμών πετρελαίου, οι ΗΠΑ δεσμεύονται όχι μόνον για την ασφάλεια των ενεργειακών εγκαταστάσεων των αραβικών χωρών, αλλά και για τη διατήρηση των επιμέρους καθεστώτων στην εξουσία. Γι αυτό και η Αμερική, όπως και η Ευρώπη, έχουν κατηγορηθεί ότι έως και την αρχή των εξεγέρσεων στις χώρες MENA, λειτουργούσαν με τη λογική BAU, (business as usual), χάριν της σταθερότητας³⁰³.

³⁰¹ [Robert S. Ross](#) “The Problem With the Pivot”, *Foreign Affairs Magazine*, November/December 2012

³⁰² Edward L. Morse & James Richard “The Battle for Energy Dominance”, *Foreign Affairs*, Vol. 81, No.2 (Mar-Apr. , 2002), pp.16-31

³⁰³ Rym Ayadi & Carlo Sessa “What scenarios for the Euro-Mediterranean in 2030 in the wake of the post-Arab spring?”, *MEDPRO Policy Paper no. 2*, October 2011

Κράτη του Κόλπου και Αραβική Άνοιξη: Ο φόβος της μετάδοσης

Μέχρι στιγμής, οι πιο αξιοσημείωτες διαμαρτυρίες εναντίον των τοπικών αυταρχικών κυβερνήσεων έχουν λάβει χώρα στην Αίγυπτο, όπου οδήγησαν στην ανατροπή του καθεστώτος Mubarak και τη μετέπειτα αντικατάστασή του από τον Mosri μέσω εκλογών, στη Λιβύη, όπου κατέληξε στη δολοφονία του Gaddafi και στη Συρία, όπου η μάχη μεταξύ του καθεστώτος Assad και των αντικαθεστωτικών μαινεται ακόμη: οι χώρες του Κόλπου έχουν γνωρίσει επιμέρους εξεγέρσεις, περισσότερο ή λιγότερο σοβαρές, αλλά όχι στο βαθμό που αυτό παρατηρήθηκε στις προαναφερθείσες χώρες.

Ωστόσο, η αναταραχή στα συγκεκριμένα κράτη έχει ανησυχήσει τις κυβερνήσεις του Κόλπου: οι εξεγέρσεις σε Υεμένη και Μπαχρέιν έχουν θορυβήσει ακόμη και τη Δύση, λόγω της ενεργειακής σημασίας της περιοχής. Η Σαουδική Αραβία μάλιστα, αναγκάστηκε να παρέμβει στρατιωτικά στο Μπαχρέιν για την καταστολή των διαμαρτυριών και την υποστήριξη της σουνιτικής κυβέρνησης, σε μία χώρα όπου το 70% του πληθυσμού είναι σίιτες³⁰⁴.

Ο κύριος φόβος για τις χώρες του Κόλπου είναι ότι θα δημιουργηθεί ένα κλίμα αστάθειας στην καρδιά του παγκόσμιου συστήματος πετρελαίου, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η παραγωγή και παροχή ενέργειας, πράγμα που θα οδηγεί σε ενδεχόμενη αύξηση των τιμών, διακοπές στην παροχή και μεταφορά ενέργειας, περιορισμούς στις εξαγωγές και γενικότερα προβλήματα όσον αφορά στην ενεργειακή ασφάλεια.

Το παράδοξο στην υπόθεση είναι, ότι το GCC³⁰⁵ παρότι δεν είναι υπέρ της ανάδειξης δημοκρατικών καθεστώτων στην επικράτειά του, έχει υποστηρίξει τον επαναστατημένο πληθυσμό στη Λιβύη, Αίγυπτο κλπ., λειτουργώντας με αυτό που η Silvia Colombo χαρακτήρισε ως “double standard”³⁰⁶. Στον αντίποδα της υποστήριξης της δημοκρατικής μετάβασης στα

³⁰⁴ Antonio Costa Silva, “Global security challenges for Europe: Structural and strategic changes in energy markets and major implications”, EUI Working Papers, RSCAS 2012/24, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Global Governance Programme-19

³⁰⁵ GCC (Gulf Cooperation Council) είναι το Συμβούλιο Συνεργασίας των Αραβικών Χωρών του Κόλπου, το οποίο περιλαμβάνει το Μπαχρέιν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κατάρ, το Κουβέιτ, το Ομάν και τη Σαουδική Αραβία.

³⁰⁶ Silvia Colombo, “The GCC countries and the Arab Spring. Between outreach, patronage and repression”, Istituto Affari Internazionali, IAI Working Papers 12/9-March 2012

λοιπά κράτη, το GCC στο εσωτερικό του τάσσεται εναντίον των πολιτών που ζητούν μεταρρυθμίσεις και εκδημοκρατισμό. Αυτό θέτει το καίριο ερώτημα της βιωσιμότητας των βασιλικών οικογενειών που βρίσκονται στην εξουσία στις συγκεκριμένες χώρες, οικογενειών που έχουν ακόμη μία σχετική νομιμοποίηση και τη στήριξη ορισμένων δυτικών δυνάμεων-συμμάχων, αλλά δε χαίρουν της υποστήριξης των πολιτών. Με τη διπλή τους στάση, τίθεται το ερώτημα του κατά πόσο θα αντέξουν την πίεση που τους ασκείται αφενός για τη μετάβαση, αφετέρου με αφορμή την ασυνέπεια στις πολιτικές τους.

Ένα πυρηνικό Ιράν: Η θέση της Αμερικής

Και μόνο η απειλή ενός πυρηνικά υπολογίσιμου Ιράν, δημιουργεί ένα υπόβαθρο για τη δημιουργία συνθηκών σταθερότητας στη Μέση Ανατολή. Το Ισραήλ γνωρίζει ότι η συνεργασία είναι ο καλύτερος τρόπος, αφού ακόμα και σε περίπτωση σύγκρουσης, το Ιράν απλώς θα πάει 3-5 χρόνια πίσω στα σχέδιά του, πράγμα που να μεν «αγοράζει» χρόνο για την Τεχεράνη, αλλά δεν εξαλείφει οριστικά το πρόβλημα του Ιράν. Το ίδιο έχουν συνειδητοποιήσει και οι γειτονικές χώρες, οι οποίες φοβούνται την ενδεχόμενη σύγκρουση δύο πολύ σημαντικών περιφερειακών δυνάμεων και ως εκ τούτου είναι διατεθειμένα να μεσολαβήσουν για την εδραίωση ενός πιο σταθερού κλίματος στην περιοχή από άποψη όπλων μαζικής καταστροφής.

Λόγω των ανωτέρω ιδιαίτερων συνθηκών, έχει επανέλθει όπως και πριν από λίγα χρόνια στο προσκήνιο το ερώτημα της ανάμειξης των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή έχοντας το ρόλο του εγγυητή του τοπικού status quo, πολιτικού και ενεργειακού. Όμως, η παραπάνω πρόταση περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τα περιθώρια της Τεχεράνης για κινήσεις και πολιτικούς ελιγμούς, πράγμα το οποίο είχε αποτελέσει και τον λόγο της απόρριψης μίας ανάλογης πρότασης παλιότερα.

Αν και όντως συνεπάγεται πολύ μικρότερο εύρος θεμάτων να εμπίπτουν στη διακριτική ευχέρεια του ίδιου του κράτους, και τα δύο μέρη θα πρέπει να αντιληφθούν ότι πρόκειται για την

καλύτερη διαθέσιμη λύση κατά τον Chuck Freilich³⁰⁷, καθώς όλες οι υπόλοιπες εναλλακτικές συνεπάγονται μεγάλο κόστος.

ΗΠΑ και Ισραήλ: μία στρατηγική συμμαχία

Η αραβική άνοιξη έχει αφυπνίσει τους φόβους του Ισραήλ ότι απομονώνεται όλο και πιο πολύ στην περιοχή, με τις αλλαγές που συμβαίνουν στην περιοχή να το αφήνουν πίσω. Όπως θεωρείται από την επιστημονική κοινότητα, οι μεταβολές του πολιτικού καθεστώτος στην περιοχή των MENA αποτελεί μία ευκαιρία για τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής να επανακαθορίσουν τις μεταξύ τους σχέσεις και ισορροπίες σε ένα νέο πλαίσιο διακυβέρνησης.

Η κατάσταση στη Μέση Ανατολή για το Ισραήλ γίνεται όλο και πιο περίπλοκη, δεδομένων των προγραμμάτων εμπλουτισμού ουρανίου που ακολουθεί το γειτονικό Ιράν, γεγονός που φέρνει πονοκέφαλο στην Ιερουσαλήμ και φόβους στις γειτονικές χώρες, οι οποίες παρακολουθούν τον ανταγωνισμό των δύο «αντιπάλων». Η αμερικανική πλευρά ωστόσο θεωρεί ότι υπάρχει χώρος για διάλογο μεταξύ των κρατών στην περιοχή και για την αρχή της δημιουργίας μίας ζώνης χωρίς πυρηνικά όπλα (WMD³⁰⁸ Free Zone):

Η συνεργασία ΗΠΑ και Ισραήλ είναι μία σχέση καθιερωμένη εδώ και χρόνια και αποτελούν κύριο πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής της Αμερικής στη Μέση Ανατολή. Επομένως, τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα στην περιοχή είναι λογικό να μην έχουν αφήσει αδιάφορη την Ουάσινγκτον.

Με την πρόσφατη ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή της Μεσογείου, και πιο συγκεκριμένα στα ύδατα Ισραήλ και Κύπρου (στο κοίτασμα Λεβιάθαν), έχουν κινητοποιηθεί σημαντικές πολυεθνικές εταιρίες της Αμερικής με σημαντικότερη τη Noble Energy η οποία εδρεύει στο Τέξας, ενώ ακολουθούν άλλες εταιρίες όπως η INTER Inc. και η Advanced Resources International Inc.

³⁰⁷ Chuck Freilich, "A Security Guarantee Now", Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, *August 4, 2012*

³⁰⁸ WMD: Weapons of Mass Destruction (Όπλα μαζικής καταστροφής)

Η δραστηριοποίηση, ωστόσο, των χωρών στο συγκεκριμένο κοίτασμα και ενεργή τους ανάμειξη έχει θορυβήσει την κοντινή Τουρκία, η οποία βλέπει το ρόλο της στην περιοχή να έρχεται στο παρασκήνιο και κάνει ότι μπορεί για να επιβεβαιώσει ότι ακόμα αποτελεί σημαντικό παίκτη στη Μεσόγειο.

Παλιότερα στρατηγικός σύμμαχος του Ισραήλ, η Τουρκία θορυβήθηκε από τον κοινό ορισμό των θαλάσσιων ορίων Ισραήλ και Κύπρου, χώρας η οποία όχι μόνο έχει σημασία λόγω της διαμάχης που προκύπτει από το Κυπριακό ζήτημα, αλλά και από τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων που έχουν βρεθεί στην ελληνική πλευρά του νησιού. Μάλιστα, ως απάντηση στη δραστηριοποίηση των εταιριών στις περιοχές της ΑΟΖ³⁰⁹ της Κύπρου, η Τουρκία δηλώνει ότι θα αποκλείσει τις εταιρίες που θα δεχθούν την ανάθεση ότι «θα αποκλειστούν μελλοντικά από κάθε σχέδιο στην Τουρκία». Το παραπάνω επιβεβαιώνει τις δηλώσεις του Ερντογάν σχετικά με τις επιδιώξεις της Τουρκίας για έναν πιο ενεργό ρόλο στην ανατολική Μεσόγειο. Στον αντίποδα, η Κύπρος για να ενισχύσει τις επενδύσεις στο έδαφός της, έχει προσφέρει δύο επιπλέον περιοχές σε πολυεθνικές εταιρίες, οι πιο σημαντικές από τις οποίες είναι η Gazprom και η γαλλική GDF Suez.

Το καίριο θέμα της ασφάλειας

Βασική παράμετρος στο θέμα της ασφάλειας για την Αμερική είναι και η επίλυση των διαφορών μεταξύ Ισραήλ και Αραβικών κρατών, καθώς οι μεταξύ τους διαμάχη έχει κόστος για τη Μέση Ανατολή, αφού αποθαρρύνει συμμαχίες οι οποίες θα μπορούσαν να αποβούν πολύ ωφέλιμες για τα κράτη της περιοχής, από πολιτική, κοινωνική και οικονομική άποψη, καθώς επίσης και από άποψη ασφάλειας.

Το θέμα της ασφάλειας έχει ζωτική σημασία για τις ΗΠΑ, γι αυτό και ενθαρρύνει την ειρηνική μετάβαση των κρατών. Αν και οι χώρες της Μεσογείου είναι στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, τα εκεί τεκταινόμενα επηρεάζουν την Αμερική, κυρίως μέσω της αγοράς ενέργειας. Η Αμερική λόγω χάρη, δεν έχει κάποιο ζωτικό συμφέρον που να θίγεται στη Λιβύη και το οποίο να

³⁰⁹ ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

αποσταθεροποιείται από τις εντάσεις στη χώρα, πέραν όμως ότι ζητά την απρόσκοπτη ροή ενέργειας, όχι μόνο για τη δική της και την ευρωπαϊκή αγορά, αλλά και ως αντίποδα στην αποκλειστική παροχή ενέργειας από την «αντίπαλη» παραγωγό και μεταφορέα ενέργειας, Ρωσία.

Η στάση του Ισραήλ απέναντι στις εξελίξεις

Όπως είναι αναμενόμενο, σε ένα Ισραήλ ήδη απομονωμένο στην περιοχή και εναντίον του οποίου στρέφεται η κοινή αραβική γνώμη, οι εξελίξεις της Αραβικής Άνοιξης δεν βλέπονται με καλό μάτι: ήδη στα αραβικά κράτη προϋπάρχει αρνητική στάση απέναντι στο σημερινό Ισραήλ, η οποία έως τώρα μετριαζόταν από τις κοσμικές κυβερνήσεις μετριοπαθούς χαρακτήρα. Οι κυβερνήσεις αυτές, οι οποίες ήταν ως επί το πλείστον αυταρχικές, προσπαθούσαν να μην έρχονται σε τριβές με το «καλό παιδί» των αμερικάνων, κρατώντας μία μετριοπαθή, σε καμία περίπτωση όμως φιλική σχέση με το Ισραήλ. Τα δεδομένα όμως έρχονται να αλλάξουν με την ανατροπή των απολυταρχικών αυτών καθεστώτων και την αντικατάστασή τους από δημοκρατικά κόμματα ισλαμιστικού προσανατολισμού, τα οποία έχουν εκλεγεί άμεσα και εκφράζουν το σώμα των ψηφοφόρων. Σε αυτή την περίπτωση, η θέση του Ισραήλ επιδεινώνεται. Το γενικό αίσθημα απέναντί του είναι ιδιαίτερα αρνητικό, πόσω μάλλον στα πλαίσια της αντιπροσώπευσης ολόκληρων κρατών από κόμματα με ισλαμιστικό χαρακτήρα, τα οποία στρέφονται ανοιχτά κατά του Ισραήλ.

Κύριο παράδειγμα της μεταβολής συσχετισμού ισχύος λόγω ανατροπής του παλαιότερου καθεστώτος μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης αποτελούν οι σχέσεις μεταξύ της “post-Mubarak” Αιγύπτου και του Ισραήλ. Για πολλά έτη, η Αίγυπτος αποτελούσε εχθρό του Ισραήλ, με πολλούς πολέμους να έχουν λάβει χώρα μεταξύ των δύο αυτών δυνάμεων το 1948, 1956, 1967, 1969-1970 και 1973³¹⁰. Ωστόσο, μετά την πτώση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν (παλαιότερο στρατηγικό σύμμαχο του Ισραήλ), το τελευταίο αναγκάστηκε να γυρίσει προς την Τουρκία και την Αίγυπτο στην αναζήτησή του για νέες συμμαχίες. Η Αίγυπτος έχει ιδιαίτερη

³¹⁰ Daniel Byman, “Israel’s Pessimistic View of the Arab Spring”, The Washington Quarterly, Summer 2011

σημασία για το Ισραήλ, όχι μόνο επειδή αποτελεί το πιο μεγάλο αραβικό κράτος, αλλά και επειδή είναι ο κύριος ενεργειακός του προμηθευτής³¹¹. Ως εκ τούτου, το ποιος θα διαδεχθεί το Mubarak στην εξουσία είναι ένα καυτό θέμα για το Ισραήλ. Ο πρωθυπουργός Netanyahu φοβάται ιδιαίτερος το ενδεχόμενο οι Ισλαμιστές υπό την ηγεσία των Αδελφών Μουσουλμάνων να αναδειχθούν στην εξουσία. Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι καταδίκασαν την ως τώρα στάση του Mubarak και τη συνεργασία του με το Ισραήλ, προβάλλοντάς το ως έναν παράγοντα που συνέβαλλε στην απονομιμοποίησή του³¹².

Επομένως, είναι λογικό η Ιερουσαλήμ να θορυβείται από την ανάδειξη δημοκρατικών δυνάμεων στα κοντινά της αραβικά κράτη. Δημοκρατικά εκλεγμένα κόμματα σημαίνει κόμματα τα οποία αναδεικνύονται από το λαό και έχουν μία γραμμή σαφώς πιο αρνητικά προς αυτήν διακεείμενη, σε αντίθεση με τα αυταρχικά μεν, πιο συγκρατημένα και μετριοπαθή δε καθεστώτα του παρελθόντος. Το ειρωνικό της υπόθεσης είναι ότι το Ισραήλ έχει καταλήξει να φοβάται περισσότερο την ανάδειξη δημοκρατικών καθεστώτων από την παραμονή στην εξουσία απολυταρχικών κυβερνήσεων.

Μάλιστα, ένα γεγονός το οποίο θορυβεί ιδιαίτερα την Ιερουσαλήμ είναι ότι αντίθεση προς το Ισραήλ στις αραβικές χώρες δεν προέρχεται μόνον από τους κόλπους των Αδελφών Μουσουλμάνων οι οποίοι εκ των πραγμάτων είναι πιο ακραίοι στις δηλώσεις τους, αλλά και από μεγάλο μέρος των πιο μετριοπαθών πολιτικών δρώντων, όπως τον Amr Moussa, πρώην Υπουργό Εξωτερικών της Αιγύπτου και υποψήφιο για το προεδρικό αξίωμα το 2011, ο οποίος χρόνια τώρα κρατάει μία κριτική στάση προς το Ισραήλ.

Οι παραπάνω εξελίξεις δεν έχουν μόνο πολιτική χροιά: η Αίγυπτος αποτελεί τον κύριο προμηθευτή ενέργειας του Ισραήλ και με μία ενδεχόμενη διακοπή της συνεργασίας τους, το Ισραήλ θα πρέπει να στηριχθεί στη δική του παραγωγή³¹³, οι δυνατότητες της οποίας βρίσκονται υπό έρευνα, και να προβεί σε συνεργασία με άλλο κράτος, πιθανότατα την Κύπρο, όπως φαίνεται μετά από την κοινή υπογραφή των ΑΟΖ τους³¹⁴. Αυτό οδηγεί σε μία συνεργασία που

³¹¹ Κ. Φίλης, «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική με τα κράτη στην περιοχή», Συνέδριο ΙΕΚΕΘ «Η γεωπολιτική αναθεώρηση του status quo στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου», 23 Νοεμβρίου 2012

³¹² Daniel Byman, op. ed.

³¹³ Daniel Dombey, Javier Blas and Abigail Fielding-Smith, “Mediterranean gas reserves tension flares”, The Financial Times, October 9, 2011

³¹⁴ John Daly, “Politics may devour exploitation of Mediterranean natural gas reserves”, Oilprice online, February 17, 2012

δεν περιλαμβάνει τον αραβικό παράγοντα και θορυβεί τα αραβικά κράτη (με πρώτη την Τουρκία) λόγω του αποκλεισμού. Προς αυτό το σκοπό, τίθεται ως ζήτημα η συμπερίληψη κι ενός αραβικού κράτους στη συνεργασία, ώστε να μην υπάρχει αφορμή για αστάθεια στη συνεργασία αυτή³¹⁵.

Όμως, όπως αναμένεται, το πιο πιθανό είναι να μην υπάρξει αναθεώρηση της συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ εκ μέρους της Αιγύπτου, ανεξάρτητα από τον προσανατολισμό της κυβέρνησης που θα ανέβει στην εξουσία, τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον, καθώς αυτό θα συνεπάγεται άμεσα τη διακοπή της χρηματικής βοήθειας από τις ΗΠΑ, ύψους 1δισ σε ετήσια βάση, ποσό σημαντικό, ιδιαίτερα στα πλαίσια μίας κοινωνίας με σημαντικά οικονομικά προβλήματα. Οι πολιτικές ελίτ στην Αίγυπτο αντιλαμβάνονται τη σημασία της συνέχειας της συνθήκης ειρήνης ακόμα και αν δεν αναγνωρίζουν τη νομιμότητα του εβραϊκού κράτους.

Εξίσου σημαντική είναι και η ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης στη Συρία: οι σχέσεις της χώρας με το Ισραήλ διέπονται από ορισμένους άρρητους, πλην όμως υπαρκτούς κανόνες, τους οποίους γνωρίζουν οι ελίτ οι οποίες ως τώρα είχαν στα χέρια τους την εξουσία. Με την ενδεχόμενη ανάδειξη ενός νέου κόμματος, αυτοί οι εννοούμενοι κανόνες είναι πολύ πιθανό να μην εφαρμόζονται, οδηγώντας στη μεταβολή της πολιτικής της Συρίας προς το Ισραήλ. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η Συρία υποστηρίζει τη Χαμάς και τη Χεζμπολάχ, φροντίζει να θέτει όρια στις δραστηριότητες της Παλαιστίνης, διατηρώντας μία εύθραυστη ισορροπία στην περιοχή. Τέτοιες τακτικές μπορεί να παραβλεφθούν από κάποιο κόμμα που θα υπακούει στη λαϊκή επιταγή περισσότερο από ότι στις εκάστοτε στρατηγικές αναγκαιότητες.

Ακόμα και σε περίπτωση παραμονής του Assad στην εξουσία, υπάρχει εκ μέρους του Ισραήλ ο φόβος ότι ίσως να χρησιμοποιήσει το Ισραήλ ως τον αποδιοπομπαίο τράγο, ο οποίος θα αποπροσανατολίσει την κοινή γνώμη και θα τη στρέψει από το ουσιώδες έλλειμμα σωστής διακυβέρνησης στα προβλήματα και τις διενέξεις με το Ισραήλ.

³¹⁵ Κ. Φίλης, *op. ed.*

Η εξαγωγή του δυτικού μοντέλου δημοκρατίας στα αραβικά κράτη

Είναι γνωστό ότι η Δύση, όχι μόνο με αφορμή την Αραβική Άνοιξη αλλά σε βάθος χρόνου προσπαθεί να εξάγει το μοντέλο της δημοκρατικής διακυβέρνησης στις χώρες με μη δημοκρατικά πολιτεύματα, με τις χώρες MENA να μην αποτελούν εξαίρεση. Ωστόσο, το όλο εγχείρημα της δημοκρατικής μετάβασης των χωρών αυτών τίθεται εν αμφιβόλω από μεγάλο μέρος των ακαδημαϊκών, ιδιαίτερα δεδομένων των ευρύτερων χαρακτηριστικών των μουσουλμανικών κοινωνιών, τα οποία καθιστούν την πορεία προς την εκδημοκράτιση δύσκολη, και τη βιωσιμότητα των δημοκρατικών πολιτευμάτων αβέβαιη³¹⁶.

Από την πλευρά της Αμερικής, η πορεία προς τη δημοκρατία αποτελεί τη μόνη λύση για τη σταθερότητα και την ανάπτυξη στη Μέση Ανατολή³¹⁷. Η επιχειρηματολογία είναι αρκετά λογική: εφόσον τα καταπιεστικά κράτη του Ισλάμ δεν αφήνουν το λαό να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του εναντίον του καθεστώτος εντός των ορίων του, πολλοί στρέφονται στη διαμαρτυρία χτυπώντας δυτικούς εταίρους των καθεστώτων. Για την καταπολέμηση, επομένως, της τρομοκρατίας η οποία αποτελεί και στρατηγικό στόχο των ΗΠΑ, η λύση είναι η ανάπτυξη πολιτικών και οικονομικών ελευθεριών μέσω ενός πολιτεύματος που θα προασπίζεται τα δικαιώματα αυτά.

Ωστόσο, υπάρχει ένας πολύ σημαντικός παράγοντας ο οποίος πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη: με τη δημοκρατική μετάβαση των αραβικών κρατών, η συνεργασία πλέον τόσο των ΗΠΑ όσο και της ΕΕ θα γίνεται σε πολύ πιο στενή συνεργασία με τον ίδιο το λαό. Μέχρι στιγμής, οι ομιλίες των Ευρωπαίων και Αμερικανών ηγετών γίνονταν με τις συγκεκριμένες χώρες αποκλειστικά σε επίπεδο ελίτ, και χωρίς τη συμμετοχή κάποιου αντιπροσώπου εκλεγμένου από το λαό. Σε περίπτωση εκδημοκράτισης των αραβικών χωρών, η σταθερά αυτή θα αλλάξει, και η Δύση θα είναι πλέον υπόλογη όχι σε αυταρχικούς μεν, συνεργάσιμους δε πολιτικούς αρχηγούς, αλλά σε μία μάζα ανθρώπων, μεγάλο μέρος των οποίων είναι δυσαρεστημένο από τη Δύση.

³¹⁶ Frederic L. Pryor “Are Muslim Countries Less Democratic?”, *The Middle East Quarterly*, Fall 2007, Vol. XIV: November 2007

³¹⁷ Paul Maximilian Bisca “Democracy, Security, Peace: American and European Approaches towards Democratization”, *Macalester International*. Vol. 20, Issue 1

Επίσης, έχουν εκφραστεί φόβοι σχετικά με τη συμμετοχή σε ελεύθερες εκλογές στις χώρες αυτές. Ιδιαίτερα το Ισραήλ, το οποίο φοβάται την άνοδο των φίλια προσκείμενων προς την Παλαιστίνη και θεωρεί ότι οι νέοι, δημοκρατικά εκλεγμένοι ηγέτες θα είναι πολύ περισσότερο κοντά στην Ισλαμική Παλαιστίνη από ότι οι κοσμικού χαρακτήρα αυταρχικές κυβερνήσεις³¹⁸. Ο Netanyahu έκανε πρόσφατα λόγο στους NYT για ένα βήμα πίσω προς ένα ισλαμικό αντι-δυτικό και αντι-ισραηλινό πρότυπο, το οποίο για τα λεγόμενά του μπορεί να οδηγήσει σε ένα αντι-δημοκρατικό φαύλο κύκλο³¹⁹.

Στον αντίποδα, τα ευρωπαϊκά κράτη υιοθετούν μία πιο μετριοπαθή προσέγγιση, επιδιώκοντας τη χρηστή διακυβέρνηση και την εγκαθίδρυση κράτους δικαίου αντί για την προώθηση του ιδεώδους της δημοκρατίας. Στόχος των ευρωπαϊκών κρατών είναι κάτι πιο ρεαλιστικό με λιγότερη έμφαση σε ιδανικούς και μη ρεαλιστικούς στόχους: η Ευρώπη λόγω και της εγγύτητάς της στην περιοχή, ζητά κάτι από το οποίο σε εύλογο χρονικό διάστημα θα της προσφέρει κάποια περιφερειακή σταθερότητα και κανονικότητα στις σχέσεις της με τις γειτονικές χώρες της Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής.

Σε γενικές γραμμές, έχει υποστηριχθεί ότι ο εκδημοκρατισμός των νέων καθεστώτων θα οδηγήσει και στην κανονικοποίηση των σχέσεων τους με τη Δύση και στη μεγαλύτερη σταθερότητα στην περιοχή, όσον αφορά τόσο την ασφάλεια, όσο και την πολιτική-ενεργειακή σταθερότητα. Σημαντικό ερώτημα πάνω στο θέμα αποτελεί το δίλημμα της ένταξης ή μη των ισλαμιστικών κινημάτων στην πολιτική διαδικασία: το ερώτημα είναι κατά πόσο θα πρέπει οι Ισλαμιστές να ενταχθούν στα νέα πολιτικά κόμματα και να συμμετάσχουν σε ελεύθερες εκλογές κλπ. Από τη μία η αντιπροσώπευσή τους στα εθνικά κοινοβούλια θα επιφέρει περισσότερη σταθερότητα και μείωση των τρομοκρατικών κρουσμάτων στις περιοχές αυτές, από την άλλη όμως μέρος της επιχειρηματολογίας ισχυρίζεται ότι η νομιμοποίηση τέτοιων ομάδων, κυρίως συντηρητικού αν όχι εξτρεμιστικού θρησκευτικού χαρακτήρα, μπορεί να οδηγήσει στην ανάδειξή τους και την επιδείνωση των σχέσεων με τη Δύση, καθώς οι ανωτέρω την αντιμετωπίζουν αρνητικά, ως την απειλή εκ δύσης. Επιπλέον, η άνοδός τους στην πολιτική σκηνή και η ανάδειξη της ισχύος τους μπορεί να τους δώσει την απαραίτητη δύναμη να οδηγήσουν σε περιστολές βασικών δικαιωμάτων, όπως των ελευθεριών των γυναικών ή των

³¹⁸ Jamie O Connell “Common interests, closer allies: How democracy in arab states can benefit the west” Stanford Journal of International Law

³¹⁹ Thomas Friedman “The Arab awakenings and Israel”, the New York Times, November 2011

(θρησκευτικών) μειονοτήτων³²⁰, της ελευθερίας έκφρασης (όπως έχει γίνει στην Αίγυπτο με το Μόρσι) κλπ.

Ωστόσο, πολλά επιχειρήματα έχουν στραφεί εναντίον αυτής της προσέγγισης. Αρχικά υποστηρίζεται ότι ένα ενδεχόμενο θρησκευτικό πραξικόπημα εκ μέρους κάποιας ανάλογης κυβέρνησης έχει μεγάλες πιθανότητες ανατροπής της από ένα αντι-πραξικόπημα εκ μέρους του στρατού, ο οποίος έχει καθαρά κοσμικό χαρακτήρα και επαφίεται κυρίως της παλιότερης προσέγγισης των κοσμικών αυταρχικών καθεστώτων.

Με τη συμμετοχή τους στις πολιτικές διαδικασίες, επιπλέον, τα νεοπαγή κόμματα των αραβικών καθεστώτων, έχουν να αποκομίσουν πολλά εφόδια: αρχικά, λόγω της συμμετοχής τους σε δημοκρατικές εκλογές, είναι αναγκασμένα να προσελκύσουν τις λαϊκές ψήφους, με αποτέλεσμα σύμφωνα με τη θεωρία του μέσου ψηφοφόρου (median voter) να υιοθετούν πιο μετριοπαθείς στάσεις οι οποίες θα βρίσκονται πιο κοντά στην αραβική γνώμη. Επιπλέον, με τη συμμετοχή στις επίσημες πολιτικές διαδικασίες συνεπάγεται ότι θα πρέπει να λειτουργούν με σαφή οργάνωση και θα καλούνται να αντιμετωπίζουν πιο πρακτικά και απτά προβλήματα, πράγμα που αφήνει λίγο χώρο στους ιδεολόγους και ενισχύει την πιο τεχνοκρατική και μετριοπαθή προσέγγιση εκ μέρους των κομμάτων αυτών. Και μόνο το γεγονός ότι πλέον οι φορείς αυτοί θα δρουν ως πολιτικά κόμματα και όχι ως θρησκευτικές οργανώσεις συνεπάγεται ότι είναι πολύ πιο ευέλικτοι στη λειτουργία τους και με καθορισμένη και σφαιρική ατζέντα, η οποία ιδιαίτερα δεδομένων των τρεχουσών συνθηκών θα περιστρέφεται κυρίως γύρω από τα οικονομικά και την ανάπτυξη, και σε πολύ μικρότερο βαθμό από ηθικά ερωτήματα κανονιστικού χαρακτήρα, όπως ο ρόλος της γυναίκας στο Ισλάμ κλπ. Το PJD για παράδειγμα, στην προεκλογική του καμπάνια το 2011 εστίασε σε καίρια κοινωνικοοικονομικά θέματα, αντί για ηθικά ή θρησκευτικά θέματα³²¹.

Όσον αφορά τη δημοκρατική μετάβαση των χωρών, οι εκλογές είναι ένα βασικό βήμα, αλλά δεν εγγυώνται και τη σταθεροποίηση της κατάστασης. Οι επαναστάτες δεν είχαν ως μόνη επιδίωξη τις εκλογές αλλά και τη χρηστή διακυβέρνηση και την οικονομική ανάπτυξη. Επομένως, ακόμα και δημοκρατικά εκλεγμένα να είναι μία κυβέρνηση, αν δεν καταφέρει να προσφέρει κάτι τέτοιο, θα έχουμε και πάλι δυσαρέσκεια και εξεγέρσεις όπως είχε συμβεί και στην Ανατολική

³²⁰ Jamie O Connell, op. ed.

³²¹ Economist Intelligence Unit “Country report: Morocco”, Dec. 2011

Ευρώπη μετά την πτώση του κομμουνισμού. Γι αυτό το λόγο, η Αμερική θα πρέπει να δράσει ως σταθεροποιητικός παράγοντας, παρέχοντας υλική βοήθεια σε φάση Σχεδίου Μάρσαλ μεταπολεμικά³²², καθώς και μέσω της παροχής της τεχνογνωσίας της στη διαδικασία της μετάβασης. Θα πρέπει ωστόσο πάντα να κρατάμε στο μυαλό μας ότι αν και ΗΠΑ και ΕΕ δρουν και αυτές σε μεγάλο βαθμό στην περιοχή, τις τελικές αποφάσεις θα κληθούν να τις πάρουν οι άμεσα ενδιαφερόμενες χώρες και κάποιοι περιφερειακοί παίκτες, όπως η Τουρκία και η Σαουδική Αραβία.

Συμπεράσματα

Οι ΗΠΑ είναι χωρίς αμφιβολία ένας από τους πιο σημαντικούς παίκτες στην περιοχή, όχι μόνο λόγω του προφίλ ενέργειάς (το 2011 εισήγαγαν το 45% του πετρελαίου τους³²³), αλλά και λόγω των στρατηγικών της σχέσεων και συνεργασιών με πολλές από τις χώρες της περιοχής, σχέσεις οι οποίες είναι αμοιβαία επωφελείς. Ωστόσο, με τα πρόσφατα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης, η Αμερική έχει κληθεί να αποφασίσει πάνω στο δίλημμα «ιδεαλισμός εναντίον ρεαλισμού»³²⁴, τουτέστιν στην επιλογή της υποστήριξης της δημοκρατίας στην περιοχή και τη συνέχεια των στρατηγικών συμμαχιών της με τις επιμέρους περιφερειακές δυνάμεις.

Ως γνωστόν, τα κύρια έως τώρα συμφέροντα της Αμερικής στην περιοχή ήταν η σταθερότητα της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, η διασφάλιση των συμφερόντων του Ισραήλ, καθώς και η εξασφάλιση της συνεχούς ροής του πετρελαίου προς τις αγορές της Δύσης, το οποίο αποτελεί κι έναν από τους κύριους λόγους εμπλοκής της στη διαδικασία της Αραβικής Άνοιξης³²⁵. Μετά από το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, στους στόχους προστέθηκε και ο αγώνας ενάντια στην τρομοκρατία. Παράλληλα, η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ είχε σε εξίσου μεγάλο βαθμό εστιάσει και στον εκδημοκρατισμό της περιοχής, μέσω προγραμμάτων όπως το MEPI

³²² Jonathan Powel “A lasting glow: Seizing the optimism of the Arab Spring”, Public Policy Research. December-February 2012

³²³ US Energy Information Administration “Monthly Energy Review”, April 2012

³²⁴ Uma Purushothaman, “Balancing Security and Democracy: The American Dilemma”, Institute for Research on India & International Studies

³²⁵ Allison Graham, Nicholas R. Burns, Ashraf Hegazy, Joseph S. Nye, Stephen M. Walt, “What role should the US play in the Middle East?”, Belfer Center Newsletter, Harvard University, Summer 2011

(Middle East Peace Initiative) και το MEFTA (Middle East Free Trade Area), που αποσκοπούσαν στην ανάπτυξη της περιοχής, την ομαλοποίηση των σχέσεων μεταξύ των κρατών και τον εκδημοκρατισμό τους.

Η θέση των Ηνωμένων Πολιτειών μπροστά στις ραγδαίες αλλαγές του (γεω)πολιτικού σκηνικού που φέρνει η Αραβική Άνοιξη είναι μία θέση ανάμεσα σε δύο αντικρουόμενες δυνάμεις: την επίτευξη του στόχου της εκδημοκράτισης των αραβικών κρατών, ακόμα και εάν αυτό συνεπάγεται την ανάδειξη ισλαμιστικών κομμάτων στην εξουσία, και το στόχο της υποστήριξης του Ισραήλ, το οποίο θορυβείται ιδιαίτερα από τη μεταβολή του status quo και θα προτιμούσε ενδεχομένως την παλαιότερη διακυβέρνηση στην περιοχή, με λιγότερη μεν νομιμοποίηση εκ μέρους του λαού, με την οποία όμως είχαν καταλήξει στην τήρηση κάποιων άρρητων συμπεφωνημένων κανόνων.

Η προσπάθεια της υποστήριξης της δημοκρατικής μετάβασης των κρατών της Μεσογείου αρχίζει από την Τυνησία και την Αίγυπτο, καθώς η Τυνησία ήταν η πρώτη χώρα της Αραβικής Άνοιξης και η Αίγυπτος είναι σημαντικός σύμμαχος της Αμερικής και η κύρια –ως τώρα– πηγή ενέργειας για το κοντινό Ισραήλ, όπως και μία υπολογίσιμη περιφερειακή δύναμη στον Αραβικό κόσμο.

Βασική παράμετρος στο θέμα της ασφάλειας για την Αμερική είναι και η επίλυση των διαφορών μεταξύ Ισραήλ και Αραβικών κρατών, καθώς οι μεταξύ τους διαμάχη έχει κόστος για τη Μέση Ανατολή, αφού αποθαρρύνει συμμαχίες οι οποίες θα μπορούσαν να αποβούν πολύ ωφέλιμες για τα κράτη της περιοχής, από πολιτική, κοινωνική και οικονομική άποψη, καθώς επίσης και από άποψη ασφάλειας.

Το θέμα της ασφάλειας έχει ζωτική σημασία για τις ΗΠΑ, γι αυτό και ενθαρρύνει την ειρηνική μετάβαση των κρατών. Αν και οι χώρες της Μεσογείου είναι στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, τα εκεί τεκταινόμενα επηρεάζουν την Αμερική, κυρίως μέσω της αγοράς ενέργειας. Η Αμερική λόγω χάρη, δεν έχει κάποιο ζωτικό συμφέρον που να θίγεται στη Λιβύη και το οποίο να αποσταθεροποιείται από τις εντάσεις στη χώρα, πέραν όμως ότι ζητά την απρόσκοπτη ροή ενέργειας, όχι μόνο για τη δική της και την ευρωπαϊκή αγορά, αλλά και ως αντίποδα στην αποκλειστική παροχή ενέργειας από την «αντίπαλη» παραγωγό και μεταφορέα ενέργειας, Ρωσία.

Κάτι το οποίο είναι αρκετά εμφανές όσον αφορά την αμερικανική εξωτερική πολιτική σε σχέση με την Αραβική Άνοιξη είναι ότι ενώ σε χώρες όπως η Αίγυπτος και η Συρία στράφηκαν (έστω και στο τέλος) ανοιχτά υπέρ των επαναστατημένων πληθυσμών, στις χώρες με τις οποίες έχει στρατηγικής συμμαχίας συνεργασίες, διατήρησε μία πολύ πιο ουδέτερη στάση, όπως για παράδειγμα στη Σαουδική Αραβία³²⁶, παρά τις εξαγγελίες Obama στο Κάιρο για υποστήριξη για τον εκδημοκρατισμό των καθεστώτων στην περιοχή³²⁷, δείχνοντας μία ασυνέχεια στην πολιτική της στη Μέση Ανατολή και δίνοντας χώρο για κριτική.

Ωστόσο, τα τεκταινόμενα στην Εγγύς Ανατολή είναι το μεγάλο στοίχημα για τις δύο υπερδυνάμεις της Ευρώπης και των ΗΠΑ, αφού αποτελούν την ιδανική ευκαιρία για να διαγνευσθεί το «δόγμα» του Huntington περί σύγκρουσης πολιτισμών³²⁸, ιδιαίτερα όταν μιλάμε για αξίες παγκόσμια εμποδωμένες, όπως αυτή των στοιχειωδών ελευθεριών και της δημοκρατίας. Σε περίπτωση όμως που οι δυτικές πολιτικές και το δυτικό μοντέλο εκδημοκρατισμού αποτύχουν στην περιοχή, τότε θα δίνεται το δικαίωμα στους ακραίους εκφραστές του Ισλάμ να διαπιστώσουν ότι όντως το δυτικό μοντέλο είναι ανεφάρμοστο στην πράξη σε περιοχές όπως η Νοτιοανατολική Μεσόγειος, και στον Αραβικό κόσμο εν γένει³²⁹.

Σημαντικό ρόλο επομένως παίζει και η στάση των νέων πολιτικών δυνάμεων που θα προκύψουν προς τη Δύση, και όχι μόνο η αντιμετώπιση των «νέων» αραβικών κρατών εκ μέρους των δυτικών υπερδυνάμεων.

Η σημασία όμως της ασφαλούς μετάβασης των αραβικών κρατών σε δημοκρατικά καθεστώτα είναι ιδιαίτερα σημαντική, όχι μόνο λόγω του πολιτικού της βάρους, αλλά και λόγω των ενεργειακών επιπτώσεων που συνεπάγεται. Για παράδειγμα, η πιθανότητα ενός failed state στην Αίγυπτο ή τη Λιβύη έχει τεράστιες συνέπειες για την ενεργειακή ασφάλεια στην Ευρώπη και την Αμερική³³⁰, καθώς και οι δύο χώρες είναι πολύ σημαντικοί παραγωγοί και διακομιστές ενέργειας προς τη Δύση.

³²⁶Uma Purushothaman, op. ed.

³²⁷ The White House Office of the Press Secretary for Immediate Release, “Remarks by the President on the Middle East and North Africa”, State Department, Washington, DC, May 19, 2011

³²⁸ Alvaro de Vasconcelos, “The post-Huntington Revolutions”, Issues Vol. 35, May 2011, The European Union Institute for Security Studies

³²⁹ Daniel Byman, op. ed.

³³⁰ Antonio Costa Silva, op.ed.

Η γεωπολιτική αστάθεια στην περιοχή έχει ακόμα μεγαλύτερες επιπτώσεις για την ίδια την Ευρώπη, η οποία μην έχοντας τη δυνατότητα παραγωγής ενέργειας αρκετής για την κάλυψη ούτε του ενός τρίτου των αναγκών της (σε αντίθεση με τις ΗΠΑ που έχουν μία μεγαλύτερη αυτάρκεια), είναι ακόμη πιο εκτεθειμένη στις διακυμάνσεις της παραγωγής εξ ανατολών, με την Ιταλία να εισάγει από τη Λιβύη το 15% του φυσικού αερίου της και το 20% του πετρελαίου. Όσον αφορά την Ευρώπη ως σύνολο, οι εισαγωγές της από τη Βόρεια Αφρική φτάνουν το 12% για το πετρέλαιο και το 19% του φυσικού αερίου, ενώ οι εισαγωγές από τη Μέση Ανατολή αποτελούν το 19% για το πετρέλαιο³³¹.

Όποια και να είναι η έκβαση της κατάστασης στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, υπάρχουν κάποια συμπεράσματα στα οποία μπορούμε να καταλήξουμε μέσω της παρατήρησης των γεγονότων και της έκβασής τους ως τώρα:

1) ότι εκτός από την ΕΕ και τις ΗΠΑ, και άλλοι παγκόσμιοι παίκτες έχουν ενδιαφέροντα στην περιοχή, κυρίως οι χώρες του Κόλπου και η Τουρκία που είναι ανερχόμενη στην περιοχή, ενώ ρόλο καλούνται να έχουν και οι χώρες που χρειάζονται πετρέλαιο όπως η Κίνα και η Ιαπωνία και είναι οικονομικά ανερχόμενες. Αν και ο βασικός άξονας δραστηριοποίησης και συνεργασίας στην περιοχή μένει Ευρωπαϊκός, Αμερικανικός είτε διατλαντικός μέσω του NATO, πλέον δεν αποτελεί την αποκλειστική τους αρμοδιότητα και ενδέχεται να παρατηρηθεί η εμπλοκή και άλλων διεθνών δρώντων καθώς τα συμφέροντα, κυρίως τα ενεργειακά, είναι μεγάλης σημασίας.

2) αν και θα έχουν σημαντικό ρόλο οι δυνάμεις που θα συμβάλλουν στη συνεργασία, η διαδικασία είναι κυρίως τροφοδοτούμενη από τον ίδιο το λαό και το κράτος, ειδικά η Δύση κινδυνεύει να πέσει στην παγίδα του χαρακτηρισμού των προσπαθειών της ως πολιτικού ιμπεριαλισμού όπως προαναφέρθηκε³³².

Όσο δύσκολη και να είναι η μετάβαση, δε γίνεται να αμεληθεί από τη Δύση, γιατί οι επιπλοκές ενός failed state στην περιοχή θα είναι καταστροφικές, ειδικά στην περίπτωση της Αιγύπτου, του πιο μεγάλου αραβικού κράτους. Οπότε όλα τα παραπάνω δεν είναι απλά καλή θέληση, αλλά και αναγκαιότητα για τη Δύση.

³³¹ Ibid.

³³² Uri Dadush and Michele Dunne, op. ed.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αμυντικοί εξοπλισμοί στην Ν.Α. Μεσόγειο

Παναγιώτης Ψύλλος

Εισαγωγή

Η στρατιωτική ασφάλεια των κρατών στη ΝΑ Μεσόγειο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη τόσο με τον ενεργειακό πλούτο της περιοχής, όσο και με τη συνοριακή διασφάλιση των κρατών της, την οποία και θα θίξουμε στην παρούσα ενότητα. Πριν μπούμε σε λεπτομέρειες για να κατανοήσουμε καλύτερα το φάσμα και τις παραμέτρους της τελευταίας θα ήταν χρήσιμο να ορίσουμε την στρατιωτική ασφάλεια.

Η πλειονότητα των θεωρητικών που έχουν ασχοληθεί με την παραπάνω (βλ. Collins, Buzan et al), ορίζουν τη στρατιωτική ασφάλεια, ως πραγματική ελευθερία από την απειλή ή τη χρήση οργανωμένης βίας για πολιτικούς σκοπούς. Γενικότερα, η στρατιωτική ασφάλεια είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις προσπάθειες των κρατών να διασφαλίσουν και να επεκτείνουν τον έλεγχο τους πάνω στην εδαφική επικράτεια, τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, τον πληθυσμό και τις ιδεολογίες.³³³

Λαμβάνοντας υπόψη τον παραπάνω ορισμό, η περιοχή της ΝΑ Μεσογείου κατά τη διετία 2010-2012, απέχει πολύ από το χαρακτηριστεί ασφαλής, τουλάχιστον, στρατιωτικά. Μια σειρά από παράγοντες και συνισταμένες, όπως τα χρόνια προβλήματα στη σχέση Ελλάδας-Τουρκίας (τουρκικές διεκδικήσεις στο αιγαίο, Κυπριακό), η κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου από την Τουρκία, η πολιτικό-στρατιωτική κρίση στη Συρία, οι πολικές θερμοκρασίες στη σχέση Τουρκίας-Ισραήλ, ο αλυτρωτισμός των Κούρδων εντός και εκτός Τουρκίας, η πολιτικό-κοινωνική αναταραχή στις αραβικές χώρες, η ανακάλυψη μεγάλων ενεργειακών σε Ελλάδα-Κύπρο-Ισραήλ, η σύγκρουση των συμφερόντων των ΗΠΑ-ΕΕ-Ρωσίας, τόσο στην ενεργειακή, όσο και τη γεωπολιτική σκακιέρα της περιοχής, η οικονομική κρίση σε Ελλάδα και Κύπρο, και η απουσία ενός κοινού τόπου ελάχιστης κατανόησης των κρατών της ΝΑ Μεσογείου (ενός θεσμού που θα προήγαγε την ασφάλεια και τη συνεργασία συνολικά στην περιοχή, πέραν του διμερούς ή τριμερούς επιπέδου), καθιστούν την περιοχή πολυεπίπεδο πυρήνα ανασφάλειας.

³³³ Eric Herring, (2007), *Military Security*, in Contemporary Security Studies, Alan Collins, New York, Oxford University Press Inc., p.130, 131.

Η στρατιωτική ασφάλεια μπορεί να διασφαλιστεί με πλείστες στρατηγικές επιλογές, πολλές από τις οποίες άλλοτε αποκλειστικά και άλλοτε συνδυαστικά εφαρμόζουν τα κράτη της περιοχής, όπως αυτή της αποτροπής (η δημιουργία στρατιωτικής απειλής για την αποφυγή στρατιωτικής δράσης), της άμυνας (ανάπτυξη αμυντικής ικανότητας ικανής να αντιμετωπίσει επιτυχώς ένοπλη στρατιωτική επίθεση), της επίθεσης (επιδίωξη ένοπλης σύγκρουσης), της ισορροπίας (δημιουργία συμμαχιών που αντισταθμίζουν την ισχύ του αντιπάλου), της υποστήριξης (έμπρακτη υποστήριξη μιας υπερδύναμης), της προώθησης συγκεκριμένων νορμών, ιδεολογιών και κοινωνικών συστημάτων (όπως του αντιμιλιταρισμού, της φιλελεύθερης δημοκρατίας, του σοσιαλισμού και του καπιταλισμού), της δημιουργίας της θετικής ειρήνης (επίλυση συγκρούσεων-υπηρεσίες καλής πίστης), της θέσπισης διμερών και πολυμερών συνθηκών, της υιοθέτησης της αυτοκρατορικής και νέο-αυτοκρατορικής κυριαρχίας, καθώς επίσης της εθνοκάθαρσης και της γενοκτονίας.³³⁴

Η στρατιωτική ασφάλεια, όμως, δεν επιτυγχάνεται μόνο με τις στρατηγικές που ακολουθούν διαχρονικά τα κράτη, αλλά και με τα στρατιωτικά εξοπλιστικά προγράμματα, τα οποία ανάλογα με την ποιότητα, την έκταση και την αποτελεσματικότητα τους δημιουργούν συνθήκες δράσης-αντίδρασης.³³⁵ Ειδικότερα, η ποιοτική αναβάθμιση ή η ποσοτική ενίσχυση των στρατιωτικών δυνάμεων, έρχεται ως συνέπεια της αντίστοιχης ισχυροποίησης ενός πιθανού αντιπάλου (βλ. Ελλάδα-Τουρκία). Η δυναμική των όπλων που αναπτύσσεται, σύμφωνα με τους θεωρητικούς Buzan και Herring, είναι αποτέλεσμα της πίεσης που ασκούν οι δρώντες της διεθνούς σκηνής (συνήθως κράτη), αφενός αποκτώντας νέα οπλικά συστήματα και αφετέρου αναβαθμίζοντας την ποσότητα και την ποιότητα των οπλικών συστημάτων που ήδη διαθέτουν.³³⁶ Η δυναμική αυτή διακρίνεται από δύο στοιχεία: την ένταση των αμυντικών εξοπλισμών (αποσύνθεση, συντήρηση, ενίσχυση, και κούρσα εξοπλισμών),³³⁷ και την πίεση που ασκείται στα κράτη της περιοχής για την αγορά εξοπλισμών, είτε από τους κύριους κατασκευαστές όπλων (πολυεθνικές, ΗΠΑ, Ρωσία, Γαλλία, Γερμανία, Κίνα)³³⁸, είτε από το γεγονός της εξάρτησης τους από τρίτα κράτη-

³³⁴ Ομοίως, σελ.131.

³³⁵ Wheeler, Nicholas J. and Booth, Ken (1992), *The Security Dilemma*, in John Baylis and Nicholas J. Rengger (eds.), *Dilemmas of World Politics: International Issues in a Changing World*, Oxford: Oxford University Press, p. 29-60.

³³⁶ Bury Buzan and Eric Herring, (1998), *The Arms Dynamic in World Politics*, Colorado, Lynne Rienner Publishers Inc, p. 790.

³³⁷ Ομοίως, σελ. 75-81.

³³⁸ SIPRI, *TIV of Arms Exports from the Top 50 Largest Exporters, 2011-2011*, (20 January 2013), Available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php accessed on: 20-01-2013.

παραγωγούς, καθώς τα ίδια είναι συμπαραγωγοί ή απέχουν του παραγωγικού προνομίου, με αποτέλεσμα να είναι δέκτες ποικίλων πιέσεων.³³⁹ Η αντίδραση ενός κράτους καταυτό τον τρόπο έχει τις ρίζες της στο δίλλημα της ασφάλειας, σύμφωνα με το οποίο κάθε προσπάθεια ενίσχυσης της αμυντικής ικανότητας ενός κράτους, ανεξαρτήτου προθέσεως, εκλαμβάνεται από τα άλλα ως πιθανή απειλή.³⁴⁰ Πόσο μάλλον, σε ένα αυτοβοηθούμενο διεθνές σύστημα, όπως το παρόν, το οποίο δημιουργεί συνθήκες πίεσης για τα κράτη, ώστε να κάνουν ανάλυση του χειρίστου σεναρίου της δράσης άλλων κρατών.³⁴¹

Η ΝΑ Μεσόγειος αποτελεί πολυσυλλεκτικό πεδίο εφαρμογής των παραπάνω, καθώς οι συσχετισμοί δυνάμεων, οι στρατηγικές και τα στρατιωτικά εξοπλιστικά προγράμματα εξαρτώνται κατά πολύ από τη φύση των σχέσεων μεταξύ των κρατών της. Η ανάλυση των στρατηγικών δογμάτων και η παρουσίαση των κύριων στρατιωτικών εξοπλισμών³⁴², κατά χώρα, που ακολουθεί επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές.

Ελλάδα

Ξεκινώντας από την Ελλάδα, η εθνική της στρατηγική εδράζεται πάνω στην *υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας και της ακεραιότητας της χώρας από οποιαδήποτε απειλή*, την εδραίωση της ασφάλειας, της ειρήνης και της ευρύτερης συνεργασίας στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, εν προκειμένω, και την υποστήριξη του ρόλου της χώρας στο πλαίσιο της συμμετοχής της στον ΟΗΕ, την ΕΕ, το ΝΑΤΟ και τον ΟΑΣΕ. Ως επακόλουθο αυτού, το στρατιωτικό δόγμα της χώρας είναι αποτρεπτικό-αμυντικό με προσανατολισμό την επιτυχή αντιμετώπιση οποιονδήποτε απειλών κατά της χώρας.³⁴³ Η Ελλάδα καθ' όλη την τελευταία 20ετία ακολουθεί σταθερά ένα κράμα αμυντικής στρατηγικής σε συνδυασμό με τη δημιουργία

³³⁹ Spear, Joanna and Cooper, Neil (2007), *The Defence Trade*, in Alan Collins, *Contemporary Security Studies*, New York: Oxford University Press, p. 312.

³⁴⁰ Wheeler J. Nicholas and Booth Ken, (1992), *The Security Dilemma*, in John Baylis and Nicholas J. Rengger (eds.), *Dilemmas of world Politics: International Issues in a Changing World*, Oxford, Oxford University Press, p.29-60.

³⁴¹ Joanna Spear and Neil Cooper, (2007), *The Defence Trade*, in *Contemporary Security Studies*, Alan Collins, New York, Oxford University Press Inc., p. 313.

³⁴² Η αναφορά στο κομμάτι των εξοπλισμών για όλες τις χώρες της περιοχής γίνεται με κάθε επιφύλαξη, καθώς τα επίσημα στοιχεία είτε πολλές φορές αποκρύπτονται για λόγους ασφάλειας, είτε η εγκυρότητα τους φέρει ερωτηματικά, αφού σημαντικός αριθμός οπλικών συστημάτων και όπλων αδρανεί κυριολεκτικά στις στρατιωτικές βάσεις των χωρών τους μετά την παραλαβή, με αποτέλεσμα να είναι αμφισβητήσιμη η επιχειρησιακή τους ετοιμότητα.

³⁴³ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Στρατηγική Άμυνας*, (02 Δεκεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.mod.gr/el/links/678-stratigiki-aminas.html> πρόσβαση: 16-12-2012.

συμμαχιών³⁴⁴, ώστε να εξισορροπήσει την ισχύ της Τουρκίας, έχει γίνει μοχλός προώθησης των αξιών του δυτικού κόσμου (φιλελεύθερη δημοκρατία, ευνομούμενη πολιτεία, συστηματική υποστήριξη της ένταξης των βαλκανικών χωρών και της Τουρκίας στην ΕΕ) στην ευρύτερη περιοχή, ενώ τα τελευταία χρόνια, λόγω της οικονομικής και πολιτικής κρίσης που διέρχεται, απουσιάζει από την προσφορά καλών υπηρεσιών³⁴⁵ στην επίλυση κρίσεων στην περιοχή, πρακτική που συχνά ακολουθούσε τις προηγούμενες δεκαετίες και της χάρισε μια θέση ως μη μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, τη διετία 2005-2006.

Στα πλαίσια της άνωθεν στρατηγικής οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις έχουν θέσει τέσσερις βασικές παραμέτρους στη φιλοσοφία τους:

- Την διαγραφή του, μέχρι τώρα, από βορρά κινδύνου των ελληνικών συνόρων,
- Τη διατήρηση του εξ ανατολών κινδύνου (διαχρονικά άλυτα προβλήματα με την Τουρκία),
- Τη διασφάλιση της αξιοπιστίας του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου με την Κύπρο, και
- Τη συμμετοχή τους σε διεθνείς ειρηνευτικές αποστολές.³⁴⁶

Στο πλαίσιο των παραμέτρων αυτών, το ελληνικό υπουργείο εθνικής άμυνας σχεδιάζει να προβεί στην αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων ξηράς, θαλάσσης και αέρος, με στόχο την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους, τη μεγιστοποίηση της συντονισμένης επιχειρησιακής

³⁴⁴ Τα τελευταία δύο χρόνια και δεδομένης της ψυχρότητας στις διακρατικές σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας, η Ελλάδα βαδίζει σταθερά προς την ενίσχυση της σχέσης της με το Ισραήλ τόσο σε στρατιωτικό επίπεδο, με την διεξαγωγή κοινών ασκήσεων, όσο και σε τομείς χαμηλής πολιτικής, όπως η ενέργεια.

³⁴⁵ Για παράδειγμα η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Νατοϊκής επέμβασης στη Γιουγκοσλαβία το 1999 έλαβε σειρά διπλωματικών πρωτοβουλιών για την επίλυση της κρίσης. Βλέπε, Μαράκης Νίκος, *Η Αθήνα Αναλαμβάνει Πρωτοβουλία, Επαφές με Βελιγράδι και Ρώμη, Ελληνικό Σχέδιο για Ειρήνευση*, Το Βήμα, (28-03-1999), διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=109417> πρόσβαση: 16-12-2012. Ακόμη, η Ελλάδα σε συνεργασία με την διεθνή ολυμπιακή επιτροπή κατέβασε ψήφισμα στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, που καλούσε τα κράτη-μέλη να απέχουν από εχθροπραξίες κατά τη διάρκεια των ολυμπιακών αγώνων, το οποίο αποδέχτηκε η συντριπτική πλειοψηφία. Βλέπε, Παπανδρέου Α. Γιώργος, *Ολυμπιακή εκεχειρία από την ιδέα στην πράξη*, (18 Ιανουαρίου 1998), Το Βήμα, Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=95106> πρόσβαση: 16-12-2012.

³⁴⁶ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Εκσυγχρονισμός των Ενόπλων Δυνάμεων*, (02 Δεκεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.mod.gr/el/eksixronismos-ed.html> πρόσβαση: 16-12-2012.

δράσης όλων των σωμάτων και τη μείωση του κόστους λειτουργίας τους κατά τα πρότυπα του NATO και τις ανάγκες του ελληνικού αμυντικού σχεδιασμού.³⁴⁷

Ωστόσο, το ζήτημα που προκύπτει την τελευταία διετία είναι εάν ο αμυντικός σχεδιασμός της Ελλάδος είναι επαρκής, ώστε να εγγυηθεί τόσο την ακεραιότητα της ελληνικής ΑΟΖ (όταν και όποτε αυτή ανακηρυχτεί), όσο και την ασφάλεια των όποιων ενεργειακών κοιτασμάτων διαθέτει η χώρα.³⁴⁸ Σημαντικές παράμετροι στη συγκεκριμένη εξίσωση αποτελούν αφενός η δραματική μείωση του αμυντικού προϋπολογισμού την τελευταία διετία, λόγω οικονομικής κρίσης, αφετέρου δε η άμεση και επιτακτική ανάγκη ανανέωσης και εκσυγχρονισμού των κύριων αμυντικών οπλικών της συστημάτων.

Η Ελλάδα κατά τις δύο προηγούμενες δεκαετίες υλοποίησε μια σειρά μεγαλόπνοων και πολυδάπανων αμυντικών εξοπλιστικών προγραμμάτων, ξοδεύοντας περί το 3,2% του ετήσιου ΑΕΠ της, ήτοι 10,555 δις \$ για το 2009, το πρώτο έτος της οικονομικής κρίσης.³⁴⁹ Φαινομενικά, ο όγκος των χρημάτων που δαπανήθηκαν το παραπάνω διάστημα για την αμυντική οχύρωση της χώρας είναι επαρκής και φαίνεται να εξασφαλίζει τόσο την εδαφική ανεξαρτησία όσο και την ασφάλεια των όποιων υδρογονανθράκων της. Μια λεπτομερέστερη ματιά, όμως, στα κύρια οπικά συστήματα που αποκτήθηκαν, καθώς και τις ανάγκες αυτών θα αποσαφήνιζε με βεβαιότητα το παραπάνω ερώτημα.

³⁴⁷ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Νέα Δομή των Ενόπλων Δυνάμεων*, (02 Δεκεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.mod.gr/el/nea-domi-ed.html> πρόσβαση: 16-12-2012.

³⁴⁸ Εξάλλου πρόσφατα η Ελλάδα προέβη σε ρηματική διακοίνωση στον ΟΗΕ για την διασφάλιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων πάνω στην ΑΟΖ, γεγονός που δεν άφησε αναπάντητο η Τουρκία, δημιουργώντας μια μικρή ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών. Ωστόσο, η ακαδημαϊκός Δρ. Beril Dedeoglu αξιολογεί ότι οι συνθήκες δεν είναι κατάλληλες για να πέσουν οι δύο χώρες σε μια νέα κλιμακούμενη κρίση για το ζήτημα αυτό. Αντιθέτως, οι παρούσες συνθήκες θα βοηθήσουν τις δύο χώρες να συνεργαστούν και να συμβιβαστούν. Βλέπε, Dedeoglu Beril, επικεφαλής του τμήματος διεθνών σχέσεων του Galatasarai University και ειδικός σε ζητήματα διεθνών σχέσεων και ασφάλειας, Συνέντευξη στον Παναγιώτη Ψύλλο για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ, 21 Μαρτίου 2013, Μετάφραση Παναγιώτης Ψύλλος.

³⁴⁹ Τα στοιχεία που παρέχει η ετήσια έκδοση για τις αμυντικές δαπάνες της χώρας το Διεθνές Ινστιτούτο Μελέτης για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (SIPRI) είναι αποστομωτικά: από το 1990 έως και το 2009 η Ελλάδα δαπάνησε συνολικά περί τα 170 δις \$, ήτοι το 1/2 το σημερινού δημόσιου χρέους της. Βλέπε SIPRI, *The SIPRI Military Expenditure Database*, Greece, (2012), available at: <http://milexdata.sipri.org/result.php4> accessed on: 02-01-2013. See also, NATO, (2010), *Financial and Economic Data Relating to NATO Defence*, Press Release (2010)078, 10 June, p. 4, available at: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2010_06/20100610_PR_CP_2010_078.pdf accessed on: 02-01-2013. Figures are in current prices and therefore not adjusted for inflation. The differences between the figures are due *inter alia* to the fact that, since 2002, NATO does not take into consideration “other forces” such as paramilitary police formations whereas SIPRI does.

Ο πίνακας 1.1 απεικονίζει τη γραμμή κρούσης της ελληνικής πολεμικής αεροπορίας, εντούτοις, το ζήτημα που προκύπτει από την πλειονότητα των παραπάνω εξοπλισμών είναι ότι πολλά από αυτά χρίζουν είτε αναβάθμισης άμεσα, είτε αντικατάστασης, καθώς δεν θα μπορούν να ανταπεξέλθουν στις από αέρος ανάγκες της χώρας την επόμενη δεκαετία. Συγκεκριμένα, το σύστημα αυτοπροστασίας ASPIS II των F-16 είτε δεν εγκαταστάθηκε ποτέ κατά την πρώτη παραγγελία του 2000, είτε εγκαταστάθηκε και δεν λειτουργεί σύμφωνα με τις προδιαγραφές του κατά την παραγγελία του 2005.³⁵⁰ Πρόβλημα, υπάρχει και με τη νέα γενιά των αεροσκαφών, τα F-16C/D Block 52+,³⁵¹ αφού στην πλειοψηφία τους, δεν διαθέτουν σύστημα LANTIRN για νυχτερινές πτήσεις σε πολύ χαμηλό ύψος, με αποτέλεσμα το επίπεδο των δυνατοτήτων της πολεμικής αεροπορίας για νυχτερινές επιχειρήσεις να είναι ιδιαίτερα χαμηλό.³⁵²

Αντίστοιχα, όσον αφορά το αντιπυραυλικό σύστημα Patriot Pac III οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις δεν έχουν πρόσβαση στο Engineering Services Program (ESP) και το Field Surveillance Program (FSP), με αποτέλεσμα την έλλειψη προγραμματισμού των απειλών που αντιμετωπίζουν και των συστημάτων αυτοπροστασίας. Η αρχική σύμβαση αγοράς του οπλικού συστήματος προς την Ελλάδα δεν προέβλεπε την προμήθειά τους, αποτέλεσμα του εμπάργκο τεχνολογιών που είχαν αποφασίσει οι ΗΠΑ, ήδη από την ψυχροπολεμική περίοδο.³⁵³

Πρόβλημα υπάρχει και με το πυραυλικό σύστημα K/B S-300 PMU1, καθώς τελευταία φορά δοκιμάστηκε από ελληνικά χέρια το 2000, πριν ξεκινήσει το ταξίδι παράδοσής τους στην Κύπρο και την κατάληξη τους στην Κρήτη. Οι κυριότερες αιτίες της αδράνειας του αντιαεροπορικού συστήματος είναι τόσο πολιτικοί (διπλωματικές πιέσεις, απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου), όσο και τεχνικοί (υποκλοπή κωδικών από την Τουρκία και αλλαγή της ηλεκτρονικής ταυτότητας του

³⁵⁰ Δήμος Βερούκιος, *Σε Μέγγενη ο Μείμαράκης για τα F16*, Εφημερίδα Έθνος, (18 Μαΐου 2009), διαθέσιμο στο: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=3696778&tag=8777> πρόσβαση: 04-01-2013.

³⁵¹ Να σημειωθεί ότι με την είσοδο του 2013 το ΚΥΣΕΑ, ως ένα πρώτο βήμα για τη θωράκιση της άμυνας της χώρας, αποφάσισε την προμήθεια ανταλλακτικών για 67 κινητήρες μαχητικών αεροσκαφών F-16C/D Block 52+, μέσω διακρατικής συμφωνίας με την αρμόδια αρχή των ΗΠΑ, ωστόσο εν μέσω οικονομικής κρίσης, μένουν ακόμη πολλά να γίνουν. Βλέπε: Αλεξόπουλος Δημήτρης, *Προμήθεια Ανταλλακτικών για τα F-16 Αποφάσισε το ΚΥΣΕΑ*, ΕΡΤ, (02 Ιανουαρίου 2013), διαθέσιμο στο: <http://www.ert.gr/politiki/item/28690-Promhtheia-antallaktikwn-gia-ta-F-16-afofasise-to-KYSEA> πρόσβαση: 04-01-2013.

³⁵² Βασίλης Θασίτης, *Οι Περικοπές «Τύφλωσαν» και τα F16!*, Εφημερίδα Δημοκρατία, (29 Δεκεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.dimokratianews.gr/content/12430/%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%AD%CF%82-%C2%AB%CF%84%CF%8D%CF%86%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B1%CE%BD%C2%BB-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B1-f-16> πρόσβαση: 04-01-2013.

³⁵³ Amitav Mallik, (2004), *Technology and Security in the 21st Century, A Demand-Side Perspective*, SIPRI Research Report No.20, Oxford University Press, P. 14. Available at: <http://books.sipri.org/files/RR/SIPRI20.pdf> accessed on: 09-01-2013.

συστήματος από ελληνικά χέρια). Πιθανότατα, έπειτα από αναμονή 12 χρόνων η πρώτη βολή θα γίνει εντός του 2013. Εξάλλου, ζήτημα υπάρχει με τον εκσυγχρονισμό του συστήματος και την απόκτηση του από την Ελλάδα, καθώς αισίως η ρωσική αμυντική βιομηχανία έχει εξελίξει το σύστημα σε S-500.³⁵⁴

Ένα ακόμη πρόβλημα που αντιμετωπίζει η ελληνική πολεμική αεροπορία είναι αυτό της πλήρους επιχειρησιακής ενσωμάτωσης των ρωσικής κατασκευής TOR-M1 στο κατά τα άλλα δυτικού τύπου αρχιτεκτόνημα αντιαεροπορικής προστασίας της χώρας. Ειδικότερα, το μείζον ζήτημα του σχεδιασμού της άμυνας της χώρας δεν αντιμετωπίζεται με βάση τις αντικειμενικές της ανάγκες, αλλά με πολιτικές αποφάσεις.³⁵⁵ Μόνο έτσι μπορεί να εξηγηθεί η απόκτηση δύο συστημάτων μικρού βεληνεκούς (TOR-M1 και GROTALE-NG), εκ διαμέτρου αντίθετης κατασκευής. Σε κάθε περίπτωση η απρόσκοπτη λειτουργία της αντιαεροπορικής άμυνας της χώρας απαιτεί είτε τον παραγκωνισμό ενός εκ των δύο συστημάτων, είτε την αναβάθμιση και μετεξέλιξη τους, ώστε να είναι απολύτως συμβατά.

Εξάλλου, το ελληνικό ΚΥΣΕΑ εντός των προσεχών ετών θα κληθεί να απαντήσει τόσο στο πιο θα είναι το διάδοχο αντιπυραυλικό σύστημα μέσου βεληνεκούς, αφού ο εκσυγχρονισμός του Hawk³⁵⁶, ο οποίος αποπερατώθηκε το 2006, μετά βίας μπορεί να καλύψει τις ανάγκες της χώρας έως και το πέρας της δεκαετίας που διανύουμε, όσο και την προμήθεια μαχητικού αεροσκάφους 4^{ης} γενιάς,³⁵⁷ πράγμα που έχει μείνει στα χαρτιά από το 1999 και την προσπάθεια της τότε κυβέρνησης Σημίτη για την αγορά 60 Eurofighter³⁵⁸.

Τα παραπάνω στοιχεία, τουλάχιστον, όσον αφορά την από αέρος προστασία της Ελλάδος καταδεικνύουν ότι η αποτρεπτική ικανότητα της χώρας βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο. Παρά τον

³⁵⁴ Δημάκας Λουκάς, *S-300... Πονοκέφαλοι!*, Εφημερίδα Τα Νέα, (23 Σεπτεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4754106> πρόσβαση: 11-01-2013.

³⁵⁵ Μαλούχος Π. Γεώργιος, *Δέκα Αναπάντητα Ερωτήματα για τα TOR M1*, Εφημερίδα Καθημερινή, (05 Δεκεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_politics_2_05/12/2004_125912 πρόσβαση: 13-01-2013.

³⁵⁶ Intracom Defense Electronics, *Εκσυγχρονισμός του Αντιαεροπορικού Πυραυλικού Συστήματος Μέσης Εμβέλειας HAWK*, Ενδεικτικά Προγράμματα, διαθέσιμο στο: <http://www.intracomdefense.com/post/199> πρόσβαση: 13-01-2013.

³⁵⁷ Ντόκος Θάνος, *Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφάλειας στον 21^ο Αιώνα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Πολιτικής Νο9. (2007), σελ. 13, διαθέσιμο στο: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/pp07_09_gr.pdf πρόσβαση: 13-01-2013.

³⁵⁸ Φαφούτης Η. Κ., *Νέα Αναβολή Σημίτη για το Εξοπλιστικό*, Εφημερίδα Καθημερινή, (15 Μαρτίου 2001), διαθέσιμο στο: [http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_politics_2_15/03/01_I7064562=I7064562=%7C01&01-0301!cod150301\\$34316.html](http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_politics_2_15/03/01_I7064562=I7064562=%7C01&01-0301!cod150301$34316.html) πρόσβαση: 13-01-2013.

πακτωλό χρημάτων που σπαταλήθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες για εξοπλιστικά προγράμματα, φαίνεται ότι η έλλειψη μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού στην άμυνα στοιχίζει στη χώρα, καθώς καλείται σε μια πολύ δύσκολη γι' αυτή οικονομικά περίοδο να επενδύσει χρήματα ξανά, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό πλειάδας οπλικών συστημάτων της, την αμυντική της θωράκιση και την ενίσχυση της αποτρεπτικής της ικανότητας, ώστε να είναι σε θέση να εγγυηθεί αφενός την εδαφική και αφετέρου την ακεραιότητα των πλουτοπαραγωγικών της πηγών.

Αντίθετα με την αεροπορία το πολεμικό ναυτικό της Ελλάδος, παρά τις δυσκολίες, κατέχει την έκτη θέση παγκοσμίως τόσο σε μαχητική αξία, όσο και σε ποιότητα υλικού και προσωπικού.³⁵⁹ Πιο συγκεκριμένα το ελληνικό πολεμικό ναυτικό διαθέτει 18.200 σταθερό προσωπικό (αξιωματικοί, υπαξιωματικοί, επαγγελματίες οπλίτες, στρατευμένοι) και 10.000 εφέδρους, ενώ σημαντικό κομμάτι της ισχύς του βασίζεται στις φρεγάτες και τα υποβρύχια. Ο πίνακας 1.2 παρουσιάζει λεπτομερώς τις βασικότερες μονάδες του.

Η ισχύς του πολεμικού της Ελλάδος, έγκειται στην μεγάλη ναυτική της παράδοση και στα φυσικά πλεονεκτήματα του αρχιπελάγους. Ενώ για πολλές χώρες ανά τον κόσμο, πρωτεύοντα ρόλο στην υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας έχουν είτε ο στρατός ξηράς είτε η πολεμική αεροπορία, για την Ελλάδα το ρόλο αυτό παίζει το πολεμικό της ναυτικό. Η πολύ μεγάλη ακτογραμμή της, τα αναρίθμητα νησιά και βραχονησίδες, και οι συνθήκες που επικρατούν στο αιγαίο πέλαγος, δίνουν ένα μεγάλο πλεονέκτημα στην άριστη κατάρτιση και επιχειρησιακή ετοιμότητα του πολεμικού της ναυτικού, γι' αυτό και πολλές χώρες (ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Ισραήλ, Ολλανδία) επιλέγουν την διεξαγωγή κοινών ασκήσεων στα ελληνικά ύδατα.³⁶⁰ Μάλιστα, προς επιβεβαίωση των παραπάνω, το διάστημα μεταξύ 07/03-21/03 του 2013 Ελλάδα-ΗΠΑ και Ισραήλ πραγματοποίησαν την κοινή ναυτική άσκηση «Noble Dina» στην περιοχή της Κρήτης και τη ΝΑ Μεσόγειο.³⁶¹

³⁵⁹ Strategy Page, *Naval Forces of the World*, (31 Mai 2012), available at: <http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/navy/navalforcesoftheworld.asp> accessed on: 19-01-2013.

³⁶⁰ Michaletos Ioannis, *Greece and Turkey: Offensive and Defensive Balance of Naval Power in 2012*, (31 Mai 2012), Balkanalysis, available at: <http://www.balkananalysis.com/greece/2012/05/31/greece-and-turkey-offensive-and-defensive-balance-of-naval-power-in-2012/> accessed on: 19-01-2013.

³⁶¹ Σκοπός τη άσκησης είναι η αξιολόγηση του επιπέδου επιχειρησιακής συνεργασίας μεταξύ των Πολεμικών Ναυτικών των τριών χωρών σε περιστατικά έρευνας και διάσωσης, άμεσης ανταπόκρισης σε έκτακτη ανάγκη, εκκένωσης περιοχών, καθώς και καταπολέμησης πυρκαγιών σε πλοία. Η «Noble Dina» αποτελεί μέρος της

Σε αντίθεση με την επιτακτική ανάγκη για ενίσχυση της πολεμικής αεροπορίας, το πολεμικό ναυτικό τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα μπορεί να εγγυηθεί την υπεράσπιση των ελληνικών θαλασσών στο ακέραιο, καθώς διαθέτει σύγχρονου τύπου πολεμικά σκάφη και υποβρύχια, αναβαθμισμένα και εξοπλισμένα με τον πλέον σύγχρονο αμυντικό οπλισμό.

Να σημειωθεί, ότι για το προσεχές χρονικό διάστημα, η μόνη περίπτωση να απαιτηθεί κάποιο νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα είναι η πιθανή ισχυροποίηση του αντίστοιχου τουρκικού πολεμικού ναυτικού³⁶² και η ανατροπή των συσχετισμών ισχύος στο αρχιπέλαγος. Εξάλλου το ελληνικό στρατηγικό δόγμα, αναφέρεται ξεκάθαρα στον εξ ανατολών κίνδυνο και την Τουρκία, συνεπώς μια ανατροπή των ισορροπιών θα έθετε τη χώρα σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, τόσο στρατιωτικά, όσο και διπλωματικά. Σε κάθε περίπτωση, οι άνωθεν διαπιστωμένες αδυναμίες των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων χρήζουν αξιολόγησης και ορθολογικής τόσο ποιοτικά όσο και οικονομικά κάλυψης τους, δεδομένης της δύσκολης οικονομικής κατάστασης που βρίσκεται η Ελλάδα.

Κύπρος

Οι ένοπλες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας εν συγκρίσει με τα μεγάλα μεγέθη της περιοχής (Ισραήλ, Τουρκία, Ελλάδα) είναι περιορισμένες, παρότι η χώρα διαθέτει το τέταρτο πιο υψηλό ποσοστό του ΑΕΠ (2%) για την κάλυψη των αμυντικών της δαπανών. Δεδομένης της μικρής έκτασης της Νήσου, της συνεχιζόμενης κατοχής του βόρειου τμήματος της από την Τουρκία και της εγγύτητας του προς αυτή εν συγκρίσει με τη μητροπολιτική Ελλάδα, τα περιθώρια για να αμυνθεί είναι μικρά.³⁶³

Όσον αφορά το αμυντικό δόγμα της μεγαλονήσου βασίζεται πάνω στην στη διακήρυξη του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας-Κύπρου (ΔΕΑΧ), όπως αυτή έγινε το Νοέμβριο του 1993 και έχει χαρακτήρα καθαρά αμυντικό και στόχο την αποτελεσματική προάσπιση του Ελληνοκυπριακού χώρου και την ισχυροποίηση των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και της

συνεργασίας του Πολεμικού Ναυτικού με άλλες ναυτικές δυνάμεις που έχει ως στόχο την προαγωγή των σχέσεων συνεργασίας, αναφέρει η σχετική ανακοίνωση του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού της Ελλάδος. Βλέπε, Έθνος, *Κοινή Άσκηση των Πολεμικών Ναυτικών Ελλάδας-Ισραήλ-ΗΠΑ*, (07-03-2013), διαθέσιμο στο: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63793782> πρόσβαση: 31-05-2013.

³⁶² Ομοίως.

³⁶³ iKYPROS.COM, Διαπιστώνονται Αδυναμίες στην Κυπριακή Άμυνα, (29 Ιουλίου 2011), διαθέσιμο στο: <http://www.ikypros.com/easyconsole.cfm/id/21878> πρόσβαση την: 15-02-2013.

Εθνικής Κυπριακής Φρουράς.³⁶⁴ Με λίγα λόγια η οποιαδήποτε εχθρική ενέργεια ενάντια σε κάποια από τις δύο χώρες, θα σήμαινε αυτόματα *casus belli* για την άλλη. Εντούτοις, καθ' όλη τη διάρκεια των τελευταίων ετών, με εκατέρωθεν ευθύνες των πολιτικών ηγεσιών των δύο χωρών, το δόγμα παραμένει «επιεικώς ανενεργό». Μολονότι, οι συνέπειες της απουσίας του δεν είναι άμεσα ορατές, το κλίμα αστάθειας που επικρατεί στην περιοχή την τελευταία διετία (Αραβική άνοιξη, συριακός εμφύλιος, τουρκικές και ισραηλινές εχθροπραξίες στη Συρία, τουρκικές αξιώσεις έναντι Ελλάδας και Κύπρου) και η ανακάλυψη των υδρογονανθράκων νοτίως της νήσου, είναι δυνατό να θέσουν σε μεγάλο κίνδυνο την ασφάλεια της χώρας. Η επανασύσταση και ο επανασχεδιασμός του ΔΕΑΧ υπό το πρίσμα των νέων δεδομένων στην περιοχή και των εξοπλιστικών και επιχειρησιακών προδιαγραφών της εποχής είναι αναγκαίος για την εδραίωση της εθνικής ασφάλειας της Κύπρου.³⁶⁵

Επί του παρόντος η μεγαλόνησος χαίρει της σχετικής ασφάλειας από την ένταξη της στην ΕΕ και της αλληλέγγυας σχέσης της με την Ελλάδα, όμως η μικρή στρατιωτική της ισχύ την καθιστά ευάλωτη. Πιο συγκεκριμένα, οι κυπριακές ένοπλες δυνάμεις διαθέτουν περίπου 12.000 ανθρώπινο στρατιωτικό δυναμικό, 50.000 εφέδρους, 950 στρατιώτες της Ελληνικής Δύναμης Κύπρου (ΕΛΔΥΚ) επί μονίμου βάσεως στη χώρα και μια σειρά από οπικά συστήματα που απεικονίζονται στον πίνακα 2.1.

Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν τη μεγάλη αδυναμία των κυπριακών ενόπλων δυνάμεων ιδιαιτέρως από αέρος και θαλάσσης. Αν αναλογιστούμε και την υπεροπλία των κατεχομένων, τότε το ελεύθερο κομμάτι της Κύπρου έχει μεγάλο στρατηγικό μειονέκτημα. Ειδικότερα τα στοιχεία που προκύπτουν από την έκθεση του Κυπριακού Κέντρου Στρατηγικών Μελετών «Οι Στρατιωτικές Δυνάμεις στην Κύπρο το 2011», δείχνουν ότι η δύναμη των κατεχομένων ανέρχεται 67.000 στρατιώτες (36.000 Τούρκοι στρατιώτες, 5000 Τουρκοκύπριοι ένοπλοι και 26.000 Τουρκοκύπριοι έφεδροι) και 449 άρματα μάχης (441Μ-48Α5Τ1/Τ2 και 8 Μ-48 Α2 εκπαιδευτικά).

³⁶⁴ A. S. Andreou, K. E. Parsopoulos, M. N. Vrahatis and George Andrew Zombanakis, *An alliance between Cyprus and Greece: assessing its partners' relative security contribution*, [Defence and Peace Economics](#), 2004, vol. 15, issue 5, p. 481-495.

³⁶⁵ Στυλιανός Νικόλαος, *Το Ενιαίον Να Επανασχεδιαστεί και Ανασυσταθεί*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Και Διεθνών Αναλύσεων, (19 Μαΐου 2012), διαθέσιμο στο: http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1916:19052012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 πρόσβαση: 15-02-2013.

Η αριθμητική και ποιοτική αδυναμία των Κυπριακών ένοπλων δυνάμεων καθιστά τη χώρα διαπραγματευτικά ανίσχυρη. Ωστόσο, η γεωπολιτική θέση της μεγαλονήσου την κάνει προσιτή για στρατηγικές συμμαχίες. Η επέκταση του ενιαίου αμυντικού χώρου με την Ελλάδα και η συμμετοχή άλλων χωρών της περιοχής σε αυτόν θα μπορούσε να ενισχύσει δυνητικά τόσο την ασφάλεια της χώρας, όσο και την στρατιωτική ασφάλεια και συνεργασία στη ΝΑ Μεσόγειο. Η απαρχή ενός τέτοιου εγχειρήματος λαμβάνει ήδη χώρα ενεργειακά, με τη συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου Ισραήλ και την επισφράγιση της ενεργειακής συνεργασίας Κύπρου-Ισραήλ, με την συμφωνία της 11^{ης} Φεβρουαρίου για παραχώρηση του 30% του οικοπέδου 12 της Κύπρου στις ισραηλινές εταιρίες Delek και Anver³⁶⁶, με τις τρεις χώρες να επιθυμούν την επέκταση της συνεργασίας τους στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα³⁶⁷. Εξάλλου, μόλις τον Απρίλιο του 2013, Ισραήλ και Κύπρος πραγματοποίησαν κοινή ναυτική άσκηση στη θαλάσσια περιοχή της Λεμεσού με σκοπό την έρευνα και διάσωση.³⁶⁸ Να σημειωθεί ότι το Ισραήλ προτίθεται να ζητήσει τη χρήση αεροπορικής βάσης στην Κύπρο.³⁶⁹

Αναμφίβολα η θέση της Κύπρου στην περιοχή είναι τέτοια που την κάνει ζωτικής σημασίας για κάθε είδους συνεργασία στη ΝΑ Μεσόγειο. Χωρίς την επίλυση του κυπριακού θα είναι εφικτά αδύνατη μια συνολική στρατιωτική συνεργασία στην περιοχή, καθώς αφενός η κυπριακή πλευρά δεν θα θελήσει οποιαδήποτε συνεργασία με την Τουρκία, εάν η δεύτερη δεν σεβαστή το Διεθνές Δίκαιο σχετικά με την παράνομη κατοχή του βόρειου τμήματος της και η Τουρκία δεν θα προβεί σε ενέργειες που θα αναγνώριζαν το ελεύθερο κομμάτι της μεγαλονήσου. Σε κάθε περίπτωση ακόμη και η επίτευξη μιας τριμερής ευρύτερης συνεργασίας στην περιοχή θα συνέβαλε αποφασιστικά στην σταθεροποίηση και την ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή.

³⁶⁶ Το Βήμα, *Κύπρος – Ισραήλ: Στρατηγική Συνεργασία με Οικονομικές-Πολιτικές Πτυχές*, (11 Φεβρουαρίου 2013), διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=497714> πρόσβαση: 16-02-2013.

³⁶⁷ Ιακωβίδης Σάββας, *Η Στρατηγική Συνεργασία στις Σχέσεις Μεταξύ Ελλάδας-Ισραήλ*, Η Σημερινή, (09 Σεπτεμβρίου 2011), διαθέσιμο στο: <http://www.sigmalive.com/simerini/columns/antistaseis/417141> πρόσβαση: 16-02-2013.

³⁶⁸ Χασαπόπουλος Νίκος, *Κύπρος – Ισραήλ: Κοινές Ασκήσεις σε Θαλάσσια Περιοχή στη Λεμεσό*, (11-04-2013), διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=507265> πρόσβαση την: 31-05-2013.

³⁶⁹ Αθανασόπουλος Άγγελος, *«Jerusalem Post» : Το Ισραήλ Θέλει να Σταθμεύσει Μαχητικά Στην Κύπρο*, Το Βήμα, (08 Φεβρουαρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=442465> Πρόσβαση την: 16-02-2013.

Τουρκία

Λαμβάνοντας υπόψη τα αριθμητικά των στρατιωτικών δυνάμεων των χωρών της ΝΑ Μεσογείου, η Τουρκία εμφανίζεται σαν μια περιφερειακή υπερδύναμη. Διαθέτει το δεύτερο μεγαλύτερο στρατό μεταξύ των χωρών-μελών του ΝΑΤΟ, και σύντομα βάσει των νέων εξοπλιστικών προγραμμάτων³⁷⁰ της θα καταστεί από θαλάσσης και αέρος ισχυρή. Να σημειωθεί ότι η χώρα δαπανά περίπου το 2,5% του ΑΕΠ της κατά μέσο όρο τα τελευταία χρόνια για την κάλυψη των αμυντικών της δαπανών,³⁷¹ ήτοι περί τα \$18,5 δις ανά έτος. Άλλωστε σε περίοδο μείζονος οικονομικής κρίσης η Τουρκία είναι από τις λίγες χώρες ανά τον κόσμο που δαπανά σε αύξοντα ρυθμό μεγάλα χρηματικά ποσά για τον εκσυγχρονισμό και ενίσχυση της άμυνας της.

Σε μια προσπάθεια να απαντήσει στις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα, η Τουρκία ορίζει ξεκάθαρα στο σύνταγμα της το αμυντικό της δόγμα και ακολούθως την αποστολή των ενόπλων δυνάμεων της. Σε αυτό υπογραμμίζονται πέντε βασικές παράμετροι, η αποτροπή, ο σχεδιασμός ασφάλειας, οι παράπλευρες επιχειρήσεις, η διαχείριση κρίσεων, η χρήση περιορισμένης βίας και ο συμβατικός πόλεμος, ώστε η χώρα να είναι καθόλα έτοιμη να αντιμετωπίσει προκλήσεις ασφάλειας, κρίσεις, αβεβαιότητες και εξωτερικές απειλές, ακόμη και αν αυτές αφορούν τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής εναντίον της.³⁷²

Ειδικότερα, ως αποστολή των ενόπλων δυνάμεων της Τουρκίας ορίζεται:

- Η εγκαθίδρυση και διατήρηση αξιόπιστων ενόπλων δυνάμεων,
- Η άμυνα της χώρας,
- Η διασφάλιση των εθνικών συνόρων στην περιοχή ευθύνης της χώρας,
- Η ετοιμότητα χρήσης στρατιωτικής βίας ενάντια σε απειλές προς χώρες-μέλη του ΝΑΤΟ ή άλλων διεθνών συμμαχιών,
- Η καταπολέμηση της τρομοκρατίας,

³⁷⁰ Μαλούχος Π. Γεώργιος, *Τουρκική Υπεροπλία στο Αιγαίο*, Το Βήμα, (14 Μαρτίου 2010), διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=319978> πρόσβαση: 22-02-2013.

³⁷¹ SIPRI, *Military Expenditure of Turkey*, (2012), available at: <http://milexdata.sipri.org/result.php4> accessed on: 22-02-2013.

³⁷² Turkish Armed Forces, *Mission*, (02 April 2012), available at: http://www.tsk.tr/ing/1_about_the_taf/1_3_mission/mission.htm accessed on: 22-02-2013.

- Η διασφάλιση εφαρμογής του νόμου και της τάξης,
- Η παροχή βοήθειας σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών, και
- Ο αφοπλισμός και έλεγχος των όπλων.³⁷³
-

Το τουρκικό αμυντικό δόγμα και ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων της Τουρκίας αντικατοπτρίζουν όλα τα μέτωπα και τις ανάγκες της χώρας, τόσο στο μέτωπο της Μαύρης Θάλασσας, στο Αιγαίο, στη ΝΑ Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή, όσο και στο εσωτερικό της με τον αλυτρωτισμό του κουρδικού πληθυσμού, εξού και η ρητή αναφορά για καταπολέμηση της τρομοκρατίας και αφοπλισμό και έλεγχο όπλων. Τα τελευταία, εν μέρει, αποτελούν το λόγο που οι ένοπλες δυνάμεις-στρατός της Τουρκίας ήταν παρούσες, τουλάχιστον, μέχρι πρότινος στην πολιτική ζωής της χώρας. Ο τουρκικός στρατός και η ανάμιξη του στα πολιτικά έχει μακρά παράδοση στη χώρα, από την εποχή του Κεμάλ Ατατούρκ, με αποτέλεσμα η Τουρκία να ταλαντεύεται ανάμεσα στο αντικειμενικό-φιλελεύθερο μοντέλο δημοκρατίας, όπου είναι διακριτός ο ρόλος πολιτικής και στρατού, και το υποκειμενικό μοντέλο, όπου στρατός και πολιτική είναι αλληλένδετα. Την τελευταία διετία πολλά φαίνεται να έχουν αλλάξει, μετά την αποκάλυψη της υπόθεσης Ergenekon³⁷⁴, την καθαίρεση μεγάλου μέρους της στρατιωτικής ελίτ της χώρας και την διεξαγωγή δικών, με τις ένοπλες δυνάμεις να εμφανίζονται αδύναμες³⁷⁵ προσωρινά όσον αφορά την ηγεσία τους. Σε κάθε περίπτωση, όμως η Τουρκία φαντάζει να ακροβατεί μεταξύ και των δύο μοντέλων, εν αντιθέσει με τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων της Ελλάδας και της Κύπρου, όπου ο στρατός περιορίζεται και μόνο στο κομμάτι της εθνικής ασφάλειας.³⁷⁶

Εν τωιαύτη περίπτωση, ο Τουρκικός στρατός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την ασφάλεια τόσο της Τουρκίας, όσο και για τη σταθερότητα ή αστάθεια της ΝΑ Μεσογείου, δια ξηράς,

³⁷³ Turkish Land Forces, Mission of the Turkish Land Forces, (02 April 2012), available at: <http://www.kkk.tsk.tr/EN/> accessed on: 22-02-2013.

³⁷⁴ 365 Τούρκοι στρατιωτικοί παραπέμφθηκαν σε δίκη με την κατηγορία της συνομοσίας και οργάνωσης πράξικοπήμετος, με σκοπό να ρίξουν την κυβέρνηση Ερντογάν το 2003. Βλέπε, Φιλιππάκη Λήδα, Έν Αναμονή της Απόφασης για την Υπόθεση Εργκενεκόν, Πρώτο Θέμα, (21 Σεπτεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/world/article/?aid=224660> πρόσβαση: 23-02-2013.

³⁷⁵ The Economist: Europe, *Turkey and its Army: Erdogan and his Generals*, (02 February 2013), available at: <http://www.economist.com/news/europe/21571147-once-all-powerful-turkish-armed-forces-are-cowed-if-not-quite-impotent-erdogan-and-his> accessed on: 23-02-2013.

³⁷⁶ Atilla Yayla, *Turkish Armed Forces: Army or Political Party*, Today's Zaman, (3 February 2013), available at: <http://www.todayzaman.com/news-305957-turkish-armed-forces-army-or-political-party-by-atilla-yayla.html> accessed on: 23-02-2013.

αέρος και θαλάσσης. Μια αναλυτική παράθεση των αριθμητικών και ποιοτικών δεδομένων της γραμμής κρούσης του αποδεικνύει του λόγου το αληθές. Αναλυτικότερα ο στρατός ξηράς της χώρας διαθέτει 450.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό (25.000 αξιωματικούς, 52.000 υπαξιωματικούς, 373.000 στρατευμένους) και 800.000 εφέδρους σε περίπτωση επιστράτευσης,³⁷⁷ και εξελιγμένα κυρίως επιθετικά οπλικά συστήματα, όπως αυτά απεικονίζονται στον πίνακα 3.1.

Συνολικά οι τουρκικές χερσαίες δυνάμεις έχουν την πρωτοκαθεδρία στην υπεράσπιση της χώρας, τόσο αριθμητικά-ποιοτικά όσο και παραδοσιακά.³⁷⁸ Το ερώτημα που τίθεται ως προς την αποτελεσματικότητά τους έχει να κάνει με την απουσία αξιόπιστων αεροπορικών συστημάτων και ραντάρ τουλάχιστον μέσου βεληνεκούς, καθώς η Τουρκία επί σειρά δεκαετιών, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δείχνει να μην αντιλαμβάνεται τη σπουδαιότητα αυτού του τομέα για την άμυνά της.

Στον αντίποδα των χερσαίων δυνάμεων, η από θαλάσσης ισχύ της χώρας είναι μετρίου επιπέδου, καθώς το τουρκικό πολεμικό ναυτικό υστερεί σημαντικά στο αρχιπέλαγος έναντι της Ελλάδος, αλλά και του Ισραήλ στην ευρύτερη περιοχή, γι' αυτό και οικοδομεί νέα πολυδάπανα εξοπλιστικά προγράμματα³⁷⁹ που θα δώσουν μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ στη χώρα τουλάχιστον όσον αφορά τις «ενεργειακές διεκδικήσεις»³⁸⁰ της στο Αιγαίο. Επί του παρόντος, το Τουρκικό πολεμικό ναυτικό χαίρει σχετικής αξιοπιστίας, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία που ακολουθούν, οι δυνάμεις του δεν είναι ακόμη σε θέση να λειτουργήσουν αυτόνομα σε τρία μέτωπα (Μαύρη Θάλασσα, Αιγαίο, ΝΑ Μεσόγειο-κατεχόμενη Κύπρος). Εξάλλου, το τουρκικό πολεμικό ναυτικό στελεχώνεται από 55.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό (20.000 αξιωματικούς

³⁷⁷ Να σημειωθεί ότι ο τουρκικός στρατός κατέχει την ένατη θέση παγκοσμίως σε ποσοστό αριθμού στρατιωτών. Βλέπε, The Economist, *The World's Biggest Armed Forces*, *Armed to the Hilt*, (19 July 2011), available at: <http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/07/armed-forces> accessed on: 24-02-2013.

³⁷⁸ Michaletos Ioannis, *Greece and Turkey: Offensive and Defensive Balance of Naval Power in 2012*, *Balkananalysis.com*, (31 May 2012), available at: <http://www.balkananalysis.com/greece/2012/05/31/greece-and-turkey-offensive-and-defensive-balance-of-naval-power-in-2012/> accessed on: 24-02-2013.

³⁷⁹ Η Τουρκία οικοδομεί νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα ύψους \$4 δις για την προμήθεια τεσσάρων φρεγατών, οκτώ κορβετών, και ενός υποβρυχίου αξίας €2 δις, μέχρι το 2015. Βλέπε, Πρώτο Θέμα, *Η Τουρκία Δίνει 4 δις για να «Χτίσει» Νέες Φρεγάτες*, (29 Νοεμβρίου 2012), διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/world/article/?aid=239983> πρόσβαση: 24-02-2013.

³⁸⁰ Αντωνίου Δώρα, *Αγκυρα: «Εντός Ορίων της Τουρκικής Υφαλοκρηπίδας οι Άδειες για Έρευνες Εξόρυξης»*, Η Καθημερινή, (22 Φεβρουαρίου 2013), διαθέσιμο στο: http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathremote_1_22/02/2013_484234 πρόσβαση: 24-02-2013.

και υπαξιωματικούς, και 35.000 στρατευμένους), 55.000 εφέδρους,³⁸¹ και σχετικά σύγχρονα οπλικά συστήματα που απεικονίζονται στον πίνακα 3.2.

Τα αριθμητικά και ποιοτικά δεδομένα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού φανερώνουν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του. Παρ' όλο που σταδιακά ενδυναμώνεται και εκσυγχρονίζεται απαιτούνται πολύ μεγαλύτερες δυνάμεις για να μιλήσουμε για μια υπερδύναμη ναυτικά στην περιοχή. Να σημειωθεί ότι με βάση τα σημερινά δεδομένα το τουρκικό πολεμικό ναυτικό κατέχει μόλις την 24 θέση παγκοσμίως, τόσο σε μαχητική αξία όσο και σε ποιότητα υλικού και προσωπικού.³⁸² Εντούτοις, το χαμηλό επίπεδο κατάρτισης ιδιαίτερα του προσωπικού του πολεμικού ναυτικού της χώρας θα μπορούσε να αποτελέσει μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη νέα ηγεσία του πολεμικού ναυτικού, ώστε να κάνει άνοιγμα συνεργασίας στον συγκεκριμένο τομέα προς την Ελλάδα, πέραν της ήδη υπάρχουσας ως μέλη του NATO, και την από κοινού ωφέλεια και των δύο χωρών, μέσω της διεξαγωγής κοινών γυμνασίων ή συνεργασίας σε θέματα αποστολών διάσωσης κατά τα πρότυπα της συνεργασίας του Διεθνούς Ναυτικού Οργανισμού (IMO)³⁸³, με απώτερο στόχο την ευρύτερη και ουσιαστική συνεργασία των χωρών της ΝΑ Μεσογείου και σε αυτό τον τομέα.

Στον Αντίποδα, η Τουρκική πολεμική αεροπορία βρίσκεται διαρκώς σε ανοδική πορεία, τόσο την τελευταία διετία όσο και σε βάθος δεκαετίας. Σύμφωνα με την παγκόσμια κατάταξη κατέχει την ένατη θέση σε μαχητική αξία.³⁸⁴ Εξάλλου, η περεταίρω ενίσχυση της με 100 αεροσκάφη 5^{ης} γενιάς τύπου JSF, του οποίου είναι συμπαραγωγός με το Ηνωμένο Βασίλειο και το Ισραήλ, αναμένεται να ενισχύσει ακόμη περισσότερο το κύρος και την αξία της, παγκοσμίως.³⁸⁵

³⁸¹ Michaletos Ioannis, *Greece and Turkey: Offensive and Defensive Balance of Naval Power in 2012*, Balkanalysis.com, (31 May 2012), available at: <http://www.balkananalysis.com/greece/2012/05/31/greece-and-turkey-offensive-and-defensive-balance-of-naval-power-in-2012/> accessed on: 24-02-2013.

³⁸² Strategy Page, *Naval Forces of the World*, (31 Mai 2012), available at: <http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/navy/navalforcesoftheworld.asp> accessed on: 24-02-2013.

³⁸³ Ο Διεθνής Ναυτικός Οργανισμός (International Maritime Organization) ιδρύθηκε το 1948 και αριθμεί 170 μέλη, συμπεριλαμβανομένου όλων των χωρών της ΝΑ Μεσογείου. Βλέπε, International Maritime Organization, *Introduction to IMO*, Available at: <http://www.imo.org/> Accessed on: 24-02-2013.

³⁸⁴ Graig Hoyle, *World Air Forces 2013*, Special Report, (13 December 2012), Flight Global Insight, RUAG Schweiz AG, Switzerland.

³⁸⁵ Μαλούχος Π. Γεώργιος, *Τουρκική Υπεροπλία στο Αιγαίο*, Το Βήμα, (14 Μαρτίου 2010), διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=319978> πρόσβαση: 24-02-2013.

Αναλυτικότερα η τουρκική πολεμική αεροπορία διαθέτει 60.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό (28.500 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, και 31.500 στρατευμένους) 35.000 εφέδρους,³⁸⁶ και τεχνικά στηρίζεται σε αεροσκάφη τρίτης γενιάς κυρίως F16. Ο πίνακας 3.3 δίνει μια ολοκληρωμένη εικόνα του στόλου της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας.

Η τουρκική πολεμική αεροπορία, ιδιαίτερα με την προσθήκη του JFS στο μαχητικό της στόλο θα αποτελεί φόβητρο για τα κράτη της περιοχής και παράλληλα αξιόπιστο εταίρο για στρατιωτικές συνεργασίες. Ειδικότερα, ο τομέας της συμπαραγωγής οπλικών συστημάτων, εν προκειμένω η συνεργασία Ισραήλ-Τουρκίας για την κατασκευή του JFS, θα μπορούσε να λειτουργήσει ως προηγούμενο για την συνεργασία στον τομέα αυτό στην ευρύτερη περιοχή και παράλληλα ως έναυσμα προς τις υπόλοιπες χώρες για τη σύναψη αντίστοιχων συνεργασιών και ως πηγή άμβλυνσης των εντάσεων, αφού τα οικονομικά οφέλη που θα προκύψουν για όλους από μια τέτοια συνεργασία θα είναι διόλου ευκαταφρόνητα. Ωστόσο, ένα τέτοιο εγχείρημα ενέχει πολλές αντικειμενικές δυσκολίες. Μάλιστα, κατά την ακαδημαϊκό Δρ. Beril Dedeoglu, «για την επίτευξη μιας τέτοιας συνεργασίας, τουλάχιστον μία από τις εμπλεκόμενες χώρες θα πρέπει να διαθέτει την απαραίτητη τεχνολογία. Εντούτοις, στη ΝΑ Μεσόγειο, δεν υπάρχουν πολλές χώρες οι οποίες τη διαθέτουν. Συνεπώς, ένα παρόμοιο πρόγραμμα θα είναι ίσως εφικτό μόνο υπό την προϋπόθεση ότι ο αριθμός των μερών-συνεργατών είναι πιο σημαντικός. Επίσης, η συνεργασία στον αμυντικό τομέα πρέπει να πληρεί και τα απαιτούμενα οικονομικά κριτήρια.»³⁸⁷

Εν κατακλείδι, το συμπέρασμα που προκύπτει για τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις είναι ότι βρίσκονται σε στάδιο ραγδαίας ανάπτυξης και ενίσχυσης, γεγονός που θα έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις για την ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής, την ένταση των οποίων, εν πολλοίς, θα καθορίσουν οι χειρισμοί της τουρκικής ηγεσίας στα καυτά ζητήματα με τους γείτονες της χώρας (Ελλάδα, Κύπρος, Συρία).

³⁸⁶ Michaletos Ioannis, Greece and Turkey: Offensive and Defensive Balance of Air Power in 2012, Balkanalysis.com, (19 February 2012), available at: <http://www.balkananalysis.com/greece/2012/02/19/greece-and-turkey-offensive-and-defensive-balance-of-air-power-in-2012/> accessed on: 25-02-2013.

³⁸⁷ Dedeoglu Beril, επικεφαλής του τμήματος διεθνών σχέσεων του Galatasarai University και ειδικός σε ζητήματα διεθνών σχέσεων και ασφάλειας, Συνέντευξη στον Παναγιώτη Ψύλλο για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ, 21 Μαρτίου 2013, Μετάφραση Παναγιώτης Ψύλλος.

Ισραήλ

Η περίπτωση της αμυντικής ασφάλειας και στρατιωτικής ισχύς του Ισραήλ είναι πολυδιάστατη. Αφενός, μιλάμε για την υπερδύναμη στρατιωτικά της ΝΑ Μεσογείου, αφού διαθέτει ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, είναι το μόνο κράτος στην περιοχή που διαθέτει πυρηνικό οπλοστάσιο, ενώ ακολουθεί την πολιτική της κατά τον Άνβερ Κόεν πυρηνικής αδιαφάνειας³⁸⁸, και είναι από τους πλέον αξιόπιστους-αξιόλογους προμηθευτές οπλικών συστημάτων στον κόσμο. Αφετέρου, διαθέτει ένα ζωτικής σημασίας μειονέκτημα, έχει «έλλειψη στρατηγικού βάθους»³⁸⁹ (ένα εχθρικό μαχητικό αεροσκάφος μπορεί να διασχίσει τη χώρα μόλις σε τέσσερα λεπτά) και περιβάλλεται από εχθρικά διακείμενες αραβικές χώρες (Συρία, Λίβανος, Ιράν, Ιράκ Σαουδική Αραβία, Παλαιστίνη, ενώ Αίγυπτος και Ιορδανία τηρούν επί του παρόντος ουδέτερη στάση).

Οι παραπάνω παράμετροι έχουν συμβάλει τα πλείστα στην ανασύσταση του σύγχρονου αμυντικού δόγματος του Ισραήλ, το οποίο εδράζεται στις αρχές της μη-προληπτικής επίθεσης και της μη αποτρεπτικής στρατηγικής ασφάλειας.³⁹⁰ Το μεγάλο οικονομικό κόστος μιας προληπτικής επίθεσης, η διαρκής αστάθεια στην περιοχή και τα διδάγματα των αμερικανικών επεμβάσεων των προηγούμενων δεκαετιών για προληπτικούς λόγους στο Ιράκ, οδήγησαν το Ισραήλ σε αναθεώρηση του στρατηγικού του δόγματος και αναβάθμιση της πολιτικής της αποτροπής. Εξάλλου, η ηγεσία της χώρας αντιλαμβανόμενη το αμυντικό της μειονέκτημα να πολεμήσει ένα πόλεμο σε πρώτο χρόνο στο έδαφος της, επενδύει συστηματικά στην ποιότητα της αμυντικής της βιομηχανίας και στον τομέα της καινοτομίας-πληροφοριών, με αιχμή τα τεχνολογικά επιτεύγματα της (αναχαιτιστικοί πύραυλοι Iron Dome, αντιβαλλιστικοί πύραυλοι Arrow III και βαλλιστικοί πύραυλοι μεγάλου βεληνεκούς Jericho III) και το πυρηνικό οπλοστάσιο της χώρας, κάνοντας διπλωματική-αποτρεπτική χρήση αυτών προς τους εχθρούς της και όχι αντικειμενική χρήση στο πεδίο μάχης.

³⁸⁸ Ο όρος παραπέμπει στην φανερή κατοχή πυρηνικών όπλων, χωρίς αυτή επισήμως να είναι παραδεκτή από το Ισραήλ. Βλέπε, Anver Koen, (1998), *Israel and the Bomb*, New York: Columbia University Press, p. 187-212.

³⁸⁹ GlobalSecurity.org, *Strategic Doctrine*, Weapons of Mass Destruction (WMD), available at: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/israel/doctrine.htm> accessed on: 03-03-2013.

³⁹⁰ Mikaelian Shoghig, *Israel's Security Doctrine Between the Thirst for Exceptionalism and Demands for Normalcy*, Central European Journal of International and Security Studies, (2007), vol.1, Issue 2, available at: http://cejiss.org/sites/default/files/S.Mikaelian_Israeli_Security_Doctrine.pdf accessed on: 03-03-2013.

Δεδομένης της ασύμμετρης ισορροπίας με τα αραβικά κράτη (δημογραφικά, γεωγραφικά, οικονομικά, στρατιωτικά), το Ισραήλ έχει οικοδομήσει την εθνική του ασφάλεια πάνω στο δόγμα ότι πρέπει να έχει την αμυντική ικανότητα να αποτρέψει οποιαδήποτε πιθανή αραβική επίθεση και στο ενδεχόμενο αποτυχίας να είναι σε θέση να τελειώσει έναν πόλεμο αποτελεσματικά κατά το ξεκίνημα του.³⁹¹

Κατά συνέπεια το Ισραήλ έχει επενδύσει συστηματικά στην αμυντική-αποτρεπτική ικανότητα του. Να σημειωθεί ότι το αμυντικό οπλοστάσιο του Ισραήλ είναι από τα πληρέστερα στον κόσμο, γι' αυτό και μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως αποτρεπτικό αντίβαρο. Τα αριθμητικά και ποιοτικά δεδομένα των ενόπλων δυνάμεων του προκαλούν δέος. Ειδικότερα ο στρατός ξηράς διαθέτει 125.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό, 600.000 εφεδρους, και μια ιδιαίτερα ευέλικτη και υπερσύγχρονη πυραυλική ασπίδα. Ο πίνακας 4.1 απεικονίζει τα κύρια οπλικά συστήματα των χερσαίων δυνάμεων του Ισραήλ.

Εν συνεχεία, το πολεμικό ναυτικό του Ισραήλ μπορεί να μην είναι πολυάριθμο σε πολεμικά πλοία, ωστόσο διαθέτει τα πλέον σύγχρονα οπλικά συστήματα και ηλεκτρονικό εξοπλισμό, έτοιμο να ανταποκριθεί ανά πάσα στιγμή, τόσο στην ανάγκη ηλεκτρονικού πολέμου όσο και ασύμμετρων επιθέσεων, γεγονός που το κατατάσσει στην 3^η θέση παγκοσμίως σε μαχητική αξία και σε ποιότητα υλικού και προσωπικού με 9.500 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό και 10.000 εφεδρους.³⁹² Ο πίνακας 4.2 απεικονίζει αναλυτικά τα αριθμητικά και ποιοτικά δεδομένα που δικαιολογούν την παραπάνω κατάταξη.

Ακόμη, ο ρόλος του ισραηλινού πολεμικού ναυτικού, ως προς την προστασία των θαλάσσιων συνόρων της χώρας, την μάχη κατά της τρομοκρατίας, δια της παρεμπόδισης μεταφοράς από θαλάσσης όπλων προς τρομοκρατικές οργανώσεις, και την συλλογή ζωτικών πληροφοριών για την ασφάλεια της χώρας, ενισχύεται ακόμη περισσότερο από την ανάγκη προστασίας των υδρογονανθράκων που κείτονται στο θαλάσσιο υπέδαφός του.³⁹³ Εξάλλου, για το λόγο αυτό, το υπουργείο εθνικής άμυνας της χώρας προσφάτως απεφάσισε την κατάρτιση νέου εξοπλιστικού

³⁹¹ Toukan Abdullah and Cordesman H. Antony, *Study on a Possible Israeli Strike on Iran's Nuclear Development Facilities*, Center for Strategic and International Studies, (14 March 2009), available at: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090316_israelistrikeiran.pdf accessed on: 03-03-2013.

³⁹² Strategy Page, *Naval Forces of the World*, (31 Mai 2012), available at: <http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/navy/navalforcesoftheworld.asp> accessed on: 10-03-2013.

³⁹³ Israel Defence Forces, Navy, IDF Units, available at: <http://www.idf.il/1514-en/Dover.aspx> accessed on: 10-03-2013.

προγράμματος ύψους \$3 δις για την αγορά πολεμικών πλοίων, με σκοπό την φύλαξη των πλατφορμών φυσικού αερίου που βρίσκονται εντός της ΑΟΖ του.³⁹⁴

Η αποτελεσματική λειτουργία του πολεμικού ναυτικού του Ισραήλ στηρίζεται και στην από αέρος υποστήριξή του, καθώς η πολεμική αεροπορία της χώρας είναι προηγμένη ποιοτικά στους τομείς των αερομαχιών, συλλογής πληροφοριών, συστημάτων προειδοποίησης, συστημάτων εμπλοκής και οπλικών συστημάτων. Ειδικότερα η πρώτη γραμμή της ισραηλινής πολεμικής αεροπορίας αποτελείται από 34.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό, 55.000 εφέδρους και μαχητικά αεροσκάφη F16 τέταρτης γενιάς. Ο πίνακας 4.3 παρουσιάζει λεπτομερώς τα κυριότερα κομμάτια του στόλου της.

Η ισραηλινή αεροπορία διαθέτει έναν από τους πλέον σύγχρονους στόλους μαχητικών αεροσκαφών παγκοσμίως και σε συνδυασμό τα υπερσύγχρονα οπικά και ηλεκτρονικά συστήματα της αμυντικής της βιομηχανίας, καθίσταται αξιόμαχη και αξιόπιστη ως στρατηγικός εταίρος. Η προσθήκη μάλιστα 25 μαχητικών αεροσκαφών 5^{ης} γενιάς από το 2015 σε υπηρεσία θα δώσει στη χώρα ένα μεγάλο στρατηγικό πλεονέκτημα έναντι τόσο των άλλων κρατών της περιοχής, αφού μόνο η Τουρκία θα διαθέτει αντίστοιχο, όσο και των εχθρικά προσκείμενων γειτονικών της χωρών.

Όπως έχει πρότερα αναφερθεί, το τελευταίο είναι δημιούργημα της αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ σε συμπαράγωγή με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τουρκία. Εν αντιθέσει, με τα άλλα κράτη της ΝΑ Μεσογείου το Ισραήλ διαθέτει μια φερέγγυα και ιδιαίτερα ανταγωνιστική παγκοσμίως αμυντική βιομηχανία, κάτι που του δίνει ένα μεγάλο στρατηγικό πλεονέκτημα διπλωματικά, οικονομικά και στρατιωτικά.³⁹⁵ Χαρακτηρίστηκε η χώρα κατέχει την όγδοη θέση παγκοσμίως στην εξαγωγή οπλικών συστημάτων, με αξία \$12,9 δις την περίοδο 2004-2011, σύμφωνα με την υπηρεσία ερευνών του αμερικανικού Κογκρέσου. Το Ισραήλ διαθέτει περί τις

³⁹⁴ Cohen Gili, Israel navy demands NIS 3 Billion for Protection of Gas Rings, Haaretz, (09 July 2012), available at: <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-navy-demands-nis-3-billion-for-protection-of-gas-rigs-1.449954> accessed on: 10-03-2023.

³⁹⁵ Να σημειωθεί ότι η σημαίνουσα θέση της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας οφείλεται εν μέρει στην μεγάλη τεχνολογική και οικονομική βοήθεια που δέχεται από τις ΗΠΑ, \$3.1 δις για αγορές αμερικανικών οπλικών και ηλεκτρονικών συστημάτων. Το 2012, μάλιστα, το αμερικανικό Κογκρέσο ενέκρινε πρόσθετη βοήθεια \$1 δις για την ανάπτυξη των βαλλιστικών πυραύλων Arrow III και Iron Dome.

150 εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της αμυντικής του βιομηχανίας με ετήσιο κύκλο εργασιών πάνω από \$3,5 δις.³⁹⁶

Χαρακτηρίστηκα, μερικά από τα πιο ελκυστικά οπλικά συστήματα της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας είναι:

- Το αντιαεροπορικό σύστημα εκτόξευσης πυραύλων πολύ μικρού βεληνεκούς Red Sky II,
- Το σύστημα εκτόξευσης πυραύλων LYNX,
- Πυράυλους εδάφους-αέρος DELILAH,
- Προστατευτικά τείχη Iron Fist,
- Βλήματα τεθωρακισμένων οχημάτων M329 APAM-MP-T 120χιλ.,
- Βλήματα τεθωρακισμένων οχημάτων M117/1 APAM 105χιλ.,
- Συστήματα πολλαπλού σκοπού εκτόξευσης χειροβομβίδων MPRS,
- Παραπλανητικά δολώματα πυραύλων, αέρος-αέρος ATALD,
- Αεροπορικά πυραυλικά συστήματα μεγάλου βεληνεκούς, πολλαπλού ρόλου, DELILAH AL.³⁹⁷
- Μη επανδρωμένα κατασκοπευτικά αεροσκάφη Heron,
- Μη επανδρωμένα κατασκοπευτικά αεροσκάφη Hermes (450/900),
- Αντιαεροπορικά- αντιπυραυλικά συστήματα εδάφους-αέρος Barak-8,
- Αντιαεροπορικά, αυτοκινούμενα συστήματα εδάφους-αέρος Spyder,
- Αυτόνομα ηλεκτρονικά συστήματα πυρός CARDOM 120χιλ.,
- Τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού Bushmaster,
- Τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού Cougar.³⁹⁸
- Ταχεία περιπολικά θαλάσσης κλάσης Super Dvora,
- Ραντάρ πολεμικών σκαφών τύπου ELM-2221-STGR,
- Ραντάρ πολεμικών σκαφών, έγκαιρης προειδοποίησης τύπου ELM-2238-STAR.³⁹⁹

³⁹⁶ United Press International, Israel's Now One of Top Arms Exporters, Security Industry, (18 September 2012), available at: http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2012/09/18/Israels-now-one-of-top-arms-exporters/UPI-35031347995154/ accessed on: 11-03-2013.

³⁹⁷ Israel Military Industries Ltd., *Business Units*, available at: <http://www.imi-israel.com/> accessed on: 17-03-2013.

³⁹⁸ SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Supplier. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 2003-2012*. Supplier: Israel, SIPRI Arms Transfers Database, (20 March 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 20-03-2013.

Ο τομέας της αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ επιχειρεί συνολικά σε όλο το φάσμα των αναγκών των σύγχρονων ενόπλων δυνάμεων, σε ξηρά, αέρα, θάλασσα και διάστημα. Υπολείπεται ακόμη των δυνατοτήτων των ΗΠΑ και της Ρωσίας, που κρατούν τα ηνία της παγκόσμιας αμυντικής βιομηχανίας, φαίνεται όμως τα τελευταία χρόνια η στόχευση του στην αγορά του αναπτυσσόμενου κόσμου να του αποφέρει σημαντικά κέρδη. Η εξέλιξη αυτή παρέχει στη χώρα πολύτιμους οικονομικούς πόρους τόσο για την μετεξέλιξη της αμυντικής της τεχνολογίας, όσο και την διατήρηση της αποτρεπτικής της ικανότητας σε αξιόλογο επίπεδο.

Η άνθηση της αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, κυρίως λόγω των στενών δεσμών της με τις ΗΠΑ, οι οποίες πέραν από οικονομικά την συνδράμουν και υλικότεχνικά εδώ και δεκαετίες, ενώ σπουδαίο ρόλο στην εξέλιξη της έπαιξε και η απόβαση πολλών Ρώσων επιστημόνων, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, όπου μετέφεραν τεχνογνωσία τέτοια, που έδωσε μεγάλη ώθηση στον παραγωγικό της τομέα.

Αντίστοιχα, οι άνωθεν παράγοντες βοήθησαν και στην πυρηνική άνοιξη του Ισραήλ. Η χώρα διαθέτει περίπου 75-200 πυρηνικές κεφαλές⁴⁰⁰, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε από τους πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς, είτε από τα πυρηνικά του υποβρύχια και τα μαχητικά του αεροσκάφη. Η ανάπτυξη και κατοχή ενός τέτοιου οπλοστασίου από το Ισραήλ λειτουργεί αποκλειστικά ως αποτρεπτικός παράγοντας επίθεσης από τα αραβικά κράτη, καθώς η χώρα ποτέ μέχρι σήμερα δεν προέβη σε χρήση ή απειλή χρήσης τους. Εξάλλου, η εκάστοτε πολιτική ηγεσία του Ισραήλ έχει επανειλημμένα τονίσει ότι η χώρα δεν θα είναι η πρώτη που θα παρουσιάσει πυρηνικά όπλα στη Μέση Ανατολή και ότι δεν θα είναι η πρώτη που θα χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα, ενισχύοντας την πολιτική της πυρηνικής αμφιβολίας, έτσι ώστε να αποτραπεί η όποια εχθρική επέμβαση στο έδαφος του και μην επιχειρήσει κάποιο εχθρικά προσκείμενο σε

³⁹⁹ Israel Aerospace Industries, *Naval Systems*, Business Areas, available at: http://www.iai.co.il/14461-en/BusinessAreas_NavalSystems.aspx accessed on: 20-03-2013.

⁴⁰⁰ Kimball Daryl and Collina Tom, *Nuclear Weapons: Who has What at a Glance*, Arms Control Association, (November 2012), available at: <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat> accessed on: 22-03-2013.

αυτό κράτος να αποκτήσει πυρηνικό οπλοστάσιο, αφού το Ισραήλ θα προβεί σε αντίποινα.⁴⁰¹ Επί του παρόντος το Ισραήλ δεν είναι μέρος της Συνθήκης μη-εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων του 1968,⁴⁰² ωστόσο έχει υιοθετήσει τη Συνθήκη για την απαγόρευση χρήσης πυρηνικών όπλων στην ατμόσφαιρα, στο διάστημα και κάτω από τη θάλασσα του 1963⁴⁰³.

Συνολικά, μέχρι το 2008 εκτιμάται ότι η χώρα παρήγαγε 1791 kg πλουτωνίου από τον πυρηνικό αντιδραστήρα της Dimona ικανά να της δώσουν τη δυνατότητα κατασκευής περίπου 500 πυρηνικών κεφαλών 5kg και 8kg, όποτε κριθεί αναγκαίο.⁴⁰⁴ Εντούτοις, το ζήτημα που έχει προκύψει από το 2008 και μετά για το Ισραήλ είναι πως η πολιτική της πυρηνικής αποτροπής δεν φαίνεται να λειτουργεί κατασταλτικά για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Το Ισραήλ προσπαθεί συστηματικά τα τελευταία χρόνια σε συνεργασία με τις ΗΠΑ, την ΕΕ και την ΙΑΕΑ να τερματίσει το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, είτε με οικονομικές κυρώσεις, είτε με χρήση διπλωματικής ισχύος, ώστε να μην χρειαστεί το ίδιο να εγκαταλείψει τις αρχές του αμυντικού του δόγματος και να κάνει χρήση ένοπλης βίας ή ακόμη και της πυρηνικής του ισχύος, εμφανώς.

Επί του παρόντος, φαίνεται να έχει δοθεί χρόνος για διαπραγματεύσεις μεταξύ Ιράν και ΙΑΕΑ, χωρίς σε καμία περίπτωση να αποκλείεται το ενδεχόμενο επέμβασης του Ισραήλ προκειμένου να μην απειληθεί η ασφάλεια και εδαφική του ακεραιότητα.

Συρία

Το αμυντικό δόγμα της Συρίας, μέχρι πρότινος, βασιζόταν σε τρεις πυλώνες. Την προάσπιση των συνόρων της χώρας από το βασικό της αντίπαλο, το Ισραήλ, την άσκηση όσο το δυνατό μεγαλύτερης επιρροής προς το Λίβανο, ακόμη και μετά το τέλος της συριακής κατοχής στη χώρα αυτή, το 2005, και τη διασφάλιση της εξουσίας του προέδρου Άσαντ ενάντια σε όποια εγχώρια ή από το εξωτερικό απειλή, κυρίως διαμέσου μεγάλων επενδύσεων στην τέταρτη

⁴⁰¹ Toukan Abdullah and Cordesman H. Antony, *Study on a Possible Israeli Strike on Iran's Nuclear Development Facilities*, Center for Strategic and International Studies, (14 March 2009), available at: http://csis.org/files/media/isis/pubs/090316_israelistrikeiran.pdf accessed on: 23-03-2013.

⁴⁰² United Nations, *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*, (1968), United Nations Office for Disarmament Affairs, available at: <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml> accessed on: 23-03-2013.

⁴⁰³ U.S Department of State, *Treaty Banning Nuclear Weapons Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water*, (5 August 1963), available at: <http://www.state.gov/t/isn/4797.htm> accessed on: 23-03-2013.

⁴⁰⁴ Toukan Abdullah and Cordesman H. Antony, *Study on a Possible Israeli Strike on Iran's Nuclear Development Facilities*, Center for Strategic and International Studies, (14 March 2009), available at: http://csis.org/files/media/isis/pubs/090316_israelistrikeiran.pdf accessed on: 23-03-2013.

μεραρχία των ενόπλων δυνάμεων της Συρίας, Δημοκρατική φρουρά, και τις ειδικές δυνάμεις.⁴⁰⁵ Ο τελευταίος πυλώνας, μετά και την έναρξη της εμφύλιας διαμάχης στη χώρα το 2011, φαίνεται να έχει πλέον τον πρώτο λόγο στη διασφάλιση της πολιτικής και εδαφικής ακεραιότητας της Συρίας.

Ωστόσο, η επίτευξη του παραπάνω στόχου βρίσκεται υπό αίρεση, αφού τόσο ο αριθμός, όσο και η αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεων της χώρας έχουν ελαττωθεί δραστικά. Απόδειξη του παραπάνω είναι η αδυναμία τερματισμού της εμφύλιας διαμάχης από τις κυβερνητικές δυνάμεις την τελευταία διετία. Εάν οι αποδεκατισμένες ένοπλες δυνάμεις της χώρας είχαν την ικανότητα να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αντιμετώπισης ενός σαφώς υποδεέστερου και πρόχειρα οργανωμένου αντιπάλου, η κρίση θα είχε τερματιστεί εν τη γενέσει της. Μέχρι πρότινος, η Συρία έμοιαζε εξ αρχής καταδικασμένη έναντι όποιας εξωτερικής επίθεσης εναντίον της που πολύ σύντομα θα την έφερνε σε κατάσταση εσωτερικής διάλυσης, εάν συνεχιστούν επί μακρόν οι συγκρούσεις. Ο μοναδικός αποτρεπτικός-εγγυητικός παράγοντας για την ασφάλεια της χώρας, είναι το μεγάλο χημικό οπλοστάσιο της, η ανάλυση του οποίου θα γίνει παρακάτω, και οι ολέθριες συνέπειες που μπορεί να έχει η χρήση του τόσο για τους γηγενείς όσο και της γειτονικές χώρες. Εξάλλου, και ο ακαδημαϊκός Δρ. Θάνος Ντόκος επισημαίνει σε συνέντευξή του ότι «οποιαδήποτε ορθολογική προσέγγιση του θέματος θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι δε θα γίνει χρήση του χημικού οπλοστασίου της χώρας, διότι αποτελέσει μια εξαιρετική αφορμή για επέμβαση και όλοι θα χειροκροτήσουν κιόλας. Ουσιαστικά, θα ήταν αυτοκτονία για τον Άσαντ να το κάνει.»⁴⁰⁶

Συνολικά, οι Συριακές ένοπλες δυνάμεις αντιμετωπίζουν τέσσερα καίρια για την αξιοπιστία τους προβλήματα. Αρχικά, παρ' ότι αριθμητικά διαθέτουν μεγάλο αριθμό οπλικών συστημάτων, ποιοτικά υστερούν σημαντικά σε συνάρτηση με τις άλλες χώρες της περιοχής, καθώς τα περισσότερα είναι πεπαλαιωμένα, σοβιετικής τεχνολογίας της δεκαετίας του 1970 ή πρότερα, με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνονται στις αμυντικές ανάγκες της χώρας και στις προδιαγραφές διεξαγωγής του σύγχρονου πολέμου. Εξάλλου, οι ένοπλες δυνάμεις της Συρίας διακρίνονται από

⁴⁰⁵ Holiday Joseph, *The Syrian Army: Doctrinal Order of Battle*, A report by the Institute for the Study of War, (February 2013), available at: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/SyrianArmy-DocOOB.pdf> accessed on: 07-04-2011.

⁴⁰⁶ Ντόκος Θάνος, Γενικός Διευθυντής ΕΛΙΑΜΕΠ, Συνέντευξη στις Αλεξάνδρα Προδρομίδου και Χρυστάλα Στεργιοπούλου για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ, 27 Φεβρουαρίου 2013.

χαμηλό επίπεδο ετοιμότητας, κινητικότητας, επιχειρησιακής υποστήριξης και εκπαίδευσης, μολονότι στο σύνολο του αραβικού κόσμου ο συριακός στρατός θεωρούνταν από τους καλύτερα εκπαιδευμένους στην προ εμφυλίου περίοδο.⁴⁰⁷

Το δεύτερο πλήγμα αξιοπιστίας για την συριακή άμυνα είναι η σταδιακή μείωση του ενεργού ανθρώπινου που υπηρετεί στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας από το 2000 και μετά, αρχικά για λόγους μεγάλου οικονομικού κόστους ως προς την συντήρησή τους, με αποκορύφωμα την έναρξη της εμφύλιας διαμάχης στη χώρα, όπου υπολογίζεται, ότι ιδίως στο στρατό ξηράς⁴⁰⁸, από τους 220.000 ενόπλους το 2010 πλέον ο συριακός στρατός μετρά 110.000 ενόπλους, εκ των οποίων μόλις οι 50.000 πρόσκεινται στην κυβέρνηση του προέδρου Άσαντ.⁴⁰⁹

Ένα ακόμη πρόβλημα που διέπει το σύνολο των συριακών ενόπλων δυνάμεων είναι το υψηλό επίπεδο διαφθοράς ανάμεσα στα ηγετικά τους στελέχη, το οποίο πηγάζει αφενός από την ακαμψία στην ιεραρχία της σοβιετικής στρατιωτικής παράδοσης και αφετέρου από το προσωποκεντρικό σύστημα διοίκησης τους, το οποίο λειτουργεί ως προσωπική αλυσίδα από τον πρόεδρο Άσαντ άμεσα στους διοικητές των μονάδων.⁴¹⁰

Το τέταρτο πλήγμα στην αξιοπιστία του στρατηγικού σχεδιασμού της Συρίας είναι ότι η χώρα έχει επανειλημμένα καταρτίσει φιλόδοξα εξοπλιστικά προγράμματα και υποβάλει μεγάλες παραγγελίες, τις οποίες είτε δεν ήταν σε θέση να υποστηρίξει οικονομικά, είτε δεν κατάφερε να παραλάβει ποτέ. Χαρακτηριστικό είναι ότι για την περίοδο 2000-2008 από τα \$5200.000 παραγγελιών οπλικών συστημάτων, η χώρα παρέλαβε τελικά μόλις τα \$2000.000.⁴¹¹ Άλλωστε, τα στοιχεία που προκύπτουν συνολικά για της αμυντικές δαπάνες της Συρίας μαρτυρούν τις

⁴⁰⁷ Holiday Joseph, *The Syrian Army: Doctrinal Order of Battle*, A report by the Institute for the Study of War, (February 2013), available at: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/SyrianArmy-DocOOB.pdf> accessed on: 07-04-2011.

⁴⁰⁸ Να σημειωθεί ότι ο συριακός στρατός έχει τη φήμη ενός πειθαρχημένου και με κίνητρο στρατού, παρά το σχετικά φτωχό αξιόμαχό του, κυρίως απέναντι στο Ισραήλ. Βλέπε, Richard M. Bennett, *The Syrian Military: A Primer*, Middle East Intelligence Bulletin, Vol. 3 No. 8, August/September 2001.

⁴⁰⁹ Kenner David, *Assad's Army Gets Cut in Half*, Foreign Policy, (18 March 2013), available at: http://blog.foreignpolicy.com/posts/2013/03/18/assads_army_gets_cut_in_half?wp_login_redirect=0 accessed on: 31-03-2013.

⁴¹⁰ Holiday Joseph, *The Syrian Army: Doctrinal Order of Battle*, A report by the Institute for the Study of War, (February 2013), available at: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/SyrianArmy-DocOOB.pdf> accessed on: 07-04-2011.

⁴¹¹ Cordesman H. Antony, Burke A. Arleigh, Nerguizian Aran, *The Egyptian Military and the Arab-Israeli Military Balance*, Conventional Realities and Asymmetric Challenges, (10 February 2011), Center For Strategic and International Studies, available at: <http://www.slideshare.net/hossamzein/the-egyptian-military-and-the-arab-israeli-military-balance-csis-report-2000> accessed on: 31-03-2013.

μικρές προοπτικές της χώρας στον τομέα αυτό. Αναφορικά, η χώρα την τελευταία τριετία δαπανά μόλις το 4% του ΑΕΠ της για τις αμυντικές της ανάγκες, ποσό που αγγίζει μόλις τα \$2,5 εκατ. και δεν δίνει περιθώρια βελτίωσης και εκσυγχρονισμού των ενόπλων δυνάμεων της.⁴¹²

Ως συνέχεια των παραπάνω έρχεται να προστεθεί και η αδιαφάνεια των αριθμητικών δεδομένων του συνόλου των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, από την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, καθώς η όποια παροχή στοιχείων για τα οπλικά συστήματα, που έχει στη διάθεση της η συριακή κυβέρνηση, γίνεται με κάθε επιφύλαξη για την εγκυρότητα τους. Αναλυτικότερα η γραμμή πυρός του στρατού ξηράς της χώρας αποτελείται από 50.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό και 60.000 εφέδρους,⁴¹³ και βαριά τεθωρακισμένα άρματα μάχης κυρίως σοβιετικής τεχνολογίας. Ο πίνακας 5.1 παρουσιάζει το κυριότερα οπλικά συστήματα των συριακών χερσαίων δυνάμεων.

Ακόμη, όσον αφορά την πολεμική αεροπορία της Συρίας, αυτή διαθέτει 60.000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό,⁴¹⁴ και μια σειρά από μαχητικά αεροσκάφη σοβιετικής τεχνολογίας τα αριθμητικά δεδομένα των οποίων παρουσιάζονται στον πίνακα 5.2.

Ο τρίτος πυλώνας των ενόπλων δυνάμεων της Συρίας, το πολεμικό της ναυτικό είναι ίσως το πιο ευάλωτο κομμάτι τους. Αποτελείται από 4000 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό, 2500 εφέδρους και ένα μικρό στολίσκο κυρίως από πυραυλάκατους, ο οποίος παρουσιάζεται στον πίνακα 5.3.

Τα στοιχεία καταδεικνύουν τις μικρές δυνατότητες των συριακών ενόπλων δυνάμεων, το κενό που υπάρχει στην αξιοπιστία τους, και τους κινδύνους που διατρέχει τόσο η εθνική ακεραιότητα και ασφάλεια της Συρίας, όσο και το πρόβλημα αστάθειας που δημιουργείται για τους υπόλοιπους παίκτες στη ΝΑ Μεσόγειο, αφού πιθανές ανακατατάξεις στο συριακό έδαφος, πολιτικά και στρατιωτικά, θα ευνοήσουν συνθήκες αποσταθεροποίησης στην περιοχή. Εξάλλου, εάν δεν δοθεί άμεσα λύση, αναίμακτη και αξιόπιστη, στην αναταραχή που επικρατεί στη χώρα, θα είναι αδύνατο να προχωρήσει η όποια συνεργασία των κρατών της περιοχής.

⁴¹² SIPRI, *Military Expenditure of Syria*, The SIPRI Military Expenditure Database, available at: <http://milexdata.sipri.org/result.php4> accessed on: 07-04-2013.

⁴¹³ Kenner David, *Assad's Army Gets Cut in Half*, Foreign Policy, (18 March 2013), available at: http://blog.foreignpolicy.com/posts/2013/03/18/assads_army_gets_cut_in_half?wp_login_redirect=0 accessed on: 31-03-2013.

⁴¹⁴ Kenner David, *Assad's Army Gets Cut in Half*, Foreign Policy, (18 March 2013), available at: http://blog.foreignpolicy.com/posts/2013/03/18/assads_army_gets_cut_in_half?wp_login_redirect=0 accessed on: 31-03-2013.

Ωστόσο, τα δεδομένα φαίνεται να έχουν αλλάξει άρδην τον τελευταίο μήνα, καθώς μια σειρά από εξοπλιστικές συμφωνίες με τη Ρωσία για την αντιπυραυλική ασπίδα της χώρας, οι οποίες υπεγράφησαν το 2007, υλοποιούνται, με αποτέλεσμα να θωρακίζεται η άμυνα της χώρας και να καθίσταται αμφίβολο το αποτέλεσμα μιας εξωτερικής ένοπλης επέμβασης στη Συρία. Ήδη, από το 2011 η Συρία διαθέτει 72 πυραύλους YAKHONT, οι οποίοι στοχεύουν στην προστασία των ακτών της χώρας από επιθέσεις πολεμικών πλοίων, ενώ ο αριθμός τους αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά.⁴¹⁵ Εξάλλου, ως μέρος των παραπάνω συμφωνιών, η Συρία σύντομα θα αποκτήσει και τους πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς εδάφους-αέρος S-300PMU, σύμφωνα με δηλώσεις του Ρώσου υφυπουργού των εξωτερικών Sergei Ryabkov, ένα αντιπυραυλικό σύστημα ιδιαίτερα αποτελεσματικό, το οποίο αναμένεται να ματαιώσει τα σχέδια κυρίως του Ισραήλ για επέμβαση στη χώρα.⁴¹⁶

Όσο η Συρία βρίσκεται στη δίνη του εμφυλίου τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες ανάφλεξης μιας ευρύτερης σύρραξης στην περιοχή με φόντο τους υδρογονάνθρακες και τα νέα-διαφιλονικούμενα εδάφη που θα προκύψουν από τον πιθανό διαμελισμό της. Η Τουρκία έχει ήδη δείξει τις προθέσεις της, καθώς στηρίζει ανοικτά την συριακή αντιπολίτευση και το Ισραήλ караδοκεί για να διευρύνει το στρατηγικό του βάθος και να εξαλείψει τον όποιο κίνδυνο για την εθνική του ασφάλεια.

Ακόμη μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος που προκύπτει από την πιθανή χρήση του χημικού οπλοστασίου της Συρίας σε αντίποινα προς τους αντικυβερνητικούς και όσους επιχειρήσουν να επέμβουν στρατιωτικά στη χώρα. Εν προκειμένω, η Συρία μετά τις επίπονες ήττες της από το Ισραήλ, τη δεκαετία του 1970, στράφηκε στην ανάπτυξη ενός μεγάλου και αξιόπιστου χημικού οπλοστασίου με σκοπό την αποτροπή μελλοντικών επιθέσεων, αφού δεν ήταν εφικτό να ανταγωνιστεί το Ισραήλ στον τομέα των συμβατικών όπλων. Η χώρα έθεσε τις βάσεις για το χημικό της πρόγραμμα στις αρχές της δεκαετίας του 1980 κάτω από άκρα μυστικότητα, ενώ υπάρχουν εικασίες ότι παράλληλα άρχισε να αναπτύσσει πρόγραμμα βιολογικών και πυρηνικών όπλων, μέχρι την αποκάλυψη αυτού από επιδρομή του Ισραήλ το 2007 στην περιοχή του Αλ-

⁴¹⁵ Έθνος, *Ρωσικοί Πύραυλοι «Ασπίδα» του Άσαντ Έναντι Επέμβασης*, (20-05-2013), διαθέσιμο στο: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22769&subid=2&pubid=63830539> πρόσβαση: 29-05-2013.

⁴¹⁶ BBC NEWS, *Russian Arms “to Deter Foreign Intervention in Syria”*, (28 May 2013), available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-22688894> accessed on: 29-05-2013.

Κιμπάρ⁴¹⁷. Η εγκατάσταση καταστράφηκε από τις ισραηλινές δυνάμεις και πιστεύεται ότι είχε αντιδραστήρα παραγωγής πλουτωνίου. Το Διεθνές Γραφείο Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), το οποίο είναι επιφορτισμένο για ελέγχους σε ζητήματα ατομικής ενέργειας παγκοσμίως ανέφερε μετά από ελέγχους ότι η συγκεκριμένη εγκατάσταση είναι πολύ πιθανό να ήταν πυρηνική και θα έπρεπε να δηλωθεί από τη Συρία.⁴¹⁸ Μάλιστα, το ΙΑΕΑ με ψήφισμα του, στις 9 Ιουνίου του 2011, μετά από ελέγχους τριών ετών στη χώρα, παρέπεμψε την υπόθεση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με την κατηγορία της μη συμμόρφωσης της Συρίας προς τις υποχρεώσεις της από τη Συμφωνία Διεξαγωγής Ασφαλείας από το ΙΑΕΑ.⁴¹⁹

Η Συρία έχει το μεγαλύτερο χημικό οπλοστάσιο στην περιοχή και το τέταρτο μεγαλύτερο στον κόσμο. Επί δεκαετίες, έχει επιμελώς αποφύγει να γίνει μέλος⁴²⁰ της σχεδόν παγκόσμιας Συνθήκης⁴²¹ για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων του 1992, ενώ παράλληλα έχει επενδύσει συστηματικά στον εκσυγχρονισμό αυτού. Ειδικότερα το χημικό οπλοστάσιο της Συρία περιλαμβάνει καυστικά αέρια Μουστάρδας θείου, παράγοντες παράλυσης νεύρων Σαρίν και το τρίτης γενιάς VX⁴²², οι οποίοι είναι ασύγκριτα τα πιο θανάσιμα χημικά όπλα,⁴²³ ψυχοτρόπες ουσίες και αέρια κυανίου.⁴²⁴ Το σύνολο των παραπάνω χημικών παραγόντων έχουν ενσωματωθεί σε οπλικά συστήματα, είτε με τη μορφή χημικών βομβών είτε έχουν πλαισιώσει

⁴¹⁷ Follath Erich and Stark Holger, *The Story of "operation Orchard": How Israel Destroyed Syria's Al Kibar Nuclear Reactor*, Spiegel International, (02 November 2009), available at: <http://www.spiegel.de/international/world/the-story-of-operation-orchard-how-israel-destroyed-syria-s-al-kibar-nuclear-reactor-a-658663.html> accessed on: 08-04-2013.

⁴¹⁸ International Atomic Energy Agency, *Report by the Director General: Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic*, 24 May 2011, www.isis-online.org; Anthony H. Cordesman, *The Israeli Nuclear Reactor Strike and Syrian Weapons of Mass Destruction: A Background Analysis*, Center for Strategic and International Studies, 24 October 2007, www.csis.org.

⁴¹⁹ NTI, *Syrian Nuclear Dispute Sent to United Nations*, (9 June 2011), Global Security Newswire, available at: <http://www.nti.org/gsn/article/syrian-nuclear-dispute-sent-to-united-nations/> accessed on: 10-04-2013.

⁴²⁰ OPCW, *Status of Participation in the Chemical Weapons Convention As at 21 May 2009*, Technical Secretariat, available at: http://www.opcw.org/index.php?eID=dam_frontend_push&docID=13069 accessed on: 08-04-2013.

⁴²¹ OPCW, *Convention on the Prohibition of Development, Production, Stockpiling and Use of chemical Weapons and on their Destruction*, Geneva 03 September 1992, available at: http://www.opcw.org/index.php?eID=dam_frontend_push&docID=6357 accessed on: 08-04-2013.

⁴²² Το VX είναι εξακολουθητικός χημικός παράγοντας παράλυσης νεύρων, δέκα φορές πιο θανάσιμο από το Σαρίν.

⁴²³ Wirtz James, *Weapons of Mass Destruction*, in Collins Alan, 2007, Contemporary Security Studies, Oxford University Press, New York, p.279.

⁴²⁴ Magnus Normark, Anders Lindblad, Anders Norqvist, Björn Sandström, and Louise Waldenström, *Syria and WMD: Incentives and Capabilities*, (Umeå: FOI - Swedish Defence Research Agency, 2004) p. 35.

τις κεφαλές πυραύλων, όπως τους Scud B και C, που απέκτησε η χώρα τη δεκαετία του 1990 από τη Βόρεια Κορέα.⁴²⁵

Το ερωτηματικό που προκύπτει από το χημικό οπλοστάσιο της Συρίας και γενικότερα ένα χημικό οπλοστάσιο είναι η αξιοπιστία του. Οι περισσότεροι στρατιωτικοί αναλυτές θεωρούν ότι τα μεγάλα χημικά οπλοστάσια είναι το όπλο μαζικής καταστροφής του «φτωχού ανθρώπου». Κι αυτό διότι σε παλιά, σχετικά απλή και φθηνή τεχνολογία, η οποία έχει περιορισμένη στρατιωτική χρήση. Η αποτελεσματικότητα ενός χημικού οπλοστασίου έγκειται κυρίως στον μεγάλο τρόπο που αυτό προκαλεί στις κοινωνίες των απλών πολιτών και στην ακρίβεια τις στόχευσής τους. Αναλυτικότερα τα χημικά όπλα μπορούν να επιφέρουν μεγάλες απώλειες στον εχθρό είτε όταν χρησιμοποιούνται σε κλειστούς χώρους, είτε αν χρησιμοποιηθούν με ακρίβεια ενάντια απροετοίμαστων πολιτών ή στρατιωτών. Ένας καλά οργανωμένος και προετοιμασμένος στρατός δεν θα αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα στο πεδίο της μάχης από τη χρήση χημικών όπλων.⁴²⁶

Κατά συνέπεια το ζήτημα που προκύπτει είναι αν η παρούσα Συριακή κυβέρνηση θα προβεί σε αντίποινα έναντι των πολιτών της ή των πολιτών γειτονικών σε αυτή χωρών (Ισραήλ, Τουρκία), σε περίπτωση στρατιωτικής επίθεσης εναντίον της.

Εν κατακλείδι, η Συρία και η έκβαση της ανθρωπιστικής και πολιτικής κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα αποτελούν βασικό κόμβο για την στρατιωτική ασφάλεια στην περιοχή. Υπό τις παρούσες συνθήκες, η χώρα δεν μπορεί να εμπνεύσει προοπτικές στρατιωτικής συνεργασίας και ασφάλειας με τις άλλες χώρες της ΝΑ Μεσογείου. Τουναντίον, αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα προς την κατεύθυνση αυτή, ακόμη και σε θεσμικό πλαίσιο. Η κατά το συντομότερο σταθεροποίηση της χώρας θα μπορούσε στο απώτερο μέλλον να συμβάλει θετικά προς αυτή την κατεύθυνση. Όσο συνεχίζεται ο εμφύλιος στη χώρα, τόσο θα βαθαίνει η αμυντική ανασφάλεια της και της περιοχής στο σύνολο της, αφού υπό προϋποθέσεις το Ισραήλ και η Τουρκία θα μπορούσαν να εμπλακούν άμεσα στο Συριακό πεδίο μάχης.

⁴²⁵HIS Jane's, *R-17 (Scud B/C/D variants), Executive Overview: Jane's Strategic Weapon Systems*, (30 April 2012), www.janes.com; Dinshaw Mistry, *Containing Missile Proliferation: Strategic Technology, Security Regimes, and International Cooperation in Arms Control* (Seattle: University of Washington Press, 2003); *Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Conventional Munitions, Covering 1 January to 31 December 2008* (Washington, DC: Office of the Director of Central Intelligence, 2008), www.cia.gov, pp. 6-7.

⁴²⁶Wirtz James, *Weapons of Mass Destruction*, in Collins Alan, 2007, *Contemporary Security Studies*, Oxford University Press, New York, p.279.

Λίβανος

Ο Λίβανος εντάσσεται στις πλέον αδύναμες στρατιωτικά χώρες της ΝΑ Μεσογείου. Έχει ισχνές και υπό ανάπτυξη ένοπλες δυνάμεις, χαρακτηρίζεται από έλλειψη γεωγραφικού και στρατηγικού βάθους κι έχει μικρά δημογραφικά και οικονομικά δεδομένα. Άλλωστε, η έλλειψη οικονομικών πόρων λειτουργεί ανασταλτικά στην αριθμητική και ποιοτική αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεων της χώρας και ευθύνεται, κατά κύριο λόγο, για την απουσία ξεκάθਾਰου σχεδιασμού στον τομέα της αμυντικής πολιτικής της. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι ο Λίβανος έχει αναπτύξει σχεδόν αποκλειστικά χερσαίες δυνάμεις, περιορισμένης αντιαεροπορικής και αντιαρματικής ικανότητας,⁴²⁷ ενώ τόσο η πολεμική αεροπορία όσο και το πολεμικό ναυτικό χωλαίνουν. Εξάλλου, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της περιοχής η κυβέρνηση του Λιβάνου δαπανά ετησίως μόλις περί τα \$1,6 εκατ. για τις αμυντικές της ανάγκες, ήτοι το 4,2% του ΑΕΠ⁴²⁸ της.⁴²⁹

Την τελευταία 5ετία τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Σαουδική Αραβία προσπάθησαν να αμβλύνουν το ζήτημα της επαρκούς χρηματοδότησης των Ενόπλων δυνάμεων του Λιβάνου με δωρεές, που στοχεύουν στον καλύτερο εξοπλισμό τους για την καταπολέμηση τρομοκρατικών δικτύων, ωστόσο η προσπάθεια αυτή είναι αδύνατο να καλύψει τα μεγάλα κενά της αποτρεπτικής ικανότητας του Λιβάνου και να δώσει απαντήσεις στους στόχους του αμυντικού δόγματος της χώρας.⁴³⁰

Το στρατηγικό δόγμα του Λιβάνου βασίζεται στη ιδέα ότι το Ισραήλ είναι ο κύριος εχθρός της χώρας. Ο Λίβανος έχει ως κύριο άξονα της εξωτερικής του πολιτικής της ειρήνευση στη Μέση Ανατολή και κατ' επέκταση την επίλυση των δικών του προβλημάτων με το Ισραήλ. Επιπλέον, στηρίζεται στις παραδοσιακά στενές του σχέσεις με τη Συρία ενώ ο προσανατολισμός των ενόπλων δυνάμεων του είναι καθαρά αμυντικός, με σκοπό την προστασία των εδαφών του από το Ισραήλ. Εξάλλου, η χώρα θεωρεί οποιαδήποτε στρατιωτική παρουσία στα εδάφη της, εκτός

⁴²⁷ Nerguizian Aram, *The Lebanese Armed Forces: Challenges and Opportunities in Post-Syria Lebanon*, CSIS, (10 February 2009), available at: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090210_lafsecurity.pdf accessed on: 21-04-2013.

⁴²⁸ SIPRI, *Military Expenditure of Lebanon*, The SIPRI Military Expenditure Database, (2012), available at: <http://milexdata.sipri.org/result.php4> accessed on: 20-04-2013.

⁴²⁹ Kahwaji Riad, *Lebanon's Defense Policy: Challenges and Possible Solutions*, INEGMA Special Report No.10, (August 2010), Institute for Near East and Gulf Military Analysis (INEGMA), available at: http://www.inegma.com/reports/Special_Report_10/SpecialReport_10_web.pdf accessed on: 19-04-2013.

⁴³⁰ Global Security.org, *Lebanese Ground Forces*, Military, available at: <http://www.globalsecurity.org/military/world/lebanon/army.htm> accessed on: 20-04-2013.

του θεσμικού πλαισίου του ΟΗΕ, ως άμεση απειλή που χρήζει εξάλειψης. Εξίσου, σημαντική παράμετρος του αμυντικού δόγματος του Λιβάνου αποτελεί και η διατήρηση της εσωτερικής του συνοχής και ειρήνης, αφού η φατριαστική δομή του είναι η κυριότερη αδυναμία του και τον καθιστά ευάλωτο σε εξωτερικές συγκρούσεις και πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη τρομοκρατικών οργανώσεων. Κατά συνέπεια, οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας στοχεύουν πρωταρχικά στη διατήρηση της σταθερότητας και ασφάλειας της.⁴³¹

Εντούτοις, το ζήτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο οι ένοπλες δυνάμεις του Λιβάνου είναι σε θέση να επιτελέσουν αποτελεσματικά αυτό το σκοπό, δεδομένης της αριθμητικής και ποιοτικής αδυναμίας του. Τα δεδομένα που ακολουθούν παρουσιάζουν τον Λίβανο, ως έναν από τους πλέον ανίσχυρους αμυντικά κρίκους της ΝΑ Μεσογείου.

Αναφορικά, ο στρατός ξηράς του Λιβάνου είναι μικρού μεγέθους και ισχύος, καθώς διαθέτει 56.600 ενεργό ανθρώπινο δυναμικό και τεθωρακισμένα άρματα μάχης παλιάς τεχνολογίας, τα οποία παρατίθενται στον πίνακα 6.1.

Αντίστοιχα, το πολεμικό ναυτικό του Λιβάνου διαθέτει μόλις 1100 άτομα ενεργό ανθρώπινο δυναμικό και περίπου 50 σκάφη, κυρίως περιπολικά κλάσης Gwalarn, Bergen, Totendorf, CSC-43, καθώς και 2 βοηθητικά πλοία προσγειώσεων κλάσης EDIC. Η κυβέρνηση της χώρας έχει ήδη καταρτίσει σχέδια ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού των ναυτικών της δυνάμεων, ωστόσο λόγω οικονομικών δυσχερειών αυτή η διαδικασία αναμένεται να αποπερατωθεί σε βάθος δεκαετίας.⁴³²

Σε αντίστοιχο επίπεδο βρίσκεται και η λιβανική πολεμική αεροπορία, με ενεργό ανθρώπινο δυναμικό 1000 ατόμων και αεροπορικό στόλο απαρχαιωμένο τεχνολογικά, μικρό σε αριθμό και σχεδόν εξολοκλήρου αποτελούμενο από μαχητικά ελικόπτερα. Ειδικότερα, διαθέτει περί τα 60 επιθετικά ελικόπτερα τύπου Bell 212/UH-1N, SA 342 Gazelle, SA 330 Puma, Bell205/UH-1

⁴³¹ Kahwaji Riad, *Lebanon's Defense Policy: Challenges and Possible Solutions*, INEGMA Special Report No.10, (August 2010), Institute for Near East and Gulf Military Analysis (INEGMA), available at: http://www.inegma.com/reports/Special_Report_10/SpecialReport_10_web.pdf accessed on: 19-04-2013.

⁴³² Nerguizian Aram, *The Lebanese Armed Forces: Challenges and Opportunities in Post-Syria Lebanon*, CSIS, (10 February 2009), available at: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090210_lafsecurity.pdf accessed on: 21-04-2013. See also, SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 19800-2012*. Recipient: Lebanon, SIPRI Arms Transfers Database, (21 April 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 21-04-2013.

Huey-2, και 3μεταγωγικά αεροσκάφη τύπου Cessna208 Caravan.⁴³³ Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια εκσυγχρονισμού του στόλου της πολεμικής αεροπορίας, εντούτοις η προσπάθεια περιορίζεται στην αγορά νέων επιθετικών ελικοπτέρων και συναντά παρόμοια οικονομικά εμπόδια.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα άνωθεν δεδομένα είναι ότι το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων του Λιβάνου βρίσκονται σε τέλμα, με αποτέλεσμα τόσο την δημιουργία κινδύνων για την αμυντική του ασφάλεια και κρατική υπόσταση, όσο και για την περιοχή, καθώς είναι εύκολος στόχος για καταφύγιο τρομοκρατικών δικτύων, αλλά και επιθέσεων από εχθρικά κράτη και ομάδες ανταρτών της περιοχής. Οι στενές του σχέσεις με την Συρία, υπό την παρούσα εμφύλια διαμάχη στη χώρα αυτή, και το πλούσιο σε υδρογονάνθρακες υπέδαφός του, μπορούν να συμπαρασύρουν τη χώρα στη δίνη του πολέμου και της ανυποληψίας εάν δεν βρεθεί άμεσα ικανός στρατηγικός εταίρος ή δεν υπάρξει οριστική επίλυση των προβλημάτων της με το γειτονικό Ισραήλ. Συνεπώς, υπό τις παρούσες συνθήκες θα ήταν χρήσιμο για την κυβέρνηση της χώρας να κάνει ανοίγματα και σε άλλες πλην της Συρίας χώρες, της ΝΑ Μεσογείου, προκειμένου να διασφαλίσει την σταθερότητα και να προωθήσει την συνεργασία στην ευρύτερη περιοχή.

Επίλογος-Συμπεράσματα

Έχοντας μιλήσει για την στρατιωτική ασφάλεια των χωρών της ΝΑ Μεσογείου και παρουσιάσει τις ιδιαιτερότητες κάθε μιας, στον τομέα αυτό, σε εθνικό επίπεδο, εκείνο που προκύπτει ως συμπέρασμα σε υπερεθνικό επίπεδο είναι ότι η περιοχή χάσκει συνοχής όσον αφορά την ασφάλεια της. Ειδικότερα, τα προβλήματα που υπάρχουν στις διμερείς σχέσεις των κρατών της, τα οποία αντικατοπτρίζονται πάνω στα εθνικά αμυντικά δόγματα, καθιστούν την ΝΑ Μεσόγειο μόρφωμα συγκρούσεων. Η ιδιαιτερότητα της περιοχής έγκειται στο γεγονός ότι δεν έχουμε απλά δύο αντίπαλους συνασπισμούς κρατών, που συγκρούονται για την ηγεμονία της, αλλά κατακερματισμένες διμερείς κυρίως συμμαχίες, οι οποίες δυσχεραίνουν τα περιθώρια επίλυσης

⁴³³ SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1990-2012*. Recipient: Lebanon, SIPRI Arms Transfers Database, (21 April 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 21-04-2013. See also, Nerguizian Aram, *The Lebanese Armed Forces: Challenges and Opportunities in Post-Syria Lebanon*, CSIS, (10 February 2009), available at: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090210_lafsecurity.pdf accessed on: 21-04-2013.

των διαφορών μεταξύ των κρατών και κατ'επέκτασιν την εδραίωση στρατιωτικής ασφάλειας και συνεργασίας στη ΝΑ Μεσόγειο.

Ακόμη, η παρουσίαση των στρατιωτικών δυνατοτήτων των κρατών της περιοχής κατέστησε σαφές ότι αυτά χωρίζονται σε δύο ομάδες, τα ισχυρά (Ισραήλ, Τουρκία, Ελλάδα) και τα ανίσχυρα (Συρία, Κύπρος, Λίβανος). Πρωταρχικό ρόλο στην κατάταξη αυτή παίζουν τα οικονομικά δεδομένα των κρατών, αλλά και οι συμμαχίες αυτών με τρίτα κράτη (ΗΠΑ, Ρωσία) και η ένταξη τους σε οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ και η ΕΕ. Η αποτρεπτική ισχύς των κρατών, σε συνδυασμό με τη γεωπολιτική θέση, τον ορυκτό πλούτο και τις ιστορικές τους καταβολές καθορίζει εν πολλοίς τις συμμαχίες των κρατών στην περιοχή.

Το ζήτημα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι πως είναι αδύνατο να μιλάμε για την αμυντική ασφάλεια της ΝΑ Μεσογείου από τη στιγμή που δεν υφίστανται τέσσερις βασικές προϋποθέσεις: σύμπνοια μεταξύ των κρατών της, διάθεση συνεργασίας, το θεσμικό-οργανωτικό πλαίσιο της αμυντικής συνεργασίας και τέλος ένας κοινός στόχος-κίνητρο για τη θεμελίωση αυτής. Οι πλείστες διαφορές στις διμερείς σχέσεις των κρατών, η παράνομη κατοχή των εδαφών της Κύπρου και της Συρίας, ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, ευνοούν συνθήκες στρατιωτικής ανασφάλειας στην περιοχή και σε καμία περίπτωση δεν προωθούν την αμυντική συνεργασία των κρατών της. Ιστορικά, για του λόγου το αληθές παρόμοια εγχειρήματα (ΝΑΤΟ, Σύμφωνο της Βαρσοβίας) ευδοκίμησαν διότι υπήρχε ένας κοινός στόχος μεταξύ των μελών τους, η προστασία των συνόρων τους από το αντίπαλο δέος. Στη ΝΑ Μεσόγειο δεν υπάρχει αυτή η μείζονος σημασίας προϋπόθεση.

Εν κατακλείδι, τόσο για την διετία 2010-2012 όσο και βραχυχρόνια δεν αναμένονται ριζικές αλλαγές στον τομέα της στρατιωτικής ασφάλειας στη ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου που να αφορούν το όλον των κρατών της, παρά μόνο σε μονομερές ή διμερές-πολυμερές επίπεδο (επικείμενη στρατιωτική συνεργασία Ελλάδος, Ισραήλ και Κύπρου, επίλυση της Συριακής κρίσης). Γενικότερα, το σύνολο των χωρών της περιοχής βρίσκεται σε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης της στρατιωτικής τους ισχύς σε εθνικό επίπεδο, κυρίως λόγω της ανακάλυψης υδρογονανθράκων στο βυθό της Μεσογείου και προσπαθούν η κάθε μια για λογαριασμό της να εξασφαλίσουν τη μερίδα του λέοντος σε αυτά. Υπό προϋποθέσεις η ανακάλυψη των υδρογονανθράκων αυτών θα μπορούσε να δημιουργήσει συνθήκες στρατιωτικής συλλογικής συνεργασίας στην περιοχή, τουλάχιστον όσον αφορά τον τομέα της διαφάνειας των εξοπλισμών

και οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης, εντούτοις κάτι τέτοιο υπό τις συνθήκες που αναλύσαμε στο κυρίως μέρος της ενότητας (αμφισβήτηση κυριαρχικών δικαιωμάτων, παράνομη κατοχή εδαφών, αμφισβήτηση δικαιωμάτων εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων) δεν ευνοείται. Σε κάθε περίπτωση η γενικότερη αναταραχή που υπάρχει στην περιοχή την τελευταία διετία σε συνδυασμό με τις ήδη παγιωμένες διαμάχες των κρατών της, καθιστούν επισφαλή τα όποια συμπεράσματα τουλάχιστον όσον αφορά το μέλλον της αμυντικής και στρατηγικής της ασφάλειας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: 70

Πίνακας 1.1

Οπλικό σύστημα	Μονάδες	
μαχητικά αεροσκάφη		
πολλαπλού ρόλου παντός καιρού με ικανότητα να φέρει μεγάλη ποικιλία οπλικών συστημάτων F-16C/D Block 30, 50 Fighting Falcon		
μαχητικά αεροσκάφη	67	
πολλαπλού ρόλου παντός καιρού με ικανότητα να φέρει μεγάλη ποικιλία οπλικών συστημάτων F-16C/D Block 52+		
μαχητικά αεροσκάφη	30	
πολλαπλού ρόλου και παντός καιρού Mirage 2000 EGM/BGM		
εξελιγμένα αεροσκάφη	25	
μαχητικά M2000-5		
μεταγωγικά αεροσκάφη	8	
C-27J Spartan		
μαχητικά ελικόπτερα	12	
AH-64D Apache		
μη επανδρωμένα κατασκοπευτικά αεροσκάφη	16	
Sperwer		
Κινητά συστήματα βεληνεκούς με 36	9	
αντιαεροπορικά μεγάλου βεληνεκούς Patriot Pac-III συστήματα		

εκτόξευσης

Κινητά πυραυλικά 2
αντιαεροπορικά συστήματα K/B S-300 PMU1 με 12 συστήματα εκτόξευσης

κινητά αναβαθμισμένα 20
αντιαεροπορικά συστήματα μικρού βεληνεκούς (SHORAD) ΒΕΛΟΣ

Κινητά αντιαεροπορικά 11
συστήματα μικρού βεληνεκούς (SHORAD) CROTALE NG/GR με 9 συστήματα εκτόξευσης

αυτοκινούμενα 15
ερπυστριοφόρα αντιαεροπορικά συστήματα μικρού βεληνεκούς (SHORAD) TOR-M1

αντιαεροπορικά συστήματα 42
μέσου βεληνεκούς εδάφους – αέρος τύπου Hawk(Homing All The Way Killer)

Αντιαεροπορικά συστήματα πολύ μικρού βεληνεκούς V-SHORADS, τα φορητά FIM-92B/C Stinger/Stinger Block-1 (500 μονοί εκτοξευτές με περισσότερα από 1.200 βλήματα) και τα αυτοκινούμενα [ASRAD Hellas](#) (54 συστήματα με τετραπλό εκτοξευτή και 432 βλήματα FIM-92C Stinger RMP)

Πηγή: Πολεμική Αεροπορία, Οπλοστάσιο Πολεμικής Αεροπορίας, (2012), διαθέσιμο στο: <http://www.haf.gr/el/mission/weapons/> πρόσβαση: 03-01-2013. Επίσης, SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1974-2012, Recipient Greece, SIPRI Arms Transfers Database, (24 April 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php* accessed on: 24-04-2013.

Πίνακας 1.2

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	NAYMAXΟΣ P19)
φρεγάτες κλάσης ΜΕΚΟ-ΗΝ200 (ΥΔΡΑ F452, ΣΠΕΤΣΑΙ F453, ΨΑΡΑ F454, ΣΑΛΑΜΙΣ F455)	4	κανονιοφόρους κλάσης 2 HSY-56 (ΚΑΣΟΣ P57, ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ P61)
φρεγάτες κλάσης S (ΕΛΛΗ F450, ΛΗΜΝΟΣ F451, ΑΔΡΙΑΣ F459, ΑΙΓΑΙΟΝ F460, ΝΑΒΑΡΙΝΟΝ F461, ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ F462, ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑ F463, ΚΑΝΑΡΗΣ F464, ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ F465, ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ F466)	10	κανονιοφόρους κλάσης 2 ASHEVILLE (ΤΟΛΜΗ P229, ΟΡΜΗ P230), κανονιοφόρους κλάσης 4 OSPREY HSY 56A (ΜΑΧΗΤΗΣ P266, ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ P267, ΑΗΤΤΗΤΟΣ P268, ΚΡΑΤΑΙΟΣ P269)
πυραυλάκατους κλάσης LA COMBATTANTE III	4	υποβρύχια κλάσης 3 ΓΛΑΥΚΟΣ (ΝΗΡΕΥΣ S111, ΤΡΙΤΩΝ S112, ΠΡΩΤΕΥΣ S113)
πυραυλάκατους κλάσης LA COMBATTANTE IIIb	5	υποβρύχια κλάσης 3 ΠΟΣΕΙΔΩΝ (ΠΟΣΕΙΔΩΝ S116, ΑΜΦΙΤΡΙΤΗ S117, ΠΟΝΤΟΣ S119)
πυραυλάκατους κλάσης 148	3	υποβρύχιο κλάσης 1 ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗΣ (ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗΣ S120)
πυραυλάκατους κλάσης ΡΟΥΣΣΕΝ	4	υποβρύχιο κλάσης 1 ΩΚΕΑΝΟΣ (ΩΚΕΑΝΟΣ S118)
κανονιοφόρους κλάσης OSPREY-55 (ΑΡΜΑΤΩΛΟΣ P18,	2	

Πηγή: *Strategy Page, Naval Forces of the World, (31 Mai 2012), available at: <http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/navy/navalforcesoftheworld.asp> accessed on: 19-01-2013.*

Πίνακας 2.1

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	αντιαεροπορικά συστήματα μικρού βεληνεκούς TOR-M1
ρωσικής προελεύσεως άρματα μάχης T-80U	30	100
γαλλικής προελεύσεως άρματα μάχης AMX-30	100	12
άρματα μάχης της ΕΛΔΥΚ	61	6
εκσυγχρονισμένα τεθωρακισμένα οχήματα EE-9 Cascavel	120	3 1
αμφίβια οχήματα πεζικού BMP-3	40	40 χιλιοστών και 24 πυραύλους
αυτοκινούμενα πυροβόλα χιλιοστών Mark F3	12	11
αυτοκινούμενα πυροβόλα χιλιοστών Zuzana	155	4
αυτοκινούμενα πυροβόλα χιλιοστών M-56	12	11
πολλαπλούς εκτοξευτές πυραύλων χιλιοστών M-63	105 70	4
αυτοκινούμενα ερπυστριοφόρα	18 128	4
	6	

Πηγή: *European Defence Information, Κύπρος, Armed Forces.co.uk, (16 Φεβρουαρίου 2013), διαθέσιμο στο: <http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edcountries/countrycyprus.htm> πρόσβαση: 16-02-2013.*

Πίνακας 3.1

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	107 12x107 χιλ.
άρματα μάχης τύπου Leopard 2A4	298	αυτοκινούμενα πυροβόλα τύπου M110 A2 Howitzer 8x203χιλ.
άρματα μάχης τύπου Leopard 1-A3 TU1	77	αντιαεροπορικά συστήματα πυραύλων τύπου ATILGAN KMS, με οκταπλό εκτοξευτή FIM-92 STINGER
άρματα μάχης Leopard 1-A3 T1	150	
άρματα μάχης M-60 A3 TTS	658	φορητά συστήματα εκτόξευσης πυραύλων εδάφους-αέρος τύπου FIM-92B/C STINGER Post/RPM
άρματα μάχης M-48 A5-T2	751	
αυτοκινούμενα τεθωρακισμένα οχήματα τύπου AIFV	650	
αυτοκινούμενα τεθωρακισμένα οχήματα τύπου M-113 A2/T2/T3	2468	συστοιχίες πυραύλων μέσου βλητικού εδάφους αέρος τύπου Patriot, πρόσφατα αναπτύχθηκαν νοτιοανατολικά της Τουρκίας, από τις Γερμανία, ΗΠΑ και Ολλανδία και θα παραμείνουν για αόριστο χρονικό διάστημα στη χώρα
μη επανδρωμένα επιθετικά αεροσκάφη τύπου IAI Harpy	108	
συστήματα τακτικών βαλλιστικών βλημάτων τύπου WS-1A/-2 4x320 χιλ.	25	
θωρακισμένα συστήματα πολλαπλής εκτόξευσης πυραύλων τύπου M-270 MLRS 12x227 χιλ.	12	αντιαεροπορικά συστήματα τύπου M-55 SPG 4x12,7χιλ
συστήματα εκτόξευσης πυραύλων τύπου TR-	48	αναβαθμισμένα επιθετικά ελικόπτερα τύπου AH-1P COBRA

Πηγή: SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1989-2012, Recipient Turkey*, SIPRI Arms Transfers Database, (24 February 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 24-02-2013.

Πίνακας 3.2

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	TCG Bafra F-505)
φρεγάτες κλάσης Oliver Hazard Perry (TCG Gaziantep F-490, TCG Giresun F-491, TCG Gemlik F-492, TCG Gelibolu F-493, TCG Gokceada F-494, TCG Gediz F-495, TCG Gokova F-496, TCG Goksu F-497)	8	κορβέτα τύπου Milgem 1 (TCG Heybeliada F-511)
φρεγάτα κλάσης Knox (TCG Zafer F-253)	1	κανονιοφόρους κλάσης Carpernter Class (TCG Alicitepe D-346, TCG Anittepe D-348)
φρεγάτες κλάσης MEKO200-IIIB (TCG Salihreis F-246, Kamalreis F-247)	2	Πυραυλάκατους κλάσης Jaguar, Kartal, Asheville, Dogan, Yildiz, Kilic
φρεγάτες κλάσης MEKO200-I (TCG Yavuz F-240, TCG Turgutreis F-241, TCG Faith F-242, TCG Yildirim F-243)	4	υποβρύχια κλάσης Ay 209/1200 (TCG Atilay S-347, TCG Saldiray S-348, TCG Batiray S-349, TCG Tildiray S-350, TCG Doganay S-351, TCG Dolunay S-352)
κορβέτες κλάσης D'estienne d'Ovres (TCG Bozcaada F-500, TCG Bodrum F-501, TCG Bandirma F-501, TCG Beykoz F-503, TCG Bartin F-504,	6	υποβρύχια κλάσης Preveze 209T1/1400 (TCG Preveze S-353,

TCG Sakaraya S-354, TCG 18 Mart S-355, TCG Anafartalar S-356)		αντιαεροπορικά πυροβόλα τύπου L 70 & L 70T Bofors 40 χιλ.	312
υποβρύχια κλάσης Gur Class 209T2/1400 (TCG Gur S-357, TCG Canakkale S-358, TCG Burakreis S-359, TCG I Inonu S-360)	4	αντιαεροπορικά πυροβόλα τύπου L 60 & M1A1 40 χιλ.	600
αεροσκάφη αεροπορίας ναυτικού τύπου ASW, AB212 EW, AB204S	15	αντιαεροπορικά πυροβόλα τύπου GAI D01 Oerlikon 2x20 χιλ.	400

Πηγή: SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1974-2012, Recipient Turkey, SIPRI Arms Transfers Database, (24 April 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 24-04-2013.*

Πίνακας 3.3

Οπλικά συστήματα	Μονάδες		
μαχητικά αεροσκάφη πολλαπλών ρόλων, τρίτης γενιάς, με προηγμένα ηλεκτρονικά συστήματα και εξελιγμένο κινητήρα τύπου, F-16 C/D Block 52 Plus Fighting Falcon	30	μαχητικά αεροσκάφη πολλαπλών ρόλων τύπου F-16 C/D Block 40 Fighting Falcon	88
μαχητικά αεροσκάφη πολλαπλών ρόλων, τρίτης γενιάς, τύπου F-16 C/D Block 50 Fighting Falcon	53	μαχητικά αεροσκάφη πολλαπλών ρόλων τύπου F-16 C/D Block 30 Fighting Falcon	28
		αναβαθμισμένα αναχαιτιστικά, υποστήριξης και κρούσης μαχητικά αεροσκάφη τύπου F-4E 2020 Terminator	52
		αναγνωριστικά αεροσκάφη τύπου RF-	32

4E		αεροσκάφη τύπου A400A Atlas	
Phantom II, 18 εκ των οποίων έχουν αναβαθμιστεί		μαχητικά ελικόπτερα τύπου Bell-209 AH-1 Cobra	16
τετρακινητήρια μεταγωγικά αεροσκάφη τύπου CASA CN-235M 100	52	στρατιωτικά ελικόπτερα, πολλαπλού ρόλου, τύπου Bell-205/UH-1H Iroquois (Huey)	55
τετρακινητήρια μεταγωγικά	10		

Πηγή: SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1979-2011, Recipient Turkey*, SIPRI Arms Transfers Database, (24 February 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 25-02-2013.

Πίνακας 4.1

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	Αντιαρματικούς πυραύλους γενιάς τύπου Lahat	Αντιαρματικούς πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς, εδάφους-εδάφους τύπου Nimrod
Φορητούς εκτοξευτές αντιαρματικών πυραύλων τύπου B-300 82χιλ.			
Φορητούς εκτοξευτές αντιαρματικών πυραύλων τύπου Shiron 83χιλ.		αναβαθμισμένα	360
Εκτοξευτές χειροβομβίδων τύπου M-203 40χιλ.		αναβαθμισμένα	780
Αυτόματους εκτοξευτές χειροβομβίδων τύπου MK 47 Striker 40χιλ.		τεθωρακισμένα άρματα μάχης τύπου Merkava Mark IV	
Αντιαρματικούς πυραύλους τέταρτης γενιάς τύπου Spike		αναβαθμισμένα	1040
		τεθωρακισμένα άρματα μάχης τύπου Megach7	
		θωρακισμένα οχήματα	60

μεταφοράς προσωπικού τύπου Namer		Φορητούς πυραύλους εδάφους-αέρος τύπου FIM-43 Redeye
θωρακισμένα οχήματα μεταφοράς τύπου Wolf	300	Αντιαεροπορικά πολυβόλα τύπου Bofors L/70 40χιλ.
Βαριά τεθωρακισμένα μαχητικά οχήματα τύπου Puma		Αντιαεροπορικά πολυβόλα τύπου TCM- 20 20χιλ.
Τεθωρακισμένα οχήματα αποκατάστασης παντός καιρού τύπου M88		συστοιχίες πυραύλων 6 μέσου βεληνεκούς τύπου Patriot
αναβαθμισμένα αυτοκινούμενα πυροβόλα τύπου M 109 155χιλ.	600	Αντιαεροπορικά συστήματα εκτόξευσης πυραύλων μικρού βεληνεκούς τύπου Iron Dome
αυτοκινούμενα πυροβόλα τύπου M 110 203χιλ.	36	Αντιβαλλιστικούς πυραύλους εδάφους- αέρος τύπου Arrow II/III
ολμοβόλα τύπου Soltam M-71 155χιλ.	300	Βαλλιστικούς πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς τύπου Jericho II/III
Τεθωρακισμένα άρματα εκτόξευσης πυραύλων τύπου Mar-290 290 χιλ.		
αντιαεροπορικά οχήματα τύπου Machbet	400	
φορητούς πυραύλους εδάφους-αέρος τύπου FIM-92 Stinger	500	

Πηγή: *Army Recognition.com, Israeli Army Military Equipment and Vehicle Israel, available at: http://www.armyrecognition.com/israeli_israel_army_land_forces_uk/israel_israeli_army_land_ground_forces_military_equipment_armoured_vehicle_pictures_information_desc.html accessed on: 04-03-2013.*

Πίνακας 4.2

Οπλικό σύστημα	Μονάδες
υποβρύχια κλάσης Dolphin Ger-212 (Dolphin, Leviathan, Tekuma, Tanin, Rahav)	5
Κανονιοφόρους κλάσης K-40 Eilat	
κορβέτες κλάσης Saar-5 Eilat (501 Eilat, 502 Lahav, 503 Hanit)	3
Κορβέτες τύπου AFCON	
πυραυλάκατους κλάσης Saar 4.5 Hetz/Nirit (INS Romach, INS Keshet, INS Hetz, INS Kidon, INS Tarshish, INS Yafo, INS Herev, INSSufa)	8
πυραυλάκατους κλάσης Saar 4 Reshef (INS Nitzachon, INS Atzmaut)	2
καταδρομικά κλάσης Dabur PFI	15
καταδρομικά κλάσης Super Dvora MK I/II	13
καταδρομικά κλάσης Super Dvora MK III	8
καταδρομικά κλάσης Nachshol Stingray	2
καταδρομικά κλάσης Shaldag MK II	2
αεροσκάφη τύπου C-130 H	2
ελικόπτερα τύπου Bell-212	17

Πηγή: Cordesman H. Antony, Burke A. Arleigh, Nerguizian Aran, *The Egyptian Military and the Arab-Israeli Military Balance, Conventional Realities and Asymmetric Challenges*, (10 February 2011), Center For Strategic and International Studies, available at: <http://www.slideshare.net/hossamzein/the-egyptian-military-and-the-arab-israeli-military-balance-csis-report-2000> accessed on: 10-03-2013.

Πίνακας 4.3

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	B200CT Tsufit3
μαχητικά αεροσκάφη τέταρτης γενιάς τύπου F16D Brakeet	48	αναγνωριστικά αεροσκάφη τύπου B200T Tsufit2
μαχητικά αεροσκάφη τέταρτης γενιάς τύπου F16C Barak	78	αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης τύπου G-550 Eitam
μαχητικά αεροσκάφη τέταρτης γενιάς τύπου F16B Netz	16	αεροσκάφη θαλάσσιας επιτήρησης τύπου IAI 1124N
μαχητικά αεροσκάφη τέταρτης γενιάς τύπου F16A Netz	77	αεροσκάφη ανεφοδιασμού τύπου KC-130H
μαχητικά αεροσκάφη τέταρτης γενιάς τύπου F15I Raam	25	μεταγωγικά αεροσκάφη C-130J
μαχητικά αεροσκάφη τρίτης γενιάς τύπου F4E Kurnass 2000	50	επιθετικά ελικόπτερα τύπου AH-64D Apache longbow
μαχητικά αεροσκάφη τρίτης γενιάς τύπου Kfir C2/C7	50	επιθετικά ελικόπτερα τύπου AH-64A Peten
αναγνωριστικά αεροσκάφη τύπου	5	

Πηγή: *Global Security.Org, Israel Air Force, Military, available at: <http://www.globalsecurity.org/military/world/israel/iaf-equipment.htm> accessed on: 10-03-2013.*

Πίνακας 5.1

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	Συστήματα εκτόξευσης πυραύλων εδάφους-αέρος TOR-M1
εκσυγχρονισμένα τεθωρακισμένα άρματα μάχης T-72	122	αυτοκινούμενα πυροβόλα D-30 Howitzer 122χιλ
τεθωρακισμένα άρματα μάχης T-72M	1478	αυτοκινούμενα πυροβόλα M-46 130χιλ
τεθωρακισμένα άρματα μάχης T-55/T-54	2200	αυτοκινούμενα πυροβόλα 2S1 122χιλ
αμφίβια τεθωρακισμένα ερπυστριοφόρα οχήματα μάχης BMP-1	2450	αντιαρματικούς πυραύλους AT-3 Sagger
τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού BRDM-2	950	αντιαρματικούς πυραύλους AT-10
οχήματα πολλαπλής εκτόξευσης πυραύλων BM-21 122χιλ MRLS	280	αντιαεροπορικά πυροβόλα ZU-23-2
συστήματα εκτόξευσης πυραύλων εδάφους-εδάφους FROG-7	18	αντιαεροπορικά πυροβόλα S-60 57χιλ.
συστήματα εκτόξευσης πυραύλων εδάφους-αέρος SA-2 Guideline	100	

Πηγή: Cordesman H. Antony, Burke A. Arleigh, Nerguizian Aran, *The Egyptian Military and the Arab-Israeli Military Balance, Conventional Realities and Asymmetric Challenges*, (10 February 2011), Center For Strategic and International Studies, available at: <http://www.slideshare.net/hossamzein/the-egyptian-military-and-the-arab-israeli-military-balance-csis-report-2000> accessed on: 31-03-2013.

Πίνακας 5.2

Οπλικά συστήματα	Μονάδες
μαχητικά αεροσκάφη MIG-21	217
μαχητικά αεροσκάφη MIG-23	145
μαχητικά αεροσκάφη MIG-29	48
μαχητικά αεροσκάφη Sukhoi Su-24	20
μεταγωγικά αεροσκάφη An-26	3
επιθετικά ελικόπτερα Mi-8/17	70
επιθετικά ελικόπτερα Mi-25/35	36
επιθετικά ελικόπτερα SA-342	30

Πηγή: *Graig Hoyle, World Air Forces 2013, Special Report, (13 December 2012), Flight Global Insight, RUAG Schweiz AG, Switzerland.*

Πίνακας 5.3

Οπλικά συστήματα	Μονάδες
φρεγάτες κλάσης Petya (Al Assari 1-508, Al Hiras 2-508)	2
πυραυλάκατους κλάσης Osa II	12
πυραυλάκατους κλάσης Osa I	8
πυραυλάκατους κλάσης Tir II	6

Πηγή: *SIPRI, Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1974-2012, Recipient Syria, SIPRI Arms Transfers Database, (24 February 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 31-03-2013.*

Πίνακας 6.1

Οπλικά συστήματα	Μονάδες	πυραύλων	BM-21
τεθωρακισμένα άρματα μάχης M48A5 105χιλ.	92	122χιλ.	57
τεθωρακισμένα άρματα μάχης T-54/T-55 100χιλ.	232	αυτόματα αντιαεροπορικά πολυβόλα 23χιλ.	ZU-23-2
τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού M113A1/A2 12,7χιλ.	1244	αντιαρματικά πυροβόλα 106χιλ.	φορητά M40A1 113
τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού 20χιλ.	86	φορητά συστήματα εκτόξευσης πυραύλων εδάφους-αέρος SA-7 Grail	20
πυροβόλα M198 Howitzer 155χιλ.	65	αντιαρματικούς πυραύλους BGM-71 TOW	24
πυροβόλα M114A1 Howitzer 155χιλ.	18	αντιαρματικούς πυραύλους Milan	26
πυροβόλα D-30 Howitzer 122χιλ.	160	μη επανδρωμένα κατασκοπευτικά αεροσκάφη, αεροπορίας στρατού, Mohajer4	8
/	15		
αυτοκινούμενα τεθωρακισμένα πυροβόλα M109A5 155χιλ.	54		
αυτοκινούμενους πολλαπλούς εκτοξευτές	25		

Πηγή: *Global Security.org, Lebanon Army Equipment, Military, available at: <http://www.globalsecurity.org/military/world/lebanon/army-equipment.htm> accessed on: 21-04-2013. See also, SIPRI, Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1990-2012. Recipient: Lebanon, SIPRI Arms Transfers Database, (21 April 2013), available at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php accessed on: 21-04-2013.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Andreou A.S., Parsopoulos K.E. et al, ‘An Alliance Between Cyprus and Greece: Assessing its Partners' Relative Security Contribution’, *Defence and Peace Economics*, vol. 15, issue 5, 2004.

Army Recognition.com, *Israeli Army Military Equipment and Vehicle Israel*, 2013, ανακτήθηκε 04-03-2013:

http://www.armyrecognition.com/israeli_israel_army_land_forces_uk/israel_israeli_army_land_ground_forces_military_equipment_armoured_vehicle_pictures_information_desc.html.

Arso S., ‘Turkish Premier Urges Assad to Quit in Syria’, *The New York Times*, November 2011, ανακτήθηκε 08-02-2013: http://www.nytimes.com/2011/11/23/world/middleeast/turkish-leader-says-syrian-president-should-quit.html?_r=1&.

Ayadi R. & Sessa C., ‘What scenarios for the Euro-Mediterranean in 2030 in the wake of the post-Arab spring?’, *MEDPRO Policy Paper*, no. 2, October 2011.

Balci A. and Kardas T., ‘The Changing Dynamics of Turkey’s Relations with Israel: An Analysis of ‘Securitization’, *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 2, pp. 99-120, 2012.

Balmasov S., *Dangerous Crossroads: NATO launches radar in Turkey to target Russia, Iran and Syria*, Centre for Research on Globalization (CRG), 19 January 2012, ανάκτηση στις 12-02-2013: <http://www.globalresearch.ca/dangerous-crossroads-nato-launches-radar-in-turkey-to-target-russia-iran-and-syria/28739>.

Barkey J., ‘Turkish Foreign Policy and the Middle East’, *CERI Strategy Papers*, N° 10, June 06 2011, ανακτήθηκε 25-0-2013:

http://www.sciencespo.fr/cei/sites/sciencespo.fr.cei/files/n10_06062011.pdf.

BBC News Europe, ‘Turkey imposes economic sanctions on Syria’, 30 November 2011, ανάκτηση στις 11-03-2013: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-15959770>.

BBC News, ‘Russian Arms “to Deter Foreign Intervention in Syria”’, May 28 2013, ανάκτηση στις 29-05-2013: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-22688894>.

Bennett R., ‘The Syrian Military: A Primer’, *Middle East Intelligence Bulletin*, Vol. 3 No. 8, August/September 2001.

Bentley M. and Matthew B., ‘Peres Says Israel Ties With Turkey Unaffected by Spat’, *Bloomberg*, January 30 2009, ανακτήθηκε 20-01-2013:

<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aR0w12J2KtyI&refer=home>.

Betts R., ‘What is Obama’s “grand” foreign policy strategy?’, *Council on Foreign Relations*, April 16 2013, ανάκτηση στις 23-05-2013: <http://www.cfr.org/grand-strategy/obamas-grand-foreign-policy-strategy/p30457>.

Bisca P. M., 'Democracy, Security, Peace: American and European Approaches towards Democratization', *Macalester International*, Vol. 20, Issue 1, 2007.

Boening A., 'Multilateral security in the Mediterranean post-Cold War: NATO's Mediterranean Dialogue and the EuroMed Partnership', *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, Vol.7 No. 10, May 2007.

Bonn International Center for Conversion, *All Quiet in the Middle East : Region remains in top position of the updated Global Militarization Index*, 2012, ανάκτηση στις 16-04-2013: http://www.bicc.de/fileadmin/Dateien/pdf/press/2012/PE_GMI_update_2012_131112_e_logo.pdf.

Brach J., *Ten Years after: Achievements and Challenges of the Euro-Mediterranean Economic and Financial Partnership*, German Institute of Global and Area Studies Research Unit: German Institute for Middle East Studies, N° 36, December 2006.

British Petroleum, 'Shah Deniz', 2012, ανάκτηση στις 02-06-2013: <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=9006668&contentId=7078987>.

Buzan B. and Herring E., *The Arms Dynamic in World Politics*, Colorado, Lynne Rienner Publishers Inc, 1998.

Byman D., 'Israel's Pessimistic View of the Arab Spring', *The Washington Quarterly*, Summer 2011.

Cagaptay S. and Tyler E., 'Turkey, Israel: Potential for a fresh start', *CNN World*, 31 May 2012, ανακτήθηκε 15-01-2013: <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/05/31/turkey-israel-potential-for-a-fresh-start/>.

Cagaptay S., 'Syria and Turkey: The PKK Dimension', *The Washington Institute*, 5 April 2012, ανακτήθηκε 05-03-2013: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/syria-and-turkey-the-pkk-dimension>.

Cagaptay S., 'Syria's War Affecting Turkey in Unexpected Ways', *The Washington Institute*, 29 January 2013, ανακτήθηκε 05-03-2013: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/syrias-war-affecting-turkey-in-unexpected-ways>.

Case Concerning the Continental Shelf, *ICJ*, Judgment on the 3rd June 1985.

Cebeci E. and Üstün K., 'The Syrian Quagmire: What's Holding Turkey Back?', *Insight Turkey*, Vol. 14, No.2, pp. 15, 2012.

CIA, *Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Conventional Munitions, Covering 1 January to 31 December 2008*, Washington, DC: Office of the Director of Central Intelligence, ανάκτηση στις 31-05-2013: www.cia.gov.

Cohen G., 'Israel navy demands NIS 3 Billion for Protection of Gas Rings', *Haaretz*, July 09 2012, ανάκτηση στις 10-03-2013: <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-navy-demands-nis-3-billion-for-protection-of-gas-rigs-1.449954>.

Colombo S., 'The GCC countries and the Arab Spring. Between outreach, patronage and repression', *Istituto Affari Internazionali Working Papers* 12/9-March 2012.

Cook A., 'Can Israel's New Coalition Fix Relations with Turkey', *The Atlantic*, 28 January 2013, ανάκτηση στις 02-020-2013: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/01/can-israels-new-coalition-fix-relations-with-turkey/272582/>

Cordesman A., 'The Israeli Nuclear Reactor Strike and Syrian Weapons of Mass Destruction: A Background Analysis', *Centre for Strategic and International Studies*, 24 October 2007: www.csis.org.

Cordesman A., Burke A., Nerguizian A. 'The Egyptian Military and the Arab-Israeli Military Balance, Conventional Realities and Asymmetric Challenges', 10 February 2011, *Centre For Strategic and International Studies*, ανάκτηση στις 31-03-2013: <http://www.slideshare.net/hossamzein/the-egyptian-military-and-the-arab-israeli-military-balance-csis-report-2000>.

Dadush U. and Dunne M. (2011) 'American and European Responses to the Arab Spring: What's the big idea?', *The Washington Quarterly*, 34:4, 14 September 2011.

Dalton M., 'Asad Under Fire :Five Scenarios for the Future of Syria', *Center for a New American Security Policy Brief*, September 2012, pp.2.

Daly J., 'Politics may devour exploitation of Mediterranean natural gas reserves', *Oilprice online*, February 17 2012.

Darbouche H. & Fattouh B., 'The Implications of the Arab Uprisings for Oil and Gas Markets', *The Oxford Institute for Energy Studies*, September 2011.

Defencetalk, 'Military cooperation was at heart of Turkey-Israel ties', June 01 2010, ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2013: <http://www.defencetalk.com/military-cooperation-was-at-heart-of-turkey-israel-ties-26704/>.

Delek Group Official Site, 2013, ανάκτηση στις 21-05-2013: <http://ir.delek-group.com>.

De Vasconcelos A., 'The post-Huntington Revolutions', *Issues* Vol. 35, May 2011, *The European Union Institute for Security Studies*.

Dinshaw M., *Containing Missile Proliferation: Strategic Technology, Security Regimes, and International Cooperation in Arms Control*, Seattle: University of Washington Press, 2003.

Dombey D., Blas D. and Fielding-Smith A., 'Mediterranean gas reserves tension flares', *The Financial Times*, October 9 2011.

Economist, The 'Drill, or quarrel?', 12 January 2013, ανάκτηση στις 16-01-2013: <http://www.economist.com/news/business/21569452-politics-could-choke-supplies-big-new-offshore-gasfields-drill-or-quarrel>.

Economist, The 'Erdogan's travels', May 05 2005, ανάκτηση στις 15-01-2013: <http://www.economist.com/node/3941568>

Economist, The 'The World's Biggest Armed Forces: Armed to the Hilt', 19 July 2011, ανάκτηση στις 24-02-2013: <http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/07/armed-forces>.

Economist Europe, The 'Turkey and its Army: Erdogan and his Generals', 02 February 2013, ανάκτηση στις 23-02-2013: <http://www.economist.com/news/europe/21571147-once-all-powerful-turkish-armed-forces-are-cowed-if-not-quite-impotent-erdogan-and-his>.

Economist Intelligence Unit, 'Country report: Morocco', December 2011.

Eni Official Site, 2013, ανάκτηση στις 21-05-2013: <http://www.eni.com>.

European Commission, The, 'The "Energy Strategy"', 2013, ανάκτηση στις 02-06-2013: http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm.

European Defence Information, 'Cyprus', *Armed Forces.co.uk*, 16 Φεβρουαρίου 2013, ανάκτηση στις 16-02-2013: <http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edcountries/countrycyprus.htm>.

Follath E. and Stark H., 'The Story of 'operation Orchard':How Israel Destroyed Syria's Al Kibar Nuclear Reactor', *Spiegel International*, 02 November 2009, ανάκτηση στις 08-04-2013: <http://www.spiegel.de/international/world/the-story-of-operation-orchard-how-israel-destroyed-syria-s-al-kibar-nuclear-reactor-a-658663.html>.

Freilich C. (2012) 'A Security Guarantee Now', *Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School*, August 4 2012.

Friedman T., 'The Arab awakenings and Israel', *The New York Times*, November 2011.

Gallis P., *CRS Report for Congress : Partnership For Peace*, August 9 1994, Foreign Affairs and National Defense Division Congressional Research Service, The Library of Congress.

Global Security.org, *Strategic Doctrine*, Weapons of Mass Destruction (WMD), 2013, ανάκτηση στις 03-03-2013: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/israel/doctrine.htm>.

Global Security.Org, *Israel Air Force*, Military, ανάκτηση στις 10-03-2013: <http://www.globalsecurity.org/military/world/israel/iaf-equipment.htm>.

Global Security.org, *Lebanese Ground Forces*, Military, ανάκτηση στις 20-04-2013: <http://www.globalsecurity.org/military/world/lebanon/army.htm>.

- Global Security.org, *Lebanon Army Equipment*, Military, 2013, ανάκτηση στις 21-04-2013: <http://www.globalsecurity.org/military/world/lebanon/army-equipment.htm>.
- Gordon, P. 'NATO's Growing Role in the Greater Middle East', *Emirates Lecture Series*, vol.63, The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 2006.
- Graham, A. et al., 'What role should the US play in the Middle East?', *Belfer Center Newsletter*, Harvard University, Summer 2011.
- Gumuscu, S., 'Turkey's Reactions to the Arab Spring', *Yale Journal of International Affairs*, 16 May 2012, ανακτήθηκε 20-01-2013: <http://yalejournal.org/2012/05/turkeys-reactions-to-the-arab-spring/>
- Haaretz, 'The start of a friendship', May 03 2005, ανακτήθηκε 12-01-2013: <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/the-start-of-a-friendship-1.157593>.
- Harel A., 'Without Syria peace, we could be headed for all-out war', *Haaretz*, 2010, ανακτήθηκε 18-02-2013: <http://www.haaretz.com/news/barak-without-syria-peace-we-could-be-headed-for-all-out-war-1.265858>.
- Herring E., 'Military Security', *Contemporary Security Studies*, New York, Oxford University Press Inc, 2007.
- Herzog, M. et al., 'How America Can Help Its Friends Make Nice', *The New York Times*, June 20 2012, ανάκτηση στις 20-01-2013: http://www.nytimes.com/2012/06/21/opinion/america-can-mend-israeli-turkish-relations.html?_r=0
- HIS Jane's, 'R-17 (Scud B/C/D variants)', *Executive Overview: Jane's Strategic Weapon Systems*, 30 April 2012, ανάκτηση στις 14-05-2013: www.janes.com.
- Holiday J., 'The Syrian Army: Doctrinal Order of Battle', A report by the Institute for the Study of War, February 2013, ανάκτηση στις 07-04-2011: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/SyrianArmy-DocOOB.pdf>.
- Howorth, J. 'The EU and NATO after Libya and Afghanistan: The future of Euro-US Security Cooperation', *Yale Journal of International Affairs*, Winter 2013.
- Hoyle G., *World Air Forces 2013*, Special Report, (13 December 2012), Flight Global Insight, RUAG Schweiz AG, Switzerland.
- Huber, D., 'Turkish-Israeli Relations in a Changing Strategic Environment', *Istanbul Policy Center*, September 2012, ανακτήθηκε 12-01-2013: http://www.iai.it/pdf/GTE/GTE_C_05.pdf.
- Huntington, Samuel P. 'The clash of civilizations?', *Foreign Affairs*; Summer 1993; 72, 3; ABI/INFORM Global.
- Ignatius, D., 'Looking for a Syrian endgame', *The Washington Post*, July 2012, ανακτήθηκε 11-02-2013: http://articles.washingtonpost.com/2012-07-18/opinions/35487595_1_syrian-opposition-syrian-minorities-asef-shawkat.

iKYPROS.COM, 'Διαπιστώνονται Αδυναμίες στην Κυπριακή Άμυνα', 29 Ιουλίου 2011, ανάκτηση στις 15-02-2013: <http://www.ikypros.com/easyconsole.cfm/id/21878>.

Indyk, M., *Book Launch for Restoring the Balance: A Middle East Strategy for the Next President*, Brookings Institution, December 2, 2008, ανάκτηση στις 15-02-2013: http://www.brookings.edu/~media/Files/events/2008/1202_middle_east/1202_middle_east.pdf

Inan Y. & Yusuf I., 'Partnership for Peace', *Journal of International Affairs*, June-August 1999, Vol. IV-No 2.

International Atomic Energy Agency, 'Report by the Director General: Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic', 24 May 2011: www.isis-online.org.

International Maritime Organization, *Introduction to IMO*, ανάκτηση στις 24-02-2013: <http://www.imo.org/>.

Israel Aerospace Industries, *Naval Systems, Business Areas*, ανάκτηση στις 20-03-2013: http://www.iai.co.il/14461-en/BusinessAreas_NavalSystems.aspx.

Israel Defence Forces, *Navy, IDF Units*, ανάκτηση στις 10-03-2013: <http://www.idf.il/1514-en/Dover.aspx>.

Israel Diplomatic Network, *Israeli Missions Around The World: Diplomatic Missions*, ανακτήθηκε 12-01-2013: <http://embassies.gov.il/Pages/IsraeliMissionsAroundTheWorld.aspx>

Israel Military Industries Ltd., *Business Units*, ανάκτηση στις 17-03-2013: <http://www.imi-israel.com/>.

Jerusalem Post, 'The Landau: Israel would defend off-shore gas find with force', ανάκτηση στις 01-05-2013: <http://www.jpost.com/Israel/Article.aspx?id=179620>.

Kahwaji R., 'Lebanon's Defense Policy: Challenges and Possible Solutions', *INEGMA Special Report*, No.10, August 2010, Institute for Near East and Gulf Military Analysis (INEGMA), ανάκτηση στις 19-04-2013: http://www.inegma.com/reports/Special_Report_10/SpecialReport_10_web.pdf.

Kanter J., 'Race for Gas by Cypriot Rivals Adds to Tensions', *The New York Times*, 30 August 2012, ανάκτηση στις 17-01-2013: <http://www.nytimes.com/2012/08/31/world/europe/in-cyprus-race-for-natural-gas-adds-to-tensions.html?pagewanted=all&r=0>.

Karaveli H., 'Turkey: The Unhelpful Ally', *The New York Times*, 27 February 2013, ανάκτηση στις 12-03-2013: <http://www.nytimes.com/2013/02/27/opinion/turkey-the-unhelpful-ally.html?r=0>.

Kariotis T. 'Hydrocarbons and the Law of the Sea in the Eastern Mediterranean: Implications for Cyprus, Greece and Turkey', *Mediterranean Quarterly*, Volume 22, Number 2, Spring 2011.

Kassinis S., 'Natural Gas in the Eastern Mediterranean- Casus Beli or Chance for Regional Cooperation', The Institute of National Security Studies, Tel Aviv July 05 2012, <http://www.youtube.com/watch?v=3QiWI-B1Bmg>.

Katsovitch G., 'Israel's trade with Turkey worth \$2b in first half', *Globes*, 22 August 2011, ανάκτηση στις 15 Ιανουαρίου 2013: <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000675654>.

Keiswetter, A., 'The Arab Spring: Implications for US Policy and Interests', *Middle East Institute*, January 13, 2012.

Kenner D., 'Assad's Army Gets Cut in Half, Foreign Policy', 18 March 2013, ανάκτηση στις 31-03-2013: http://blog.foreignpolicy.com/posts/2013/03/18/assads_army_gets_cut_in_half?wp_login_redirect=0.

Kershner I., 'Secret Israel-Syria Peace Talks Involved Golan Heights Exit', *The New York Times*, ανάκτηση στις 18 Φεβρουαρίου 2013: http://www.nytimes.com/2012/10/13/world/middleeast/secret-israel-syria-peace-talks-involved-golan-heights-exit.html?_r=0.

Kessler, G. 'Turkish foreign minister: Israeli raid on Gaza aid flotilla "like 9/11" for his country', *The Washington Post*, June 01 2010, ανάκτηση στις 20 Ιανουαρίου 2013: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/06/01/AR2010060101506.html>.

Kienle, E. 'Political reform through economic reform? The southern Mediterranean states ten years after Barcelona', *The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*, Chapter 1, 2005.

Kimball D. and Collina T., 'Nuclear Weapons: Who has what at a Glance', *Arms Control Association*, November 2012, ανάκτηση στις 22-03-2013: <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>.

Klotz F., 'How does Russia challenge U.S. diplomatic efforts in the Middle East?', *Council on Foreign Relations*, April 15, 2013.

Koen A., *Israel and the Bomb*, New York: Columbia University Press, 1998.

Kogan E., 'Cooperation in the Israeli-Turkish Defense Industry', *Middle East Series*, No.05/43, September 2005, pp.1.

Kouskouvelis I., 'The Problem with Turkey's "Zero Problems"', *Middle East Quarterly*, Volume XX:No.1 Winter 2013, pp. 56.

Kupchan C., 'No dilemma between Europe and Asia for Washington strategists', *Global Times*, March 28 2013.

Lenore M., *The Future of Turkish Foreign Policy*, ed. Lenore Martin and Dimitris Keridis, Cambridge, MA: 2004.

Lesser I., 'Turkey, Syria and The Western Strategic Imperative', *Istanbul Policy Center*, Sabanci University, Commentary no2, July 2012, ανάκτηση στις 15-03-2013:
http://www.iai.it/pdf/GTE/GTE_C_02.pdf.

Mallik A., 'Technology and Security in the 21st Century: A Demand-Side Perspective', *SIPRI Research Report*, No.20, 2004, Oxford University Press, ανακτήθηκε 09-01-2013:
<http://books.sipri.org/files/RR/SIPRIRR20.pdf>.

Manyin M., Daggett, S. et al., 'Pivot to the Pacific? The Obama Administration's "Rebalancing" Toward Asia', *Congressional Research Service*, March 28, 2012.

Michaletos I., 'Greece and Turkey: Offensive and Defensive Balance of Naval Power in 2012', 31 May 2012, *Balkananalysis*, ανάκτηση στις:
<http://www.balkananalysis.com/greece/2012/05/31/greece-and-turkey-offensive-and-defensive-balance-of-naval-power-in-2012/>.

Migdalovitz C., 'Israeli-Arab Negotiations: Background, Conflicts, and U.S. Policy', *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service, September 2008, ανάκτηση στις 2 Φεβρουαρίου 2013: <http://fpc.state.gov/documents/organization/110364.pdf>.

Mikaelian S., 'Israel's Security Doctrine Between the Thirst for Exceptionalism and Demands for Normalcy', *Central European Journal of International and Security Studies*, 2007, vol.1, Issue 2, ανάκτηση στις:
http://cejiss.org/sites/default/files/S.Mikaelian_Israeli_Security_Doctrine.pdf.

Mitvim - The Israeli Institute for Regional Foreign Policies, *Mitvim Poll: Israel-Turkey Relations*, August 2012, ανάκτηση στις 17-01-2013: <http://www.mitvim.org.il/en/israelis-support-apology-to-turkey>.

Mozgovaya N., 'U.S. concerned over frayed Israel-Turkey ties', *Haaretz*, 6 September 2011, ανάκτηση στις 17 Ιανουαρίου 2013: <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/u-s-concerned-over-frayed-israel-turkey-ties-1.382945>.

Morse E. & Richard J., 'The Battle for Energy Dominance', *Foreign Affairs*, Vol. 81, No.2 Mar-Apr. 2002.

Nabucco Gas Pipeline, 'The Nabucco Pipeline Project', ανάκτηση στις 02-06-2013:
<http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en>.

NATO Handbook 2002, Chapter 3.

NATO, *A more Ambitious and Expanded Framework for the Mediterranean Dialogue*, March 2007.

NATO, 'Financial and Economic Data Relating to NATO Defence', Press Release 2010, 078, 10 June, ανάκτηση στις 02-01-2013:
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2010_06/20100610_PR_CP_2010_078.pdf.

Nerguizian A., ‘The Lebanese Armed Forces: Challenges and Opportunities in Post-Syria Lebanon’, *CSIS*, 10 February 2009, ανάκτηση στις 21-04-2013: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090210_lafsecurity.pdf.

NTI, ‘Syrian Nuclear Dispute Sent to United Nations’, 9 June 2011, *Global Security Newswire*, ανάκτηση στις 10-04-2013: <http://www.nti.org/gsn/article/syrian-nuclear-dispute-sent-to-united-nations/>.

Normark M., Lindblad A et al., *Syria and WMD: Incentives and Capabilities*, Umeå: FOI - Swedish Defence Research Agency, 2004.

Obama, B., “Europe and America, Aligned for the Future”, *International Herald Tribune*, November 19, 2010.

O’Connell, J., “Common interests, closer allies: How democracy in arab states can benefit the west” *Stanford Journal of International Law*,

OPCW, *Status of Participation in the Chemical Weapons Convention As at 21 May 2009*, Technical Secretariat, ανάκτηση στις 08-04-2013: http://www.opcw.org/index.php?eID=dam_frontend_push&docID=13069.

OPCW, *Convention on the Prohibition of Development, Production, Stockpiling and Use of chemical Weapons and on their Destruction*, Geneva 03 September 1992, ανάκτηση στις 08-04-2013: http://www.opcw.org/index.php?eID=dam_frontend_push&docID=6357.

Özel S., Tuğtan M., ‘How Will the United States Avoid Paralysis with Turkey?’, *The German Marshall Fund of the United States*, 12 October, 2011, ανάκτηση στις 17-01-2013: www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Ozel_Tugtan_CarterMoment_Oct11.pdf.

Peker E., ‘Turkey Labels Israel a ‘Terrorist State’’, *The Wall Street Journal*, 19 November 2012, ανακτήθηκε 17-01-2013: <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323353204578128880612421650.html>.

Purushothaman U., *Balancing Security and Democracy: The American Dilemma*, Institute for Research on India & International Studies.

Pryor F., ‘Are Muslim Countries Less Democratic?’, *The Middle East Quarterly*, Fall 2007, Vol. XIV: November 2007.

Rabinovich I., *Damascus, Jerusalem, and Washington: The Syrian- Israeli Relationship as a U.S. Policy Issue*, The Saban Center for Middle East Policy, Analysis Paper ,Number 19, March 2009.

Rabinovich I., *Israel’s View of the Syrian Crisis*, The Saban Center for Middle East Policy, Analysis Paper Number 19, March 2009.

Ravid B. and DPA , ‘Netanyahu: Israel is preparing for dramatic changes in Syria’, *Haaretz*, ανάκτηση στις 18-02-2013: <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/netanyahu-israel-is-preparing-for-dramatic-changes-in-syria-1.489415>.

Ravid B., 'Netanyahu: Turkey can't be "honest broker" in Syria talks', *Haaretz*, 18 October 2009, ανάκτηση στις 20-01-2013: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/netanyahu-turkey-can-t-be-honest-broker-in-syria-talks-1.5940>.

Ravid B., 'Israel hits back at Turkey over scuppered air force drill', *Haaretz*, 11 October 2009, ανάκτηση στις 25-01-2013: <http://www.haaretz.com/news/israel-hits-back-at-turkey-over-scuppered-air-force-drill-1.6319>.

Repko E., 'The Israeli-Syrian Conflict: Prospects for a Resolution', *The Journal of International Policy Solutions*, Volume 7, Spring 2007, pp. 25-31.

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, *Relations between Turkey–Syria*, ανάκτηση στις 08-02-2013: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey%E2%80%93syria.en.mfa>.

Reuters, 'NATO warns Syria not to use chemical weapons', 4 December 2012, ανάκτηση στις 11-03-2013: <http://www.reuters.com/article/2012/12/04/us-syria-crisis-idUSBRE8AJ1FK20121204>.

Reuters, 'Syrian mortar bombs land in Israeli orchard', *Reuters US edition*, ανάκτηση στις 18-02-2013: <http://www.reuters.com/article/2012/09/25/us-syria-israel-shells-idUSBRE88O09V20120925>.

Ross, R., 'The Problem With the Pivot', *Foreign Affairs Magazine*, November/December 2012.

Schleifer Y., 'From Endearment to Estrangement: Turkey's Interests and Concerns in Syria', *United States Institute of Peace*, PeaceBrief no.109, October 2011.

Schumacher T., 'The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness', *Insight Turkey*, vol.13, no.3, 2011, pp. 107-119.

Silva A., 'Global security challenges for Europe: Structural and strategic changes in energy markets and major implications', *EUI Working Papers*, RSCAS 2012/24, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Global Governance Programme-19.

SIPRI, *Military Expenditure Database of Greece*, 2012, ανάκτηση στις 02-01-2013: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>.

SIPRI, *Military Expenditure of Lebanon*, The SIPRI Military Expenditure Database, 2012, στις 20-04-2013: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>.

SIPRI, *Military Expenditure of Syria*, The SIPRI Military Expenditure Database, ανάκτηση στις 07-04-2013: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>.

SIPRI, *Military Expenditure of Turkey*, 2012, ανάκτηση στις 22-02-2013: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>.

SIPRI, *TIV of Arms Exports from the Top 50 Largest Exporters, 2010-2011*, 20 January 2013, ανάκτηση στις 20-01-2013: http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php.

SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Supplier. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 2003-2012*. Supplier: Israel, SIPRI Arms Transfers Database, 20 March 2013, ανάκτηση στις 20-03-2013:

http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1974-2012*, Recipient Greece, SIPRI Arms Transfers Database, 21 April 2013, ανάκτηση στις 24-04-2013:

http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1990-2012*. Recipient: Lebanon, SIPRI Arms Transfers Database, 21 April 2013, ανάκτηση στις 24-04-2013:

http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1989-2012*, Recipient Turkey, SIPRI Arms Transfers Database, February 2013, ανάκτηση στις 24-02-2013:

http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

SIPRI, *Transfers of Major Conventional Weapons: Sorted by Recipient. Deals with Deliveries or Orders Made for Year Range 1974-2012*, Recipient Syria, SIPRI Arms Transfers Database, 24 February 2013, στις 31-03-2013: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

Sleiman M., President of the Republic of Lebanon, *Address at 66th Session of the General Assembly of the United Nations*, September 21 2011, ανάκτηση στις 01-05-2013:

http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/LB_en.pdf.

Solana J., 'Barcelona declaration', adopted at the Euro-Mediterranean Conference – 27-28/11/19 The European Council-Consilium *EU-NATO: THE FRAMEWORK FOR PERMANENT RELATIONS AND BERLIN PLUS*, March 2003.

Spear J. and Cooper N., The Defence Trade, in Alan Collins, *Contemporary Security Studies*, New York: Oxford University Press, 2007.

Strategy Page, *Naval Forces of the World*, 31 May 2012, ανάκτηση στις 19-01-2013:

<http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/navy/navalforcesoftheworld.asp>.

Sturm P., 'NATO and the EU: Cooperation?', ISIS Europe, *European Security Review*, no. 48, February 2010.

TANAP Official Site, 2013, ανάκτηση στις 02-06-2013: <http://www.tanap.com/>.

Total Official Site, 2013, ανάκτηση στις 02-06-2013: <http://www.total.com>.

Tocci N. and Cassarino J.P., 'Rethinking the EU's Mediterranean Policies Post-1/11', *IAI Working Papers*, 11, 06-March 2011.

Toukan A. and Cordesman A., *Study on a Possible Israeli Strike on Iran's Nuclear Development Facilities*, Center for Strategic and International Studies, 14 March 2009, ανάκτηση στις 03-03-2013: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090316_israelistrikeiran.pdf.

Touloumakos P., 'The devil you know: The Kurdistan issue and Syrian –Turkish Relations', *ELIAMEP*, Middle East Research Project, September-October 2012, ανάκτηση στις 23-03-2013: <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/11/MERP-REPORT-5.2012.pdf>.

Tür Ö., 'Turkey and Israel in the 2000s: From Cooperation to Conflict', *Israel Studies*, Volume 17, Number 3, Fall 2012 pp. 45-66.

Turan, İ., *Adventures in Causal Analysis: The Whys of Turkey's Deteriorating Relations with Israel*, German Marshall Fund of the United States, September 15, 2011, ανάκτηση στις 15-01-2013: http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Turan_TurkeyIsrael_Sept11.pdf.

Turkish Armed Forces, *Mission*, 02 April 2012, ανάκτηση στις 22-02-2013: http://www.tsk.tr/ing/1_about_the_taf/1_3_mission/mission.htm.

Turkish Land Forces, *Mission of the Turkish Land Forces*, 02 April 2012, ανάκτηση στις 22-02-2013: <http://www.kkk.tsk.tr/EN/>.

Ufuk U., *Reclaiming Israeli-Syrian Talks*, SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Report, October 2009, Report No: 2, ανάκτηση στις 11-02-2013: http://setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Report_02_Reclaiming_Israeli_Syrian_Talks_U_Ulutas.pdf.

Uras K., «Τα ζητούμενα της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή :Τα αμυντικά προβλήματα, τα οικονομικά, συμφέροντα και το NATO», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, 28 Μαρτίου 2013, ανάκτηση στις 30-03-2013: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69233/kerim-uras/tazitoymena-tis-toyrkias-sti-mesi-anatoli?page=show>.

United Nations, The "Exclusive Economic Zones", ανάκτηση στις 14-05-2013: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm.

United Nations, The *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*, 1968, United Nations Office for Disarmament Affairs, ανάκτηση στις 23-03-2013: <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>.

United Nations, The *UN Convention on the Law of the Sea*, Adopted on the 10th of December 1982, ανάκτηση στις 11-02-2013: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm last accessed 13/05/2013 <http://www.capital.gr/NewsTheme.asp?id=1767418>.

United Press International, 'Israel's Now One of Top Arms Exporters, Security Industry', 18 September 2012, ανάκτηση στις 11-03-2013: http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2012/09/18/Israels-now-one-of-top-arms-exporters/UPI-35031347995154/.

United States Energy Information Administration, 'Monthly Energy Review', April 2012.

United States Agency for International Development, *Syria*, ανάκτηση στις 11-02-2013:
<http://www.usaid.gov/crisis/syria>

United States Department of State, *Treaty Banning Nuclear Weapons Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water*, 5 August 1963, ανάκτηση στις 23-03-2013:
<http://www.state.gov/t/isn/4797.htm>.

Wahlisch M., 'Israel-Lebanon Offshore Oil & Gas Dispute', *Rules of International Maritime Law*, 5th December 2011, Vol.15, Issue 31.

Walker J., 'Turkey's Time in Syria: Future Scenarios', *Crown Center for Middle East Studies*, Middle East Brief, May 2012, no. 63, pp. 2.

Wheeler N. and Booth K., The Security Dilemma, in John Baylis and Nicholas J. Rengger (eds.), *Dilemmas of World Politics: International Issues in a Changing World*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

White House, 'Remarks by the President on a New Beginning', The Office of the Press Secretary, Cairo, Egypt, June 4, 2009.

White House, 'Remarks by the President on the Middle East and North Africa', The Office of the Press Secretary for Immediate Release, State Department, Washington, DC, May 19, 2011.

Wirtz J., *Weapons of Mass Destruction*, in Collins Alan, 2007, Contemporary Security Studies, Oxford University Press, New York.

Yayla A., 'Turkish Armed Forces: Army or Political Party', *Today's Zaman*, ανάκτηση στις 03-02-2013: <http://www.todayszaman.com/news-305957-turkish-armed-forces-army-or-political-partyby-atilla-yayla-.html>.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αθανασόπουλος Α., «Jerusalem Post»: Το Ισραήλ Θέλει να Σταθμεύσει Μαχητικά Στην Κύπρο, *Το Βήμα*, 08 Φεβρουαρίου 2012, ανάκτηση στις 16-02-2013:
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=442465>.

Αλεξόπουλος Δ., «Προμήθεια Ανταλλακτικών για τα F-16 Αποφάσισε το ΚΥΣΕΑ», *EPT*, 02 Ιανουαρίου 2013, ανάκτηση στις 04-01-2013: <http://www.ert.gr/politiki/item/28690-Promhtheia-antallaktikwn-gia-ta-F-16-apofasise-to-KYSEA>.

Αντωνίου Δ., *Άγκυρα*: «Εντός Ορίων της Τουρκικής Υφαλοκρηπίδας οι Άδειες για Έρευνες Εξόρυξης», *Η Καθημερινή*, 22 Φεβρουαρίου 2013, ανάκτηση στις 24-02-2013:
http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathremote_1_22/02/2013_484234.

ANT1 «Για πετρέλαιο θα τρυπήσει η TOTAL», ανάκτηση στις 12-05-2013:
<http://www.ant1iwo.com/oikonomia/2013/02/06/ayrio-h-ypografh-twn-symnolaiwn-me-thn-t/>.

Βερούκιος Δ., «Σε Μέγγενη ο Μείμαράκης για τα F16», *Το Έθνος*, 18 Μαΐου 2009, ανάκτηση στις 04-01-2013:

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=3696778&tag=8777>.

Βήμα, Το «Κύπρος – Ισραήλ: Στρατηγική Συνεργασία με Οικονομικές-Πολιτικές Πτυχές», 11 Φεβρουαρίου 2013, ανάκτηση στις 16-02-2013:

<http://www.tovima.gr/world/article/?aid=497714>.

Βήμα, Το: «Συρία και αέριο συμφιλιώνουν Ισραήλ και Τουρκία», *Washington Post*, 29 Μαρτίου 2013, ανάκτηση στις 30-03-2013: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=505008>.

Γιασεμή Α., *Χωρικός Προσδιορισμός Θαλάσσιων Ζωνών Οικονομικής Εκμετάλλευσης στην Κύπρο*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο- Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Τομέας Τοπογραφίας, Αθήνα 2012.

Γρηγοριάδης Ν. Ι. «Η κρίση στις σχέσεις Τουρκίας – Συρίας», *Η Καθημερινή*, 27 Ιουνίου 2012, ανακτήθηκε 02-03-2013:

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_columns 2 27/06/2012 487002.

Δαμανάκη, Μ. «Η Επίτροπος Μαρία Δαμανάκη χαιρετίζει την ευρύτατη αποδοχή από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της πρότασης της Κομισιόν για τη νέα Κοινή Αλιευτική Πολιτική», ανάκτηση στις 14-05-2013:

http://www.damanaki.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1439:2013-02-06-14-56-16&catid=48:2010-02-17-17-50-07&Itemid=57.

Δημάκας Λ., «S-300... Πονοκέφαλοι!», *Τα Νέα*, 23 Σεπτεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 11-01-2013: <http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4754106>.

Έθνος, Το «Κοινή Άσκηση των Πολεμικών Ναυτικών Ελλάδας-Ισραήλ-ΗΠΑ», 07 Μαρτίου 2013, ανάκτηση στις 31-05-2013:

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63793782>.

Έθνος, Το «Ρωσικοί Πύραυλοι 'Ασπίδα' του Άσαντ Έναντι Επέμβασης», 20 Μαΐου 2013, ανάκτηση στις 29-05-2013:

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22769&subid=2&pubid=63830539>.

Έθνος, Το «Αναστασιάδης: Νέα Εποχή στις σχέσεις Κύπρου- Τελ Αβίβ», ανάκτηση στις 13-05-2013: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63822872>.

Έθνος, Το «Ενέργεια και ΑΟΖ στην ατζέντα Όλαντ-Σαμαρά», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63785393>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Η «Ενεργειακός Χάρτης Πορείας για το 2050», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0885:FIN:EL:PDF>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Η «Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική», ανάκτηση στις 14-05-2013: http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/pcp2008_el.pdf.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Το «Ενεργειακή Ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ανάκτηση στις 13-05-2013:

<http://www.europarl.europa.eu/news/el/pressroom/content/20120420IPR43617/html/%CE%95%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%91%CF%83%CF%86%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%95%CE%95>.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Το «Σχετικά με τον Ενεργειακό Χάρτη Πορείας για το 2050, ένα μέλλον με ενέργεια (2012/2103(INI))», παράγραφος 76, ανάκτηση στις 14-05-2013:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0035+0+DOC+XML+V0//EL>.

Ευρωπαϊκές Κοινότητες, «Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική» 2009, ανάκτηση στις 14-05-2013:

http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/pcp2008_el.pdf.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Το «ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 2371/2002 του συμβουλίου της 20ής Δεκεμβρίου 2002 για τη διατήρηση και βιώσιμη εκμετάλλευση των αλιευτικών πόρων στο πλαίσιο της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:358:0059:0080:EL:PDF>.

Εφημερίδα, Η «Ολάντ, δεν ήρθα να πουλήσω όπλα, ήρθα να βοηθήσω», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.iefimerida.gr/news/91374/%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CF%84-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%AE%CF%81%CE%B8%CE%B1-%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AE%CF%83%CF%89-%CF%8C%CF%80%CE%BB%CE%B1-%CE%AE%CF%81%CE%B8%CE%B1-%CE%BD%CE%B1-%CE%B2%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%AE%CF%83%CF%89>.

Θασίτης Β., «Οι Περικοπές «Τύφλωσαν» και τα F16!», *Δημοκρατία*, 29 Δεκεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 04-01-2013: <http://www.dimokratianews.gr/content/12430/%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%AD%CF%82-%C2%AB%CF%84%CF%8D%CF%86%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%BB-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B1-f-16>.

Θεοχαρίδης Π., «Αντίστροφη μέτρηση για το Οικόπεδο 12», *Agent Supporting*, ανάκτηση στις 11-05-2013: <http://agentsupporting.com/antistrofh-metrhsh-gia-thn-epibebaiwtikh-gewtrhsh-sto-oikopedo-12>

Ιακωβίδης Σ., «Η Στρατηγική Συνεργασία στις Σχέσεις Μεταξύ Ελλάδας-Ισραήλ», *Η Σημερινή*, 09 Σεπτεμβρίου 2011, ανάκτηση στις 16-02-2013:

<http://www.sigmalive.com/simerini/columns/antistaseis/417141>.

Καθημερινή, Η «Ο Κέρι πάλι σε Ιερουσαλήμ και Άγκυρα», 4 Απριλίου 2013, ανάκτηση στις 04-04-2013: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_2_04/04/2013_516293.

Καθημερινή, Η «Συγγνώμη Νετανιάχου, συγχώρεση Ερντογάν για Μαβί Μαρμαρά», ανάκτηση στις 22-03-2013:

http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathbreak_1_22/03/2013_489448.

Κασσίνης Σ., IENE, 17^ο Εθνικό Συνέδριο Ενέργειας, «Ενέργεια και Ανάπτυξη 2012», 10 Οκτωβρίου 2012, ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.iene.gr/energy-development2012/articlefiles/session4/Kasinis-power-point.pdf>.

Κασσίνης Σ., «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», *ΣΚΑΙ-Οι Νέοι Φάκελοι*, ανάκτηση στις 23-02-2013: <http://folders.skai.gr/main/theme?id=265&locale=el>.

Κασσίνης Σ., «Προεκτάσεις», *YouTube*, ανάκτηση στις 23-02-2013: <http://www.youtube.com/watch?v=Uy-Pi5IpFyA>.

Κοζάκου-Μαρκουλλή Ε., «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», *ΣΚΑΙ-Νέοι Φάκελοι*, ανάκτηση στις 01-04-2013: <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=265>.

Κυπριακή Δημοκρατία, Κατάθεση εγγράφου στα Ηνωμένα Έθνη για τη θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας σχετικά με τη χορήγηση από την Τουρκία αδειών εξερεύνησης υδρογονανθράκων σε περιοχές που εμπίπτουν στην κυπριακή ΑΟΖ - 28/06/2012.

Κυπριακή Δημοκρατία, Κατάλογος εταιρειών οι οποίες εκδήλωσαν ενδιαφέρον για τον Β' Γύρο Χορήγησης Αδειών Εξερεύνησης Υδρογονανθράκων για τις Υπεράκτιες Περιοχές της Κύπρου, ανάκτηση στις 03-05-2013: [http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/85A6CDEEC8664060C2257A0800351CF5/\\$file/Κατάλογος%20εταιρειών%20οι%20οποίες%20εκδήλωσαν%20ενδιαφέρον.pdf](http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/85A6CDEEC8664060C2257A0800351CF5/$file/Κατάλογος%20εταιρειών%20οι%20οποίες%20εκδήλωσαν%20ενδιαφέρον.pdf).

Λιέλ Α., «Η συγγνώμη του Ισραήλ στην Τουρκία και η Κυπριακή ΑΟΖ», *ΣΚΑΙ- Οι Νέοι Φάκελοι*, ανάκτηση στις 13-05-2013: <http://folders.skai.gr/main/theme?id=375&locale=el>.

Λιλλήκας Γ., «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», *ΣΚΑΙ- Οι Νέοι Φάκελοι*, ανάκτηση στις 23-02-2013: <http://folders.skai.gr/main/theme?id=265&locale=el>.

Λιλλήκας Γ., «Η Δεξαμενή Σκέψης 'Θουκυδίδης' ανακρίνει τους υποψήφιους προέδρους», *Θουκυδίδης*, ανάκτηση 03-05-2013: <http://www.thoukidides.com/work-of-thematic-teams/general/67.html>.

Μαλούχος Γ., *Τουρκική Υπεροπλία στο Αιγαίο*, Το Βήμα, 14 Μαρτίου 2010, ανάκτηση στις 22-02-2013: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=319978>.

Μαλούχος Γ., «Δέκα Αναπάντητα Ερωτήματα για τα TOR M1», *Η Καθημερινή*, 05 Δεκεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 13-01-2013: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_politics_2_05/12/2004_125912.

Μαράκης Ν., «Η Αθήνα Αναλαμβάνει Πρωτοβουλία, Επαφές με Βελιγράδι και Ρώμη, Ελληνικό Σχέδιο για Ειρήνευση», *Το Βήμα*, 28 Μαρτίου 1999, ανάκτηση στις 16-12-2012: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=109417>.

Νομοθεσία Κυπριακής Δημοκρατίας Νόμος 203/1988.

Νομοθεσία Κυπριακής Δημοκρατίας Νόμος 64(I)/2004.

Ντόκος Θ., «Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφάλειας στον 21^ο Αιώνα», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, Κείμενο Πολιτικής Νο9. 2007, ανάκτηση στις 13-01-2013: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/pp07_09_gr.pdf.

ΟΗΕ, «Σύμβαση του ΟΗΕ για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας», ανάκτηση στις 14-05-2013: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

Παπανδρέου Γ., «Ολυμπιακή εκχειρία από την ιδέα στην πράξη», 18 Ιανουαρίου 1998, *Το Βήμα*, ανάκτηση στις 16-12-2012: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=95106>.

Παπαϊωάννου Σ., «Τα Μυστικά Βήματα της Κύπρου», *ΣΚΑΙ-Οι Νέοι Φάκελοι*, ανάκτηση στις 01-04-2013: <http://folders.skai.gr/main/theme?locale=el&id=265>.

Πολεμική Αεροπορία, *Οπλοστάσιο Πολεμικής Αεροπορίας*, 2012, ανάκτηση στις 03-01-2013: <http://www.haf.gr/el/mission/weapons/>.

Πρεσβεία της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Τελ Αβίβ, *Σχέσεις Κύπρου-Ισραήλ*, ανάκτηση στις 13-05-2013: http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_telaviv.nsf/DMLbilateral_gr/DMLbilateral_gr?OpenDocument.

Πρώτο Θέμα, Το «Η Τουρκία Δίνει 4 δις για να ‘Χτίσει’ Νέες Φρεγάτες», 29 Νοεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 24-02-2013: <http://www.protothema.gr/world/article/?aid=239983>.

Ρολλάνδης, Ν., «Προεκτάσεις», ανάκτηση στις 21-04-2013: <http://www.youtube.com/watch?v=Uy-Pi5IpFyA>.

ΣΚΑΙ, «ΑΟΖ: Υπογράφηκε η συμφωνία Λευκωσίας- TOTAL», ανάκτηση στις 12-05-2013: <http://www.skai.gr/news/finance/article/223236/antigrafotoukupros-upografetai-i-sumfonia-total-leukosias-gia-ereunes-udrogonanthrakon/>.

ΣΚΑΙ, «Ελλάδα-ΑΟΖ», *ΣΚΑΙ-Οι Νέοι Φάκελοι*, ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://folders.skai.gr/main/theme?id=266&locale=el>.

Στυλιανός Ν., *Το Ενιαίον Να Επανασχεδιαστεί και Ανασυσταθεί*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Και Διεθνών Αναλύσεων, 19 Μαΐου 2012, ανάκτηση στις 15-02-2013: http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1916:19052012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92.

ΣΥΡΙΖΑ, «Δήλωση του Κώστα Ήσυχου, μέλους της Π.Γ. του ΣΥΝ, υπεύθυνου για την εξωτερική πολιτική και άμυνα, για τις δηλώσεις Σαμαρά σχετικά με την ΑΟΖ», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.syriza.gr/tag/%CE%B1%CE%BF%CE%B6/>.

Τζιάρρας Ζ., «Ο Άξονας ‘Ισραήλ-Κύπρος-Ελλάδα’ και η Τουρκία», *Strategy International*, 20 Μαΐου 2012, ανάκτηση στις 20-01-2013: <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/270-2012-05-19-23-22-09>.

Τύπος, Ο «Εκλείσει ο β γύρος αδειοδοτήσεων», *Ο Τύπος*, ανάκτηση στις 12-05-2013:
http://typos.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=189152.

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Εκσυγχρονισμός των Ενόπλων Δυνάμεων*, 02 Δεκεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 16-12-2012: <http://www.mod.gr/el/eksixronismos-ed.html>.

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Νέα Δομή των Ενόπλων Δυνάμεων*, 02 Δεκεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 16-12-2012: <http://www.mod.gr/el/nea-domi-ed.html>.

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Στρατηγική Άμυνας*, 02 Δεκεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 16-12-2012: <http://www.mod.gr/el/links/678-stratigiki-aminas.html>.

Υπουργείο Εξωτερικών, *Αγωγός TAP Ενημερωτικό Σημείωμα*, ανάκτηση στις 02-05-2013:
<http://agora.mfa.gr/appdata/TAP.2013528105116.pdf>.

Υπουργείο Εξωτερικών, *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*, ανάκτηση στις 14-05-2013:
<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

Υπουργείο Εσωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας, *Κύπρος και Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη-Προκλητική Συμπεριφορά Τουρκίας*, ανάκτηση στις 12-05-2013:
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/AB89462E00BC0F73C22575710025E69C?opendocument>.

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, *Αναζήτηση, Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων*, ανάκτηση στις 14-05-2013:
[http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=765&language=el-GR&SkinSrc=\[G\]Skins%2F_default%2FNo+Skin&ContainerSrc=\[G\]Containers%2F_default%2FNo+Container](http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=765&language=el-GR&SkinSrc=[G]Skins%2F_default%2FNo+Skin&ContainerSrc=[G]Containers%2F_default%2FNo+Container).

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, *Χάρτες*, ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=767&language=el-GR>.

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, *Τροποποίηση Διατάξεων Περί Αναζήτησης, Έρευνας και Εκμετάλλευσης Υδρογονανθράκων και άλλες διατάξεις*, ανάκτηση στις 14-05-2013:
<http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=L5205Wk6kHQ%3d&tabid=765&language=el-GR>.

Φαφούτης Η. Κ., «Νέα Αναβολή Σημίτη για το Εξοπλιστικό», *Η Καθημερινή*, 15 Μαρτίου 2001, ανάκτηση στις 13-01-2013:
[http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_politics_2_15/03/01_I7064562=I7064562=%7C01&01-0301!cod150301\\$34316.html](http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_politics_2_15/03/01_I7064562=I7064562=%7C01&01-0301!cod150301$34316.html).

Φιλιππάκη Λ., «Έν Αναμονή της Απόφασης για την Υπόθεση Εργκενεκόν», Πρώτο Θέμα, 21 Σεπτεμβρίου 2012, ανάκτηση στις 23-02-2013:
<http://www.protothema.gr/world/article/?aid=224660>.

Φίλης, Κ. «ΤΑΡ: Οικοδομώντας τον Νότιο Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Διάδρομο. Γεωπολιτικές Παράμετροι και Δυνητικά Οφέλη για την Ελλάδα», ΙΔΙΣ, Μάιος 2013, ανάκτηση στις 25-05-2013: <http://www.idis.gr/wp-content/uploads/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B7-%CE%99%CE%94%CE%99%CE%A3.pdf>.

Χασαπόπουλος Ν., «Κύπρος – Ισραήλ: Κοινές Ασκήσεις σε Θαλάσσια Περιοχή στη Λεμεσό», *Το Βήμα*, 11 Απριλίου 2013, ανάκτηση 31-05-2013: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=507265>.

Capital.gr, «Προς συνεργασία Κύπρου- Λιβάνου για το φυσικό αέριο», ανάκτηση στις 21-04-2013: <http://www.capital.gr/NewsTheme.asp?id=1767418>.

Cyprus News, «Ιούνιο η επιβεβαιωτική Γεώτρηση στο 12» ανάκτηση στις 11-05-2013: <http://cyprusnews.eu/alitheia-oikonomia/1130388-%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B2%CE%B5%CE%B2%CE%B1%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B5%CF%8E%CF%84%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF-12.html>.

Defence Net, «Κομβικό σημείο η επιβεβαιωτική γεώτρηση “Αφροδίτη”», ανάκτηση στις 12-05-2013: <http://www.defencenet.gr/defence/item/%C2%AB%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%B2%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B2%CE%B5%CE%B2%CE%B1%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B5%CF%8E%CF%84%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82%BB>.

ENet.gr, «Οι ταραχές φρενάρουν τα σχέδια της Αγκυρας», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=248626>.

Energy Press «Ελληνική ΑΟΖ και Μάλτα», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://www.energypress.gr/news/analisi/Ellhnikh-AOZ-kai-Malta>.

Eureka, «Αλιεία σπαροειδών στο Β. Αιγαίο», ανάκτηση στις 14-05-2013: http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/971/xalari_unit1,2.pdf?sequence=2.

Euronews, «Ψηφίζεται η νέα Κοινή Αλιευτική Πολιτική από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο», ανάκτηση στις 14-05-2013: <http://gr.euronews.com/2012/12/18/artisan-fishermen-demand-fairer-eu-quotas/>.

Eurostat, «Παραγωγή και Εισαγωγές Ενέργειας», ανάκτηση στις 14-05-2013: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Energy_production_and_imports/el.

Hill F., «Γιατί ο Πούτιν στηρίζει τον Άσαντ, Μπερδεύοντας την Συρία με την Τσετσενία», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, 4 Απριλίου 2013, ανάκτηση στις 08-04-2013:

<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69250/fiona-hill/giati-o-poytin-stirizei-ton-asant?page=show>

Ignatius D., «Τα οφέλη από το ταξίδι Ομπάμα στη Μ. Ανατολή», *Η Καθημερινή*, 31 Μαρτίου 2013, ανάκτηση στις 01-04-2013:

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_1_31/03/2013_515897

INews, «Κύπρος: Υπεγράφη η συμφωνία Noble- Delek για το Οικόπεδο 12», ανάκτηση στις 11-05-2013: <http://www.inews.gr/148/kypros-ypograf-i-symfonia-Noble-Delek-gia-to-oikopedo-12.html>.

Invest in Greece, ανάκτηση στις 31-05-2013:

<http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=36§orID=38&la=2>.

Intracom Defense Electronics, *Εκσυγχρονισμός του Αντιαεροπορικού Πυραυλικού Συστήματος Μέσης Εμβέλειας HAWK*, Ενδεικτικά Προγράμματα, ανάκτηση στις 13-01-2013:

<http://www.intracomdefense.com/post/199>.

Koplow J., «Γιατί το Ισραήλ συμμαχεί τώρα με την Τουρκία : Η επικείμενη συνεργασία για την Συρία και την ενέργεια», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, ανάκτηση στις 30-03-2013:

<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69230/michael-j-koplow/giati-to-israil-symmaxei-tora-me-tin-toyrkia?page=show>.

Larrabee S., «Τι επιδιώκει ο Ταγίπ Ερντογάν από την ειρήνευση με το PKK», *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 27 Μαρτίου 2013, ανάκτηση στις 30 Μαρτίου 2013:

<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69231/f-stephen-larrabee/ti-epidiokei-o-tagip-erntogan-apo-tin-eirineysi-me-to-pkk?page=show>.

Skai.gr, «Υπογράφηκαν τα Συμβόλαια της Κύπρου για τις έρευνες στην ΑΟΖ», ανάκτηση στις 03-05-2013: <http://www.skai.gr/news/finance/article/222365/upografikan-ta-sumvolaia-tis-kuprou-gia-tis-ereunes-stin-aoz/>.

Rabinovich I., «Το Ισραήλ χτύπησε στη Συρία: Τι σημαίνει για την σύγκρουση η ισραηλινή εναέρια επίθεση», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, ανάκτηση στις 08-02-2013:

<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69166/itamar-rabinovich/to-israil-xytpise-sti-syria>.

Reuters, «Ο Ρωσικός αγωγός αερίου μπορεί να καταδικάσει τον Ευρωπαϊκό Nabuco», ανάκτηση στις 31-05-2013: <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/energy/item/223675-Reuters-O-Rwsikos-agwgos-aerioy-mporei-na-katadikasei-ton-eyrwpaiko-Nabucco>.

YouTube, «Υπογραφές Total 06 02», ανάκτηση στις 12-05-2013:

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=NozTGNkGpTY.

Zalewski P., «Τα δημοκρατικά διλήμματα στην Τουρκία του Ταγίπ Ερντογάν: Ανταπόκριση από την Κωνσταντινούπολη», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, ανάκτηση στις 30-03-2013:

<http://www.foreignaffairs.gr/articles/68706/piotr-zalewski/ta-dimokratika-dilimmata-stin-toyrkia-toy-tagip-erntogan>.

Ομιλίες

Καρβούνης Πάνος, (Επικεφαλής της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα) από την ομιλία του «Ο ρόλος της ΕΕ και τα ενεργειακά συμφέροντα της ΕΕ με σκοπό την ανάπτυξή της» στο συνέδριο του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) με θέμα «Η γεωπολιτική αναθεώρηση του status quo στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου», Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2012.

Κοζάκου-Μαρκούλη Ερατώ Δρ., (Υπουργός Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας) από την ομιλία της στην εκδήλωση της Ομοσπονδίας Κυπριακών Οργανώσεων Ελλάδος και της Ένωσης Κυπρίων Ελλάδος με θέμα «51 Χρόνια Κυπριακής Δημοκρατίας: Επιτεύγματα, Προκλήσεις και Προοπτικές», Αθήνα, 11 Νοεμβρίου 2011.

Κοζάκου-Μαρκούλη Ερατώ Δρ., (Υπουργός Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας) από την ομιλία της στην Ημερίδα του Γραφείου Διεθνών Σχέσεων Κινήματος Σοσιαλδημοκρατών ΕΔΕΚ με θέμα «Η Κυπριακή Δημοκρατία ως χώρα παραγωγής ενέργειας: Ρόλος και σχέσεις με τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου», Λευκωσία, 18 Φεβρουαρίου 2012.

Φίλης Κωνσταντίνος Δρ., (Διευθυντής Ερευνών και επικεφαλής του Τομέα Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης του ΙΔΙΣ) από την ομιλία του «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική με τα κράτη στην περιοχή», στο συνέδριο του Ινστιτούτου Έρευνας και Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΙΕΚΕΘ) με θέμα “Η γεωπολιτική αναθεώρηση του status quo στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου”, Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2012.

Συνεντεύξεις

Κοντός Μιχάλης, Διευθυντής του Κέντρου Επιστημονικού Διαλόγου και Έρευνας (ΚΕΔΕ), συνέντευξη στην Ιωάννα Δημοσθένους για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ (οργάνωση συνέντευξης και απομαγνητοφώνηση: Ιωάννα Δημοσθένους) Λευκωσία 19 Φεβρουαρίου 2013.

Ντόκος Θάνος, Γενικός Διευθυντής ΕΛΙΑΜΕΠ, συνέντευξη στις Αλεξάνδρα Προδρομίδου και Χρυστάλα Στεργιοπούλου για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ (οργάνωση συνέντευξης: Χρυστάλα Στεργιοπούλου, απομαγνητοφώνηση: Νικόλαος Κούσαντας) Αθήνα 27 Φεβρουαρίου 2013.

Dedeoglu Beril, Επικεφαλής του Τμήματος Διεθνών Σχέσεων, Galatasarai University, συνέντευξη στον Παναγιώτη Ψύλλο για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ (οργάνωση συνέντευξης και μετάφραση: Παναγιώτης Ψύλλος) Αθήνα/Κωνσταντινούπολη (μέσω email) 21 Μαρτίου 2013.

Ανώνυμη ακαδημαϊκή πηγή, συνέντευξη στις Αλεξάνδρα Προδρομίδου και Χρυστάλα Στεργιοπούλου για λογαριασμό του ΙΕΚΕΘ (οργάνωση συνέντευξης και απομαγνητοφώνηση: Χρυστάλα Στεργιοπούλου) Αθήνα 18 Φεβρουαρίου 2013.